

eISSN 2413-9009

TRAEKTORIÂ NAUKI

International Electronic Scientific Journal

Vol. 7, No 11, 2021

AGRIS
CAB Abstract
CEEOL
CEJSH
Dialnet
DOAJ
East View's Universal Database
EBSCO
FSTA®
Index Copernicus
RePEc
CNKI Scholar
Ulrich's Periodical Directory

pathofscience.org

TRAEKTORIĀ NAUKI = PATH OF SCIENCE**Vol. 7****No 11****2021**

Founded in August 2015. Publishing monthly.

Publisher

Altezero, s.r.o. & Dialog
 4B, Južná trieda, Košice mestská časť Juh, 04001, Slovak Republic
 Ph.: (421) 905-38-36-97.

Founders:

Altezero, s.r.o., 4B, Južná trieda, Košice mestská časť Juh, 04001, Slovak Republic
 Publishing Center "Dialog", 2 Club Street, Solonitseвка, 62370, Ukraine

The journal is abstracted in the following international databases: AGORA, AGRIS, AiritiLibrary, Baidu Scholar, Bielefeld Academic Search Engine (BASE), CAB Abstract, Central and Eastern European Online Library (CEEOL), Food Science and Technology Abstracts, Index Copernicus (ICV 2019 = 100,0), Google Scholar, J-Gate, OpenAIRE, Polska Bibliografia Naukowa, ResearchBib, ScienceOpen, The Central European Journal of Social Sciences and Humanities (CEJSH), Türk Eğitim İndeksi, Ulrichsweb Global Serials Directory, WorldCat.

Editor in Chief:

Kataev A., PhD (Economics), Ass. Prof.

Editorial Board:

Aksenova E., PhD (Techniques), Ass. Prof.
 Bobro N., PhD (Sociology), Ass. Prof.
 Bolotnaya O., PhD (Economics), Ass. Prof.
 Holoborodko K., Doctor of Science (Language), Prof.
 Golubov A., PhD (Law), Ass. Prof.
 Zelenskaya L., Doctor of Science (Education), Prof.
 Kolos N., Doctor of Science (Chemistry), Prof.
 Malenko E., Doctor of Science (Language), Prof.
 Palchik O., PhD (Agricultural Science), Ass. Prof.
 Skrynkovskyy R., PhD (Economics), Prof.
 Horoshev A., PhD (History), Ass. Prof.
 Shatrovskiy A., PhD (Biology), Ass. Prof.

Editorial office 1:

4B, Južná trieda, Košice mestská časť Juh, 04001, Slovak Republic

Editorial office 2:

2 Club Street, Solonitseвка, 62370, Ukraine

E-mail: editor@pathofscience.org. Site: <http://pathofscience.org>

The journal is an international open-access, peer-reviewed electronic journal created to fully and promptly meet the information needs of the society in the knowledge gained in the course of research and development, research and design, design and technology and production activities of scientists and experts.

The journal publishes original research papers, review articles and short communications papers in Social, Technical, Natural sciences and Humanities. The scope of the problems of articles is not limited.

Responsibility for facts, quotations, private names, enterprises and organizations titles, geographical locations to be barred by the authors. The editorial office and board do not always share the views and thoughts expressed in the articles published.

TABLE OF CONTENTS

SECTION "EDUCATION"

Nataliia Zabarna, Nataliya Kovda

Innovative Methodology of Teaching Legal Studies 1001

[Інноваційна методика викладання юридичних дисциплін] 1008

(Language – Ukrainian)

Olena Karas

Pedagogical Conditions for the Formation of Speech Culture of Future Bachelors of Professional Training in Documentation Science

[Педагогічні умови формування мовленнєвої культури майбутніх бакалаврів 1010

професійного навчання з документознавства] 1018

(Language – Ukrainian)

SECTION "LAW AND SECURITY"

Mykola Misechko

Genesis of the Development of the Institute of Reasonable Suspicion on the Territory of Ukraine 2001

[Гене́за розвитку інституту обґрунтованої підозри на українських територіях] 2009

(Language – Ukrainian)

SECTION "LANGUAGES"

Yurii Holoborodko

Historical and Literary Aspects of Research of A. Averchenko's Creativity 3001

[Історико-літературні аспекти дослідження творчості А. Аверченка] 3007

(Language – Ukrainian)

Yuliia Tkachenko

The Phenomenon of Cognitive Scenario in Soviet Ukrainian and Modern Holiday Journalism 3008

[Явище когнітивного сценарію в українській радянській і сучасній святковій 3015

публіцистиці]

(Language – Ukrainian)

Semra Orkhan kyzy Akhmedova

Names of Beverages in Azerbaijani Culinary Vocabulary 3016

[Наименование напитков в азербайджанской кулинарной лексике] 3020

(Language – Russian)

SECTION "ECONOMICS"

Samuel Daniel Ugochukwu, Ekene Samuel Odo, Oluwatosin Miracle Atewologun, Adetola Abiodun Adeyeye, Tosin David Olaegbe

COVID-19 Pandemic: Health Challenges and a Critical Study of the Structure of the Nigeria Economy 4001
(Language – English) 4021

Samuel Daniel Ugochukwu, Lawrence Igwe Oruta

Government Expenditure and Economic Growth in Nigeria: a Disaggregated Analysis 4022
(Language – English) 4035

Vincent Kpamsar Takuh, Adegbenga Adeyemi, Muhammad Umar Bello

Willingness to Pay for Green Building Features in the Medium-Income Residential Market of Makurdi, Nigeria 4036
(Language – English) 4045

Ruslan Skrynkovskyy, Nazar Podolchak, Yana Levytska, Iryna Konovalyuk

Trends in the Development of Innovation Infrastructure of the Regions of Ukraine for the Introduction of Smart Specialization "Creative Industries" 4046
[Тенденції розвитку інноваційної інфраструктури регіонів України для впровадження смарт-спеціалізації «креативні індустрії»] 4056
(Language – Ukrainian)

Rilwan Ahmad Musa, Mohammed Ishaq Mohammed, Habu Malam Baba, Abdulazeez Adam Muhammad

Post Occupancy Evaluation of students' Hostel Facilities in Abubakar Tafawa Balewa University Bauchi 4057
(Language – English) 4067

Aishatu Adamu Mazadu, Maryam Salihu Muhammad, Muhammad Usman Adekunle

Cooperators Involvement and Satisfaction on Cooperative Society Housing Activities in Jos Plateau State, Nigeria 4068
(Language – English) 4073

SECTION "SOCIAL COMMUNICATION"

Chinyere Linda Agbasiere

Assessing the Role of Social Media in the Fight Against Sexual Assault 5001
(Language – English) 5006

SECTION "SPORTS"

Anastasiia Petrenko, Oleg Kamayev

Classification and Assessing Methods of the Complexity of "Group A" Acrobatic Exercises in Artistic Swimming 6001
[Класифікація та методика оцінювання складності акробатичних вправ «групи А» в артистичному плаванні] 6013
(Language – Ukrainian)

Інноваційна методика викладання юридичних дисциплін

Innovative Methodology of Teaching Legal Studies

Наталія Забарна¹, Наталія Ковда²

Nataliia Zabarna, Nataliya Kovda

¹ Irpin Applied College of Economics and Law

31 Universytetska Street, Irpin, 08201, Ukraine

DOI: [10.22178/pos.76-2](https://doi.org/10.22178/pos.76-2)

JEL Classification: K49

Received 29.10.2021

Accepted 26.11.2021

Published online 30.11.2021

Corresponding Author:

kashkinlaw@gmail.com

© 2021 The Authors. This article is licensed under a Creative Commons Attribution 4.0 License

Анотація. У цій статті розглядаються актуальні методи викладання юридичних дисциплін. Особлива увага приділяється інноваційній методиці та її методам викладання дисциплін на юридичних факультетах. Обґрунтовано, що інноваційній методиці притаманні наступні методи: аналіз критичних ситуацій; «мозковий штурм»; сократичний метод; ділова (рольова) гра; «займи позицію»; коментування, оцінка (або самооцінка) дій учасників; майстер-класи; метод проєктів; моделювання; навчальний «полігон»; робота в малих групах; метод ділової поїздки та ін. Інноваційні методи виникають відповідно до потреб суспільства в розвитку юриспруденції та відповідають її характеру і рівню розвитку в той чи інший період; це нові перспективні тенденції, процеси й підходи в розвитку сучасної вищої освіти. Проведено розмежування інноваційної методики від класичної, обговорено можливості проведення різних типів занять із застосуванням різних методик. Встановлено, що перехід до методів, притаманних інноваційній методиці, передбачає поєднання в навчальному процесі практичної, навчальної та дослідницької функцій, що сприяє вирішенню протиріччя між тими знаннями, які дає закладам освіти та вимогами реального життя.

Ключові слова: заклад освіти; освіта; інновації в освіті; інноваційна методика; методи навчання; інноваційні методи; юридичні дисципліни.

Abstract. The article deals with current methods of teaching legal studies. Particular attention is paid to innovative methodology and learning disciplines at law faculties. It is substantiated that the following methods are inherent in the creative technique: analysis of critical situations; «brainstorming»; Socratic method; business (role) game; «taking a position»; commenting, evaluation (or self-evaluation) of participants' actions; master classes; project method; modelling; «training ground»; work in small groups; method of a business trip, etc. Innovative methods arise from the needs of society in the development of jurisprudence and correspond to its nature and level of activity in a given period; these are new perspective tendencies, processes and approaches in the development of modern higher education. The distinction between innovative and classical methods is made, the possibilities of conducting different types of classes with the use of other methods are discussed. It is established that the transition to the methods inherent in innovative methods involves a combination of practical, educational and research functions in the educational process, which helps to resolve the contradiction between the knowledge provided by the university and the requirements of real life.

Keywords: universities; education; innovations in education; innovative methodology; teaching methods; innovative methods; legal studies.

ВСТУП

Наслідком перетворень, що відбуваються в державі, є новий погляд: на особистість сучасного юриста; на вимоги, які пред'являються до нього, як до члена суспільства та професіонала, що ставить перед системою юридичної освіти нові завдання. За-

раз уже всім зрозуміло: щоб освітній заклад виконував покладені на нього обов'язки щодо якісної підготовки фахівців юридичного профілю, необхідне постійне вдосконалення освітнього процесу, приведення його змісту у відповідність до вимог часу, реалізація особистісно-орієнтованого підходу в підготовці правознавців.

Ринок освітніх послуг є одним із найбільш мобільних ринків, він оперативно підлаштовується та відповідає на запити ринку праці. Маючи на меті випуск конкурентоздатних фахівців юридичного напрямку, ринок впливає на структуру самого навчання у вищих навчальних закладах. Виникає потреба впровадження у навчальний процес методів з арсеналу активної та інноваційної методик викладання юридичних дисциплін.

Питаннями викладання у закладах вищої освіти юридичного напрямку та застосування при цьому форм і методів інноваційних технологій у своїх працях розглядали: Ю. Бистрова, В. Доліда, В. Жадан, О. Котова, В. Сухоруков, О. Тарасенко та ін. Проте, незважаючи на значущість проведених ними досліджень, існуючи методики та методи викладання юридичних дисциплін в умовах розвитку ринку освітніх послуг та змін, які супроводжують процес трансформації суспільства, потребують подальшого наукового осмислення.

Метою статті є розкриття та аналіз особливостей методик викладання юридичних дисциплін у закладах вищої освіти України, визначення найбільш перспективних методів інноваційної методики.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Різноманітність існуючих методик викладання юридичних дисциплін дає можливість викладачеві обирати ті з них, які не лише будуть забезпечувати високу якість засвоєння учнями навчального матеріалу, а й найбільш повно відповідати його індивідуальним особливостям. Викладач повинен володіти здатністю безпомилково вибрати з усієї сукупності методів викладання юридичних дисциплін ті, які б відповідали поставленим цілям, конкретним умовам певної навчальної ситуації, діагностованому рівню здатності до навчання учнів та забезпечували б належний рівень засвоєння ними матеріалу.

Різні методики навчання здійснюють різний навчальний вплив на учнів. Варто зазначити, що вибір тієї чи іншої методики викладання юридичних дисциплін багато в чому залежить не від бажання викладача, а від тієї технології викладання, яка прийнята в конкретному навчальному закладі. Викладач, яким би професіоналом він не був, повинен відповіда-

ти внутрішнім встановленим та існуючим негласним правилам (які перейшли в ранг традицій) проведення навчального процесу.

На сьогоднішній день у педагогічній профільній літературі за рівнем стійкості і новизни розрізняють дві узагальнені методики навчання, які ми можемо також співвіднести з викладанням юридичних дисциплін: традиційна (класична) та інноваційна (новаторська). Дані методики включають в себе різні класифікаційні групи методів, побудованих на дієвому підході до навчання. Згідно окресленої класифікації, існують методи: а) які забезпечують оволодіння навчальним предметом (словесні, візуальні, практичні, репродуктивні, проблемно-пошукові, індуктивні, дедуктивні); б) які стимулюють та мотивують навчально-наукову діяльність (навчальні дискусії, проблемні ситуації, ділові ігри, творчі завдання, пошук і дослідження, експерименти, конкурси, вікторини і т. п.); в) методи контролю і самоконтролю в навчальній діяльності (опитування, залік, іспит, контрольна робота, тестові завдання, питання для самоконтролю та ін.) [4, с. 203]. В рамках класичної методики навчання розрізняють пасивну та активну методики. Інноваційна методика також може бути класифікована таким чином, але тільки на умовно-теоретичному рівні, оскільки більшість її методів базуються на активній складовій.

Пасивна методика включає в себе методи викладання, що забезпечують взаємодію між викладачем та учнями на організаційно-комунікативному рівні. На сьогоднішній день пасивна методика переважає при викладанні юридичних дисциплін у навчальному процесі більшості закладів вищої освіти України, особливо це стосується тих навчальних закладів, основний профіль яких не пов'язаний з юриспруденцією. Схема викладу матеріалу викладачем з використанням пасивної методики полягає в наступному: викладач викладає теорію стосовно досліджуваного питання, наводить практичні приклади, що співвідносяться з теоретичним матеріалом, наводить способи їх вирішення. Все це сприяє засвоєнню учнями готового навчального матеріалу з конкретними практичними прикладами, які пропонує викладач. Надалі учень зможе застосувати отримані знання на практиці, але тільки в рамках тих прикладів, які були вивчені ним раніше (робота за зразком).

На організаційно-комунікативному рівні основний акцент робиться на пам'яті учня в поєднанні з активною діяльністю викладача, який і є основною дійовою особою, що керує ходом уроку, а учні виступають в ролі пасивних слухачів, підпорядкованих директивам викладача. Викладання, засноване на цій технології, може сформувати в учнів лише знання та вміння, які застосовуються у певних стандартних ситуаціях практики, і не може розвинути їх індивідуальність та самостійність. У результаті цього випускник закладів вищої освіти виявляється неспроможним здійснювати практичну діяльність, яка відрізняється від вивченої, стандартизованої [6, с. 133-134]. При цьому слід розуміти, що ніякий заклад вищої освіти, ніякий викладач не в змозі навчити абсолютно всьому і на всі випадки життя. Це один з основних мінусів пасивної методики викладання юридичних дисциплін.

Пасивна методика включає в себе дві групи методів:

1. Методи повідомлення навчальної інформації.

Прикладом даної групи методів можуть служити пасивні лекції наступних видів:

- «класична лекція» – передбачає, по суті, переказ лектором навчального матеріалу;
- «візуальна лекція» – забезпечує передачу навчального матеріалу за допомогою наочності;
- «лекція прес-конференція» – розробляється на замовлення учнів та проводиться на основі їх питань по заздалегідь відомій темі;
- «міжпредметна лекція» – дозволяє розглядати навчальні проблеми (питання) з позиції декількох наук одночасно;
- «лекція-провокація» читається після попереднього попередження аудиторії, що лектором будуть навмисно допущені помилки, при цьому вказується їх кількість.

2. Методи контролю результатів навчання.

Методами контролю є опитування, самостійні роботи, контрольні роботи, тести, виступи з доповідями, есе і т. п.

З точки зору сучасних педагогічних технологій та ефективності засвоєння учнями навчального матеріалу пасивні методи вважаються неефективними, але, незважаючи на це, вони

мають і певні плюси. Це відносно легка підготовка до уроку з боку викладача та можливість надати порівняно більшу кількість навчального матеріалу за обмежений час уроку. З урахуванням цих плюсів багато викладачів надають перевагу пасивним методам навчання. Слід зазначити, що у випадку досвідченості педагога цей підхід успішно працює, особливо якщо учні мають чіткі цілі, спрямовані на ґрунтовне вивчення предмета [7, с. 219-220]. Пасивні методи більше розраховані на те, що педагоги будуть зацікавлені в максимально ефективному засвоєнні учнями наданого їм матеріалу. Для цього педагогам потрібно відчувати аудиторію, бачити слухачів, оригінально й нетривіально подавати матеріал, вміло підбирати приклади з практики при викладі теорії і т. д. Так, для підвищення ефективності лекцій викладачеві необхідно: підтримувати новизну їх змісту; актуалізувати приклади і факти; глибоко володіти сутністю явищ, про які мовиться в лекції; спонукати слухачів до порівнянь та зіставлень нових фактів, прикладів і положень з тим, що вивчалось раніше і т. д.

Аналіз пасивної методики викладу юридичних дисциплін у закладах вищої освіти та результати навчальних експериментів дозволяють зробити висновок, що не менше 70 % часу можна віднести до непродуктивних витрат навчального часу, під якими розуміється навчальний час, витрачений на дії, не пов'язані з творчою навчальною діяльністю учня. Істотно скоротити непродуктивні витрати часу без якісної зміни методики викладання неможливо. Необхідний був новий тип взаємодії між викладачем та учнями, орієнтований на активне навчання, яке стало одним із найбільш значущих компонентів реформи вищої освіти 2014 року з її основним наголосом на активну методику викладання дисциплін, в тому числі і юридичних. Активна методика сприяє набуттю учнем досвіду та методів наукового пізнання, щоб надалі він з найменшими часовими і трудовими затратами міг опанувати нову інформацію, підлаштуватися під різні зовнішні та внутрішні фактори, які будуть супроводжувати його кар'єру. Головне завдання викладача при використанні активної методики полягає не лише в тому, щоб забезпечити засвоєння учнями базових знань, умінь і навичок, а й прищепити їм здатність до адаптації, підготувати до свідомого подолання перешкод і трудно-

щів, з якими вони зустрінуться в майбутньому, розвинути бажання до саморозвитку.

В основі активної методики та її методу активного навчання лежить концепція проблемно-діяльнісного навчання або, як її ще називають, знаково-контекстного навчання. За задумом авторів концепції знаково-контекстного навчання, інформація, щоб отримати статус професійного знання, повинна засвоюватися в контексті власної практичної дії учня. Дана дія повинна бути не суто академічною, а наближеною до предметно-технологічних та соціокультурних ситуацій майбутньої професійної діяльності. Пропоновані ситуації повинні бути проблемними та відображати проблемний характер праці. Послідовна трансформація однієї форми навчальної діяльності в іншу все більше наближається до форм організації професійної діяльності, не втрачаючи при цьому педагогічних властивостей та можливостей [5, с. 4]. Основний наголос при використанні в навчальному процесі активної методики робиться на розподіл «центру ваги» між діяльністю викладача та діяльністю учня. Учні не просто присутні при навчальному процесі, а й стають його активними учасниками. Ідеологія зазначеної методики спрямована на організацію підтримки та стимулювання пізнавальної самодіяльності учнів, на створення умов для їхньої творчості, розкриття потенціалу. За своїм призначенням методи активної методики можна розділити на дві групи:

1. Методи повідомлення навчальної інформації.

Прикладом цієї групи методів можуть служити активні лекції наступних видів:

- «проблемна лекція» – передбачає створення лектором проблемних ситуацій та їх вирішення за максимально можливою участі учнів;

- «лекція-консультація» – читається практиками: адвокатами, слідчими, прокурорами, суддями та іншими запрошеними фахівцями, які мають педагогічну підготовку і при цьому володіють великим практичним досвідом своєї професійної діяльності. Учні заздалегідь готують питання з оголошеної теми або задають їх під час читання лекції;

- «лекція-бесіда» – передбачає максимально можливе включення учнів у заняття за допомогою окремих питань аудиторії, організації дискусій, перетворення її на диспут. Різнови-

дами лекції-бесіди є: лекція-діалог, лекція-дискусія, лекція-диспут, лекція-семінар;

- «керована лекція» – проводиться в спеціально обладнаних аудиторіях, забезпечуючи той же принцип зворотного зв'язку, що і в лекції-бесіді, але з опорою на технічні засоби, а не на мовне спілкування зі слухачами.

2. Методи формування та вдосконалення професійних умінь і навичок.

Шляхом застосування активного методу можна проводити більшість занять семінарського типу – семінари, практичні заняття, колоквіуми. Заняття семінарського типу із застосуванням активного методу навчання спрямовані на розвиток в учнів самостійного мислення і здатності кваліфіковано вирішувати нестандартні професійні завдання [7, с. 221]. Прикладом цієї групи методів можуть служити: діалог, дискусія, тренінг, кейс-стаді.

3. Методи контролю результатів навчання.

До методів контролю можна віднести: програмований контроль, ігрову співбесіду, розробку проектів, захист з обговоренням випускних робіт та ін.

Незважаючи на впровадження в освітній процес активних методик викладання юридичних дисциплін, процес підготовки правознавців зіткнувся з низкою проблем: зниження «порогу входу» в професію, зниження середнього рівня підготовки випускників юридичного профілю, як наслідок, зниження якості послуг, що надаються ними в подальшому. Все це обумовлює необхідність зростання рівня якості підготовки випускників-правознавців, який відповідатиме сучасним вимогам, переорієнтації навчальних планів та програм на широке використання у процесі навчання інноваційної методики, чиї методи повинні пронизувати весь навчальний процес. За своїм змістом інноваційна методика викладання об'єднує всі ті нові й ефективні способи навчання, які сприяють інтенсифікації та модернізації навчального процесу, розвивають творчий підхід і особистісний потенціал учнів.

Зміна підходу в правознавчій освіті може стати прикладом і прецедентом реформи галузевої вищої освіти в Україні із застосуванням законодавчих інструментів та за участю різних стейкхолдерів із правничої сфери. Масове використання в освітньому процесі методів

та підходів, притаманних інноваційній методиці, дозволить якісно змінити підготовку студентів та курсантів юридичного профілю. При цьому основна стратегія повинна будуватися не на переведенні всіх учнів на індивідуальну форму роботи, а на створенні психолого-дидактичних умов породження інтелектуальної ініціативи та мислення учнів у всіх формах занять. При цьому ми згодні з тим, що особливе місце повинно відводитися вдосконаленню організації і планування самостійної роботи учнів під керівництвом викладача як методу, що формує майбутнього фахівця шляхом індивідуальної пізнавальної діяльності, яка найбільш повно розкриває здібності учня, сприяє реалізації його творчого потенціалу.

Удосконалення системи викладання юридичних дисциплін передбачає необхідність використання викладачем відповідно до своїх творчих планів інноваційної методики навчання, які можуть бути й не передбачені програмою або змістом підручників. Технологія викладання даного рівня, забезпечуючи організаційно-розумовий рівень взаємодії викладача з учнями, є найбільш складною, оскільки змушує учня більшу частину навчального процесу перебувати на піку своєї розумової активності, а викладач повинен, використовуючи різні методи інноваційної методики викладання, підтримувати цю активність, викликати в учня інтерес до навчального процесу та бажання максимальної участі в ньому.

Перехід до методів, притаманних інноваційній методиці, передбачає поєднання в навчальному процесі практичної, навчальної та дослідницької функцій, що сприяє вирішенню протиріччя між тими знаннями, які дає заклад вищої освіти та вимогами реального життя. Такий підхід забезпечує пізнавальний рівень засвоєння. На сьогоднішній день цілком обґрунтованою є позиція, згідно з якою високу ефективність освітнього процесу, в тому числі й викладання юридичних дисциплін, забезпечує застосування таких інноваційних методів та прийомів навчання, як: аналіз критичних ситуацій; аудіовізуальний метод навчання; «мозковий штурм»; сократичний метод; ділова (рольова) гра; «займи позицію»; коментування, оцінка (або самооцінка) дій учасників; майстер-класи; метод аналізу і діагностики ситуації; метод проєктів; моделювання; навчальний «полігон»;

проблемний (проблемно-пошуковий) метод; публічний виступ; робота в малих групах; метод ділової поїздки та ін. Слід акцентувати увагу на тому, що інноваційні методи виникають відповідно до потреб суспільства в розвитку юриспруденції та відповідають її характеру і рівню розвитку в той чи інший період; це нові перспективні тенденції, процеси й підходи в розвитку сучасної вищої освіти. З огляду на це, ми не можемо віднести до інноваційних: метод аналізу та діагностики ситуації, проблемний (проблемно-пошуковий) метод, метод публічного виступу та аудіовізуальний метод навчання. Так, перші три методи вже більше десяти років входять до програм правничого навчання, які використовують профільні юридичні вищі навчальні заклади, а метод аудіовізуального навчання априорі становить основу сучасної вищої освіти. Пов'язано це з об'єктивними причинами, викликаними наслідками пандемії коронавірусної інфекції (COVID-19). Навчальні заклади, перебуваючи на карантині, залежно від обставин або працюють повністю у дистанційному (віддаленому) форматі, або в змішаному – коли учні займаються і онлайн, і очно. Такий формат навчання передбачає надання освітніх послуг через аудіовізуальні комунікації, у формі аудіовізуальних курсів, електронних підручників, комп'ютерних тестових завдань, тренінгів та практичних посібників для дистанційного навчання, відеозаписів різних форм навчання з метою аналізу та обговорення дій учасників навчального процесу і т. д.

Розглянемо найбільш ефективні інноваційні методи навчання, що застосовуються при викладанні юридичних дисциплін з урахуванням обов'язкового переходу навчальних закладів на дистанційний формат навчання.

Метод аналізу (розбору) критичних ситуацій. За деякими оцінками, в Гарвардській школі у США аналізу критичних ситуацій приділяється 90 % навчального часу. Стенфордська школа відводить на аналіз критичних ситуацій 60 % часу, Чиказька та Колумбійська школи бізнесу використовують даний метод для закріплення знань, отриманих, в основному, на лекційному курсі. Метод заснований на аналізі критичних ситуацій, які траплялись в реальності, тобто навчальні ситуації, що використовуються при цьому, не є абстрактними. Як правило, в їх основу закладаються проблеми, з якими зіткнувся викладач

у своїй юридичній практиці, і які призвели до непередбачених наслідків та вимагали нетривіальних рішень. Концентрування уваги учнів на цих випадках, що відбулися у сфері їх майбутньої діяльності, є корисним для вироблення узагальнених точок зору на поведінку в екстремальних умовах.

Головним завданням методу є вироблення таких навичок, як уміння аналізувати отриману інформацію та приймати рішення в екстремальних умовах. Метод сприяє формуванню професійної інтуїції, чуття, вміння розбиратися в нестандартних ситуаціях, а також передбачати можливі наслідки тих чи інших рішень.

Метод «мозкового штурму» передбачає максимальне стимулювання творчої розумової роботи учнів з вирішення складного інтелектуального завдання у стислі терміни (як правило, протягом не більше десяти хвилин), оскільки увага учнів може концентруватися лише на короткий проміжок часу, після чого відбувається зниження її рівня. Даний метод передбачає чітке поетапне розмежування вирішення поставленого завдання (питання): етап генерування ідей (етап творчості), етап аналізу (етап критики), етап вибору оптимального рішення. Поєднання етапів не допускається. На етапі генерування ідей не допускається їх критики, на етапі критики унеможливується генерування нових ідей і т.д. «Мозковий штурм» дозволяє обговорювати спірні питання, збирати значну кількість ідей протягом короткого періоду часу, з'ясувати інформованість аудиторії (як в цілому, так і окремих її представників).

Метод передбачає генерування будь-яких, навіть найпарадоксальніших ідей з наступним їх аналізом, оцінкою та вибором найкращого варіанту рішення. Під час «мозкового штурму» учасники вільно обмінюються ідеями в міру їх виникнення, таким чином, в підсумку, кожен може розвивати чужі ідеї.

Сократичний метод, на відміну від попередніх, ґрунтується на тому, що учень сам знаходить рішення проблеми шляхом відповідей на логічно завершене коло питань. Даний метод сприяє виробленню в майбутніх правознавців навичок самостійного формулювання питань, прогнозування розвитку розмови, які вони зможуть використовувати у їх майбутній юридичній роботі (при допиті свідка, при конструюванні позиції відповідача тощо). Ва-

рто відзначити, що на практиці використання даного методу можливе лише за тісного контакту викладача й учня, по суті, він суворо індивідуальний, будується на діалозі між викладачем та його співрозмовником – учнем з метою відшукування істини. Метод придатний для застосування в групах з кількістю учнів не більше десяти осіб.

Метод ділової гри – один з інноваційних методів навчання, який останнім часом знаходить своє широке застосування при викладанні юридичних дисциплін. Пов'язано це з тим, що багато закладів вищої освіти з метою підвищення рівня освіти запрошують до ведення занять юристів-практиків, яким легше ділитися своїм досвідом з учнями безпосередньо через проведення ділової гри.

Ділова гра має зовнішню схожість з розігруванням ролей, однак при наявності спільної справи (проблеми), розподілу ролей та відмінності інтересів учасників гри, зміст методу передбачає послідовне вирішення ланцюжка ситуацій, урахування імовірнісного характеру діяльності посадових осіб та наявності системи стимулювання учасників. Сам же викладач виступає в ролі «арбітра». Даний метод доцільно використовувати в процесі викладання багатьох юридичних дисциплін. Наприклад, це може бути розгляд трудового спору в комісії по трудових спорах при викладанні курсу «Трудове право»; обговорення законопроекту в «Конституційному праві»; проведення допиту в рамках курсу «Кримінальний процес». Сценарій гри готує, як правило, сам викладач, але за певних умов він може розроблятися студентом або декількома студентами (наприклад, це може бути спеціальний проект). Основні компоненти підготовки та проведення гри: створення фабули (конкретна життєва або наближена до життєвої ситуація); відпрацювання фабули; робота з нормативними документами; розподіл ролей; складання документів, наприклад позовної або іншої заяви; збір матеріалів судової справи; перевірка виконання законів; дії учасників гри; аналіз та підведення підсумків. Студенти-юристи можуть виконувати ролі не тільки учасників судового засідання, а й державних службовців, керівників різного рівня, депутатів, експертів, працівників правоохоронних органів та ін. Гра підсилює мотивацію студентів до навчання, оскільки дозволяє наче побачити або відчувати прогалини у знаннях (своїх та інших дійових осіб) [3, с.

473]. Ділова гра є колективним методом навчання, що є незаперечним плюсом у порівнянні з тим же сократичним методом.

Ділова гра дозволяє виробити послідовність рішень в умовах, максимально наближених до реальної обстановки. При діловій грі відбувається закріплення та поглиблення знань, отриманих на лекціях або в процесі самостійного оволодіння знаннями, вдосконалення умінь та навичок їх застосування, створюються умови для активного обміну досвідом.

Робота в малих групах (від двох до семи осіб, вона ж командна робота), як метод, використовується для перевірки комунікабельності та здатності підбирати команду за певними ознаками, комплекс яких задається заздалегідь. Далі команда повинна провести певну роботу, яка оцінюється за певною програмою соціально-психологічних характеристик, командної поведінки, організаційних здібностей, лідерства, самооцінки та ін.

Завдання для груп можуть бути однаковими (в кінці заняття учасники груп під керівництвом викладача порівнюють результати виконання завдання в різних групах, аналізують, оцінюють, визначають кращий варіант), а можуть бути вибірковыми (кожна група обирає завдання за своїми інтересами). В рамках групи розподіляються ролі: ведучого (фасилітатора), секретаря, хронометриста (стежить за часом, відведеним для роботи) та ін. Чим менше часу відведено на виконання завдань, тим меншою є група. Пізніше ролі змінюють. Наприклад, одна група повинна встановити обставини, що пом'якшують покарання, а друга – які обтяжують покарання [4, с. 206]. Командна робота дає можливість усім учням (у тому числі й сором'язливим) практикувати навички співробітництва, міжособистісного спілкування, зокрема, вміння активно слухати, виробляти спільну думку, вирішувати виникаючі розбіжності. Все це часто буває неможливо у великому колективі.

Одним із найбільш перспективних інноваційних методів, на нашу думку, є *метод ділової поїздки* (виїзних тематичних занять), який проводиться в різних органах влади та сприяє вдосконаленню змісту й технології професійної юридичної освіти для забезпечення їх відповідності сучасним вимогам. На жаль, у зв'язку з дистанційним навчанням його реалізація на практиці неможлива, але в міжквартальні періоди використання цього методу сприяє суттєвому підвищенню рівня підгото-

вки студентів та курсантів, слухачів юридичних дисциплін.

Метод ділової поїздки дозволяє учням ознайомитися з практичною діяльністю посадових осіб безпосередньо за місцем їх роботи, в структурних підрозділах. Участь учнів у подібних заходах значно підвищує ефективність освітнього процесу. Виїзні заняття проводяться в реальній робочій обстановці з метою отримання учнями конкретних наочних уявлень, пов'язаних з майбутньою професійною діяльністю. Стосовно окремих питань заняття можуть бути розгорнуті тематичні дискусії («на виїзді» або в аудиторії закладу вищої освіти). Виїзні заняття знайомлять учнів з практикою роботи органів державної влади, що допомагає їм, відповідно до інтересів, визначитися з вибором місця для проходження професійного стажування або практики. Крім того, метод ділової поїздки сприяє адаптації молодих юристів до майбутніх умов роботи, особливо це стосується вузькопрофільних юридичних закладів вищої освіти, які готують фахівців для прокуратури, податкових, митних, судових та інших органів. В цьому випадку виїзні тематичні заняття будуть відбуватися в тих структурах, до яких потрапить більшість випускників даних навчальних закладів. Зазначені структури напряму зацікавлені в тому, щоб молодий спеціаліст, який прийшов до них на службу, був компетентним та не вимагав тривалого періоду післявузівської адаптації.

На думку викладачів та практикуючих юристів, проблема адаптації молодих юристів до реальних умов роботи вимагає комплексного підходу. Юридичним факультетам потрібно визначитися з тим, хто є кінцевими «покупцями» їх випускників. Якщо це юридичний бізнес та юридичні служби комерційних фірм, то, відповідно, з ними і треба узгоджувати вимоги до випускників, домовлятися про систематичні виїзні заняття, залучення юристів-практиків до читання практичних курсів з юриспруденції, організації стажувань, практик і т. п., в іншому випадку співпрацювати необхідно з державою, в особі її органів влади, як майбутнім працедавцем більшості випускників.

ВИСНОВКИ

Підсумовуючи варто зазначити, що значна кількість викладачів сучасних навчальних

закладів (особливо це відноситься до державних закладів вищої освіти) використовують у своїй діяльності, з незначними варіаціями, один і той же дидактичний процес, який заснований на слабкій авторитарній мотивації – «учень повинен». Отримати в такому дидактичному процесі високий рівень засвоєння знань – проблематично. До того ж, багато викладачів психологічно не готові до інновацій та не прагнуть змінити сформований стереотип викладання матеріалу, оскільки їх самих навчали за пасивною методикою. На наш погляд, перспективними можуть стати лише багатоваріантність методики викладання,

чітке, продумане й доцільне поєднання вже усталених, провірених роками, методів з інноваційними, коли кожен етап навчальних занять буде виправданий цілями навчання, що плануються дидактичним процесом та змістом навчання. Все це в комплексі зможе значно підвищити ефективність викладацької діяльності. Результатом використання навчальними закладами різних методів навчання є той чи інший тип формованих знань та рівень їх засвоєння, а показником – подальше безпроблемне працевлаштування випускників та рівень їх заробітної плати.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ / REFERENCES

1. Bystrova, Yu. (2015). Innovatsiini metody navchannia u vyshchii shkoli Ukrainy [Innovative teaching methods in higher education in Ukraine]. *Pravo ta innovatsiine suspilstvo*, 1(4), 27–33 (in Ukrainian)
[Бистрова, Ю. (2015). Інноваційні методи навчання у вищій школі України. *Право та інноваційне суспільство*, 1(4), 27–33].
2. Gabrelyan, A. (2020). Analysis of the Current State of the Market of Intimate Services in the World and in Ukraine. *Path of Science*, 6(10), 2001–2013. doi: [10.22178/pos.63-2](https://doi.org/10.22178/pos.63-2)
3. Dolida, V. (2019). Ispol'zovanie innovacionnyh metodov pri prepodavanii yuridicheskikh disciplin [Using innovative methods in teaching legal disciplines]. *Molodoj uchenyj*, 20(258), 472–474 (in Russian)
[Долида, В. (2019). Использование инновационных методов при преподавании юридических дисциплин. *Молодой ученый*, 20(258), 472–474].
4. ZHadan, V. (2018). Opyt primeneniya interaktivnyh i innovacionnyh form i metodov obucheniya v prepodavanii yuridicheskikh disciplin. *Baltic Humanitarian Journal*, 7(3), 200–209 (in Russian)
[Жадан, В. (2018). Опыт применения интерактивных и инновационных форм и методов обучения в преподавании юридических дисциплин. *Baltic Humanitarian Journal*, 7(3), 200–209].
5. Kotova, E. (2014). Znakovo-kontekstnoe obuchenie v voennom vuze kak sredstvo povysheniya kachestva professional'noj podgotovki kursantov. *Naukovedenie*, 1, 1–9 (in Russian)
[Котова, Е. (2014). Знаково-контекстное обучение в военном вузе как средство повышения качества профессиональной подготовки курсантов. *Науковедение*, 1, 1–9].
6. Suhorukov, V. (1998). Povyshenie effektivnosti prepodavaniya gumanitarnykh disciplin v Vuzah MO RF [Improving the effectiveness of teaching humanitarian disciplines in the universities of the RF Ministry of Defense] (Doctoral thesis). Moscow (in Russian)
[Сухоруков, В. (1998). Повышение эффективности преподавания гуманитарных дисциплин в ВУЗах МО РФ (Кандидатская диссертация). Москва].
7. Tarasenko, O. (2016). Sovremennye metody prepodavaniya yuridicheskikh disciplin [Modern methods of teaching legal disciplines]. *Aktual'nye problemy rossijskogo prava*, 9(70), 217–228 (in Russian)
[Тарасенко, О. (2016). Современные методы преподавания юридических дисциплин. *Актуальные проблемы российского права*, 9(70), 217–228].

Педагогічні умови формування мовленнєвої культури майбутніх бакалаврів професійного навчання з документознавства

Pedagogical Conditions for the Formation of Speech Culture of Future Bachelors of Professional Training in Documentation Science

Олена Карась¹
Olena Karas

¹ *Oleksandr Dovzhenko Hlukhiv National Pedagogical University*
24 Kyievo-Moskovska Street, Hlukhiv, 41400, Ukraine

DOI: [10.22178/pos.76-12](https://doi.org/10.22178/pos.76-12)

LCC Subject Category:
[LB1775-1785](#)

Received 10.10.2021
Accepted 28.11.2021
Published online 30.11.2021

Corresponding Author:
elenakaras1509@ukr.net

© 2021 The Author. This article is licensed under a Creative Commons Attribution 4.0 License

Анотація. У статті подано тлумачення поняття «педагогічні умови формування мовленнєвої культури майбутніх бакалаврів професійного навчання з документознавства». Виокремлено та охарактеризовано такі педагогічні умови формування досліджуваної особистісної якості: антропоцентризм навчання в колі взаємодії «викладач – студент», «студент – студент», «здобувач освіти – текст офіційно-ділового стилю» в системі професійної освіти; цілісність мовленнєвої підготовки на засадах міжпредметних зв'язків та практичної підготовки, упровадження позакредитної навчальної дисципліни «Мовленнєва культура майбутніх бакалаврів професійного навчання з документознавства»; створення мовленнєво культурного освітнього середовища (із долученням засобів інформаційно-комунікаційних технологій).

Ключові слова: педагогічні умови, мовленнєва культура, майбутні бакалаври професійного навчання з документознавства, антропоцентризм, міжпредметні зв'язки, мовленнєве освітнє середовище.

Abstract. The article presents an interpretation of the concept “pedagogical conditions for the formation of speech culture of future bachelors of professional training in documentation science.” The following pedagogical conditions for the formation of the studied personal quality are singled out and characterized: anthropocentrism of learning in the circle of interaction “teacher-student”, “student-student”, “student - text of official business style” in vocational education; integrity of speech training based on interdisciplinary links and practical training, the introduction of non-credit discipline “Speech culture of future bachelors of professional training in document science”; creation of speech and cultural, educational environment (with the involvement of information and communication technologies).

Keywords: pedagogical conditions; speech culture; future bachelors of professional training in documentation science; anthropocentrism; interdisciplinary connections; speech educational environment

ВСТУП

Стрімкі політичні, соціально-економічні, інноваційно-освітні трансформації в житті України, пов'язані з процесом інтеграції нашої держави до ЄС, а також активний розвиток систем зв'язку, телекомунікацій, створення інформаційного системно-мережевого простору посилили високу конкуренцію на ринку праці серед фахівців із документознавства, оскільки в сучасних умовах більшість сфер суспільного

життя, освітня галузь зокрема, утворюються і регулюються з допомогою документообігу.

Одним із важливих складників професійного іміджу майбутніх бакалаврів професійного навчання з документознавства є мовленнєва культура, володіння якою дає змогу здійснювати міжособистісну усну та писемну ділову комунікацію, унормовано продукувати різні види офіційно-ділових документів освітньої галузі.

Відтак система вищої освіти має забезпечити якісну мовленнєву підготовку майбутніх бакалаврів професійного навчання з документознавства.

У педагогічній теорії і практиці питанню формування мовленнєвої культури, культури мовлення, професійного мовлення, комунікативної компетентності присвячені наукові роботи багатьох лінгвістів та лінгводидактів, зокрема О. Горошкіної, С. Караванського, А. Коваль, Л. Кравець, Л. Лучкіної, Л. Мацько, В. Пасинка, М. Пентилюк, О. Пономарева, О. Семенов та інших. Проблемам визначення сутності та класифікації педагогічних умов присвячено наукові праці вітчизняних і зарубіжних дослідників В. Андрєєва, М. Зверєвої, А. Найна, Р. Нізамова, В. Полонського, М. Ушакова, Н. Яковлевої та інших.

Теоретичне обґрунтування педагогічних умов формування мовленнєвої культури майбутніх фахівців морської галузі у процесі професійної підготовки здійснено в науковому дослідженні О. Токаревої [1]. Г. Мариківська розкрила сутнісні характеристики педагогічних умов формування мовленнєвої культури старшокласників у профорієнтаційних центрах закладів вищої освіти [2]. Педагогічні умови формування культури мовлення майбутніх учителів початкової школи у процесі професійної підготовки висвітлено в науковій розвідці Т. Стамбульської [3].

Однак проблема педагогічних умов формування мовленнєвої культури майбутніх бакалаврів професійного навчання з документознавства, які навчаються за спеціальністю 015.05 «Професійна освіта (Документознавство)», не знайшла свого відображення в сучасних наукових розвідках.

Метою статті є теоретичне обґрунтування педагогічних умов формування мовленнєвої культури майбутніх бакалаврів професійного навчання з документознавства.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Невід'ємним складником забезпечення практичної реалізації процесу формування мовленнєвої культури майбутніх бакалаврів професійного навчання з документознавства є визначення й дотримання педагогічних умов, що сприяють підвищенню рівня досліджуваної особистісної якості.

Категорія «умова» є однією з ключових у філософії і розуміється як «те, від чого залежить інше» [4], тобто те, що робить можливим наявність предмета, явища, процесу. Умови розкривають відношення предмета до процесів і явищ, що довкола нього і без яких не можливе його існування й розвиток. Умова є зовнішньою зумовленістю предмета, вона створює середовище для його існування та функціонування на відміну причини, яка безпосередньо впливає на виникнення того чи іншого явища, процесу. У психології під умовою розуміють сукупність явищ зовнішнього та внутрішнього середовища, що ймовірно впливають на розвиток конкретного психічного явища (за М. Конюховим) [5].

У «Великому тлумачному словнику української мови» представлено досить широке смислове трактування поняття «умова», з-поміж яких виокремлюємо: 1) необхідна обставина, яка робить можливим здійснення, створення, утворення чого-небудь або сприяє чомусь; 2) обставини, особливості реальної дійсності, за яких відбувається або здійснюється що-небудь; 3) правила, які існують або встановлені в тій чи іншій галузі життя, діяльності, які забезпечують нормальну роботу чого-небудь; правила, вимоги, виконання яких забезпечує що-небудь; 4) сукупність даних, положення, що лежать в основі чого-небудь [6, с. 1295].

Варто зазначити, що ще Л. Виготський наголошував на необхідності «завчасного створення умов, потрібних для розвитку необхідних психічних якостей, хоч вони ще «не дозріли» для самостійного функціонування» [7, с. 55].

У педагогіці функціонують різні підходи до визначення змісту поняття «педагогічні умови».

А. Семенова в словнику-довіднику з професійної педагогіки [8] характеризує педагогічні умови як обставини, від яких залежить та відбувається цілісний продуктивний педагогічний процес професійної підготовки фахівців, що опосередковується активністю особистості, групою людей. За твердженням Н. Іполітової, Н. Стерхової, педагогічні умови є одним із компонентів педагогічної системи, що відображають сукупність можливостей освітнього та матеріально-просторового середовища, впливають на особистісний і процесуальний аспекти системи та забезпечують її ефективне функціонування й розвиток [9].

Аналіз педагогічної літератури дозволив встановити, що дослідниками виділяються різні групи і види педагогічних умов. Зокрема, Н. Іполітова та Н. Стерхова на основі аналізу педагогічних досліджень виділяють групи педагогічних умов: за сферою впливу (зовнішні і внутрішні); за характером впливу (об'єктивні і суб'єктивні); за специфікою об'єкта впливу (загальні і специфічні) [9].

Таким чином, під педагогічними умовами формування мовленнєвої культури майбутніх бакалаврів професійного навчання з документознавства, покликаючись на проаналізовані нами тлумачення понять «умова», «умови» та «педагогічні умови», розуміємо сукупність обставин, чинників і засобів, спроектованих глобальним рівнем усвідомлення проблеми мовленнєвої вправності майбутнього бакалавра професійного навчання з документознавства, що декларують результативний процес формування мотиваційно-ціннісного, когнітивно-нормативного, особистісно-діяльнісного, комунікативно-етичного складників мовленнєвої культури як професійно необхідної особистісної якості майбутнього фахівця.

Із огляду на вагомість та неоднозначність розв'язання проблеми мовленнєвої культури в сучасному науково-педагогічному просторі вважаємо за доцільне звернутися до систематизації педагогічних умов формування мовленнєвої культури особистості, описаних у низці дотичних наукових праць.

Так, О. Токарева в дисертаційному дослідженні «Формування мовленнєвої культури майбутніх фахівців морської галузі у процесі професійної підготовки» [1] організаційно-педагогічні умови формування мовленнєвої культури майбутніх фахівців морської галузі в процесі професійної підготовки визначає як «спеціально змодульовані обставини (сукупність чинників, що забезпечують організацію, регулювання, взаємодію компонентів педагогічного процесу, які зумовлюють сформованість мовленнєвої культури курсантів)» [1, с. 164]. Науковець виокремлює такі педагогічні умови: 1) реалізація особистісно орієнтованого та компетентнісного підходів до навчання; 2) визначення, структурування та наповнення змісту навчальних дисциплін з урахуванням специфіки суб'єкт-суб'єктної взаємодії викладачів і курсантів у процесі професійної підготовки; 3) застосування традиційних та інноваційних форм, методів, прийомів і

засобів навчання в процесі професійної підготовки [1, с. 164–183].

Г. Мариківська, розкриваючи проблему формування мовленнєвої культури старшокласників у профорієнтаційних центрах закладів вищої освіти, під педагогічними умовами розуміє «деякі обставини, суб'єктивні й об'єктивні вимоги, передумови, реалізація яких сприяє досягненню поставленої мети – ефективного формуванню мовленнєвої культури старшокласників у профорієнтаційних центрах вищів» [2, с. 95]. Дослідниця наголошує на важливості педагогічних умов: 1) створення культурного мовленнєвого середовища; 2) організація системної роботи з оволодіння учнями старших класів упорядкованою сукупністю нормативних мовленнєвих засобів; 3) забезпечення постійного вправляння старшокласників у красномовстві [2, с. 115–116].

Ціннісним для нашого дослідження є комплексний підхід до виокремлення педагогічних умов Т. Стамбульської [3]. Науковець стверджує, що «ефективний вплив на забезпечення готовності до формування культури мовлення можливий за додержання низки педагогічних умов: посилення внутрішньої позитивної мотивації до формування культури мовлення в руслі концепції студентоцентрованого підходу (мотиваційно-ціннісний компонент); опанування майбутніми фахівцями лінгвістичними, психологічними, педагогічними, філософськими, етичними та естетичними знаннями (когнітивно-пізнавальний компонент); застосування інформаційно-комунікаційних технологій у процесі реалізації змісту мовної освіти (комунікативно-інформаційний компонент); розвиток естетичної виразності мовлення майбутніх учителів початкових класів (креативний компонент); активізація комунікативно-мовленнєвого супроводу викладача в процесі формування культури мовлення студентів (операційно-діяльнісний компонент)» [3, с. 132–133].

Із метою виявлення педагогічних умов, які є найбільш дієвими в процесі формування мовленнєвої культури майбутніх бакалаврів професійного навчання з документознавства, ми застосували метод експертного оцінювання із визначенням вагомих коефіцієнтів педагогічних умов. Для цього ми сформували експертну групу, до якої увійшли викладачі закладів вищої освіти, які займаються підготовкою бакалаврів спеціальності 015 «Професійна освіта

(за спеціалізаціями)» і мають педагогічний стаж не менше 5 років.

Аналіз науково-педагогічної літератури та результати експертного оцінювання дали змогу виокремити педагогічні умови формування мовленнєвої культури майбутніх бакалаврів професійного навчання з документознавства:

1) антропоцентризм навчання в колі взаємодії «викладач – студент», «студент – студент», «здобувач освіти – текст офіційно-ділового стилю» в системі професійної освіти;

2) цілісність мовленнєвої підготовки на засадах міжпредметних зв'язків та практичної підготовки, упровадження позакредитної навчальної дисципліни «Мовленнєва культура майбутніх бакалаврів професійного навчання з документознавства»;

3) створення мовленнєво культурного освітнього середовища (із долученням засобів інформаційно-комунікаційних технологій).

Охарактеризуємо детальніше виокремлені педагогічні умови формування мовленнєвої культури майбутніх бакалаврів професійного навчання з документознавства.

Антропоцентризм навчання в колі взаємодії «викладач – студент», «студент – студент», «здобувач освіти – текст офіційно-ділового стилю» в системі професійної освіти актуалізує суб'єкт-суб'єктну дидактичну систему, де пріоритетним є не лише цілеспрямований освітній вплив у межах педагогічної системи, а направлення до саморозвитку мовної особистості майбутнього бакалавра професійного навчання з документознавства.

Антропоцентричний підхід означає зміну парадигм у мовознавстві. Це перенесення дослідження з об'єкта на суб'єкт, тобто аналізується мовна особистість (викладач, студент) у мові й мова в мовній особистості. З позицій антропоцентричної парадигми мовленнєва культура – це результат діяльності народу, мовних особистостей та інститутів, які виробляють норми і правила функціонування мови.

І. Грищенко зауважує, що антропоцентричний або людинознавчий підхід нині є основним у всіх дисциплінах гуманітарного профілю [10, с. 93]. Л. Мушкетик відзначає, що «людина зараз не просто стає предметом посиленої уваги, «антропологізується» сама наука як така, у своїх принципових підходах, методах та конкретному інструментарії. Антропологічні

дослідження стають не лише спробою пошуку шляхів, що могли б вивести людство з критичної ситуації, в яку воно потрапило через свою діяльність, але й методом пізнання та новою парадигмою людського існування в ситуації глобальної кризи людської екзистенції» [11, с. 3]. На думку дослідників, нині антропоцентричність реалізується в усіх формах духовної культури, мовленнєвої зокрема, та фіксується у спеціальних знакових системах: у міфології, релігії, мистецтві, мові. Відтак, особливим засобом вираження антропоцентричності мовленнєвої культури майбутніх бакалаврів професійного навчання з документознавства постає текст офіційно-ділового стилю, що допомагає осмислити проблеми людського фактора в системі сучасної професійної освіти.

Науковці визначають антропоцентризм як центральний, основний складник Всесвіту і кінцеву мету світобудови, він є «фундаментальним світоглядним орієнтиром людства, загалом визначається як уявлення про людину як мікрокосмос, що містить у собі модель і водночас становить центр Всесвіту й кінцеву мету світобудови» [11, с. 35].

Для антропоцентричної лінгвістики головною передумовою виступає те, що мова за своєю сутністю наскрізь психологічна, прив'язана до особистості викладача/здобувача освіти та є засобом для вираження їхніх особистих мовленнєвих якостей. Студент як культуромовна особистість у свою чергу творить мовленнєву культуру, у якій він навчається та розвивається, а відтак формує мовно-мовленнєві знання, уміння й навички. Саме в понятті особистість на перший план висувається соціальна природа майбутнього бакалавра професійного навчання з документознавства, а сам він виступає як суб'єкт у системі професійної освіти.

Враховуючи те, що формування риторичної компетентності є дотичною до мовленнєвої культури, вагомою для нашого дослідження є думка О. Корчової, що «антропоцентрична концепція вивчення риторики сприятиме не лише успішності учіння майбутнього фахівця, а й становленню його як особистості, здатної до діалогу, до взаєморозуміння в полікультурному середовищі з метою внутрішнього й зовнішнього вдосконалення» [12, с. 134]. Дослідниця виокремлює напрями реалізації антропоцентричної концепції: становлення системи гуманістичних цінностей;

стимулювання мисленнєвої діяльності студентів; спонука до культурного розвитку особистості; формування ціннісного ставлення до міжособистісного спілкування [12].

Погоджуємось з думкою Ю. Крочук, що структура мовної особистості як об'єкта дослідження антропоцентричних лінгвістичних студій включає такі компоненти: 1) «ціннісний, світоглядний, компонент змісту виховання, тобто система цінностей, чи життєвих сенсів»; 2) «культурологічний компонент, тобто рівень засвоєння культури як ефективного засобу підвищення інтересу до мови»; 3) «особистісний компонент, тобто те індивідуальне, глибинне, що є в кожній людині» [13, с. 203].

Відповідно до поглядів учених у проаналізованих наукових розвідках та вихідних даних антропоцентризму в системі вищої професійної освіти ми виокремили такі складники мовленнєвої культури: мотиваційно-ціннісний, когнітивно-нормативний, особистісно-діяльнісний та комунікативно-етичний.

Зважаючи на думку Є. Матвеевої, що підсилення антропоцентризму в галузі філології дозволить розширити коло наукових інтересів та сприятиме розвитку «пограничних» дисциплін, які реалізують взаємодію філології та історії, культурології, психології, біології, статистики тощо [14, с. 162], логічно перейдемо до аналізу другої педагогічної умови, яка оснований на міжпредметному взаємозв'язку запропонованої нами позакредитної навчальної дисципліни «Мовленнєва культура майбутніх бакалаврів професійного навчання з документознавства» та суміжних освітніх компонентів, теми яких можуть бути спрямовані на формування мовної особистості майбутнього фахівця.

Цілісність мовленнєвої підготовки на засадах міжпредметних зв'язків та практичної підготовки, упровадження позакредитної навчальної дисципліни «Мовленнєва культура майбутніх бакалаврів професійного навчання з документознавства» є другою педагогічною умовою формування мовленнєвої культури в здобувачів вищої освіти спеціальності 015 «Професійна освіта (за спеціалізаціями)».

Процес формування мовленнєвої культури розглядаємо як цілісний методичний комплекс, який ґрунтується на міжпредметних зв'язках із суміжними освітніми

компонентами, збагаченні культурно мовленнєвим складником практичної підготовки та упровадженні позакредитної навчальної дисципліни «Мовленнєва культура майбутніх бакалаврів професійного навчання з документознавства».

Погоджуємось із думкою О. Корчової, що «жодна дисципліна не має достатньо засобів для формування будь-якої особистісної якості. Для цього потрібен дисциплінарний комплекс» [12, с. 137].

Міжпредметні зв'язки мовленнєвої підготовки основані на філософських, психолого-педагогічних та дидактичних ідеях інтеграції як процесу об'єднання (синтезу) двох або більше компонентів між собою, які доповнюючи один одного забезпечують злагоджену роботу єдиного цілого.

В українському педагогічному словнику міжпредметні зв'язки потрактовуються як дидактичний принцип, який «відображає комплексний підхід до виховання та навчання, виокремлює головні елементи змісту освіти та взаємозв'язки між навчальними предметами завдяки процесу інтеграції». Міжпредметні зв'язки виконують детермінуючу, виховну, та розвивальну функції на будь-якому етапі навчального процесу [15, с. 210].

Основною характеристикою міжпредметних зв'язків є їхній системний характер, який позитивно впливає на формування усіх складників мовленнєвої культури здобувачів вищої освіти.

Ми пропонуємо до складу навчальних дисциплін («Українська мова (за фаховим спрямуванням)», «Історія та культура України», «Основи наукових досліджень та академічного письма», «Культурологія», «Комунікативні процеси в педагогічній діяльності», «Етика та естетика») та програм практик (навчальної, виробничої та педагогічної) включити теми модулів позакредитної навчальної дисципліни «Мовленнєва культура майбутніх бакалаврів професійного навчання з документознавства». Додатково перед початком практики рекомендуємо проводити мовленнєві колоквиуми, які будуть спрямовані на поглиблення когнітивно-нормативних, комунікативно-етичних, особистісно-діяльнісних та мотиваційно-ціннісних компонентів мовленнєвої культури. У свою чергу це дасть змогу студентам легко налагодити взаємодію із суб'єктами

спілкування протягом проходження практики, правильно та якісно оформити всю необхідну документацію за результатами практики.

Мета навчальної дисципліни «Мовленнєва культура майбутніх бакалаврів професійного навчання з документознавства» полягає у «формуванні мовленнєвої культури майбутніх педагогів професійного навчання з документознавства, що виражається через усвідомлення ролі й місця мови в їхньому професійному становленні та в розбудові державної мовної політики, досконале знання мови як системи мовних знаків, володіння нормами сучасної літературної мови, уміння ясно, логічно, правильно, доречно, виразно формулювати і висловлювати власну думку залежно від мовленнєвої ситуації, продукувати документи професійної сфери функціонування відповідно до кодифікованих ортологічних норм сучасної української літературної мови» [16, с. 183].

Зміст навчальної дисципліни ґрунтується на загальнодидактичних (єдність освітньої, розвивальної та виховної функцій навчання, науковість, систематичність і послідовність, міцність знань, доступність, свідомість та активність, наочність, зв'язок навчання з практикою, індивідуалізація навчання) та специфічних (професійна спрямованість освітньої діяльності, орієнтованість професійної освіти на розвиток мовної особистості майбутнього фахівця з документознавства, комунікативно-мовленнєвий, текстоцентричний) принципах.

Створення мовленнєво культурного освітнього середовища (із долученням засобів інформаційно-комунікаційних технологій) визначено третьою педагогічною умовою формування мовленнєвої культури майбутніх бакалаврів професійного навчання з документознавства.

У процесі проведення дослідження з'ясовано, що вчені, зокрема А. Богуш та Г. Мариківська [17, 2] пов'язують процес виховання особистості, у тому числі процес формування мовленнєвої культури, із створенням відповідного мовленнєвого освітнього середовища.

В. Ясвін визначає освітнє середовище як систему впливів і умов формування особистості за заданим зразком, а також можливостей для її розвитку, що містяться в соціальному і предметно-просторовому оточенні. Розвивальне

освітнє середовище – це середовище, яке здатне забезпечувати комплекс можливостей для саморозвитку всіх суб'єктів освітнього процесу [18].

Розглянемо погляди лінгводидактів на мовленнєве середовище. У цьому плані А. Богуш цілком слушно зазначає, що кожна особа взаємодіє з різними людьми, мовлення яких може бути літературно правильним або мати різні відхилення від літературних норм, з наявністю місцевих говірок, діалектизмів, жаргонізмів чи бути взагалі суржиковим. Відмітимо, що суржик має негативний вплив на формування мовленнєвої культури майбутніх фахівців. Тому дослідниця пропонує забезпечувати відповідний педагогічно-мовленнєвий супровід розвитку й формування культури мовлення дітей у різних видах діяльності й у різних типах мовленнєвого середовища [А. Богуш, 2008]. Як уточнює авторка, під мовленнєвим середовищем вона розуміє «сукупність сімейних, побутових, соціально-педагогічних неорганізованих і цілеспрямованих умов спілкування мовців» [17, с. 13].

А. Богуш наголошує, що мовна особистість не є вродженою, вона формується і розвивається у процесі навчання, виховання, спілкування, тобто в різних видах діяльності [17, с. 13]. Погоджуємось з думкою науковиці, що формування і становлення мовної особистості відбувається в мовленнєвому середовищі, в якому особистість виховується, навчається, розвивається, відбувається її соціалізація. Вплив середовища на людину не односторонній: людина послідовно діє у системах «середовище – людина», «людина – середовище». «Означена взаємодія зумовлює і розвиток усіх психічних процесів і функцій людини, які пов'язані з середовищем. Водночас високий рівень розвитку психічних процесів дозволяє людині цілеспрямовано впливати на середовище і змінювати його. Відтак, виховання мовленнєвої культури, культури спілкування, формування мовної особистості і мовленнєвої поведінки багато в чому залежить від специфіки мовленнєвого середовища» [17, с. 13].

Як наголошує К. Крутій, для позначення сприятливого для формування мовленнєвої культури особистості середовища правомірно послуговуватися терміном «культурне мовленнєве середовище», під яким авторка розуміє «сукупність корисного особистого й колективного спільного мовленнєвого досвіду, що

зберігається й передається з покоління в покоління, а також мовленнєвих структур і залежностей, шляхом яких реалізується діяльність і мовленнєва поведінка індивіда» [19, с. 112].

Отже, під мовленнєво культурним освітнім середовищем розуміємо сукупність освітніх факторів (заздалегідь дібраних методів, форм та засобів), які спрямовані на ефективну мовленнєву взаємодію в колі «викладач – студент», «студент – студент», «здобувач освіти – документ офіційно-ділового стилю», а відтак і на формування мовленнєвої культури майбутніх фахівців. Саме від мовленнєвого освітнього середовища залежить правильність, багатство та різноманітність мовлення здобувачів вищої освіти.

Уважаємо, що ефективне формування мовленнєвої культури майбутніх бакалаврів професійного навчання з документознавства відбуватиметься за умови створення мовленнєво культурного освітнього середовища із долученням засобів інформаційно-комунікаційних технологій.

У сучасному інформаційно-комунікаційному суспільстві відчуваємо потребу у фахівцях з іншою типологічною структурою особистості, які були б спроможні до саморозвитку та самовизначення в різноманітних складних ситуаціях, могли б чітко визначати свою роль у професійній діяльності, мали б високий рівень мовленнєвої культури, були відкритими до переймання професійного досвіду інших та психологічно готовими до виконання професійної діяльності і використання освітніх нововведень. Система професійної освіти в умовах сучасного закладу вищої освіти вимагає радикальних змін в освітньому процесі, а відтак використання інноваційних технологій, методів і засобів навчання, які сприяли б формуванню мовленнєвої культури майбутніх бакалаврів професійного навчання, зокрема фахівців документознавчої сфери.

Маємо зазначити, що з огляду на всесвітню пандемію сьогодні система вищої освіти «вимагає грамотного застосування онлайн-технологій з відповідними методичними підходами, що забезпечують ефективне поєднання безпосередньої та опосередкованої форми взаємодії студентів і викладачів у вигляді змішаного навчання» [20, с. 4]. А відтак найбільшої актуальності у формуванні мовленнєвої культури майбутніх бакалаврів професійного

навчання з документознавства набули засоби інформаційно-комунікаційних технологій.

Послугування інформаційними технологіями в освітньому процесі закладу вищої освіти сприяє підвищенню якості професійної підготовки майбутніх педагогів, розвитку та становленню їхньої мовленнєвої компетентності.

До сучасних інформаційно-комунікаційних технологій, які застосовуються в процесі формування мовленнєвої культури, відносимо інтерактивні віртуальні дошки (*Padlet, Drawchat, Twiddla, Awwapp* та інші), освітні платформи та ресурси (*EdEra, Prometheus, Google Digital Workshop, Moodle, Google Classroom, Learningapps, iLearn, Є-мова* та інші), хмарні технології (*Google: Google Docs, Google Sites, Google Translate, Google Диск, Google Forms, Google Meet, Google Таблиці, Google Calendar, Google Presentation, Google Jamboard; Office 365*), електронні та гібридні бібліотеки, електронні підручники, посібники та словники, довідково-пошукові системи Інтернет, програми для організації відеоконференцій (*Zoom, WebEx, Skype, Viber* та інші). Використання цих технологій в освітньому процесі тепер є невіддільним елементом життя, а відтак, соціалізації особистості майбутніх бакалаврів професійного навчання, а не просто прагненням освіти йти в ногу з часом.

Добираючи інформаційно-комунікаційні технології навчання, потрібно чітко визначити їхні дидактичні функції для відповідного заняття, необхідний та достатній обсяг навчальної інформації, її відповідність змісту заняття, можливі форми поєднання зі словом викладача. Заняття з мовленнєвої культури з використанням ІКТ допомагають майбутнім фахівцям правильно аналізувати загальні та професійні комунікативні ситуації, оцінити свою мовленнєву культуру та культуру інших людей, оволодіти нормами мовленнєвого етикету та правилами поведінки на роботі та в суспільстві.

Таким чином, створення мовленнєво культурного освітнього середовища із дорученням сучасних інформаційно-комунікаційних засобів підвищить мотивацію до оволодіння мовленнєвою культурою на всіх її рівнях, забезпечить індивідуалізацію, інтерактивність навчання, дасть змогу майбутнім бакалаврам професійного навчання сформувавши високий рівень мовленнєвої та професійної культури, удосконаливши практичні вміння послуговуватися

комп'ютерною технікою, уміння послуговуватися вербальними та невербальними комунікативними засобами, сприятиме самореалізації й самоствердженню майбутніх фахівців.

ВИСНОВКИ

Обґрунтований комплекс педагогічних умов як сукупність обставин, чинників і засобів спрямований на розв'язання проблеми формування мовленнєвої культури майбутніх бакалаврів професійного навчання з документознавства через: становлення людиноцентричної спрямованості здобувачів вищої освіти,

пріоритетом якої є цінність мовної особистості; усвідомлення потреби оволодіння мовленнєвою вправністю в роботі з текстом офіційно-ділового стилю як професійно необхідною особистісною якістю під час вивчення поза кредитної навчальної дисципліни «Формування мовленнєвої культури майбутніх бакалаврів з документознавства»; готовність до оволодіння нормами сучасної української літературної мови з метою дієвого професійного комунікування та документоукладання; спонукання до мовно-мовленнєвого самовдосконалення шляхом створення мовленнєво-культурного освітнього середовища.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ / REFERENCES

1. Tokarieva, O. (2018). *Formuvannia movlennievoi kultury maibutnikh fakhivtsiv morskoi haluzi u protsesi profesiinoi pidhotovky* [Formation of speech culture of future specialists in the maritime industry in the process of professional training] (Doctoral thesis). Kherson (in Ukrainian) [Токарева, О. (2018). *Формування мовленнєвої культури майбутніх фахівців морської галузі у процесі професійної підготовки* (Кандидатська дисертація). Херсон].
2. Marykivska, H. (2016). *Formuvannia movlennievoi kultury starshoklasnykiv u proforiientatsiinykh tsentrakh vyshchyykh navchalnykh zakladiv* [Formation of speech culture of high school students in vocational guidance centers of higher educational institutions] (Doctoral thesis). Kharkiv (in Ukrainian) [Мариківська, Г. (2016). *Формування мовленнєвої культури старшокласників у профорієнтаційних центрах вищих навчальних закладів* (Кандидатська дисертація). Харків].
3. Stambulska, T. (2018). *Formuvannia kultury movlennia maibutnikh uchyteliv pochatkovoї shkoly u protsesi profesiinoi pidhotovky* [Formation of speech culture of future primary school teachers in the process of professional training] (Doctoral thesis). Ivano-Frankivsk (in Ukrainian) [Стамбульська, Т. (2018). *Формування культури мовлення майбутніх учителів початкової школи у процесі професійної підготовки* (Кандидатська дисертація). Івано-Франківськ].
4. Shynkaruk, V. (Ed.). (2002). *Filosofskyi entsyklopedychnyi slovnyk* [Philosophical encyclopedic dictionary]. Kyiv: Abrys (in Ukrainian) [Шинкарук, В. (Ред.). (2002). *Філософський енциклопедичний словник*. Київ: Абрис].
5. Konyuhov, N. (1996). *Slovar'-spravochnik prakticheskogo psihologa* [Practical psychologist reference dictionary]. Voronezh: MODEK (in Russian) [Конюхов, Н. (1996). *Словарь-справочник практического психолога*. Воронеж: МОДЭК].
6. Busel, V. (Ed.). (2004). *Velykyi tлумачnyi slovnyk suchasnoi ukrainskoi movy* [Large explanatory dictionary of the modern Ukrainian language]. Kyiv: Perun (in Ukrainian) [Бусел, В. (Ред.). (2004). *Великий тлумачний словник сучасної української мови*. Київ: Перун].
7. Vygotskij, L. (1960). *Razvitie vysshih psichicheskikh funktsij* [Development of higher mental functions]. Moscow: Izdatel'stvo APN RSFSR (in Russian) [Выготский, Л. (1960). *Развитие высших психических функций*. Москва: Издательство АПН РСФСР].
8. Semenova, A. (Ed.). (2006). *Slovnnyk-dovidnyk z profesiinoi pedahohiky* [Dictionary of professional pedagogy]. Odesa: Palmira (in Ukrainian) [Семенова, А. (Ред.). (2006). *Словник-довідник з професійної педагогіки*. Одеса: Пальміра].

9. Ippolitova, N., & Sterhova, N. (2012). Analiz ponyatiya «pedagogicheskie usloviya»: sushchnost', klassifikatsiya [Analysis of the concept of "pedagogical conditions": essence, classification]. *General and Professional Education*, 1, 8–14 (in Russian)
[Ипполитова, Н., & Стерхова, Н. (2012). Анализ понятия «педагогические условия»: сущность, классификация. *General and Professional Education*, 1, 8–14].
10. Hryshchenko, I. V. (2013). *Antropotsentrychna paradyhma suchasnoi folklorystyky* [Anthropocentric paradigm of modern folklore]. *Sbornik nauchnyh trudov SWorld*, 26(1), 92–97 (in Ukrainian)
[Грищенко, І. В. (2013). Антропоцентрична парадигма сучасної фольклористики. *Сборник научных трудов SWorld*, 26(1), 92–97].
11. Mushketyk, L. (2011). *Antropotsentryzm narodnoi kazky ukrainskykh Karpat: opovidna tradytsiia ukrainsiv ta uhortsiv* [Anthropocentrism of the folk tale of the Ukrainian Carpathians: the narrative tradition of Ukrainians and Hungarians] (Doctoral thesis). Kyiv (in Ukrainian)
[Мушкетик, Л. (2011). *Антропоцентризм народної казки українських Карпат: оповідна традиція українців та угорців* (Докторська дисертація). Київ].
12. Korchova, O. (2017). *Formuvannia rytorychnoi kompetentnosti u maibutnikh fakhivtsiv sotsionomichnykh spetsialnostei vyshchykh pedahohichnykh navchalnykh zakladiv* [Formation of rhetorical competence in future specialists of socionomic specialties of higher pedagogical educational institutions] (Doctoral thesis). Hlukhiv (in Ukrainian)
[Корчова, О. (2017). *Формування риторичної компетентності у майбутніх фахівців соціономічних спеціальностей вищих педагогічних навчальних закладів* (Кандидатська дисертація). Глухів].
13. Krochuk, Yu. (2015). *Movna osobystist yak ob'iekt doslidzhennia antropotsentrychnykh linhvistychnykh studii* [Linguistic personality as an object of study of anthropocentric linguistic studies]. *Molodyi vchenyi*, 2(17), 202–204 (in Ukrainian)
[Крочук, Ю. (2015). Мовна особистість як об'єкт дослідження антропоцентричних лінгвістичних студій. *Молодий вчений*, 2(17), 202–204].
14. Matveeva, E. (2008). *Filologiya v sovremennom mire: otvety na voprosy ankety* [Philology in the modern world: answers to the questionnaire]. *Filologiya i chelovek*, 1, 162–163 (in Russian)
[Матвеева, Е. (2008). *Филология в современном мире: ответы на вопросы анкеты. Филология и человек*, 1, 162–163].
15. Honcharenko, S. (1997). *Ukrainskyi pedahohichnyi slovnyk* [Ukrainian pedagogical dictionary]. Kyiv: Lybid (in Ukrainian)
[Гончаренко, С. (1997). *Український педагогічний словник*. Київ: Либідь].
16. Karas, O. (2001). Osvitnii komponent «Movlennieva kultura maibutnikh bakalavriv profesiinoho navchannia z dokumentoznavstva» u formuvanni komunikativnoi kompetentnosti [Educational component "Speech culture of future bachelors of professional training in document science" in the formation of communicative competence]. *Visnyk Hlukhivskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni Oleksandra Dovzhenka*, 2(46), 179–187 (in Ukrainian)
[Карась, О. (2001). Освітній компонент «Мовленнєва культура майбутніх бакалаврів професійного навчання з документознавства» у формуванні комунікативної компетентності. *Вісник Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка*, 2(46), 179–187].
17. Bohush, A. (2017). *Vplyv polikulturnoho movlennievoho seredovyscha na formuvannia movnoi osobystosti* [The influence of multicultural speech environment on the formation of language personality]. *Hirska shkola ukrainskykh Karpat*, 16, 11–14 (in Ukrainian)
[Богуш, А. (2017). Вплив полікультурного мовленнєвого середовища на формування мовної особистості. *Гірська школа українських Карпат*, 16, 11–14].
18. Yasvin, V. (2001). *Obrazovatel'naya sreda: ot modelirovaniya k proektirovaniyu* [Educational environment: from modeling to design]. Moscow: Smysl (in Russian)

[Ясвин, В. (2001). *Образовательная среда: от моделирования к проектированию*. Москва: Смысл].

19. Krutii, K. (2009). *Osvitnii prostir doshkilnoho navchalnoho zakladu* [Educational space of a preschool educational institution] (Vol. 1). Zaporizhzhia: LIPS (in Ukrainian)
[Крутий, К. (2009). *Освітній простір дошкільного навчального закладу* (Ч. 1). Запоріжжя: ЛІПС].
20. Ministerstvo osvity i nauky Ukrainy. (2020). *Rekomendatsii shchodo vprovadzhennia zmishanoho navchannia v zakladakh fakhovoi peredvyshchoi ta vyshchoi osvity* [Recommendations for the implementation of blended learning in institutions of professional higher and higher education]. Retrieved from <https://mon.gov.ua/storage/app/media/vishcha-osvita/2020/zmyshene%20navchanny/zmishanenavchannia-bookletspreads-2.pdf> (in Ukrainian)
[Міністерство освіти і науки України. (2020). *Рекомендації щодо впровадження змішаного навчання в закладах фахової передвищої та вищої освіти*. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/vishcha-osvita/2020/zmyshene%20navchanny/zmishanenavchannia-bookletspreads-2.pdf>].

Гене́за розвитку інституту обґрунтованої підозри на українських територіях

Genesis of the Development of the Institute of Reasonable Suspicion on the Territory of Ukraine

Микола Місечко¹

Mykola Misechko

¹ *University of State Fiscal Service of Ukraine*

31 Universytetska street, Irpin, 08205, Ukraine

DOI: [10.22178/pos.76-3](https://doi.org/10.22178/pos.76-3)

JEL Classification: K49

Received 29.10.2021

Accepted 26.11.2021

Published online 30.11.2021

Corresponding Author:

kashkinlaw@gmail.com

© 2021 The Author. This article is licensed under a Creative Commons Attribution 4.0 License

Анотація. У статті аналізується історичний шлях розвитку інституту обґрунтованої підозри в кримінальному процесі. Встановлено, що розвиток обґрунтованої підозри як процесуального інституту бере свій початок із розшукової форми судочинства. Обґрунтовано, що видання на початку XVIII ст. Короткого зображення процесів та судових тяжб є точкою відліку для вивчення історії становлення даного інституту, який в тому чи іншому вигляді отримав своє закріплення у найбільш значущих джерелах процесуального права, що діяли в останні три століття на українських територіях.

Ключові слова: підозра; обґрунтована підозра; сильна підозра; достатня підозра; підозрюваний, запідозрений.

Abstract. The article analyzes the historical development path of the institute of reasonable suspicion in criminal proceedings. It is established that reasonable suspicion as a procedural institution originates from the investigative form of justice. It is substantiated that the publication of the brief description of proceedings and litigation at the beginning of the XVIII century is the starting point for studying the history of this institution, which in one form or another has been enshrined in the essential sources of procedural law that have operated for the last three centuries in Ukraine.

Keywords: suspicion; reasonable suspicion; strong suspicion; sufficient suspicion; suspect.

ВСТУП

Значущість інституту обґрунтованої підозри для кримінального процесу засвоєна законодавцем, практиками та вченими-юристами досить давно, що підтверджується тією увагою, яку даному інституту було приділено у працях як дореволюційних, так і радянських дослідників. Важливість обґрунтованої підозри для дотримання прав та свобод особи закономірно призвела до закріплення цього інституту в сучасному кримінальному процесуальному законодавстві, а сам інститут характеризується істотним розвитком, ускладненою структурою, що включає в себе окремі субінститути. При цьому сам інститут не є статичним, він перебуває в динаміці, яка, на думку законодавця, повинна підвищити його якісну складову, забезпечити досягнення цілей, покладених на нього.

Потреба інституту обґрунтованої підозри в подальшій еволюції актуалізує науковий інтерес до історичного коріння його зародження, подальшого становлення і столітнього розвитку, оскільки дозволяє простежити зміну норм права і державну потребу в них. Перетворення, зміна сутнісних характеристик і значущості обґрунтованої підозри у вітчизняному кримінальному процесі на протязі всієї його історії дозволить найкращим чином усвідомити місце обґрунтованої підозри в сучасному суперечливому процесуальному просторі, посприє окресленню кола його проблем та можливих шляхів їх подолання.

Проблемам інституту підозри приділялося багато уваги у юридичній літературі, їм присвячені праці таких вітчизняних і зарубіжних вчених, як О. Березиної, А. Габреляна, Ю. Церковного, В.С. Шадріна та ін. Проте, не-

зважаючи на значущість проведених ними досліджень, зазначений інститут у кримінальному судочинстві потребує подальшого ретельного осмислення й законодавчого поглибленого впорядкування.

Метою статті є одержання наукового результату у вигляді теоретичних положень щодо історії становлення і розвитку інституту обґрунтованої підозри.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Починаючи наш аналіз, варто акцентувати увагу на тому, що підозра, як явище, яке згодом було покладено в основу цілого правового інституту, не має чітких меж свого зародження, при цьому сам факт фіксації понять «підозра», «особа, що перебуває під підозрою» (підозрювана особа), простежується у правових документах з початку XVIII ст. До цього періоду відносини, що існували на українських територіях, ґрунтувались виключно на звичаєвому праві, а чинні правові акти не розмежовували підозру особи у вчиненні злочину, її обвинувачення та затримання, що не могло не вступити у протиріччя з передумовами вдосконалення законодавства. Пов'язаних: по-перше, із затвердженням розшукової форми кримінального процесу на українських територіях, без якої функціонування інституту підозри не видається можливим; по-друге, з розвитком і ускладненням самого кримінального процесу, який актуалізував необхідність виокремлення з «обвинуваченого» окремого суб'єкта кримінального процесу – «підозрюваного», навколо якого і формується інститут, що нас цікавить.

Підкреслимо, що із середини XVII ст. значна частина сучасної Лівобережної України (Гетьманщина) потрапила під владу Російського царства, яке в 1721 році перетворилося на Російську імперію. Імперія з дня свого заснування і до ліквідації в 1917 році стрімко нарощувала свої території, за рахунок земель, які на сьогоднішній день входять до складу України. Даний історичний факт призвів до того, що починаючи з середини XVII ст. на приєднані до Російської імперії українські землі поширилась дія імперського законодавства, яке в порівнянні з діючим на українських територіях звичаєвим правом було більш структурованим та розгалуженим.

У 1716 році, під враженням від європейського законодавства, Петро I розробляє і приймає Військовий статут. Однією зі складових частин Військового статуту було Коротке зображення процесів та судових тяжб [8, с. 382], що за своїм змістом становило військовий кримінально-процесуальний кодекс, але при цьому поширювалося і на загальне судочинство. Прийняте Коротке зображення процесів та судових тяжб можна вважати першим чинним на українських територіях правовим актом, у якому були зафіксовані поняття «підозра», «підозріла особа», «особа, що перебуває під підозрою», хоча й без їх змістовного визначення. Глава 6 Короткого зображення процесів та судових тяжб, присвячена застосуванню розпитуванню з пристрастю і тортурами, повністю була побудована на наявності в судді «задовільної підозри» (обґрунтованої підозри) в тому, що підозрювана особа скоїла злочин. Виходячи з норм зазначеної глави, можна підсумувати, що підозра в кримінальному процесі почала виконувати роль ймовірного висновку уповноваженого органу про ймовірну причетність особи до вчиненого злочину.

У цій частині кримінальний процес був запозичений у Німеччини, де існувала необхідність наявності достовірних доказів для того, щоб застосовувати до особи тортури. У разі підозри кількох осіб у вчиненні одного злочину тортур зазнавала та особа, яка була в кілька більшої підозрі, відмінній від інших, в яких підозрювались решта учасників злочину. Тобто, вже на початковому етапі розвитку підозри простежується сувора залежність можливості здійснення подальших дій від підтвердження ймовірної причетності особи будь-якими фактами, які викривають її [17, с. 53]. «Задовільність», зазначена в Короткому зображенні процесів та судових тяжб виступала критерієм підозри, котрий переконував суддю в тому, що підозрюваний міг скоїти злочин; даний критерій повністю залежав від наявності обставин (ст. 6 Глави 5), що вказують на об'єктивне виникнення підозр: спроба відповідача сховатися; взаємини з іншими злочинцями; вчинення схожих злочинних дій раніше; погрози потерпілому від злочину; суперечливі показання суду; визнання або вихвалання у скоєнні злочину в інших місцях; наявність достовірного свідка злочину.

Реформи, що стосувалися різних інститутів кримінального процесу, тривали і в подаль-

шому, при цьому законодавством був запозичений не лише німецький, а й англійський та французький передовий досвід. Так, Установи для управління губерніями Всеросійської імперії 1775 року згадували у своїх нормах осіб, які перебувають під підозрою, тобто таких, яким ще не було висунуто будь-якої офіційної претензії (звинувачення). Законодавець забажав розмежувати (на європейській манер) правовий статус підозрюваного й обвинуваченого, запровадив низку прав, які могли бути реалізовані особою до висунення їй обвинувачення. Подальша еволюція цих норм простежується в Книзі 2 «Про судочинство за злочинами» Зводу законів кримінальних [9], який був включений до Зводу законів Російської імперії 1832 року.

Як і попереднє імперське законодавство, Звід законів кримінальних не давав трактування поняття «підозра», хоча систематично використовував термінологію, характерну для даного правового інституту. Підозра виділилася в окрему форму пізнання ймовірної причетності особи до злочину, зі своїм переліком специфічних даних, які її утворюють. Опосередковано розвитку інституту обґрунтованої підозри сприяло те, що законодавець передбачав такий вид вироку, як «залишення в підозрі». Тобто особа, не звинувачена у вчиненні злочину (якій не винесено обвинувальний вирок), але проти якої існують докази її ймовірної причетності до скоєння злочину, могла бути «залишена в підозрі». По суті, така особа перебувала в перманентному статусі підозрюваного, відмінному від статусу обвинуваченого. На практиці досить часто виявлялося, що вирок «залишення в підозрі» несе для особи наслідки, сумірні з покараннями при винесенні обвинувального вироку. Показовою для цього періоду є думка відомого юриста А.Ф. Коні про те, що ця система, зв'язуючи переконання судді та вносячи в його роботу елемент бездушного механізму, створює кримінальний суд, безсилий у ряді випадків покарати дійсно винного, але досить могутній, щоб зруйнувати особисте життя людини злиттям безконтрольного порушення переслідування воєдино із засудженням та залишенням невинного в підозрі, що змушує його болісно переживати сором, який ні роз'яснити, ні скинути з себе не можна. Під покровом даної системи іноді вершилися кримінальні справи, зміст яких і тепер, через багато років, хвилює й ображає почуття

справедливості. Так, судді надавалася лише одна можливість: за відсутності власного визнання підсудного та двох присяжних свідків, залишати винного в сильній підозрі у тих випадках, коли, пропонований секретарем вирок про звільнення обвинуваченого від суду і слідства, бентежив совість, пов'язану формальностями [3, с. 6]. Багато сучасників А. Коні, як і він сам, звертаючи уваги на несправедливість існуючих норм, піддавали їх аналізу та критиці, пропонували шляхи вирішення нарізної проблеми (понад 80 % вироків відносилися до «залишення в підозрі»), чим і сприяли подальшій еволюції інституту обґрунтованої підозри.

Звід не оперував поняттям «обґрунтована підозра», надаючи «перевагу» таких оборотам, як «сильна підозра» або «достатня підозра». При цьому конструкція самих норм, той сенс, який був у них вкладений законодавцем, та їх реалізація на практиці свідчили про синонімічність зазначених понять. Так, в ст.ст. 976, 979 Зводу говориться про те, що якщо деякі докази викликають відносно особи «сильну підозру» у вчиненні злочину, то таку особу слід «брати» для допиту та дослідження обставин справи, «не дивлячись ні на які особисті привілеї». «Достатність підозри» безпосередньо залежала від факту визнання обвинуваченим своєї провини.

Конкретика щодо критеріїв обґрунтованої підозри з'явилася після прийняття 8 червня 1860 року:

Наказу поліції про провадження дізнання для розслідування обставин, що можуть містити в собі злочин або проступок. Наказ передбачив обов'язок поліцейських чинів займатися провадженням дізнання та сприяти судовій владі у здійсненні кримінального правосуддя. Сутність же дізнання, в основному, полягала у зборі відомостей, необхідних для пересвідчення в тому, що подія, поєднана зі злочином, дійсно мала місце. Встановлювалося, що поліція при провадженні дізнання має право арешту або особистого затримання лише за підозрених у злочинах, за які в законі передбачається позбавлення всіх статусних прав або втрата всіх особливих (особисто і статусно привласнених) прав та переваг, коли обвинувачені перебувають у підвідомчій поліції місцевості, причому лише в таких випадках, коли: 1) злочинець захоплений на місці та під час вчинення злочину; 2) коли злочин вчине-

но очевидно і гласно; 3) коли очевидці злочину вкажуть прямо на особу злочинця; 4) коли на підозрюваному або в його житлі буде знайдено очевидні сліди злочину або його речові докази; 5) коли запідозрений зробив замах на втечу або його було заарештовано після втечі (ст. 15) [10, с. 726];

Іменного указу запровадження судових слідчих, в якому були викладені загальні положення про провадження слідства та правила провадження слідчих дій. Якщо у слідчого відносно особи існували достатні підозри у скоєнні ним злочину чи проступку, слідчий виносив постанову про особисте затримання, домашній арешт, передачу під нагляд поліції або на поруки (ст.ст. 86, 87, 90) [10, с. 722-723]. Достатність підозр багато в чому обумовлювалася тим, за яких обставин було затримано особу. В цілому, підстави для виникнення підозри фактично стали підставами для затримання особи.

До середини XIX ст. в Російській імперії сформувалося розвинуте кримінально-процесуальне законодавство, але при цьому існувала неузгодженість різних нормативних джерел. Незважаючи на їх систематизацію та включення до Зводу законів, багато в чому ці джерела були застарілими, неспроможними ефективно регулювати кримінально-процесуальні відносини. Зазначена нами проблема недосконалості імперського законодавства була вирішена проведенням судової реформи в 1864 році, яка завершилась виданням 20 листопада 1864 року «Судових статутів», який включив в себе Статут кримінального судочинства [11]. Статут кримінального судочинства об'єднав у собі норми розглянутих нами вище актів прийнятих прийняття 8 червня 1860 року. Так, ст. 15 Наказу поліції про провадження дізнання для розслідування обставин, що можуть містити в собі злочин або проступок, була повністю продубльована в ст. 257 Статуту. В якості додаткової підстави застосування до особи заходів щодо припинення ухилення від слідства було додано «відсутність у підозрюваного місця постійного проживання або осілості». Для перешкоджання здійсненню обвинуваченням ухилення від слідства дозволялося вживати наступних заходів: 1) відібрання виду на проживання або зобов'язання їх за допомогою підписки про явку до слідства і непокидання місця проживання; 2) передача під особливий нагляд поліції; 3) віддача на поруки; 4) взяття

застави; 5) домашній арешт; 6) взяття під варту (ст. 416). Подальше законодавство, аж до розвалу Російської імперії, виходило з даних норм, які в тій чи іншій варіації повторювалися в різних нормативно-правових актах. Одним із таких актів став Короткий наказ воєнним і сільським начальникам з розкриття злочинів і затримання злочинців 1884 року [12], до якого було включено перелік зі ст. 416 Статуту кримінального судочинства, доповнений ще однією підставою: «якщо при запідозрених будуть знайдені фальшиві печатки, фальшиві паспорти або інші фальшиві папери» (п. 10). Даний Короткий наказ примітний тим, що в ньому масово використовувався поняття «запідозрений». Виходячи з норм цього нормативно-правового акта та їх внутрішнього змісту, стає цілком зрозуміло, що дане поняття використовувалося виключно як синонім поняття «підозрюваний».

Не можна не погодитися з позицією О. Березиної стосовно того, що часте вживання поняття «запідозрений» у правових актах розглянутого часового періоду не свідчить про те, що законодавець дійшов єдиної термінології для позначення фігури підозрюваного. В інших документах того періоду, як і раніше, без чіткого розмежування використовувалися терміни «підозрюваний» та «обвинувачений», які найчастіше застосовувалися в якості синонімів [1, с. 46]. На підтвердження цього можна навести Інструкцію прокурора Київської судової палати М. Шепелева чинам поліції Київської судової палати щодо виявлення та дослідження злочинів 1883 року, Інструкцію прокурора Харківської судової палати В. Давидова чинам поліції щодо виявлення й дослідження злочинів 1898 року, Інструкцію прокурора Харківської судової палати О. Крилова чинам поліції щодо виявлення та дослідження злочинів 1914 року і т. д. Загалом, у законодавстві імперського періоду підозрюваному приділялося менше уваги в порівнянні з іншими учасниками кримінального процесу, внаслідок чого підозрюваний не був забезпечений ні законними гарантіями від зловживань, ні повноцінним правом на захист від підозри та звинувачення і т. д. Слід зазначити, що практика і теорія намагалися вирішити дане питання, проте об'єктивні суспільні процеси, які спричинили Революцію 1917 року та руйнацію Російської імперії, не надали для цього достатньо часу.

Перша післяреволюційна п'ятирічка не сприяла внесенню розуміння в регулювання інституту обґрунтованої підозри. Нова влада в перші роки свого існування не мала чіткого уявлення про функціонування судочинства, старі закони скасовувалися, створювалися нові владні структури, які приймали безліч нових, пронизаних «духом революції» актів, що тією чи іншою мірою впливали на підстави та порядок затримання осіб за вчинення злочину, умови й терміни їх утримання під вартою і т. п. Якість істотно поступалася кількості, що не сприяло вибудовуванню чітких процесуальних правил, які б дотримувалися в структурі органів, які мали відношення до кримінального судочинства. Так, при описі порядку попереднього розслідування про пред'явлення обвинувачення як про процесуальну дію взагалі не згадувалося в перші післяреволюційні роки. Що стосується затриманого, то у правових актах цього періоду він згадується і як підозрюваний (запідозрений), і як обвинувачений. При цьому в одних і тих же документах зазначені поняття могли згадуватися як синоніми, що в цілому вносило ще більшу плутанину в кримінальний процес. Особа, яка перебувала під вартою, могла залишатися під слідством тривалий час без пред'явлення їй звинувачення у вчиненні конкретного злочину, тобто по суті, була затримана за підозрою в скоєнні злочину, з неможливістю відстоювати свої права, оскільки закон їх не передбачав.

Кримінально-процесуальний кодекс УСРР 1922 року [15] став першим післяреволюційним кодифікованим правовим актом, який регламентував усі стадії кримінального судочинства, але при цьому стосовно питання про статус підозрюваного в кримінальному процесі загалом та підозру зокрема, він не вніс нічого нового. Так, про підозру не йшлося мови зовсім, а особа підозрюваного згадувалася в поодиноких статтях та без акцентування на ній уваги, чим підкреслювалося несуттєве, тимчасове становище підозрюваного в кримінальному процесі. Також без належної правової регламентації залишався момент виникнення підозри.

¹³ 10 березня 1919 року по 30 січня 1937 року республіка мала назву – «Українська Соціалістична Радянська Республіка». Згідно з Конституцією 1937 р., порядок слів у назві республіки було змінено на «Українська Радянська Соціалістична Республіка»

Подальша перебудова системи державного управління в країні, прийняття Основ кримінального судочинства СРСР і союзних республік 1924 року, які закріпили необхідність притягнення в якості підозрюваних осіб лише в суворо визначених випадках, вимагали внесення до КПК УСРР 1922 року досить значних змін, внаслідок чого було прийняте рішення розробити новий КПК УСРР, який набув чинності 1 липня 1927 року. КПК УСРР 1927 року [16] порівняно з КПК 1922 року доповнювався новими положеннями, які відображали тенденцію посилення впливу держави на суспільство. Щодо підозрюваного закон передбачав застосування запобіжних заходів до пред'явлення йому обвинувачення. При цьому, затримання підозрюваного допускалося за наявності тих же підстав, які були зазначені в Статуті кримінального судочинства 1864 року, з доповненням ще однієї – «невстановлення особи». На практиці трактування й застосування норм КПК УСРР 1922 року та 1927 року були зведені до того, що перед пред'явленням обвинувачення уповноважені органи допитували всіх осіб у якості підозрюваних. Підозра висувалася незалежно від форми розслідування кримінальної справи.

Практика допитів, що передували звинуваченню, коли на слідчого та органи дізнання не покладалася обов'язок роз'яснення підозрюваному сутності підозри, а провадження допиту пов'язувалося з можливістю застосування до допитуваного запобіжних заходів, зрозуміло, аж ніяк не сприяла забезпеченню прав осіб, які зазнавали кримінального переслідування. За такої правової регламентації інститут підозри перетворюється на засіб, що дозволяє застосовувати весь арсенал заходів кримінально-процесуального примусу на самих ранніх етапах попереднього розслідування. Висунення підозри без її чіткого формулювання й наділення підозрюваного відповідним процесуальним статусом переслідувало єдину мету – з найменшими витратами сил і часу викрити особу у вчиненні злочину [18, с. 108], що в цілому не сприяло встановленню демократичних засад у кримінальному процесі, передбачених Конституцією СРСР 1936 року та Конституцією УРСР 1937 року. Незважаючи на конституційні норми, що декларували право громадян на особисту недоторканність та позбавлення їх волі лише на підставі санкції прокурора або за ухвалою

суду, практика йшла шляхом позасудових репресій, які отримали суттєве поширення на всій території СРСР у 30-50 роках ХХ ст. Що стосується інститутів підозрюваного в цілому та обґрунтованої підозри зокрема, то з 1937 року до кінця 50-х років вони, фактично, припинили своє існування. Пов'язано це було з прийняттям Прокуратурою СРСР Циркуляра «Про підвищення якості розслідування» від 05.06.1937 року № 41/26 [6], який при допиті громадян, підозрюваних у скоєнні злочину, забороняв органам дізнання та попереднього слідства називати їх підозрюваними та наказував взагалі усунути з практики фігурування на слідстві особи в статусі підозрюваного. Так, усі особи, щодо яких існували дані про скоєння ними злочину, повинні були притягнуті до кримінальної відповідальності та допитані лише в якості обвинувачуваних. Незважаючи на прийняття Циркуляра № 41/26, до КПК УСРР 1927 року відповідних змін внесено не було, що породило наступну колізію: кодекс передбачав таку фігуру кримінального процесу, як «підозрюваний», але на практиці вона припинила своє існування. Така ситуація спричинила безпосереднє пред'явлення особі обвинувачення навіть у тих випадках, коли для цього не існувало достатньої кількості доказів, що лише сприяло порушенню прав осіб, залучених у кримінальний процес.

В середині 50-х років ХХ ст. у СРСР почала домінувати точка зору стосовно того, що усунення підозрюваного з кримінального процесу було помилковим кроком. У зв'язку з реформуванням законодавства, яке було розпочато в даний період, інститут обґрунтованої підозри отримав «нове життя». Ухвалення Основ кримінального судочинства Союзу РСР та союзних республік від 25.12.1958 року [7] дозволило виділити підозрюваного в якості самостійного учасника кримінального процесу в новому Кримінально-процесуальному кодексі Української РСР від 28.12.1960 року № 1001-05 [4]. У 1976 році було розроблено і прийнято Положення про порядок короткочасного затримання осіб, підозрюваних у вчиненні злочину [13], яке встановило порядок короткотривалого затримання осіб, підозрюваних у вчиненні злочину, з метою в'язання причетності затриманого до злочину та вирішення питання про застосування до затриманого запобіжного заходу у вигляді взяття під варту.

КПК УСРР 1960 року містив норми, які у своїй сукупності регулювали часові рамки – порядок виникнення підозри та закінчення її дії, закріпив випадки, при настанні яких особа набуває статусу підозрюваного (ст. 106). Указом Президії ВР Української РСР «Про внесення змін і доповнень до Кримінально-процесуального кодексу Української РСР» від 16.04.1984 року № 6834-X [14] кодекс було доповнено ст. 43-1 («Підозрюваний»). Підозрюваний вважався тимчасовою фігурою на стадії попереднього розслідування. Важливою особливістю також стало й те, що показання підозрюваного визнавалися в якості доказів (ст. 73). В цілому ж, підозра під час дії КПК УСРР 1960 року досягла такого розвитку, що, безсумнівно, дозволило теоретикам говорити про практичне існування даного правового інституту.

Разом з тим, прийняття КПК УСРР 1960 року не вирішило до кінця дискусії, пов'язаної з появою підозрюваного у кримінальній справі, у зв'язку з чим деякі вчені висловились за розширення процесуальних актів підозри особи у вчиненні злочину. Крім того, законодавець, сформулювавши поняття підозрюваного (ст. 43-1), залишив без уваги основне – саму підозру. При цьому сама процедура висунення підозри здійснювалася за допомогою протоколу затримання або постанови про застосування запобіжного заходу. В цілому, аналіз норм КПК 1960 року дозволяє констатувати, що поняття «підозра» безпосередньо пов'язувалося із застосуванням органом дізнання до особи такого заходу примусу, як затримання. Вченими неодноразово наголошувалося на вузькості такого підходу, пропонувалося розширити підстави висунення підозри та скорегувати механізм реалізації підозри в кримінальному процесі.

Після набуття Україною незалежності постало питання про оновлення кримінального процесуального законодавства. Вважалося, що новий кодекс повинен вирішити більшість проблем вітчизняного кримінального процесу, які залишилися в ньому як спадок радянського періоду. Новий Кримінальний процесуальний кодекс України повинен був врахувати у своїх нормах європейські, демократичні традиції та принципи, гарантії дотримання прав і свобод громадян, передбачені нормами міжнародного права, що повинно було позитивно відобразитись на ре-

гулюванні процедурних аспектів затримання особи, підозрюваної у скоєнні злочину.

Законодавець, розуміючи важливість інституту обґрунтованої підозри як однієї з гарантій забезпечення доступу громадян до правосуддя, охорони їх прав та свобод, а також законності у кримінальному провадженні, приділив йому особливу увагу. Загальний порядок повідомлення про підозру передбачений главою 22 КПК України, яка має назву «Повідомлення про підозру» та складається з таких статей: «Випадки повідомлення про підозру» (ст. 276); «Зміст письмового повідомлення про підозру» (ст. 277); «Вручення письмового повідомлення про підозру» (ст. 278). Така побудова цієї глави дає підстави зробити висновок, що законодавець пов'язує процесуальну діяльність із повідомлення про підозру з сукупністю процесуальних дій слідчого та/або прокурора, зміст яких полягає у встановленні юридичних і фактичних підстав для повідомлення про підозру (ст. 276), складанні письмового процесуального документа (повідомлення про підозру) (ст. 277) та його врученні особі (ст. 278). Разом з тим, КПК України, як і раніше, не містить визначення поняття «підозра». Крім того, час, що минув з моменту прийняття нового кодексу, також підтверджує, що запроваджена законодавцем процедура (повідомлення про підозру) не є ідеальною та потребує подальшого вдосконалення. Еволюція інституту обґрунтованої

підозри на сьогоднішній день не завершена, окремі його складові, як і раніше, потребують подальшого вдосконалення, на чому автор вже акцентував увагу раніше [5] та вважає за доцільне зробити їх об'єктом своїх наукових пошуків у майбутньому.

ВИСНОВКИ

Підсумовуючи зазначимо, що розвиток обґрунтованої підозри як процесуального інституту бере свій початок із розшукової форми судочинства. Підозра виникає там, де причетність суб'єкта до злочину для уповноваженої особи ще не підтверджена достатніми даними, де процес пізнання є ланцюжком від ймовірного до достовірного. Встановлено, що видання на початку XVIII ст. Короткого зображення процесів та судових тяжб є точкою відліку для вивчення історії становлення даного інституту, який в тому чи іншому вигляді отримав своє закріплення у найбільш значущих джерелах процесуального права, що діяли в останні три століття на українських територіях. У якості системоутворюючих законодавчих актів, що зіграли важливу роль у становленні інституту обґрунтованої підозри, виділені наступні: Звід законів кримінальних 1832 року, Статут кримінального судочинства 1864 року, КПК УСРР 1927 року, КПК УРСР 1960 року та КПК України 2012 року.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ / REFERENCES

1. Berezina, E. (2009). *Zaderzhanie podozrevaemogo kak institut ugolovnogo sudoproizvodstva* [Detention of a suspect as an institution of criminal justice] (Doctoral dissertation). Moscow (in Russian)
[Березина, Е. (2009). *Задержание подозреваемого как институт уголовного судопроизводства* (Кандидатская диссертация). Москва].
2. Gabrelian, A. (2021). *Napriamy pidvyshchennia efektyvnosti diialnosti pravookhoronnykh orhaniv shchodo protydii ekonomichnii zlochynnosti* [Directions for improving the effectiveness of law enforcement agencies in combating economic crime]. *Derzhavne upravlinnia ta administruvannia, sfera obsluhovuvannia, ekonomika ta mizhnarodni vidnosyny yak rushiini sily ekonomichnoho zrostannia derzhav XXI stolittia* (pp. 2–18). Vinnytsia (in Ukrainian)
[Габрелян, А. (2021). Напрями підвищення ефективності діяльності правоохоронних органів щодо протидії економічній злочинності. *Державне управління та адміністрування, сфера обслуговування, економіка та міжнародні відносини як рушійні сили економічного зростання держав XXI століття* (с. 2–18). Вінниця].
3. Koni, A. (1913). *Vvedenie k sistematicheskomu kommentariyu Ustava ugolovnogo sudoproizvodstva* [Introduction to a systematic commentary on the Criminal Procedure Charter]. Moscow: KUL'TURA (in Russian)

[Кони, А. (1913). *Введение к систематическому комментарию Устава уголовного судопроизводства*. Москва: КУЛЬТУРА].

4. Kryminalno-protseualnyi kodeks Ukrainskoi RSR (USSR), 28.12.1960, № 1001-05. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1000-05#Text> (in Ukrainian)
[Кримінально-процесуальний кодекс Української РСР (УССР), 28.12.1960, № 1001-05].
5. Misechko, M. (2020). Shchodo okremykh problemnykh polozhen instytutu povidomlennia pro pidozru za kryminalnym protseualnym zakonodavstvom Ukrainy [Regarding certain problematic provisions of the institute, the report on suspicion under the criminal procedure legislation of Ukraine]. *Slovo Natsionalnoi shkoly suddiv Ukrainy*, 1(30), 95–109 (in Ukrainian)
[Місечко, М. (2020). Щодо окремих проблемних положень інституту повідомлення про підозру за кримінальним процесуальним законодавством України. *Слово Національної школи суддів України*, 1(30), 95–109].
6. Prokuratura SSSR. (1937). *O povyshenii kachestva rassledovaniya* [On improving the quality of the investigation], 05.06.1937, № 41/26. *Socialisticheskaya zakonnost'*, 7 (in Russian)
[Прокуратура СССР. (1937). *О повышении качества расследования*, 05.06.1937, № 41/26. *Социалистическая законность*, 7].
7. Osnovy ugolovnoogo sudoproizvodstva Soyuza SSR i soyuznykh respublik [Fundamentals of criminal proceedings in the USSR and the union republics] (USSR), 25.12.1958. Retrieved September 1, 2021, from <https://docs.cntd.ru/document/9006425> (in Russian)
[Основы уголовного судопроизводства Союза ССР и союзных республик (РФ), 25.12.1958. Актуально на 01.09.2021. URL: <https://docs.cntd.ru/document/9006425>].
8. Rossijskaya Imperiya. (1830). *Polnoe sobranie zakonov Rossijskoj Imperii. Sobranie Pervoe. Vol. V. 1713-1719* [Complete collection of laws of the Russian Empire. Meeting First. Volume V. 1713-1719]. Saint-Peterburg: Tipografiya II Otdeleniya Sobstvennoj Ego Imperatorskogo Velichestva Kancelyarii (in Russian)
[Российская Империя. (1830). *Полное собрание законов Российской Империи. Собрание Первое. Том V. 1713-1719*. Санкт-Петербург: Типография II Отделения Собственной Его Императорского Величества Канцелярии].
9. Rossijskaya Imperiya. (1830). *Polnoe sobranie zakonov Rossijskoj Imperii. Sobranie Pervoe. Vol. XV. 1758-1762* [Complete collection of laws of the Russian Empire. Meeting First. Volume XV. 1758-1762]. Saint-Peterburg: Tipografiya II Otdeleniya Sobstvennoj Ego Imperatorskogo Velichestva Kancelyarii (in Russian)
[Российская Империя. (1830). *Полное собрание законов Российской Империи. Собрание Первое. Том XV. 1758-1762*. Санкт-Петербург: Типография II Отделения Собственной Его Императорского Величества Канцелярии].
10. Rossijskaya Imperiya. (1830). *Polnoe sobranie zakonov Rossijskoj Imperii. Sobranie Vtoroe. Vol. XXXV. 1860* [Complete collection of laws of the Russian Empire. Meeting First. Volume XXXV. 1860]. Saint-Peterburg: Tipografiya II Otdeleniya Sobstvennoj Ego Imperatorskogo Velichestva Kancelyarii (in Russian)
[Российская Империя. (1830). *Полное собрание законов Российской Империи. Собрание Второе. Том XXXV. 1860*. Санкт-Петербург: Типография II Отделения Собственной Его Императорского Величества Канцелярии].
11. Rossijskaya Imperiya. (1867). *Polnoe sobranie zakonov Rossijskoj Imperii. Sobranie Vtoroe. Vol. XXXIX. 1864* [Complete collection of laws of the Russian Empire. Meeting First. Volume XXXIX. 1864]. Saint-Peterburg: Tipografiya II Otdeleniya Sobstvennoj Ego Imperatorskogo Velichestva Kancelyarii (in Russian)
[Российская Империя. (1867). *Полное собрание законов Российской Империи. Собрание Второе. Том XXXIX. 1864*. Санкт-Петербург: Типография II Отделения Собственной Его Императорского Величества Канцелярии].
12. Rossijskaya Imperiya. (1887). *Polnoe sobranie zakonov Rossijskoj Imperii. Sobranie Tretye. Vol. IV. 1884* [Complete collection of laws of the Russian Empire. Meeting First. Volume XXXV. 1860].

Saint-Peterburg: Tipografiya II Otdeleniya Sobstvennoj Ego Imperatorskogo Velichestva Kancelyarii (in Russian)

[Российская Империя. (1887). *Полное собрание законов Российской Империи. Собрание Третье. Том IV. 1884.* Санкт-Петербург: Типография II Отделения Собственной Его Императорского Величества Канцелярии].

13. Polozhennia pro poriadok korotkochasnoho zatrymannia osib, pidozriuvanykh u vchynenni zlochynu [Regulations on the procedure for short-term detention of persons suspected of committing a crime] (Ukraine), 13.07.1976, No 4203-IX. Retrieved October 13, 2021, from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v4203400-76/print> (in Ukrainian)
[Положення про порядок короткочасного затримання осіб, підозрюваних у вчиненні злочину (Україна), 13.07.1976, № 4203-IX. Актуально на 13.10.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v4203400-76/print>].
14. Pro vnesennia zmin i dopovnen do Kryminalno-protsesualnoho kodeksu Ukrainskoi RSR [On Amendments to the Criminal Procedure Code of the Ukrainian SSR] (Ukraine), 16.04.1984, No 6834-X. Retrieved October 13, 2021, from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/6834-10#Text> (in Ukrainian)
[Про внесення змін і доповнень до Кримінально-процесуального кодексу Української РСР (Україна), 16.04.1984, № 6834-X. Актуально на 13.10.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/6834-10#Text>].
15. USSR. (1922). *Ugolovno-processual'nyj kodeks USSR 1922* [Criminal Procedure Code of the Ukrainian SSR 1922]. Har'kov: YUI NKYU USSR (in Russian)
[УССР. (1922). *Уголовно-процессуальный кодекс УССР 1922.* Харьков: ЮИ НКЮ УССР].
16. USSR. (1928). *Ugolovno-processual'nyj kodeks USSR 1927* [Criminal Procedure Code of the Ukrainian SSR 1927]. Har'kov: YUI NKYU USSR (in Russian)
[УССР. (1928). *Уголовно-процессуальный кодекс УССР 1927.* Харьков: ЮИ НКЮ УССР].
17. Cerkovnyj, Yu. (2011). *Institut podozreniya i osobennosti ego realizacii pri proizvodstve doznaniya* [The institution of suspicion and the peculiarities of its implementation in the production of an inquiry] (Doctoral dissertation). Moscow (in Russian)
[Церковный, Ю. (2011). *Институт подозрения и особенности его реализации при производстве дознания* (Кандидатская диссертация). Москва].
18. Shadrin, V. (1999). *Obespechenie prav lichnosti pri rassledovanii prestuplenij* [Ensuring personal rights in the investigation of crimes] (2nd ed.). Volgograd: Yuridicheskij institut MVD RF (in Russian)
[Шадрин, В. (1999). *Обеспечение прав личности при расследовании преступлений* (2-е изд.). Волгоград: Юридический институт МВД РФ].

Історико-літературні аспекти дослідження творчості А. Аверченка

Historical and Literary Aspects of Research of A. Averchenko's Creativity

Юрій Голобородько ¹

Yurii Holoborodko

¹ H. S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University
29 Alchevskiyh Street, Kharkiv, Ukraine

DOI: 10.22178/pos.76-1

LCC Subject Category:
PG3801-3987

Received 29.10.2021
Accepted 26.11.2021
Published online 30.11.2021

Corresponding Author:
yu.holoborodko@gmail.com

© 2021 The Author. This article is licensed under a Creative Commons Attribution 4.0 License

Анотація. У статті досліджено основні характеристики А. Аверченка як митця в дореволюційний, пореволюційний та еміграційний періоди його творчості, що спочатку поділялася на публіцистичні фейлетони та дві групи гумористичних оповідань – побутових із ситуаціями з довколишнього життя та творів із гротесковими й парадоксальними сюжетами, створених фантазією автора. У подальшій творчості в часи еміграції письменник став майстром сатири й гумору європейського рівня. Установлено, що чимало його творів, створених в еміграції, стали на рівень світової класики чи були новаторськими в жанровому й стильовому вимірах

Визначено творчу активність А. Аверченка – організаційну (як редактора й адміністратора «Сатирикону» й «Нового Сатирикону»), літературну (як плідного автора гумористичних / сатиричних оповідань) і театральну (як режисера, сценариста й актора театрів «Дім артиста» та «Гніздо перелітних птахів»). Виявлено, що письменник відзначався гумористичним ставленням до життя, зокрема й висміюванням власних недоліків, що характеризувало його як публічне спілкування – інтерв'ю, виступи, так і приватне листування.

Зроблено висновок, що активність митця вдовольняла його життєву потребу не лише самому бути в авангарді творчого розвитку російської та європейської літератури, але й створювати колектив односторонців, талановитих авторів, забезпечувати плідну атмосферу творчої праці, боротися з цензорами, влаштовувати фінансову успішність друкованого видання чи театру, а також проводити журналістську діяльність, бути майстром фейлетону, який тримає руку на пульсі політичних подій у державі та за її межами, має спостережливість й аналітичні здібності.

Ключові слова: А. Аверченко; письменник; сатира; гумор; еміграція; оповідання; фейлетон.

Abstract. The article studies the main characteristics of A. Averchenko as a writer in the pre-revolutionary, post-revolutionary and emigration periods of his creativity, which was initially divided into journalistic feuilletons and two groups of humorous stories – every day with common life situations and works with grotesque and paradoxical plots. In later works during his emigration, the writer became a master of satire and humour at the European level. It is established that many of his works created in exile reached the level of world classics or were innovative in genre and style.

The article defines A. Averchenko's creative activity – organizational (as an editor and administrator of «Satyricon» and «New Satyricon»), literary (as a prolific author of humorous/satirical stories) and theatrical (as a director, screenwriter and actor of theatres «The House of Artist» and «The Nest of Migratory Birds»). It was found that the writer had a humorous attitude to life, including ridicule of his shortcomings. He is best characterized through public communication – his interviews, speeches, and private correspondence.

It is concluded that the artist's activity satisfied his vital need not only to be at the

forefront of creative development of Russian and European literature but also to create a team of like-minded, talented authors, provide a fruitful atmosphere of creative work, fight censors, arrange financial success of print or theatre, as well as to conduct journalistic activities, to be a master of the feuilleton, who keeps his hand on the pulse of political events in the country and abroad, has observation and analytical skills.

Keywords: A. Averchenko; writer; satire; humor; emigration; stories; feuilleton.

ВСТУП

Як і будь-який інший письменник, який потрапив в еміграцію, утікаючи з новопосталої Радянської Росії, Аркадій Аверченко зазнав критики з боку більшовицьких ідеологів, увійшовши до кола «нещасних», які, потрапивши до «буржуазної Європи», відразу втратили свій талант і так у «зубожінні» кінчили своє життя. Насправді ж письменник в атмосфері довгоочікуваної творчої свободи був заможною людиною та відомим на той час автором-гумористом, а також гастролював із театром «Гніздо перелітних птахів» східно-європейськими країнами. Таким чином він компенсував свою дореволюційну популярність як гуморист (за останні передреволюційні десять років опубліковано сорок збірників його творів, тематикою яких був побут великого міста, життя міщан-обивателів тощо, а також публіцистичні теми – від критики самодержавства, до викриття європейських ворогів імперії під час Першої світової війни). Після перемоги більшовиків саме вони стають об'єктом його висміювання, зокрема й лідери Ленін, Троцький, Луначарський та ін.

Для аналізу такої еволюції в поглядах письменника потрібен цілий комплекс дослідницької інформації, у якому головне місце займають біографічні дані. Так, М. Бахтін контекст автобіографічності вважає звичайним явищем, адже це виявляє ставлення автора до світу [1, с. 37], А. Молохов говорить про реконструкцію раніше невідомих документів – документальних матеріалів письменника [2], М. Рибаків підтверджує ці думки через збирання й публікацію невідомих фейлетонів А. Аверченка київського періоду його скитань, деякі з яких було орієнтовано на живі виступи на естраді [3, с. 102]. Зрозуміло, що й більш відомі дослідники життя і творчості письменника таку інформацію цінували найбільше – М. Богословський [4], О. Брызгалова [5], Д. Левицький [6], Д. Ніколаєв [7], С. Никоненко [8] та ін.

Попри активне вивчення спадщини А. Аверченка українськими та зарубіжними вченими, бракує комплексних досліджень, які враховують різні погляди як біографів, так і вчених-літературознавців. Тому метою цієї статті визначаємо аналіз історико-літературних аспектів дослідження здобутків означеного письменника відповідно до наукової рецепції його творчості.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

За загальновідомою біографією, Аркадій Аверченко народився й виріс у купецькій сім'ї в Севастополі 1881 року. Через слабке здоров'я в гімназії він не вчився, й освіту отримав лише у 2-класному реальному училищі. Тобто загалом визначається біографіями як талановитий самоучка. Дитинство проходило далеко не в казкових обставинах, але багато читав Майн Рида та Луї Буссинара [9, с. 107]. Із раннього віку почав працювати писарем. Чотири роки він працював у конторі вугільної шахти на Донбасі, й те сумне повсякдення описав у ранніх оповіданнях, опублікованих у подальшому місці його перебування – Харкові.

Саме харківська газета «Південний край» відіграла визначальну роль у становленні А. Аверченка не лише як письменника, а й журналіста, оскільки пізніше він сміливо береться за випуск журналу «Штик», де працює і як редактор / автор, і як ілюстратор, який малює шаржі та карикатури. Сатиричне спрямування його журналістської діяльності у провінційному Харкові викликає невдоволення влади, і тому він 1907 року переїжджає до Петербурга, де його талант сатирика отримує публічне визнання – особливо в новоствореному тижневику «Сатирикон», що маркується дослідниками як «унікальна трибуна соціальної сатири і значущим культурним явищем» і де він був редактором.

У період 1910-1912 рр. у Петербурзі видаються п'ять книг А. Аверченка, які було сприйнято міською спільнотою як талант, тотожний

популярним на той час Марку Твена й О'Генрі. Письменник співробітничав з театрами, не лише даючи свої твори на інсценізацію, але й рецензуючи театральні вистави. Проте після більшовицького перевороту таке творче благополуччя перервалося, і зрозуміло, що митець категорично цього не сприйняв, 1918 року подавшись спочатку до Криму, де займається театром, 1920 року – до Стамбулу й далі – до Європи. Оскільки на той час в еміграції перебувало чимало росіян, переважно інтелігенції та військових, А. Аверченко не відчував себе чужим, відірваним від земляцького кола. Однак загальний настрій у суспільстві був депресивним – відчувалася туга через незворотність старого життя, а тому оповідання митця в еміграції були присвячені руйнівній сутності революції, долі емігрантів, які намагаються в нових умовах знайти нову опору в житті. Останні роки письменник прожив у Чехії, де й був похований.

Отже, життя митця було коротким, але наповнене драматичними подіями та плідною творчістю, що включала кілька площин – письменницьку, журналістську – редакторську та публіцистичну, а також театральну, де він виконував кілька функцій – автора, адміністратора й актора. Публіцистична складова творчості митця передбачала не лише високу майстерність памфлетиста / фейлетоніста, але й відповідну сміливість, що часто робить автора популярним серед прогресивної частини населення.

Наприклад, відомою серед дослідників творчості А. Аверченка є історія про його полеміку з Леніним, у межах якої останній відреагував на книжку першого «Дюжина ножів у спину революції» (1920 рік) статтею «Талановита книжка», де попри визнання таланту сатирика він називає того білогвардійцем, «озлобленим майже до запаморочення». Письменник відповів на це, опублікувавши «Дружній лист Леніну від Аркадія Аверченка», де ущипливо звертається до опонента, вживаючи псевдодружні форми в ленінському стилі «голубчик», «братець ты мой», «Володя», «Вольдемар» та гострі вирази, марковані негативною семантикою, – «твої комуністи», «знаменитая курсистка товарищ Хайкина», «большевики – жулики, убийцы и маровихеры» тощо [10]. Проте навіть таке визнання «вождем» таланту митця сприяло тому, що впродовж 1922 – 1930 років його твори публікуються в більшовицькій Росії.

Таким чином, прихильників таланту гумориста / сатирика можна розподілити за спектром від царя до Леніна. Так, відомо, що імператорська сім'я зачитувалася творами гумориста, і сам володар країни, за багатьма свідченнями, хотів особисто познайомитися з популярним митцем, і той у свою чергу постав перед дилемою: з одного боку, така увага була йому приємною, а з іншого – він, як сатириконець, вважався в суспільстві опозиціонером до монархічної влади, а тому мав відмовити в такій зустрічі. Як було насправді, до кінця не відомо, але ця зустріч не відбулася. У цьому політичному спектрі відзначаються й прямі опоненти творчості митця: Д. Левицький зазначає, що ліві політичні сили (зокрема більшовицька газета «Правда») ще 1912 року звинувачували сатириконеців як «адвокатів ситої влади», а праві ультрарадикали називали А. Аверченка «євреєм Ліфшицем» (сам митець зазначав, що до революції одеські євреї говорили, що він так добре пише тому, що єврей, а чорносотенці – що пише добре, хоч і єврей», проте акцентує, що він росіянин) [6, с. 39-40, 112]. Тобто таку рису, як небайдужість із боку протилежних політичних сил (причому як позитивну з обох боків, так і негативну), визначаємо як провідну для жанру сатири.

У ретроспективній площині розгляду життя й творчості А. Аверченка важливим є й доеміграційний (дореволюційний) період, який дає можливість виявити подальшу еволюцію його поглядів і відображення її у творчості митця. Так, С. Ніконенко наводить реакцію сучасників митця щодо його діяльності – О. Купріна про переорієнтацію публіки на новий тип гумору, К. Чуковського про психологічне його лідерство (за ним завжди йшла ціла свита з друзів і колег. Вони неначе всюди ходили разом) [8, с. 10, 11].

Потрібно враховувати й особливості того історичного періоду в розвитку мистецтва, зокрема літератури. Так, О. Брызгалова, досліджуючи творчість авторів «Сатирикону», зокрема й А. Аверченка, у контексті так званого «срібного віку», зазначає про пов'язаність і зумовленість епохи й мистецтва в одному локальному вимірі. До цього додається перелік авторів журналу (Н. Лохвицька – Теффі, О. Глікберг – Саша Черний, Л. Андреев, І. Бунін, С. Городецький, М. Гумильов, А. Купрін, В. Маяковський) [5]. Що ж до смаків тогочасної епохи, то М. Бахтін відзначає но-

вий вектор розвитку сатиричної літератури, де застосовувалися приховані форми самоствердження, естетичної гри, зміна часових планів, елементи життєвого абсурду [1], що дуже подобалося публіці. А ще такі прийоми, як поєднання комічного й трагічного, фантастичного й реального, підвищеного й низького, ліричного й сатиричного.

Усіх його сучасників вражала продуктивність письменника, який упродовж десяти років публікував у кожному номері «Сатирикону» («Нового Сатирикону») по кілька своїх творів, при цьому регулярно друкуючись в інших виданнях і видаючи кожного року по кілька книжок. Д. Ніколаєв зазначає, що тематика його творів охоплювала все суспільне життя – побут, комерцію, сім'ю, школу, театр, історію та сучасність, а тому сьогоднішній читач може отримати уявлення про той час, і це уявлення, можливо, буде більш правдивим, ніж офіційна історія. Одночасно А. Аверченко вів кілька рубрик під окремими псевдонімами, що робилося для ілюзорного збільшення штату авторів, а отже – для підвищення статусу видання [7].

Як приклад творчої працьовитості А. Аверченка Д. Левицький наводить номер Сатирикона, що вперше був підписаний Аверченком як редактором. Перші 3 сторінки – фейлетон за підписом «Аркадій Аверченко» («Важкі часи» – про труднощі роботи редактора); 4-5 сторінки – оповідання того ж автора за підписом «Медуза-Горгона» («Пропала калоша Доббльса» – пародія на Конан Дойля); 6-7 сторінки – його ж театральна рецензія «Театр і сад ФАРС» за підписом «Аркадій Аве»; 15 сторінка – рубрика «Поштовий ящик «Сатирикону» за підписом «Аве» [6, с. 184-185]. Як бачимо, всі матеріали цього номеру написані самим редактором під різними псевдонімами – відповідно до різних журнальних жанрів.

При цьому як редактор А. Аверченко тримав «Сатирикон» у сфері міжнародного гумору, залучаючи в номери деякі переклади англійських, французьких, німецьких творів і численні карикатури з німецьких журналів «Simplicissimus», «Fliegende Blätter», «Meggendorfers Blätter», «Kladderadatsch», «Jugend», через що часом «Сатирикон» називали російським «Симплісисимусом». Загалом сатириконці маніфестували свій журнал як безпартійний, не сприймаючи поділ і в по-

літиці, і в мистецтві. Проте випускаючи окремі тематичні номери (наприклад, «провокаційний», «воєнний», «єврейський», «поліцейський» та ін.), А. Аверченко цим акцентував на певній проблемі в тій же політиці чи суспільному житті, розглядаючи цю проблему крізь призму гумористичного сприйняття.

У період Першої російської революції публіка не сприймала вже легкого, «неполітичного» гумору, а в подальшому – до 1911 року – політична гострота журналу знизилася, він утратив свою радикальність. Проте редактор залишався на своїх позиціях і проголошував потребу вільно видихнути від «кошмару століпінщини» й весело засміятися, адже це рятувальний засіб від туги і зневіри. Тому на допомогу прийшли карикатури та малюнки, а також нові прийоми комічного (наприклад, замість окремих смішних слів і виразів іронією наповнювався весь текст, зокрема й пейзажі та інші описи).

У часи Першої світової війни об'єктом сміху сатириконців стає зовнішній ворог – германці та їхні союзники, що висміюються в памфлетах і фейлетонах, у карикатурах і коментарях про хід війни. Проте Д. Левицький слушно зауважує, що ці твори не відзначалися тонкістю гумору – потрібно було представити головних фігурантів ворожої сили у вигляді жалібних і недостойних осіб (зокрема імператора Вільгельма, його синів і військовиків, а також австрійців, болгар і турків). Уже в назвах фейлетонів було визначено такий об'єкт («План генерала Мольтке», «Чотири боки Вільгельма», «Німці після війни» та ін.), а їхній зміст наповнений шовіністичними та патріотичними рисами [6, с. 218-219]. Тому їх можна назвати фейлетонами локального виміру – «одноденками».

Зрештою С. Ніконенко говорить про створення митцем свого жанру, що позначений психологічною й соціальною глибиною, і про зв'язок із подальшим його розвитком у творчості радянських сатириків. Він зіставляє деякі їх твори з Аверченковими, знаходячи певні концептуальні паралелі [8]. Це був короткий, але відчутний сплеск у радянській літературі, що залишив кілька видатних творів (наприклад, про Остапа Бендера, «Іван Васильович», «Рокові яйця»), які до сьогодні залишаються серед кращих здобутків літератури радянського часу.

Подальша еволюція поглядів А. Аверченка відбувається від неприйняття ним влади більшовиків, ставлення до якої, за твердженням літературознавців, – було категорично негативним. А. Нестеренко відшукує ті негативи – новітній динамізм, прискорення, спрямованість у майбутнє – як ритм бравурного маршу на відміну від улюбленого письменником ритму плавного, м'якого, спокійного вальсу, яким він був до 1917 року [11]. Через це А. Аверченко висуває іншу філософію – «Час, назад!», що формально виражене в популярному фейлетоні «Фокус німого кіно» (формально, бо час там саме й прокручується назад), а також поділяє хронотоп на дві площини / епохи – стару («до революції») й нову («після революції»). Цей хронотоп може змішуватися в загальному просторі, але тоді в локальному вимірі відбувається розмежування в формі контрасту. Наприклад, описується світлий, відкритий простір поміщицького маєтку з традиційними атрибутами – садом, алеями, ставком, гармонією, спокоєм, традиціями, а з іншого боку – урбаністичні елементи – тісна квартира, замкнутість, холод, бруд, руїна й дисгармонія [11]. Зрозуміло, що в такому локусі більшовики відповідають протилежній силі, через що й фігурує характеристика «нечиста сила».

Після закриття більшовиками «Сатирикону» А. Аверченко починає свій шлях біженця, через південь країни добираючись до рідного Севастополя. Н. Єгорова описує один епізод із півторарічного перебування А. Аверченка в Севастополі, що свідчить про тісний зв'язок і взаємну довіру між військовою владою та митцями. Це була бесіда барона Врангеля з місцевими журналістами – лідерами найпопулярніших видань – з питань цензури. Примітно, що барон радився з медіа, і ті згодилися на цензуру, адже в таких складних умовах вона потрібна для загальної користі. Також командувач підписав наказ про відновлення виходу газети «Південь Росії» та в подальшому спонсорував від уряду видання збірки «Нечиста сила» [12, с. 247-248].

Із перебуванням письменника в Севастополі Д. Левицький пов'язує його активну творчу діяльність, що виявлялася у виступах літературно-художнього театру-кабаре «Дім артиста», де А. Аверченко відповідав за літературну частину. Так, він улаштував благодійний вечір (29 вересня 1919 року) для зборів коштів для «Комітету з допомоги вдовам, сиротам і

чинам Добровольчої армії, що постраждали в боротьбі з більшовиками». У програмі вечора була поставлена нова п'єса письменника «Ліки від дурості», де він уперше сам грав як актор на такому рівні. Згодом йому публічно було висловлено подяку за збір 25 тисяч карбованців. У той же час з'являється новий театр під назвою «Гніздо перелітних птахів», до якого митець приєднався й надалі буде співпрацювати вже в еміграції [6, с. 70, 75].

ВИСНОВКИ

Таким чином, основними характеристиками А. Аверченка як митця в дореволюційний період його творчості визначаємо неабияку активність – організаційну (як редактора й адміністратора, зокрема «Сатирикону» й «Нового Сатирикону»), що передбачала підбір колективу талановитих авторів, створення плідної атмосфери творчої праці, боротьбу з цензорами, фінансові аспекти друкованого видання) та літературну (як автора більшості творів журналу, ведучого його рубрик, автора багатьох виданих збірок). До цього слід додати його майстерність фейлетоніста, який тримає руку на пульсі політичних подій у державі та за її межами, має спостережливість й аналітичні здібності.

У власне літературній площині доемігрантська творчість письменника поділяється на публіцистичні фейлетони та дві групи гумористичних оповідань – побутових із ситуаціями з довколишнього життя та творів із гротесковими й парадоксальними сюжетами, створених фантазією автора. У подальшій творчості в часи еміграції митець зміцнив означені вище творчі здібності до рівня майстра сатири й гумору європейського рівня.

Отже, А. Аверченко ще до свого переміщення до Європи був там уже відомим письменником-гумористом, твори якого перекладалися й видавалися різними європейськими мовами. Він представник нової російської літератури початку ХХ століття – майстер гумористично / сатиричного оповідання, у якому синтезуються психологічний і соціальний контексти й різноманітні мотиви – комічного / трагічного, комічного / ліричного. Він носій тогочасної літературної традиції та мови, і якщо сучасники називали його «королем сміху», то наприкінці століття – за іншого рівня гумору – його твори вже цікаві не як гумористичні, а як репрезентант тієї епохи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ / REFERENCES

1. Bahtin, M. (2000). *Avtor i geroj: k filosofskim osnovam gumanitarnyh nauk* [Author and Hero: Towards the Philosophical Foundations of the Humanities]. Saint-Peterburg: Azbuka (in Russian)
[Бахтин, М. (2000). *Автор и герой: к философским основам гуманитарных наук*. Санкт-Петербург: Азбука].
2. Molohov, A. (1999). *Problemy rekonstrukcii arhivnyh fondov pisatelej-emigrantov: na primere fonda A. T. Averchenko* [Problems of reconstruction of archival funds of emigrant writers: the example of the fund of A. T. Averchenko] (Doctoral thesis). Moscow (in Russian)
[Молохов, А. (1999). *Проблемы реконструкции архивных фондов писателей-эмигрантов: на примере фонда А. Т. Аверченко* (Автореферат кандидатской диссертации). Москва].
3. Rybakov, M. (2001). Neizvestnye fel'etony Arkadiya Averchenko [Unknown feuilletons by Arkady Averchenko]. *Raduga*, 1–2, 102–131 (in Russian)
[Рыбаков, М. (2001). Неизвестные фельетоны Аркадия Аверченко. *Радуга*, 1–2, 102–131].
4. Bogoslovskij, N. (1990). *Eskizy k biografii Averchenko A.* [Sketches for the biography of Averchenko A.]. Moscow: Izvestiya (in Russian)
[Богословский, Н. (1990). *Эскизы к биографии Аверченко А.* Москва: Известия].
5. Bryzgalova, E. (2005). *Tvorchestvo satirikoncev v literaturnoj paradigme serebryanogo veka* [Creativity of the Satyricons in the literary paradigm of the Silver Age] (Doctoral dissertation). Tver' (in Russian)
[Брызгалова, Е. (2005). *Творчество сатириков в литературной парадигме серебряного века* (Докторская диссертация). Тверь].
6. Levickij, D. (1999). *Zhizn' i tvorcheskij put' Arkadiya Averchenko* [Life and career of Arkady Averchenko]. Moscow: Novyj put' (in Russian)
[Левицкий, Д. (1999). *Жизнь и творческий путь Аркадия Аверченко*. Москва: Новый путь].
7. Nikolaev, D. (n. d.). *Russkij yumorist (A. T. Averchenko)* [Russian comedian (A. T. Averchenko)]. Retrieved from <http://averchenko.lit-info.ru/averchenko/kritika-ob-averchenko/nikolaev-yumorist-averchenko.htm> (in Russian)
[Николаев, Д. (n. d.). *Русский юморист (А. Т. Аверченко)*. URL : <http://averchenko.lit-info.ru/averchenko/kritika-ob-averchenko/nikolaev-yumorist-averchenko.htm>].
8. Nikonenko, S. (2012). Arkadij Averchenko: vchera, segodnya, zavtra [Arkady Averchenko: yesterday, today, tomorrow]. In A. Averchenko, *Sobranie sochinenij* (Vol. 1., p. 5–26). Moscow: Dmitrij Sechin (in Russian)
[Никоненко, С. (2012). Аркадий Аверченко: вчера, сегодня, завтра. В А. Аверченко, *Собрание сочинений* (Т. 1., с. 5–26). Москва: Дмитрий Сечин].
9. Nemirovskij, A. (2011). Kak vazhno byt' neser'eznym [The Importance of Being Frivolous]. *Natali, april'*, 106–110 (in Russian)
[Немировский, А. (2011). Как важно быть несерьезным. *Натали, апрель*, 106–110].
10. Averchenko, A. (1921). *Priyatel'skoe pis'mo Leninu ot Arkadiya Averchenko* [A friendly letter to Lenin from Arkady Averchenko]. Retrieved from [https://ru.wikisource.org/wiki/Приятельское_письмо_Ленину_от_Аркадия_Аверченко_\(Аверченко\)](https://ru.wikisource.org/wiki/Приятельское_письмо_Ленину_от_Аркадия_Аверченко_(Аверченко)) (in Russian)
[Аверченко, А. (1921). *Приятельское письмо Ленину от Аркадия Аверченко*. URL : [https://ru.wikisource.org/wiki/Приятельское_письмо_Ленину_от_Аркадия_Аверченко_\(Аверченко\)](https://ru.wikisource.org/wiki/Приятельское_письмо_Ленину_от_Аркадия_Аверченко_(Аверченко))].
11. Nesterenko, A. (2009). *Osobennosti hronotopa v satiricheskoj publicistike A. Averchenko* [Features of the chronotope in satirical journalism A. Averchenko]. Retrieved from <http://dspace.nbu.gov.ua/bitstream/handle/123456789/31040/17-Nesterenko.pdf?sequence=1> (in Russian)

[Нестеренко, А. (2009). *Особенности хромотона в сатирической публицистике А. Аверченко*. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/31040/17-Nesterenko.pdf?sequence=1>].

12. Egorova, N. (2011). *K istorii odnogo avtografa Arkadiya Averchenko* [On the history of one autograph of Arkady Averchenko]. *Ezhegodnik doma russkogo zarubezh'ya imeni Aleksandra Solzhenitsyna*, 2, 245–253 (in Russian)
[Егорова, Н. (2011). К истории одного автографа Аркадия Аверченко. *Ежегодник дома русского зарубежья имени Александра Солженицына*, 2, 245–253].

Явище когнітивного сценарію в українській радянській і сучасній святковій публіцистиці

The Phenomenon of Cognitive Scenario in Soviet Ukrainian and Modern Holiday Journalism

Юлія Ткаченко¹

Yuliia Tkachenko

¹ V. N. Karazin Kharkiv National University
4 Svobody Square, Kharkiv, 61022, Ukraine

DOI: [10.22178/pos.76-4](https://doi.org/10.22178/pos.76-4)

LCC Subject Category:
PG3801-3987

Received 29.10.2021
Accepted 26.11.2021
Published online 30.11.2021

Corresponding Author:
julingvo@gmail.com

© 2021 The Author. This article is licensed under a Creative Commons Attribution 4.0 License

Анотація. Стаття присвячена розглядові сценарних структур у лінгвокогнітивному і лінгвопрагматичному аспектах. Явище сценарію визначаємо в зв'язку з поняттям фрейму в когнітивній лінгвістиці. Сценарієм називаємо різновид фрейму, оскільки він так само містить інформацію про типове, стандартне, і наголошуємо на такій його ознаці, як динамічність, тобто розгортання цієї інформації в часі. Дослідження виконано на матеріалі двох хронологічно й сутнісно відмінних відрізків українського медіадискурсу (радянського і сучасного), при цьому для аналізу обраний тематично окреслений сегмент – тексти про свята й написані до свят, які зазвичай мають широку аудиторію й потенційно впливають на формування суспільної свідомості, фіксуючи виголошені оцінки в картині світу. Тому увагу приділено функціональному виміру досліджуваних мовних одиниць. З'ясовано, що в дослідженому матеріалі наявні вербалізовані сценарії святкування як виду соціальної взаємодії – перебігу подій у часі, з визначеними ролями учасників процесу і характерними атрибутами. Зазвичай детальна фіксація сценаріїв у тексті має на меті не передавання інформації, оскільки вони містять конвенційні знання, а відтворення тих почуттів і переживань, що їх супроводжують. Ця здатність сценаріїв чинити емоціогенний вплив активно використовувалась у радянських дописах, метою яких були формування потрібних емоцій та їх імплантація. Крім цього, сценарії можуть становити самостійну оцінну одиницю або провокувати оцінне ставлення до них. Також вербалізовані сценарії подеколи використовуються для творення іронії. Доходимо висновку, що сценарна вербалізація соціальних практик святкування в пресі із функціонального погляду є продуктивним засобом емоційності, оцінності, а також творення іронії. Такі контексти містять соціокультурну інформацію, а тому здатні безпосередньо апелювати до картини світу читачів і впливати на неї. Причому цей вплив може бути ідеологічно нейтральним, як у багатьох сучасних дописах, де інтенція публіциста найчастіше полягає у відтворенні емоцій і почуттів, а також пропагандистським, як у радянських текстах, де за допомогою імплантації традиційні сценарії наповнюються ідеологічними компонентами.

Ключові слова: мова публіцистики, дискурс, фрейм, сценарій.

Abstract. The article deals with considering scenario structures in the linguocognitive and linguopragmatic aspects. The scenario phenomenon is determined in connection with the concept of frame in cognitive linguistics. We call a scenario a kind of frame because it also contains information about the typical and standard, and we emphasize such a feature as dynamism, i.e. the deployment of this information over time. The research is based on two chronologically and essentially different segments of Ukrainian media discourse (Soviet and modern), and the thematically defined segment chosen for analysis is texts about holidays and written for holidays, which usually have a broad audience and potentially influence the formation of public opinion, fixing estimates in the picture of the world. Therefore, attention is paid to the

functional measurement of the studied language units. In the studied material, there are verbalized scenarios of celebration as a type of social interaction - the course of events in time, with specific roles of participants in the process and with characteristic attributes. Usually, the detailed recording of scenarios in the text is not intended to convey information because they contain conventional knowledge but to reproduce the feelings and experiences that accompany them. This ability of scripts to exert emotional influence was actively used in Soviet letters, which was to form the necessary emotions and implant them. In addition, scenarios can be an independent evaluation unit or provoke an evaluation attitude towards them. Verbalized scripts are also sometimes used to create irony. We conclude that the script verbalization of social practices of celebration in the press is a productive means from a functional point of view of emotionality, evaluation, and creation of irony. Such contexts contain socio-cultural information and can therefore directly appeal to the readers' picture of the world and influence it. Moreover, this influence can be ideologically neutral, as in many modern articles, where the intention of the publicist is often to reproduce emotions and feelings, and propagandist, as in Soviet texts, where traditional scenarios are filled with ideological components through implantation.

Keywords: a language of journalism, discourse, frame, scenario.

ВСТУП

Явище свята є важливим соціокультурним феноменом, носієм системи цінностей, здатним об'єднувати, а часто – роз'єднувати соціум. Попри конвенційний позитивно-розважальний характер свят, їхнє суспільне сприйняття може змінюватися з часом, і, більше того, воно може бути суперечливим у межах одного часового відрізка. Ідеться про те, що окремі свята з різних причин виявляються конфліктними, тому вербалізація їхніх образів в українській пресі тісно пов'язана з позамовними обставинами, часом виходу публікації, а також особистим ставленням автора-журналіста до описуваного свята. Тому мовознавче дослідження цього явища доцільно проводити у функціональному аспекті, зважаючи на прагматичні інтенції публіциста і його належність до певного дискурсу.

У роботі увагу приділено особливостям мовного вираження і функціонування сценаріїв як особливих когнітивних структур. Термін «сценарій», усе частіше використовуваний у лінгвістичних працях, наразі не має однозначного витлумачення. Найчастіше його означають через поняття когнітивної лінгвістики «фрейм», тому важливим є питання їх співвідношення і розмежування.

У термінологічній енциклопедії О. Селіванової подано таке визначення: «Фрейм – це структура репрезентації знань, у якій відображено набуту досвідним шляхом інформацію про деяку стереотипну ситуацію та про текст, що її описує, а також інструкції з її використання» [1]. Дослідник, який першим

застосував термін «фрейм» – М. Мінський, пропонуючи чотири типи фреймів (синтаксичні, семантичні, тематичні, розповідні), розглядає фрейми-образи та фрейми-сценарії [2]. Хоча він не наголошує на відмінності двох варіантів фреймів, його послідовники розмежовують статичні та динамічні фрейми, наприклад: «Якщо у фреймі як статичній структурі репрезентації знань, елементи розташовані одномоментно, то сценарій є той же фрейм, в якому елементи скануються, «пробігаються» подумки у певній послідовності» [3]. Як бачимо, динамічний фрейм називають сценарієм (зустрічаємо також термін скрипт), а статичний – просто фреймом: «Фрейм – статичний, а сценарій – динамічний мисленнєвий образ» [4]. Н. Волосухіна, трактуючи сценарій як «концептуальну структуру для процедурної репрезентації знань про стереотипну ситуацію або стереотипну поведінку», зіставляє думки вчених, згідно з якими фрейм і сценарій можуть розглядатись як два різновиди фреймів, або фрейм як концептуальна структура передбачає можливість перетворення на сценарій за умови переходу в динамічний стан [5]. Інші вчені розглядають сценарій як певну надфреймову структуру: «Сценарій (скрипт) – послідовність декількох епізодів у часі; це стереотипні епізоди з ознакою руху, розвитку. Фактично це фрейми, що розгортаються у часі і просторі як послідовність окремих епізодів, етапів, елементів» [6]. Як фреймову структуру розуміє сценарій і В. Дем'янков: «Сценарій – це різновид структури свідомості (репрезентації), що виробляється в результаті інтерпретації тексту, коли ключові слова та ідеї тексту створюють

тематичні («сценарні») структури, які можна видобути з пам'яті на основі стандартних, стереотипних значень, приписаних термінальним елементам» [7]. Крім цього, терміни «сценарій» і «скрипт» не завжди ототожнюються в науці. В. Маслова розділяє ці поняття, спираючись на вчення про скрипти Р. Шенка та Р. Абельсона, у вченні яких фрейм розглядається як сталий набір фактів про світ, а скрипт утілює стандартну послідовність подій, що описують ситуацію [8].

Така термінологічна неусталеність у когнітивній лінгвістиці породжує ситуацію, коли до сценаріїв зараховують великий неоднорідний діапазон мовленнєво-мисленнєвих конструкцій. Утім, у більшості мовознавчих студій, де використовується термін «сценарій», називаються такі його якості, як динамічність, типізованість і пов'язаність із певним видом соціальної практики [9]. Тому в нашій роботі, щоб уникнути термінологічної плутанини, називатимемо сценарієм різновид фрейму, а не окремий ментальний конструкт, оскільки його інтегральною властивістю є здатність вмщувати й передавати відомості про типове, що є ознакою фрейму. На нашу думку, сценарій – це динамічний фрейм, тобто такий, що містить інформацію про типове, стандартне, яка розгортається в часі.

Відзначмо, що більшість лінгвістичних та навколлінгвістичних наукових робіт, присвячених поняттям «фрейм» і «сценарій», мають теоретичний характер і звернені насамперед на уточнення чи розмежування цих та інших термінів когнітивної лінгвістики (напр., [3, 10, 11, 12] та ін.). Тому комплексне практичне дослідження цих когнітивних структур на матеріалі мови мас-медіа видається актуальним і вартим аналізу.

Мета статті – дослідити особливості мовного вираження сценаріїв у публіцистичних текстах і з'ясувати їхній функціональний діапазон в компаративному аспекті. До аналізу залучені дописи з двох окремих дискурсів, відмінних хронологічно і сутнісно – українського радянського і сучасного медіадискурсу.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

У дослідженому матеріалі спостерігаємо наявність вербалізованих сценаріїв святкування як виду соціальної взаємодії. Процес святкування становить частину названого концеп-

ту, що має усі перелічені вище ознаки – це типовий перебіг подій у часі, з визначеними ролями учасників процесу і характерними атрибутами, наприклад: «Майже всюди святкування Нового року – це привід зібрати веселу компанію друзів або родичів, накрити багатий стіл і зустріти мить, коли планета в черговий раз завершує свій повний виток навколо сонця. Відкрити ігристе вино під бій курантів, обійняти рідну людину і побажати найкращого в новому році – ось основна ідея зустрічі Нового року. Це процес прикрашання ялинки, це новорічні іграшки, кулі, конфетти, серпантин. Це Санта-Клаус, Дід Мороз і Снігуронька. Це блискача мішура і гарна ялинка у вітальні! А ще вітання та подарунки! Цілий калейдоскоп подарунків, щирих поздоровлень і просто атмосфера новорічного дива». У наведеному описовому контексті присутні практично всі компоненти сценарної когнітивної структури, які Дж. Лакофф визначає так: початковий стан, послідовність подій, кінцевий стан – структуровані вздовж лінії часу, що включають у себе людей, речі, ознаки, відношення і пропозиції [13]. Така докладна вербалізація сценарію святкування виконує насамперед текстотвірну функцію, а також наділена емоціогенним потенціалом. Описані тут дії і явища зазвичай викликають у людей позитивний емоційний стан, і детальна фіксація їх у тексті має на меті не передавання інформації (оскільки цей сценарій, як і будь-який фрейм, містить узагальнені конвенційні знання, відомі абсолютній більшості передбачених реципієнтів), а відтворення тих почуттів і переживань, що їх супроводжують. Відповідно, інтенція публіциста полягає в емоціогенному впливові на читачів. Таке використання сценаріїв характерне і для радянської преси: «Наближається Новий рік, радісне, яскраве свято. Кожен будинок у цю ніч сяє святковими вогнями, скрізь чути пісні, музику, навколо нарядних ялинок кружляють пари»; «Чи може бути щось приємніше, коли в урочисту святкову Новорічну ніч до хати завітає молодь з веселою піснею і живим словом, з щирим зиченням всього найкращого в житті. Як радісно бачити на вулицях міста чи села красиву, веселу, дотепну молодь, що співає мелодійних народних пісень». Як бачимо, у цих сценаріях присутні не всі типові компоненти, а зроблено акцент на деяких із них, які, ймовірно, видаються автору більшою мірою емоціогенними. Хоча інколи приводом

для такого виокремлення стає не емоційний складник, а фактологічний, пов'язаний із загальним спрямуванням тексту: «У найурочистішу мить новорічної ночі, під теплі усмішки, щирі вітання, радісні вигуки лунають у кожній оселі променисті салюти з відкоркованих пляшок шампанського...» (уривок зі статті про різновиди шампанського і роботу дегустатора); «Сьогодні у світі відзначають День праці, Першотравень, День весни. Люди збираються великими компаніями, запихають шампури в рюкзаки і їдуть за місто – смажити м'ясо або саджати картоплю» (початок розлогого допису про особливості святкування Першого травня в Україні в різний час). У такому випадку використання сценарію служить для актуалізації фрагмента картини світу, про який ітиметься далі в тексті.

Говорячи про емоційний складник сценаріїв святкування в радянській пресі, маємо наголосити на двох ключових особливостях. По-перше, поряд із контекстами, спрямованими на відтворення емоцій, бачимо такі, що репрезентують іншу емоціогенну стратегію – їх формування. Йдеться про те, що в деяких сценаріях присутні емоції, яких у реальності могло і не бути, однак вони подаються навмисно. Іntenція автора полягає в тому, щоб після (і внаслідок) прочитання тексту вони виникли в наступній подібній ситуації. Тут повною мірою втілюється двобічність зв'язку медіа і реципієнтів: відтворення реальності – творення нової реальності. Порівняймо: «Хіба ще коли-небудь так часто поглядають на годинник, так поспішають, а сонце, наче його хто підстьобує, просто мчить по небокраю? І такий він завжди, останній день року. Турботи, турботи... А що за Новий рік без цього гоминого милого клопоту!» і «Сьогодні вранці ми вийдемо на демонстрацію. Як завжди, радісно крокуватимемо Ленінським проспектом. І, як завжди, відчуватимемо новизну і неповторність Першотравня – великого свята міжнародної солідарності трудящих...». У першому прикладі передано цілком типовий для передноворічного часу спектр відчуттів, причому передано великою мірою імпліцитно – прямою позитивною емоційною оцінкою є лише виділені означення. Усі інші психічні стани, які могли б виникнути у схожій реальній ситуації в читача, – радість, хвилювання тощо – не названі, однак образність і синтаксичні особливості уривка провокують їхню появу при прочитанні. Натомість у другому

уривку прямо задекларовано почуття радості, що неодмінно має виникати в описаних умовах. Обставина як завжди підсилює цю думку. Тут ми можемо простежити особливості ієрархічної структури сценарію, в якій «компоненти верхнього рівня відображають стійкі ознаки, обов'язкові з точки зору змісту сценарію, а субординатні елементи наповнюються залежно від конкретної ситуації» [9, с. 32]. Відповідно, ключовим елементом для розглядуваного сценарію Першотравня є демонстрація як загальноприйнята соціальна практика в радянський час, а емоційний складник мав би бути на периферії, як слот, однак тут бачимо включення його до стрижневого компонента (як завжди, радісно крокуватимемо і відчуватимемо...). У результаті маємо спрощену схему «Перше травня – демонстрація – радість», вербалізовану у вигляді динамічного сценарію, яка приблизно в такій формі закріплюється у свідомості пересічного читача поряд з іншими фреймами, що стосуються свята. У цьому і полягає маніпулятивний потенціал таких емоціогенних фрагментів, бо в них, як і в багатьох інших мовних практиках СРСР, «замість світогляду народу відображено фрагменти картини світу, яку прагне сформувавши в народі тоталітарна держава, і ця картина світу і концептуалізація дійсності мають відповідати прийнятій у тій державі ідеології» [14].

Із цього випливає друга особливість радянських емоціогенних сценаріїв святкування – зв'язок з тоталітарною ідеологією. Визначені позитивні емоції, включені до ядра цієї когнітивної структури, існують у єдності з ідеологемами. У попередньому прикладі роль таких знаків виконують слова міжнародна солідарність трудящих і частково навіть топонім Ленінський проспект (власне, ідеологемою є прецедентне ім'я Ленін, яке влучно вписується в контекст у складі назви і може бути актуалізоване як додатковий ідеологічний компонент). Явище цілеспрямованого введення штучно створених фреймів і концептів до народної мовної картини світу Р. Трифонов слушно пропонує називати імплантацією [14]. Гадаємо, в нашому дослідженні також можна говорити про явище імплантації, оскільки ми спостерігаємо аналогічний процес примусового включення ідеологічних компонентів до когнітивних структур.

Достатньо продуктивним є використання сценаріїв святкування в оцінній функції. Такі

сценарії можуть становити самостійну оцінну одиницю або провокувати оцінне ставлення до них. Наприклад: «8 Березня – це швидше щось таке: прийшов і відкупився». Автор формує свою оцінку 8 Березня у вигляді мікросценарію, який містить дії, загалом несумісні з уявленням про свято. Це і породжує негативну оцінну семантику, яку можна співвіднести з прямою оцінкою, адже такий сценарій є прозорим і зрозумілим, легко сприймається і фіксується у свідомості. Схожий приклад, але співвідносний з непрямою оцінкою, бачимо в радянському тексті: «Що не кажіть, що не говоріть, а зустріч Нового року – вітально-хвилююча епопея... Вітають, поздоровляють... Тости оголошують і проголошують і – слова з пісні не викинеш, – ще й чарочку піднімають» (початок допису про негативні наслідки святкового бенкету). У цьому контексті на оцінність вказує авторський коментар, а експресивний синтаксис (обірвані речення) служить її виділенню. Отже, ці приклади засвідчують можливість використання сценаріїв у функції засобів оцінки.

Частіше сценарні структури стають не засобом, а об'єктом ціннісного сприйняття. Наприклад: «Ще гірше, коли відзначати [Новий рік – Ю. Т.] доводиться на роботі: за п'ять хвилин до курантів розбігтися по підсобках, розлити, дочекатися, випити – і знову до верстатів»; «Завжди є завищені очікування від цього свята [Нового року – Ю. Т.]. Ти готуєшся, купуєш подарунки, продукти, накриваєш стіл, а потім розумієш, що це не приносить уже того емоційного задоволення, що раніше».

Це явище є особливо характерним для сучасних дописів, у яких за допомогою вербалізації типових ментальних конструктів підкреслюється негативне ставлення до стійких традицій святкування, успадкованих від попередньої епохи. Наприклад: «Маркетингова машина працює на повну, чоловіки натовпами бігають магазинами, щоб купити подарунки, жінки ж беруться за хатню роботу та планують святкове меню. За традицією, зранку чоловіки встають раніше, щоб приготувати сніданок у ліжку своїй «берегині», а згодом викласти в соцмережі свіжі фото про свій «подвиг», згадавши про весну та красу жінок. (...) Це ніщо інше, як відтворення лицемірної радянської традиції, яка нагадує фіговий листок, за яким тоталітарна країна ховала усі реальні проблеми жінок і не лише їхні»; «Ще з

радянських часів так склалося: всіх чоловіків ми вітаємо шарпетками і пінками для гоління на 23 лютого, а всіх жінок – квітами і цукерками на 8 березня. Така негласна традиція, про суть якої багато хто особливо не замислювався. Чоловіків – як захисників і нашу опору, а жінок – як господинь і окрасу наших осель. Усіляко проявляючи сексизм». В обох прикладах бачимо докладний опис типових сценаріїв святкування, що також містять гендерні стереотипи («берегиня», весна і краса жінок у першому прикладі; чоловіки – захисники і опора, жінки – господині і окраса – у другому). Наприкінці обох мікроконтекстів присутня пряма негативна оцінка, увиразнена в першому випадку порівнянням, а в другому – синтаксично, за допомогою парцеляції.

Показово, що схожий приклад використання сценарію як об'єкта оцінки зустрічаємо в радянській публікації 1990 року. Це засвідчує початок процесу переосмислення традиційних концептів у часи пізнього СРСР і поступові зміни в картині світу громадян, відображені в пресі: «Звичайно, 8 Березня – свято. Міжнародне, офіційне, традиційне, нарешті. Напередодні урочисті збори повсюдно, нас вітали, славили за труд (...). І сьогодні вдома теж одні приємності – дарунки від рідних – хто що «дістав», помитий ними ж посуд, та святковий стіл – це вже залежно від того, що ми самі напередодні «дітали». І кожна з нас із зачіскою, в кращому вбранні, пісні для нас звучать, і вірші про нас лунають... Усе – як завжди. І як завжди – гіркуватий присмак квітки-одноденки. А що ми, власне, святкуємо?».

У наступному фрагменті оцінне ставлення провокують нетипові елементи у складі сценарію: «...щось муляє, коли бабця на ринку, мацаючи на прилавку тушку курки, почувши вибухи, роздратовано каже: «Мабуть, знов не дадуть спокійно випити за мир!» І нічого про тих, хто через цю війну вже ніколи не святкуватиме, бо вони за мир не випивали, а віддали життя. (...) Чи все ж мир краще будь-якої війни, тоді чому ж до святкових дат можна гатити з усіх калібрів та ховати загиблих? Бо подарунки, ялинка, феєрверки та шампанське...». Цей уривок є частиною тексту із серії дописів про побут в умовах воєнних дій і зміни у звичному ритмі життя, для якої, відповідно до тематики, загалом характерна тенденція до порушення типових сценаріїв. Це ж відбувається і в наведеному фрагменті. Типове, стрижневе у структурі сценарію вербалі-

зовано в останньому реченні вкрай лаконічно – за допомогою «сценаріїв-значень слів» (за [9]), тобто таких лексем, які, додатково до власної семантики, мають змістові компоненти, для яких характерна сценарна організація [9]. Цікаво, що, на відміну від прикладів таких сценаріїв, які наводить дослідниця, бачимо функціонування в цій ролі іменників, а не дієслів. Гадаємо, таке використання співвідносне з думкою І. Шаліної про існування «імен концептів, наділених здатністю “розкриватися” до певного сценарію» [15]. Отже, смислове ядро цього сценарію сконденсоване, натомість автор зосереджується на тих елементах, які порушують звичний перебіг дій, оскільки вони запозичені з іншого сценарію – ведення війни. Включення таких чужорідних елементів у когнітивні структури, непродумане або недоречне, викликає в автора емоційно-оцінну реакцію – обурення. Особливо виділяється цитата («Мабуть, знов не дадуть спокійно випити за мир!»), яка служить тут експресивним засобом увиразнення оцінки, поряд з наступною антитезою.

Нерідко оцінні сценарії також є засобом творення іронії. Наприклад, у наступному фрагменті комізм побудований на недоречності окремих елементів, вписаних у сценарій: «День Радянської Армії в календарі мого життя досить довго був пов'язаний лише з плюшевими ведмедиками. Років з ...надцять тому ведмедики, хай і неприродно блакитного кольору, продавалися ще вільно. І дівчатка з нашого класу дарували їх майбутнім захисникам (це в'їлось намертво) – а ті, в свою чергу, «віддарювали» нам через пару тижнів дешевими парфумами й вербовими котиками. Золота пора невідання й простоти». Очевидна сутнісна невідповідність захисників і плюшевих ведмедиків, підсилена означенням щодо неприродного кольору, створює комічний ефект. Останнє речення містить іронію, яка є оцінною. Схожий приклад бачимо і в сучасному тексті: «Мільйонами несправжніх сердець лежить день Святого Валентина на базарних рундуках. Серця порцелянові, глазуровані, дерев'яні, серця турецькі й китайські, серця на обгортковому папері - якщо не встигають продатися, переходять у наступний рік без знижок. Бо назавтра вони нікому не знадобляться і за безцінь. Непродані ж серця-тістечка зачерствіють, серця-повітряні кульки пов'януть, наче з них щойно витекла любов. Діяльність серцепродажної індустрії ко-

ротка, як життя метелика». Як і в попередньому прикладі, тут описана частина сценарію дарування, який є компонентом ширшого сценарію святкування. Однак сам момент дарування тут не вербалізований, його автор оминає, зосереджуючись на тих компонентах, які викликають у нього оцінне й іронічне ставлення.

Особливим і рідкісним є приклад конструювання сценарію з іронічною метою: «О, храм Афродіти десь у Малому Кобелячку!.. Величні білі шпилі лагідно гвалтують полтавське небо. Вранішній туман облизує верби над Ворсклою. Вишневі садки млосно стікають соком. Низка чорних "мерсів" стрімко прориває білохатинкове тіло містечка і вдоволено гальмує біля храму. Президент сильним натиском ножиць перерізає стрічку. Стрічка падає плавно й лірично, як нічна сорочка (...). У храмі волого і тепло, чутно, як нетерпляче тріщать зіппери закоханих. Літні жінки посміхаються, пригадуючи. (...) Просвітлення сходить навіть на зосереджені обличчя спеціальних гостей свята, тих, що чимало віддають щодень любові, але любові до Вітчизни: від журналістського цеху – пана Джангірова, від майстрів красного письменства – пані Околітенко, від мовознавців – пана Азарова. Лічильна комісія в особі пана Мішури перераховує голубів під храмовим дахом. Голуби туркочуть і піднімають по два крила – вони просто хочуть летіти. Вітер тріпоче за щоки білий транспарант: "Бог – це любов". Усім хочеться вірити й любити. Щасливий натопк п'є "з горла" і навзаєм вітає зі святом. Статуя Святого Валентина мовчить – у неї пересохло в горлі». Іронічне ставлення автора до Дня закоханих стає приводом для розгортання вигаданого сценарію, який водночас уявляється реальним, оскільки повторює ключові моменти наявного сценарію святкування, вписуючи їх в українські реалії. Акцент зроблено на комічному обігруванні спотворення смислу свята і його чужорідності. Перша частина наведеного фрагмента містить доволі прозорі натяки на тілесні прояви кохання. Це також можна розглядати як архітекстуальність – жанрове наслідування еротичної літератури. При цьому автор наповнює слоти сценарію специфічно українськими образами (верби, вишневі садки, Ворскла тощо), що також створює комічний ефект. Крім цього, автор залучає елементи із суспільно-політичної сфери, а саме використовує прецедентні імена скандально відомих

в Україні особистостей в іронічних (антифразисних) контекстах. У цілому ж цей текст виконує соціокультурну функцію, тобто співвідносить цей сценарій із національною мовною картиною світу, засвідчуючи ключові властивості і невідповідності. Окрім соціокультурної, текстові також властива розважальна функція.

Фіксуємо ще один приклад конструювання оказіонального сценарію: «Просто даруймо хлопчикам чашки або, наприклад, одеколон із чітким меседжем: я тебе вітаю, а ти за це вирости мужнім захисником, шануй жінку, захищай слабшого. Цікаво, а які аромати сприяють формуванню рис благородного лицаря? Чи не логічніше тоді кожному майбутньому захисникові подарувати по пістолету або ефці – чого, нехай звикають!». У цьому контексті спостерігаємо наявність не іронії, а сарказму як засобу вираження оцінки. Автор формулює наявний сценарій святкування у формі пропозиції, щоб виразніше продемонструвати безпідставність і несумісність його елементів, і пропонує на протигагу власний сконс-

трукційний сценарій, більш відповідний до вербалізованого тут стереотипу.

ВИСНОВКИ

Аналіз особливостей концептуалізації свят у медіатекстах засвідчив наявність фреймових структур – сценаріїв, які відтворюють і моделюють окремі складники концепту СВЯТО. Така вербалізація соціальних практик святкування в пресі із функціонального погляду є продуктивним засобом емоційності, оцінності, а також творення іронії. Такі контексти містять соціокультурну інформацію, а тому здатні безпосередньо апелювати до картини світу читачів і впливати на неї. Причому цей вплив може бути ідеологічно нейтральним, як у багатьох сучасних дописах, де інтенція публіциста найчастіше полягає у відтворенні емоцій і почуттів, а також пропагандистським, як у радянських текстах, де за допомогою імплантації традиційні сценарії наповнюються ідеологічними компонентами.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ / REFERENCES

1. Selivanova, O. O. (2006). *Suchasna lnhvistyka: Terminolohichna entsyklopediia* [Modern linguistics: terminological encyclopedia]. Poltava: Dovkillia-K (in Ukrainian)
[Селіванова, О. (2006). *Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія*. Полтава: Довкілля-К].
2. Minskij, M. (1988). *Ostroumie i logika kognitivnogo bessoznatel'nogo* [Wit and the logic of the cognitive unconscious]. *Novoe v zarubezhnoj lingvistike. Kognitivnye aspekty yazyka*, 23, 281–309 (in Russian)
[Минский, М. (1988). *Остроумие и логика когнитивного бессознательного*. *Новое в зарубежной лингвистике. Когнитивные аспекты языка*, 23, 281–309].
3. Bekhta, T. (2004). *Mentalni modeli yak osnova reprezentatsii znan ta interpretatsii dyskursu* [Mental models as a basis for knowledge representation and discourse interpretation]. *Visnyk Sumskoho derzhavnoho universytetu. Serii : Filolohichni nauky*, 3(62), 32–36 (in Ukrainian)
[Бехта, Т. (2004). *Ментальні моделі як основа репрезентації знань та інтерпретації дискурсу*. *Вісник Сумського державного університету. Серія : Філологічні науки*, 3(62), 32–36].
4. Alefirenko, N. (2005). *Sovremennye problemy nauki o yazyke* [Modern problems of the science of language]. Moscow: Flinta (in Russian)
[Алефиренко, Н. (2005). *Современные проблемы науки о языке*. Москва: Флинта].
5. Volosuhina, N. (2010). *K voprosu o traktovke ponyatij «koncept» i «frejm» v sovremennoj lingvistike* [On the question of the interpretation of the concepts of "concept" and "frame" in modern linguistics]. Retrieved from https://archive.org/details/andrej_voronin_1981_mail_0001_201811 (in Russian)
[Волосухина, Н. (2010). *К вопросу о трактовке понятий «концепт» и «фрейм» в современной лингвистике*. URL: https://archive.org/details/andrej_voronin_1981_mail_0001_201811].

6. Popova, Z., & Sternin, I. (2001). *Ocherki po kognitivnoj lingvistike* [Essays on Cognitive Linguistics]. Voronezh: n. d. (in Russian)
[Попова, З., & Стернин, И. (2001). *Очерки по когнитивной лингвистике*. Воронеж: н. д.].
7. Kubryakova, E., Dem'yankov, V., Pankrac, YU., & Luzina, L. (1996). *Kratkij slovar' kognitivnyh terminov* [A Concise Dictionary of Cognitive Terms]. Moscow: Izdatel'stvo MGU (in Russian)
[Кубрякова, Е., Демьянков, В., Панкрац, Ю., & Лузина, Л. (1996). *Краткий словарь когнитивных терминов*. Москва: Издательство МГУ].
8. Maslova, V. (2005). *Kognitivnaya lingvistika* [Cognitive linguistics]. Minsk: TetraSystems (in Russian)
[Маслова, В. (2005). *Когнитивная лингвистика*. Минск: ТетраСистемс].
9. Kuznecova, YU. (2018). Scenarnyj podhod k analizu tekstov [Scenario approach to text analysis]. *Trudy ISA RAN*, 68(1), 31–41 (in Russian)
[Кузнецова, Ю. (2018). Сценарный подход к анализу текстов. *Труды ИСА РАН*, 68(1), 31–41].
10. Zhabotinskaya, S. (2004). Konceptual'nyj analiz yazyka: frejmovye seti [Conceptual Language Analysis: Frame Networks]. *Mova. Naukovo-teoretychnyi chasopys z movoznavstva*, 9, 81–92 (in Russian)
[Жаботинская, С. (2004). Концептуальный анализ языка: фреймовые сети. *Мова. Науково-теоретичний часопис з мовознавства*, 9, 81–92].
11. Koliadenko, O. (2013). Termin freim u linhvistytsi [The term frame in linguistics]. *Terminologichnyi visnyk*, 2(1), 139–144 (in Ukrainian)
[Коляденко, О. (2013). Термін фрейм у лінгвістиці. *Термінологічний вісник*, 2(1), 139–144].
12. Sokolova, O. (2007). Kategoriya frejma v kognitivnoj lingvistike [Frame category in cognitive linguistics]. *Vestnik AGTU. Gumanitarnye nauki*, 1(36), 236–239 (in Russian)
[Соколова, О. (2007). Категория фрейма в когнитивной лингвистике. *Вестник АГТУ. Гуманитарные науки*, 1(36), 236–239].
13. Lakoff, Dzh. (2004). *Zhenshchiny, ogon' i opasnye veshchi: chto kategorii yazyka govoryat nam o myshlenii* [Women, fire and dangerous things: what language categories tell us about thinking]. Moscow: Yazyki slavyanskoj kul'tury (in Russian)
[Лакофф, Дж. (2004). *Женщины, огонь и опасные вещи: что категории языка говорят нам о мышлении*. Москва: Языки славянской культуры].
14. Tryfonov, R. (2011). Ideolohizatsiia kartyny svitu v "Radianskykh prysliv'iakh ta prykazkakh" [Ideologizing the picture of the world in "Soviet proverbs and sayings"]. *Ucheni zapysky Tavriiskoho natsionalnoho universytetu im. V. I. Vernadskoho. Serii "Filolohiia. Sotsialni komunikatsii"*, 24(1), 142–147 (in Ukrainian)
[Трифонов, Р. (2011). Идеологізація картини світу в «Радянських прислів'ях та приказках». *Учені записки Таврійського національного університету ім. В. І. Вернадського. Серія «Філологія. Соціальні комунікації»*, 24(1), 142–147].
15. Shalina, I. (2009). Kul'turnyj scenarij «Zhizn' v derevenskoj sem'e»: iz opyta lingvokul'turo-logicheskoy interpretatsii [Cultural scenario "Life in a village family": from the experience of linguocultural and logical interpretation]. *Vestnik Tomskogo gosudarstvennogo universiteta*, 320, 31–37 (in Russian)
[Шалина, И. (2009). Культурный сценарий «Жизнь в деревенской семье»: из опыта лингвокультурологической интерпретации. *Вестник Томского государственного университета*, 320, 31–37].

Наименование напитков в азербайджанской кулинарной лексике

Names of Beverages in Azerbaijani Culinary Vocabulary

Семра Орхан кызы Ахмедова¹

Semra Orkhan kyzy Akhmedova

¹ *Baku State University*

23 Academic Zahid Khalilov Street, Baku, AZ 1148, Azerbaijan

DOI: [10.22178/pos.76-8](https://doi.org/10.22178/pos.76-8)

LCC Subject Category:
PE1001-1693

Received 05.08.2021
Accepted 26.11.2021
Published online 30.11.2021

Corresponding Author:
aim.2021@mail.ru

© 2021 The Author. This article
is licensed under a [Creative
Commons Attribution 4.0
License](https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/)

Аннотация. В статье рассматриваются названия напитков азербайджанской кулинарной лексики. Данные лексические единицы анализируются в лингвокультурологическом освещении. Анализируется само слово напиток в азербайджанском языке, употребляемое в словоформе «içki». Отмечается, что названия национальных напитков Азербайджана, в основном, являются тюркскими словами и сформированы от глаголов.

Ключевые слова: напитки; азербайджанский язык; лингвокультурология; тюркские языки; кулинарная лексика; этимология.

Abstract. The article considers the names of beverages in Azerbaijani culinary vocabulary. These lexical units are analyzed in the linguistic and cultural highlight. The word "beverage", used in the word form "içki" in the Azerbaijani language, is analyzed. It is noted that the names of the national drinks of Azerbaijan are mainly Turkic words and are derived from verbs.

Keywords: beverages; Azerbaijani language; linguoculturology; Turkic languages; culinary vocabulary; etymology.

ВВЕДЕНИЕ

Кулинарная лексика азербайджанского языка богата национальными терминами, которые свойственны только азербайджанскому народу. Не зря данную лексику называют национальным пластом языка. В данном пласте лексического состава азербайджанского языка наименование национальных напитков азербайджанской кулинарии, по нашему мнению, весьма интересно с культурологической точки зрения. Прежде чем приступить рассмотрению названий напитков в азербайджанском языке, необходимо сначала анализировать слово *içki*, что в переводе с азербайджанского означает «напиток».

Данное слово тюркского происхождения, которое является производным словом. Корень данного слово – глагол «iç(mək)» (пить). В азербайджанском языке, если употреблять это слово в составе риторического вопроса, то оно указывает на употребление спиртного напитка. Например: *Yenə içmişən?! (Опять*

выпил?); İşin olmasın, görmürsən içkilidir?! (Его не трогай, не видишь, что пьяный?!) и т.д.

Спиртные напитки на азербайджанском языке именуется как *araq*. Данная лексическая единица имеет тюркское происхождение. Значение слово *araq* – белый напиток (чистый напиток). Первый компонент *ar* данного слово в древнетюркских памятниках был употреблен в значении «белый». Например: *Audan arı, sudan duru.* – Белее луны, чище воды.

С другой точки зрения, можно предположить, что слово *ar* произошло из лексической единицы *arınmış*, что означает «чистый, очищенный» В Азербайджане *araq* (водка) готовят в основном в лечебных целях из шелковицы (плоды тутового дерева) и кизила.

Безалкогольные лечебные водки, растительные экстракты и другие напитки производятся из различных растений путем дистилляции. Примерами этого являются водка из мяты, которое на азербайджанском языке называется *araqnanə*, дистиллированная вода

из розовый лепестков, называемая *gülab* («цветочная вода») и водка из смеси трав, называемая *çal araq*.

В ходе исследования был использован описательный и описательно-сравнительный методы лингвистики для анализа названий разных напитков азербайджанской кулинарии. Материалом для исследования выступает наименование напитков на азербайджанском языке и этимологическая информация об их происхождении.

РЕЗУЛЬТАТЫ ИССЛЕДОВАНИЯ

Особое место в азербайджанской кухне занимают напитки из молока и кисломолочных продуктов. К таким номинациям относятся названия безалкогольных напитков, такие как *ayran*, *atlama*, *bulama* и т. д. Кроме того, в азербайджанской кухне в качестве безалкогольного напитка готовятся различные соки с использованием фруктовых соков, различных растительных экстрактов и сахара. Эти напитки называются *şərbət* (шербет). А. Ахмедов исследуя азербайджанскую кухню, пишет, что «Самыми распространенными безалкогольными напитками в Азербайджане являются различные национальные шербаты, приготовленные из фруктов и ягод, а также пряных и ароматных растений в определенных регионах страны. Напитки на основе отвара ароматных трав помогают поднять настроение, развить аппетит и улучшить пищеварение» [2, с. 367].

По кулинарным традициям сиропы подают в основном к плову, пьют по праздникам и церемониям. «Щербеты украшают стол на вечеринках, свадьбах, приемах, банкетах, как знак празднований, гуляний и веселья. Щербет принято подавать к плову. В настоящее время известно, что в азербайджанской кухне готовят более 10 видов сиропов» [1, с. 100–101].

Такие напитки как, *qəndab*, *itburnu suyu*, *səlab* не только украшают стол, но также обладают лечебными свойствами. Например, напиток *ovşala* (овшала), который в полном соответствии с правилами и рецептом готовится из экстракта розы, также известен под названием *gül suyu*, что означает «розовая вода». Этот напиток расслабляет пищеварение и успокаивает сердце при употреблении жирной пищи. Напиток «овшала» полезен людям «с сердечной недостаточностью» [9]. Состав

этого напитка в разных источниках упоминается по-разному. Так, в составе напитка «овшала» также указывается сахар, фруктовый сок и лимон или уксус, а кое-где наименование этого напитка представлен в форме «афшала» [10].

Еще один интересный и популярный вид напитка азербайджанской кухни – *iskəncəbi* (искенджеби). Искенджеби – это освежающий напиток, состоящий из смеси лимонного сока, меда и воды. Согласно некоторым источникам, «его делают из смеси меда и уксуса. Этот напиток еще называют «уксусно-медовым». Иногда вместо меда используют сахар» [4].

Данный напиток чем-то напоминает лимонад, который популярен в странах Европы. В целом, «одна из отличительных черт азербайджанской кухни состоит в том, что существуют определенные ограничения на сладкие напитки, подаваемые в качестве третьего блюда» [3, с. 388].

Возможно, поэтому, хотя безалкогольные напитки, относящиеся к традиционной азербайджанской кухне, широко распространены, «они редко производятся на производственных площадях, что приводит к низкой узнаваемости этих напитков среди нового поколения и слабой рекламе» [8, с. 29].

«Для тюркской культуры характерно особое почитание молока и молочных продуктов. Во-первых, молоко являлось одним из основных продуктов скотоводства и занимало важное место в жизни народа; во-вторых, в тюркской мифологии молоко – воплощение белизны, символ истинности, великолепия и чистоты» [6, с. 67].

Ayran (айран) – неотъемлемый компонент азербайджанской кухни в качестве безалкогольного напитка, особенно в летние месяцы. Этот вид напитка отличается древностью и примитивностью. Айран, которая входит в кухню всех тюркских народов, — кисломолочный продукт. По мнению Э. Севортыяна, слово «айран» происходит от глагола общетюркского происхождения *ayır(maq)* (разделить) [11, с. 420].

Рецепт приготовления айрана сам по себе подтверждает эту идею. Он готовится следующим образом: йогурт смешивается с водой и встряхивается, водянистая, слегка кислая белая жидкость, которая отделяется от масла и называется айраном.

Э. Севортян, расширяя анализ этого слова, отмечает в своем знаменитом словаре, что в чагатайском языке это слово состоит из таких отдельных частиц как *ayır + an* [12, с. 111]. То же самое наблюдается и в кыргызском языке. Так, по-кыргызски блюдо из кипяченого молока называется «айран». Слово «айран», которое используется в азербайджанской лексике с древних времен, употребляется в смысле обезжиренного молока (йогурта). К. Сейдакматов в своем исследовании отмечает, что лексическая единица (существительное) «айран» образовалась добавлением суффикса “-an” к глаголу *ayır* [13, с. 32].

Про слово «айран» Т. Душенкова пишет, что «слово *аръян* вошло непосредственно из диалектов, где оно обозначало напиток из квашеного молока (простокваша, разведенная водой для питья). Лексема пришла из тюркских (тат., башк., монг. и тунг.-маньж. языков), а в удмуртском произошла метатеза – айран заменился *аръяном* [6, с. 68]. Мифологический компонент данного понятия связан с мифом о пах-тании как акте первотворения мира и присутствует во многих культурах.

В чувашском языке данный напиток называют «уйран». В одном из источников читаем: «Кисломолочный напиток уйран «пахта» употребляли (в Чувашии) со вторыми блюдами или в качестве самостоятельного блюда, крошив в него зелень» [5, с. 97].

В азербайджанской кулинарии из айрана готовят разные блюда, в том числе добавляя в него немного творога получают напиток, называемый *oduğ / ovduğ* (овдуг). «Овдуг» относится к холодным напиткам и употребляется в жаркий сезон года.

Определенный вес в мировой кулинарии имеют минеральные воды, относящиеся к азербайджанской кухне, которые относятся к всемирно известным брендам. Среди них следует назвать такие минеральные воды, как «Истису», «Бадамлы», «Сираб» и другие. Эти минеральные воды из природных источников также известны своими целебными свойствами, продаются по всему миру и признаны другими странами.

В азербайджанской кухне «бахмез», который предназначен для придания особого вкуса еде, а также в лечебных целях, занимает особое место. Среди сладких продуктов, особенно популярных, «бахмез» делают из сока

тутового дерева, арбуза, сахарного тростника, свеклы, винограда и диких фиников. Напитки, приготовленные из этих «бахмезов», утоляют жажду и считаются полезными для здоровья.

Самый популярный горячий напиток в повседневной жизни азербайджанцев – чай. Все банкетные столы и застолья начинаются и завершаются чаем. Чай подается на всех банкетах. Любая азербайджанская семья обязательно приглашает своего гостя на чаепитие. Кулинарная культура азербайджанцев, связанное с чаем, отличается от традиций японцев, англичан и китайцев.

«Чай – один из самых древних напитков, известных человечеству. Сегодня чай стал неотъемлемой частью многих культур, однако достоверно известно, что история чая берет свое начало в Древнем Китае. Существование чая в Китае уходит корнями в древность. По свидетельству ученых, первые упоминания о чае зафиксированы около 5000 лет назад в 2737 году до н.э.» [7, с. 56]. В Азербайджане чай появился благодаря «Шелковой пути», который пролежал через эту страну.

Чай занимает особое место в азербайджанской кухне. Его употребляют чаще, чем кофе и какао. За чайным столом обсуждаются даже самые спорные вопросы. А когда сватаются, кульминацией этой церемонии является подача сладкого чая к столу. В знак согласия обычно кладут сахар в чашку чая, а если девушка отказывает сватам, то сахар подают рядом с чашкой чая в знак ответа «нет».

Следует отметить, что лингвосемиотика употребления чая напрямую связана с традициями и имеет следующие этноспецифические семиотические маркеры:

Индийский чай уже много лет пользуется большой популярностью в Азербайджане. Последние годы здесь особенно ценят и английский чай. Что касается собственного производства, то в Азербайджане выращивают чай в Ленкоранском и Загатальском районах. Но особенной популярностью пользуется Ленкоранский чай.

В Азербайджане для чаепития существуют особенные заведения, которые называются «чайхана». В отличие от Азиатских стран, в Азербайджане в чайханах можно только пить чай и заказать к нему различные национальные сладости. Чайхана – это место, где можно

встретится с друзьями, поиграть в нарды и душевно побеседовать.

азербайджанского народа отличается своей национальной колоритностью. Хотя здесь можно встречать наименований напитков общетюркского происхождения, но все-таки кулинарная культура употребления данных напитков своеобразен.

ВЫВОДЫ

Подводя итоги по данному исследованию, можно сказать, что кулинарная лексика

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННЫХ ИСТОЧНИКОВ / REFERENCES

1. Ahmadov, A.-J. (2011). The sherbets of Azerbaijan. *Visions of Azerbaijan*, May-June, 100-101 (in English)
2. Akhmedov, A. I. (2008). *Azerbajdzhanskaja kukhnja* [Azerbaijan cuisine]. Baku: Gandzhlik (in Russian)
[Ахмедов, А. И. (2008). *Азербайджанская кухня*. Баку: Гянджлик].
3. Akhmedov, A. I. (2006). *Bljuda sovremennoj Azerbajdzhanskoj kukhni* [Dishes of modern Azerbaijan cuisine]. Baku: Qismat (in Russian)
[Ахмедов, А. И. (2006). *Блюда современной Азербайджанской кухни*. Баку: Гисмят].
4. Ministry for Culture of the Republic of Azerbaijan. (2021). *Azerbaijani cuisine*. Retrieved from <http://mct.gov.az/az/azerbaycan-metbexi>
5. Borisova, L. V. (2014). Kontseptosfera “pisha i napitki” v chuvashskoj jazykovej kartine mira – II [The concept of “food and drinks” in the Chuvash linguistic picture of the world - II]. *Vestnik Chuvashskojo Universiteta*, 1, 95-102 (in Russian)
[Борисова, Л. В. (2014). Концептосфера «пища и напитки» в чувашской языковой картине мира- II. *Вестник Чувашского университета*, 1, 95–102].
6. Dushenkova, T. R. (2019). Pischevoj kod: nazvanija molochnykh i kislomolochnykh napitkov v udmurtskom jazyke i kul'ture [Food code: names of milk and sour milk drinks in the Udmurt language and culture]. *Istoriko-kul'turnoe nasledie narodov Uralo-Povolzh'ja*, 1(6), 67–75 (in Russian)
[Душенкова, Т. Р. (2019). Пищевой код: названия молочных и кисломолочных напитков в удмуртском языке и культуре. *Историко-культурное наследие народов Урало-Поволжья*, 1(6), 67–75].
7. Gokhua, L. (2012). Etimologija slova “Chaj/cha” v ruskom i kitajskom jazykakh [Etymology of the word “Chay/cha” in Russian and Chinese]. *Vestnik universiteta druzhby narodov. Serija: Teorija jazyka. Semiotika. Semantika*, 1, 55–57 (in Russian)
[Гохуа, Л. (2012). Этимология слова «Чай/ча» в русском и китайском языках. *Вестник университета дружбы народов. Серия: Теория языка. Семиотика. Семантика*, 1, 55–57].
8. Gusejnov, M., & Akhmedov A. (2015). Orqanizatsija promyshlennojo proizvodstva natsionalnykh sherbetov Azerbajdzhana [Organization of industrial production of national sherbets of Azerbaijan]. *Pivo i napitki*, 4, 28–30 (in Russian)
[Гусейнов, М., & Ахмедов, А. (2015). Организация промышленного производства национальных шербетов Азербайджана. *Пиво и напитки*, 4, 28–30].
9. Kayzen. (2019). *Ovshala: rose water syrup*. Retrieved from <https://kayzen.az/blog/kulinariya/24334/ovşala-gül-suyu-şərbəti.html>
10. Boyukmillet. (2020). *Regional cuisine of Iravan khanate*. Retrieved from <https://boyukmillet.com/irəvan-xanlignin-bolgə-mətbəxi-kitabi-istanbulda-nəsr-olunub>
11. Sevortjan, E. V. (1974). *Etomologičeskij slovar' tyurkskikh jazykov: obshetyurkskie i mezhtyurkskie osnovy na qlasnye* [Etymological Dictionary of Turkic Languages: Common Turkic and Inter-Turkic Vowel Basics]. Moscow: Nauka (in Russian)

[Севортян, Э. В. (1974). *Этимологический словарь тюркских языков: общетюркские и межтюркские основы на гласные*. Москва: Наука].

12. Sevortjan, E. V. (1978). *Etomologicheskij slovar' tyurkskikh jazykov. Obshetyurkskie i mezhtyurkskie osnovy na bukvu "B"* [Etymological Dictionary of Turkic Languages. Common Turkic and inter-Turkic bases with the letter "B"]. Moscow: Nauka (in Russian)
[Севортян, Э. В. (1978). *Этимологический словарь тюркских языков. Общетюркские и межтюркские основы на букву «Б»*. Москва: Наука].
13. Sejdakmatov, K. (1988). *Kratkij etimologicheskij slovar' kyrgyzskojo jazyka* [Brief etymological dictionary of the Kyrgyz language]. Frunze: Ilim (in Russian)
[Сейдакматов, К. (1988). *Краткий этимологический словарь кыргызского языка*. Фрунзе: Илим].

COVID-19 Pandemic: Health Challenges and a Critical Study of the Structure of the Nigeria Economy

Samuel Daniel Ugochukwu¹, Ekene Samuel Odo², Oluwatosin Miracle Atewologun³, Adetola Abiodun Adeyeye⁴, Tosin David Olaegbe⁵

¹ *Ebonyi State University*
PMB 053, Abakaliki, Nigeria

² *Michael Okpara University of Agriculture, Umudike*
PMB 7267, Umuahia Umudike, Abia State, Nigeria

³ *Ladoke Akintola University of Technology*
P. M. B 4000, Ogbomoso, Oyo State, Nigeria

⁴ *Osun State University*
Oke Bale Street, Area 210001, Osogbo

⁵ *University of Ibadan*
Oduduwa Road, 200132, Ibadan, Nigerian

DOI: [10.22178/pos.76-4](https://doi.org/10.22178/pos.76-4)

JEL Classification: E31

Received 27.10.2021
Accepted 25.11.2021
Published online 30.11.2021

Corresponding Author:
Samuel Ugochukwu Daniel
samuelugo1995@gmail.com

© 2021 The Authors. This article is licensed under a [Creative Commons Attribution 4.0 License](https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/)

Abstract. Sub-Saharan Africa has been characterized as having a high prevalence of malaria and HIV. The present COVID-19 outbreak compounds and complicates Nigeria's health and socio-economic problems that require stringent public health measures, improved health facilities and achievable economic policies to tackle. The impact of COVID-19 on national economies depends on the level of preparedness and responsiveness to shocks. This perspective dissected the structure of the Nigerian economy and the effect of the pandemic on Nigeria's economy, having given mild health implications. The study adopted an exploratory research design and thus, relied on the past socio-economic situation in Nigeria to explain how Nigeria was affected by the pandemic. This perspective concludes that the socio-economic foundation in Nigeria is weak. These weak socio-economic settings have made the economy vulnerable to external and internal shocks. This study recommends that the Nigerian government provide adequate and internationally standard training facilities for her health workers and ensure that they are paid well and as when due. To build a resilient economy that can survive external and internal shocks, there is a need to diversify the economy's economic base fully. Alongside achieving economic diversification, there is the need to improve the existing agricultural-industrial link. The Central Bank should adopt effective monetary policy measures to facilitate credit to private sectors to promote investment in key sectors in the economy. There is a need to increase stimulus package for all industries and households to sustain and improve employment and consumption levels. There is a need to improve efficiency in government spending. The government should sincerely invest in infrastructures to reduce the cost burden on the private sector. Furthermore, there is a crucial need to increase government investment in the health and education sector to prepare the nation for any other health emergency and build its human capital.

Keywords: COVID-19; Health; Human Capital; Inflation; Unemployment; Exchange Rate.

INTRODUCTION

The global economy suffered due to the Covid-2019 outbreak, and the post-pandemic economy is still in battle globally. Before the global Corona

Virus outbreak, Nigeria fought infectious diseases outbreaks such as Lassa fever, Yellow fever, acute hepatitis E, Meningococcal disease, Cholera, Wild polio, and Vaccine derived poliovirus type 2, and Acute fever and rash Syndrome. Nigeria has rec-

orded commendable victories against Ebola Virus Disease (EVD), Monkeypox and Avian influenza; however, malaria remains a global health menace threatening public health in Nigeria before the Corona Virus (COVID-19) pandemic. Sub-Saharan Africa has been characterized as having a high prevalence of malaria and HIV [15, 20, 48, 30]. The present COVID-19 outbreak compounds and complicates Nigeria's health and socio-economic problems that require stringent public health measures, improved health facilities and achievable economic policies to tackle. Recall that in December 2019, the World Health Organization (WHO) was alerted of clusters of pneumonia cases of unknown causes in Wuhan City (Hubei Province) of China. A novel strain of Corona Virus (SARS-CoV-2) was subsequently identified as the Chinese authorities' causative agent [49]. On the 30th of January 2020, WHO declared the Corona Virus outbreak as a Public Health Emergency of International Concern (PHEIC), following the prompt advice of the International Health Regulation Emergency Committee. After that, it was classified as a pandemic on the 11th of March, 2020 [50]. In February 2020, Africa joined the rest of the world to battle COVID-19 after the first case was confirmed in Egypt [14].

The first case of COVID-19 was officially recorded in Nigeria on the 27th of February, 2020, in Lagos State. Before confirming the first case, Nigeria was identified as one of the world's countries prone to Corona Virus outbreak due to its cosmopolitan nature [26] and forewarned to develop stringent health measures to combat COVID-19. It is commendable that the government established a "Corona Virus preparedness group" through the National Centre for Disease Control (NCDC), which began the point of entry testing and screening for travellers [4]. Due to the COVID-19 pandemic, the subsequent lockdown stopped economic, social, political, and religious activities. All educational institutions and markets across the country were shut down, and people were prohibited from coming out of their houses except for compelling reasons such as cases of ill health and nutritional requirements. The lockdown brought a lot of hardship, such as food and safe drinking water scarcity, environmental pollution, lack of electricity, and lack of access to medical services. The economy was hugely punctured, and social activities were prohibited. It is important to note that hospitals were reluctant in receiving patients with mild

and severe health problems, especially illnesses with similar symptoms as COVID-19, such as malaria, during the lockdown. The health workers lamented inadequate and subsequent lack of Personal Protective Equipment (PPE) to effectively fight the COVID-19. Also, the lack of diagnostic centres, drug availability and other medical facilities such as ventilators were severe challenges.

Given that the mode of transmission of COVID-19 includes contact routes and respiratory droplets [22, 44], there is a need to develop and enforce stringent health measures to protect the younger ones who have gone back to school and the elderly in the markets, Churches, Mosques, and social centres. This is important because research has shown that asymptomatic and pre-asymptomatic individuals may transmit the infection to others [9]. Although the National Centre for Disease Control (NCDC) has done commendable work in testing and establishing diagnostic laboratories across the country [28], the testing capacity is still deficient, considering the Nigerian population. Therefore, more input is required to effectively eradicate COVID-19 and prevent a third phase of the outbreak. According to the World Health Organization, the total confirmed case of COVID-19 globally as of the 8th of October 2021 was 236 132 082, including 4 822 472 death, representing about a 2% mortality rate. The apex health Organization reported that from the 3rd of January 2020 to the 7th of October 2021, the number of confirmed cases in Nigeria was 206 561 persons, including 2 731 deaths (1% mortality rate).

RESULTS AND DISCUSSION

People's Perceptions on COVID-19 in Nigeria

In Nigeria, different people had a different perception of COVID-19; to some, it is just a means through which corrupt Nigerian politicians seek to amass wealth for themselves. On the other hand, some say that the Nigerian government wanted to attract foreign grants. At the same time, there is still some group of people who believe in the existence of the virus. The former reasons were due to poor transparency in public affairs. Nigerian politicians have mostly been charged or accused of misappropriation of public funds or the other. Also, many Nigerians attribute their disbelief in the existence of the virus to their inability to see any patient who has suffered

from the virus except for those they see on television. A study by [29] revealed that about a tenth of respondents do not believe that COVID-19 exist because they have not seen any victims except for those shown on their TV screens. Another event contributing to the negative perception and neglect of the virus is hunger and starvation. According to [34], the effects most frequently reported by respondents (360) were hunger/low income (48.8%) and academic delay (8.8%).

Furthermore, the distribution of food and relief materials was sabotaged by corrupt politicians who had these foodstuff and relief materials stored in warehouses instead of what they were meant for. On the 26th of October 2020, [59] reported ongoing looting of warehouses for relief materials and food items in Abuja, Nigeria. Reuter said a similar incident on the 9th of November, 2020. According to a [60] network report, the Nigerian government denied hoarding the relief materials and stated they were strategic reserves ahead of a projected second wave. These looting activities got people to the street, neglecting COVID -19 safety protocols.

In a study by [39], it was observed that the general perception of Nigerian youths about the health system and Government handling of the COVID-19 was poor. The research work by [34] revealed that out of a sample of 350 respondents, the following perceptions were observed: 95% of the respondent would go to the hospital if they noticed the development of any COVID-19 symptoms. In contrast, 58.3% agreed to call the COVID-19 helplines. Only 26% knew they could contract COVID-19, while 41 (12%) perceived it as an exaggerated event. Author [23] found out that out of a survey of 886 participants, only 30.47% had good knowledge about the virus, 17.8% had a good attitude, 25.96% kept good practice. In contrast, over 48% did not agree that covid-19 originated from animals, 60% perceived the virus as God's punishment to humanity, and 36% felt it was an artificial virus.

Furthermore, most of the respondents (63.5%) expressed fear of contracting the virus, and 56% admitted to modifying their habits recently in fear of contracting the virus. Author [33] conducted a study on the perception of Nigerians at the early stage of the COVID-19. Their study revealed that in a sample of 1357 respondents, 46.96% believed that the virus was a biological weapon designed by the Chinese government.

As a means of preventing the virus, [33] reported that 94.25% of respondents (1357) selected regular hand-washing and social distancing as a way of avoiding infection, while 11.86% preferred consuming gins, garlic, ginger, herbal mixtures and African foods/soups as preventive measures. [34] reported that the use of face masks (64.5%) and social distancing (48%) were the most frequently reported practices for prevention. Only 71 (20.8%) demonstrated good hand washing practices. They wrote a weak correlation between the likelihood of contracting the virus and methods to prevent it.

Nigerians' Perceptions on COVID-19 Vaccine

The development of a vaccine was critical to preventing the contraction of COVID-19. Many countries such as the United Kingdom, China, United Arab Emirates, and the United States, among others, have devoted billions of dollars to the production and distribution of COVID-19 vaccines. Still, the consumption or use of these vaccines has faced scepticism, fear and criticism among people, especially in African countries (Nigeria inclusive). The fear and distrust of taking vaccines are not new in Nigeria; for instance, during the monkeypox outbreak of 2017, there was widespread rumours and misinformation that the military was injecting school children with the monkeypox virus. In northern Nigeria in 2003, the political and religious leaders of Kano, Zamfara, and Kaduna states stopped the immunization campaign; they advised parents not to allow their children to be immunized. These leaders argued that the vaccine could be contaminated with anti-fertility agents (estradiol hormone), HIV, and cancerous agents [9]. A report by [27] indicated that the leaders expressed fear that the vaccines had been contaminated with ant-fertility agents by the westerners. The lack of trust in the Nigerian system, ignorance and care-free attitude of people are the key reasons many Nigerians hesitate to take vaccines. Although the vaccine is critical to ending the spread of COVID-19, it has not been generally accepted by the general public as safe and consumable. A survey by [29] on some selected states in Nigeria revealed that out of the numbers of respondents (1,089) consisting of 730 urban dwellers and 359 rural dwellers, a large number of the respondent prefer taking local herbs, visiting a traditional healer, going to chemist or pharmacy at the event of falling ill but will only go to a hospital when the con-

dition gets worse. As observed by [33], 11.86% of 1357 respondents preferred consuming gins, garlic, ginger, herbal mixtures and African foods/soups as prevention against COVID-19. The NHW survey revealed that 85% of respondents had knowledge of the existence of the virus, and over two-thirds were willing to take a vaccine. 56% of the entire sample had no fear of taking a vaccine, while 44% indicated fear. Those who stated fear acknowledged that it was due to adverse reactions they had watched and seen on social media, while others were based on religious grounds. The common rumour was that the vaccine was a plan of the devil to insert something harmful into their body. The World Health Organization stated that the number of vaccinated Nigerians was 6 852,590 as of the 7th of October, 2021.

Cost of a Pandemic

Apart from the health challenges currently facing the country, Nigeria is battling a severe economic problem that requires critical therapy, rehabilitation and revitalization. The current exchange rate makes naira disadvantaged in the global economy, facilitating the increasing cost of living in the country. The Corona Virus pandemic and bad economic policies have been the major contributors to the current socio-economic condition of Nigeria. Every epidemic comes with some direct and indirect costs to economies. Author [46] pointed out that the conventional approach uses information on deaths (mortality) and illness that prevents work (morbidity) to estimate the loss of future income due to death and disability. Loss of time, income and direct expenditure on medical care and support services are added to estimate the economic costs associated with the disease. However, this conventional method has some observed lapses as it underestimates the actual cost of these infectious diseases [46]. Author [16] observed that the HIV/AIDS virus affects households, businesses, and governments due to changes in labour supply decisions, labour efficiency, and fall in household incomes. He also pointed to increased business costs and foregone investment in staff training by firms, increased public expenditure on health care and support of disabled and children orphaned by AIDS by the public sector as other effects. Though the impact of HIV/AIDS is long term, there are also measures to reduce the risks of acquiring HIV. Improved medicines such as modern antiretrovi-

ral therapies have been found to extend the life expectancies of HIV patients. However, the impact of HIV/AIDS remains highly felt in the economy. Lee and [24] examined the macroeconomic effects of the SARS epidemic in 2003. They found a significant impact on economies through large reductions in consumption of various goods and services, increased business operating costs, and re-evaluation of country risks reflected in increased risk premiums. They noted that irrespective of the small number of cases and death recorded, the global costs were significant and not limited to the directly affected countries.

A study by [52] on the potential impact of COVID-19 on GDP and Trade utilizing a standard global computable general equilibrium model indicated significant declines in GDP in both developing and industrial countries. They observed a decrease of approximately 4 % below the benchmark for the world. The worst hit by the lockdown was the outputs of domestic services and traded tourist services.

The [61] opined that the measures to check the spread of the COVID-19 pandemic have led to the temporary shutdown of many businesses, widespread financial market turmoil, an erosion of confidence, and heightened business uncertainty, well as restrictions on travel and mobility [17]. Decline in output, consumer's expenditures and decline in GDP were observed to be the significant impact. The IMF forecasted that the global economy would contract by -3% in 2020. The total loss to world GDP through 2020 and 2021 from the pandemic crisis could be around \$9 trillion, making it the worst economic downturn since the Great Depression.

In Africa, a study by [17] indicated that the COVID-19-induced lockdown has significantly constrained economic activities and the circular flow of income. He further noted that the perceived reduction in the circular flow of income in the wake of the COVID-19 lockdown has negatively impacted the economic growth in Nigeria. [45] feared that impact of the Corona Virus Disease in Africa is likely to be acute. This is a result of the decline in revenue, employment and output.

Outside economic consequences, pandemics have health consequences. They result in massive deaths, thereby reducing the supply of labour. Some may have life-long consequences. For instance, the Zika Virus has life-long chronic effects on the patient's health. Pandemic also re-

sults in indirect costs, including depletion of resources for routine healthcare, decreased childhood immunization rates, and reduced healthcare access due to the inability to travel [51]. Author [51] also noted that healthcare workers' ability to provide care is also reduced as they fall ill. These frontline workers are required to take care of family members or children. Even the fear of catching the disease also makes them receptive.

On the socio-political level, pandemic results in social tension and discrimination, especially in nations with weak institutions. For example, author [51] noted that the 2014 Ebola virus resulted in political and social unrest in states as government-imposed quarantine and curfews to mitigate the disease's spread with security forces that the general public perceived as a conspiracy opposing the government. They further stated that the issue caused riots and violence in the countries involved, resulting in healthcare personnel threats, damaging healthcare facilities and supplies. In addition, pandemics sometimes result in clashes between nations. For instance, the US-China tension, the US and some other countries accused China of withholding information about COVID-19. Also, some governments may prefer whom to sell medical provisions and vaccines to and whom not to. These events created tension and disunity among nation-states, thereby weakening international relations.

This perspective seeks to dissect the structure of the Nigerian economy and the effect of the pandemic on Nigeria's economy, having given mild health implications.

The pre-COVID-19 economic structure of Nigeria

Economic Structure. The Nigerian economy is best described as a mono-product economy. The economy was formally built as an agricultural economy in early Nigerian society. Nigerians were known to be agriculturists from the onset until the discovery of crude oil in Oloibiri, present-day Bayelsa State, Nigeria, in 1956. In the early 90s, before the discovery of crude oil, Nigeria was self-sufficient in food production. Nigeria ranked top as a net exporter of cash crops such as rubber produced in Delta State (south-south region), Palm oil and kernels produced in Eastern Nigeria, and cocoa and coffee are grown in Western Nigeria. During that period (pre-oil times), the agricultural sector catered for 95% of the

food needs of Nigerians; the industry accounted for 64.1% of GDP and employed over 70% of the labour force in Nigeria [37]. Also, the sector accounted for 80% of export earnings and 50% of government revenue [32]. Statistics from African Development Bank reveals that in the 1960s, agriculture accounted for 65-70% of total exports it fell to about 40% in the 1970s and down to less than 2% in the late 1990s. The oil boom of the 1970s changed the Nigerian economy from one built on agriculture to a net exporter of petroleum products. Crude oil started to account for about 95% of Nigeria's foreign exchange earnings after the oil boom of the 1970s. A study by [38] revealed that the agricultural sector contributed 57% of GDP and 64.5% of export earnings between 1960 and 1969. The sector's contribution declined from 1970 to the late 2000s due to a shift from the industry to crude oil exploration. The industry had only contributed an average of 23.5% of GDP and 5.1% of export earnings in 5 years. In 2016, the agricultural sector accounted for 24.4% of GDP but just 4.8% of export earnings, unlike Brazil. The agricultural sector alone contributed to 46.3% of export earnings for the same period [38]. According to Budget Office, non-oil revenue, including revenue from the agricultural sector, constitutes 38% of government revenue and 23% of export earnings in 2019. This indicates that many agricultural products are consumed locally, relying heavily on crude oil for foreign exchange earnings. Irrespective of local consumption to export, Nigeria remains an importer of almost all food commodities.

Agriculture is regarded as the mainstay in many African countries. The desire of nations to achieve food security and adequacy makes the agricultural sector paramount for national development. The Food and Agricultural Organisation (FAO) recommends that 25 % of the government capital budget be allocated to agricultural development. This is not the case in Nigeria, especially after discovering crude oil. Since the discovery of crude oil, the attention given to the agricultural sector in Nigeria has continued to decline; for instance, expenditure on agriculture, as a percentage of overall spending, fluctuated from 4.57 % between 1986-1993 to an average of 4.51 % per annum between 1994-1998 and to 3.53 % between 1999-2005. Author [31] commented that the Nigerian economy has also failed to reach the 10 per cent agriculture budget standard of the Maputo declaration, which has led to negative

implications for food security. The continued reduction in agricultural expenditure over the years relative to the overall spending of Nigeria has led to inadequate funds for the sector [36]. This has, among other things, reduced food security and availability in Nigeria. [12] estimated that the number of undernourished Nigerians increased to 25.6 million people between 2016 and 2018 from 9.1 million between 2004 and 2006, indicating a 281.32 % increase. Despite various programmes and policies adopted by the Nigerian government to promote agriculture, the sector still performs. The poor performance from the agricultural industry can be related to the insufficient budgetary allocations, policy implementation and policy continuity in the industry.

Nigeria consumes over 60% of its agricultural produce locally; yet, Nigeria remains a major importer of foods and agricultural produce despite its vast arable land, working population and potential to produce food and agricultural products. Statistics from 2016 shows that the top five agricultural export includes cocoa (\$698 million), oilseed and oleaginous fruits (\$216 million), fruits and nuts (\$156 million), milk, cream and milk products (\$68 million) and spices (\$48 million) while the top five imports are fish (\$1,461, wheat (\$1,070), sugar, molasses and honey (\$373 million), milk, cream and milk products (\$295) and fixed vegetables, fat and oil (\$250 million) [38]. This shows a trade deficit of -\$2,263 million. The import of just fish alone covers the total export of the top five products. Aside from being an importer of food and agricultural produce, Nigeria is still a net importer of general merchandise such as machinery, computers, cars, pharmaceuticals, glass and glassware, Plastics Cereals etc. Despite being the largest oil producer in Africa, the 8th largest reserve in the Organization of the Petroleum Exporting Countries (OPEC) and the world's 4th largest exporter of liquefied natural gas, many petroleum products used in Nigeria are imported. The manufacturing sector of the Nigerian economy has not been up to the task of producing quality commodities needed by Nigerians; most Nigerians, especially elites, demand foreign-made goods due to the sub-standard nature of most locally made products. According to statistica.com, the manufacturing sector in Nigeria accounted for 13% of GDP in 2020. Value addition in the manufacturing sectors has witnessed a steady decline from 1995. It only started to pick since 2010. The recession of 2016 caused a de-

cline through 2017. Manufacturing value addition caught a boost in 2018 and 2019.

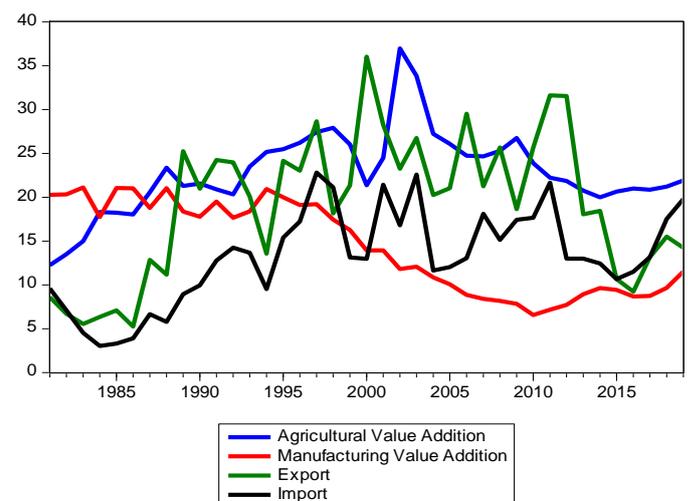

Figure 1 – Output, Import and Export

Among the things observed from the figure is the inverse direction followed by the agricultural and manufacturing value addition trends. This indicates a negative correlation or link between the sectors. Also, manufacturing value addition has continued to fall, as indicated by the downward trend. The decreasing value addition in the manufacturing industry signals high production costs and a weak productive base in the economy. However, there is an observed improvement in 2018 and 2019. The manufacturing trend relates to the decreasing contribution of the manufacturing sector to total export. It further implies that most manufactured goods in Nigeria are not exported but consumed locally. This may be due to the low export quality or high absorption rate. The Absorption principle states that total domestic demand equals total domestic production plus all imports. Export can only be possible if the domestic output is large enough to satisfy domestic needs. Thus, export can be expressed as $E=Q-A$, where E is export; Q, – national production and A – absorption. Absorption is the part of national output plus imports that are consumed locally. When the domestic production is low given a high absorption rate, the export will be small and vice versa. Export can only be improved if output grows faster than the population growth rate. Also, crude oil product takes a larger share of export revenue in Nigeria which reduces attention on the non-oil sector. On the side of import, the import trend indicates that importance has increased over time to surpass domestic production.

On the other hand, agricultural value addition indicated continued improvement with a peak of 37% in 2002. However, it declined subsequently. It took until 2015 for the trend to show any form of progress. Export and import (% of GDP) have

followed a similar pattern indicating they are both income functions. Export has been greater than import in most cases except for 1982, 1998, 2016 and 2018 and 2019.

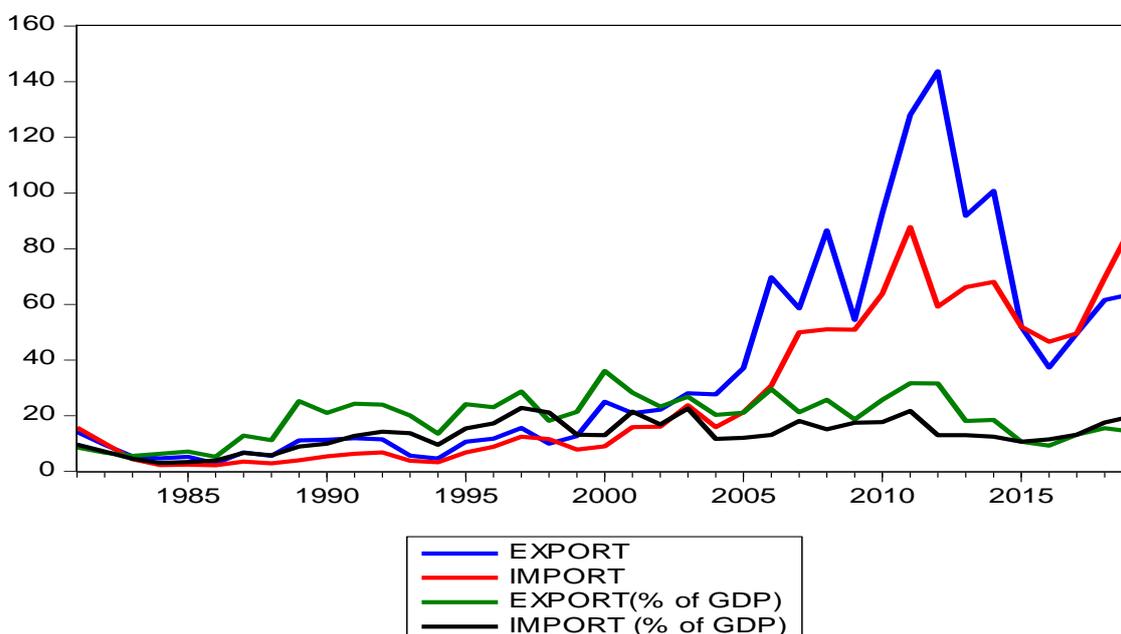

Figure 2 - Export-Import (% of GDP) Trends

The trend line on imports indicates that between 1960 and 1973, a more significant fraction of GDP was spent on importation to the income on export. The oil shock of 1973, which caused a spike in oil price from \$4 to nearly \$12 globally, led to imports and exports rising sharply to over 19% and 29% of GDP respectively in 1980. In that same year (1980), the global oil market faced an oil glut, leading to a fall in oil prices from over \$35 in 1980 to below \$10 in 1986. This was reflected in the export-import figures as shown in the graphs above. The export sector experienced a sharp rise from 1988 to 1990 while imports grew less. Both sectors have experienced swing-swing movement with peaks (export) in 1980, 1989, 1997, 2000, 2003, 2006, 2008 and 2012 as percentages of GDP. Export had peaked in 1974, 1980, 2000 and 2012. On the other hand, imports had peaked at 1981, 2003, 2006, 2007, 2008, 2010, 2011 and 2019. As a percentage of GDP, it had peaked at 1960, 1967, 1976 (highest peak), 2011 and 2019. The declining import percentage of GDP does not imply that Nigeria imports less than before. It only indicated that the GDP basket is more significant than before. Taking a ten-year average, export as a percentage of GDP from 1960 to 1969 was 9.8% by

1979, it rose to 17.7%, it fell to 11.8% in 1989, and it then rose to 21.8% in 1999 and 25% in 2009 before falling to 18.8% in 2019. For import, between the same periods as export, importance on the average was 15.5, 17.8, 7.2, 15.0, 16.1 and 15.0 % respectively. These statistics show how closely import and export as percentages of GDP have been. In fact, after the recession of 2016, the volume of imports has significantly risen. This made Nigeria highly vulnerable to a fall in output due to the global lockdown.

Take a timeframe closer to the Coronal virus era, for instance, 2015 through 2019; import outweighed export. This situation has consequences, among which are: exchange rate depreciation, inflation, fall in foreign exchange reserve and balance of payment deficit etc. Most firms in Nigeria depend heavily on imported input, making the demand for imports inelastic to price. Excess substances make a domestic currency less competitive in the foreign exchange market, but they also can choke local industries. Depreciation of the Naira implies costlier imports, reflecting on production cost and price. To reduce the import effect on exchange rates, the CBN will attempt to use its foreign exchange reserve by flooding the US dollars into the market to buy naira, thereby

reducing its budget. The question is, “how long can they do that?” Such action can only sustain the depressed naira for a while, after which. It will continue to decline in value if measures are not implemented to increase export, foreign direct and portfolio investment and any other activity that implies exchanging the dollar for naira. Import-export imbalances in Nigeria have had a significant impact on the balance of payment position of the country. According to data obtained from the Central Bank of Nigeria, the current account percentage of GDP fell from 32.84% in 2005 to 8.33% in 2009. It continued downwards to negative 3.19% and 3.58% in 2015 and 2019. According to the data, the current account percentage of GDP has declined since 2005, reflecting excess imports over exports. Overall, the balance of payment as a percentage of GDP maintained a downward trend in 2005 through to

2009 before indicating a slight improvement from the previous of -6.31 to -2.73 in 2010 and 0.09 in 2011. It fell back into negatives in 2012, 2016 and 2019.

Foreign Investments in Nigeria. Foreign investment includes both portfolio and direct investment. It is believed that a nation’s growth and sustainability depend on its ability to attract foreign investments. There are several advantages to doing so; technological transfers, capital inflow, improved export, spillover to domestic firms, exchange rate improvement, employment, increased tax revenue to the government and increased consumer choice and satisfaction are some of them. But unfortunately, data shows that Nigerians has not been able to attract much foreign investment.

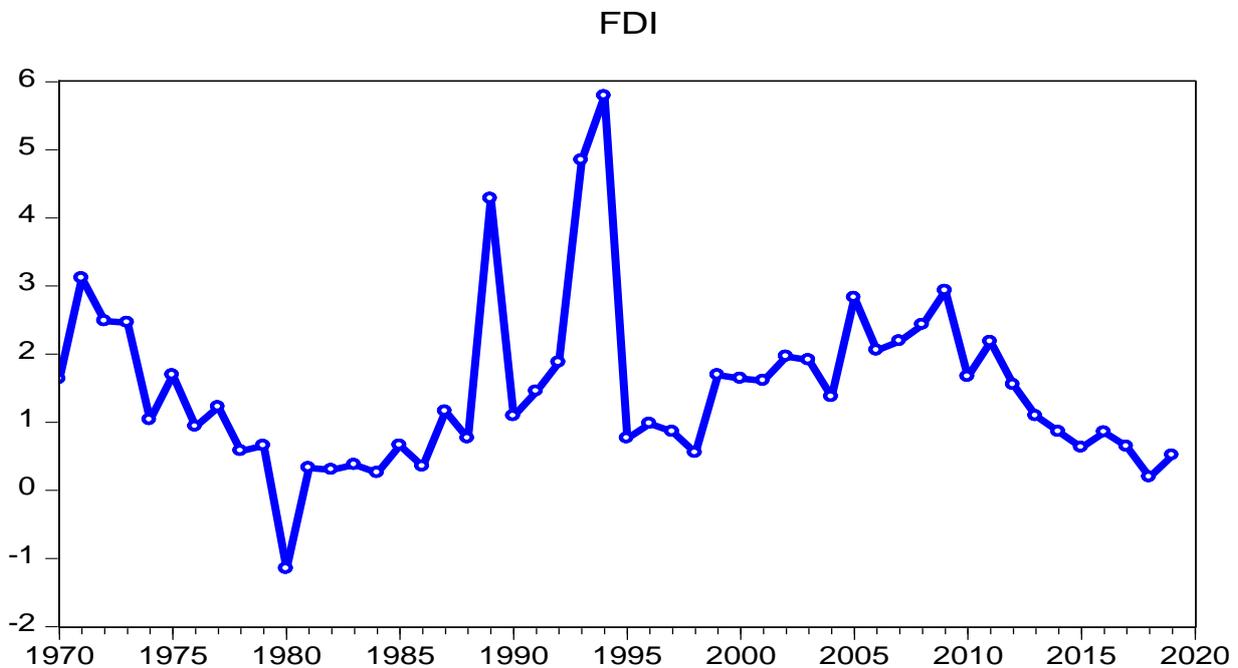

Figure 3 – Foreign Direct investment (1970-2019)

The diagram above represents the net inflow of foreign direct investment as a percentage of GDP in Nigeria. 1980 witnessed the lowest net inflow of FDI into Nigeria with a value of -1.15%. The period with the highest value was 1994 with 5.79%. It dropped to 0.76% in the following year. On average, net foreign direct investment (% of GDP) only grew by 1.79% from 1996 to 2009. FDI has continued to show no significant improvement as indicated by the downward-sloping curve from 2011 with a slight improvement in 2019, averaging at 1.02% from 2010 to 2019.

Risks of Over-Dependence on a Single Commodity. Before discovering crude oil in Nigeria, no one imagined that oil could take centre stage of economic importance in Nigeria. When crude oil was first found in Nigeria in the fifties, the prognosis was that Nigeria would never become more than a dot on the world oil map [35]. Nigeria is the 11th highest producer and 8th highest exporter of crude oil and 13th highest exporter of natural gas globally. Nigerian crude oil is undeniably one of the most demanded crude oil worldwide, accounting for about 90% to 98% of foreign exchange earnings in Nigeria. This high de-

gree of dependency on oil has brought a lot of associated risks, namely:

The risk that our products could fall due to domestic factors such as civil unrest and sabotage, the risk that the demand for our oil could fall mainly due to external factors like the COVID-19. The chance that the price might decrease due to external forces like OPEC decisions, oil glut etc. Threats of a revenue shortfall due to the interplay of internal and external forces such as low production, low demand, fall in oil price, etc., the country could run out of reserves or risk complete depletion [35]. These associated risks make the Nigerian economy highly vulnerable to external and internal shocks.

Impact on External Reserve. Authors [19] defined foreign exchange reserve as “consisting of official public sector foreign assets that are readily available to, and controlled by the monetary authorities, for direct financing of payment imbalances, and directly regulating the magnitude of such imbalances, through intervention in the exchange marketing to affect the currency exchange rate and/or for other purposes”. The external reserve serves as a store of a nation’s excess income and regulates the exchange rate. Factors that affect foreign reserves include import, export, external debt and exchange rates. Since inflation makes local commodities expensive and reflects on the exchange rate, inflation can also determine external reserve position. Author [8] stated that a high inflation rate could affect reserves because the funds needed are used to stabilize the value of the foreign exchange rate.

The exchange rate position strongly determines external reserves. Since the foreign accounts are expressed in dollar amounts, naira depreciation will invariably result in a fall in foreign reserves. In addition, the continued use of foreign exchange reserves to correct foreign exchange disequilibrium occasioned by the weak internal economy sectors and less competitive demand for naira has further plunged the foreign reserves. Outside of stabilizing exchange rates, external resources serve as a buffer to external shocks [40]. Thus, depletion of external reserves implies less resistance to external shocks.

In a general sense, the Nigerian economy has been an import-dependent economy with a weak export sector, depreciating exchange rates, depleting external reserves and persistent balance of payment deficit. Moreover, an increasing population estimated to be 201 million, an annual

population growth rate of 2.6% in 2019, an underperforming economic base, and a mono-product economy’s associated risk render it highly vulnerable to shocks. Due to the weak internal structure of the Nigerian economy, the nation has experienced three wonders between 2009 and 2021. First was the 2009 economic crisis which was the aftermath of the 2007/8 financial crisis, the second was the 2016 economic recession caused by the global oil glut, and the third was the global recession of 2020 caused by the COVID-19. A more resilient economic structure would have saved the nation from the first two and reduced the third effect.

Social Structure

The socio-economic setting in Nigeria has been filled with chaos, political tension and unrest since independence. This has been reflected in the poor levels of development, especially in the northern and eastern parts of Nigeria. Relative peace and stability are the most important factors that investors consider before investing, especially when such an investment is made away from home. Figure three shows that Nigeria has not attracted enough foreign direct investment. The government of Nigeria has paid little attention to relevant social sectors of the economy, such as the health and educational sectors. Before the Corona Virus disease of 2019, which saw an increase in government spending on health, there had been little investment by the government in the sector. The educational industry also faced poor funding and infrastructural deterioration, especially in public schools.

Health Sector. The health sector is one of the most critical sectors in any economy; this supports the saying that “a healthy nation is a productive nation”. Given the observed impact of health and well-being on productivity and national growth, nations of the world must continually allocate vast amounts of money to improve their health sector. A study by [13] revealed that public spending and health outcome are closely related. The World Health Organization recommended at least 15% of the total budget to the health sector. However, this is not the case in Nigeria, where investments in the health sector have been less than 10% of the total budget.

The health sector in Nigeria has faced neglect, poor funding, insufficient bed per head and decaying infrastructures. Government expenditures

to all industries in Nigeria have continued to increase yearly (health sector inclusive). However, as a percentage of total spending, allocation to the health sector has not improved. Statistics show that between 1986 and 1990, health expenditure as a percentage of GDP averaged 0.32% and only improved to 0.33% between 1995 and 1999. Author [42] revealed that Nigeria's spending in the health sector is lower than 16 % of GDP. Between 2000 and 2007, government expenditure on health averaged about 2.1% to 5.8% [25]. Apart from inadequate budgetary allocation to the health sector, the few health infrastructures available are unbalanced between urban and rural areas. Between 2010 and 2017, government expenditure allocation to the health sector in the percentage of total expenditures was 3.58, 5.58, 5.95, 5.66, 5.78, 4.13, to 5.17%, respectively are lower than the WHO benchmark [41].

Apart from the call for increased budgetary allocation to the health sector, management and fiscal implementation play a vital role in ensuring that the desired outcomes are reached. World Bank in 1998 identified bad budget management

as one of the main reasons for inefficient public spending in many developing countries. On the other hand, author [7] attributed public spending efficacies to good governance.

The Economic and Financial Crime Commission in 2005 stated that corruption has stunted growth in all sectors of the Nigerian economy. Author [5] concludes that in Nigeria, corruptions stifle economic growth; reduce economic efficiency and development despite the enormous resources in the country. In addition, it devalues the quality of human life, robs schools, agricultural sectors, hospitals and welfare services of funds. In 2004, Transparency International (TI) released the Corruption Perceptions Index, ranking Nigeria the third most corrupt country globally. In 2020, [53] ranked Nigeria 149 of 180 with a 25 of 100. Nigeria's score had only reduced by two since 2012. The high level of corruption in Nigeria makes room for doubt on the effective use of the resources available to the government. Most times projects worth millions of dollars are left unattended, and politicians loot funds. In the least bad scenarios, the projects are done using sub-standard equipment or left unfinished.

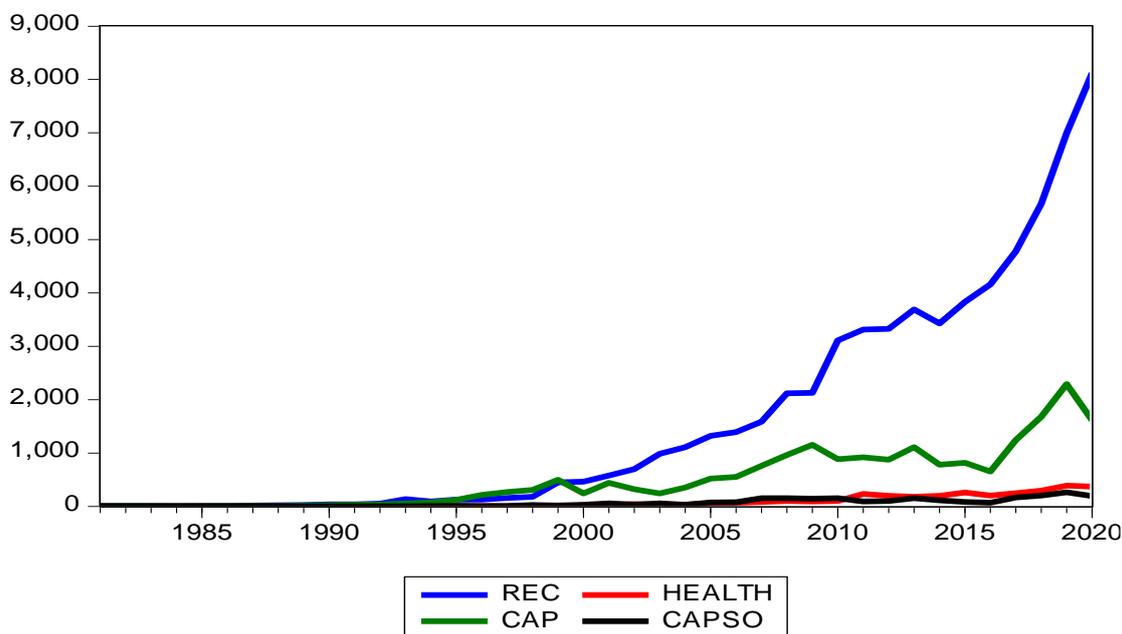

Figure 4 – Government Expenditures on Health

The red line represents recurrent government expenditures to the health sector, while the black line represents government capital expenditures on social services, including the health sector. The blue and green lines represent government total recurrent and total capital expenditures, respectively. These trends reveal an obvious gap

between the total and the allocation to the health sector. This insufficient funding has created a void on health performance in the country.

In 1999, Nigeria was ranked 74th out of 115 countries, based on the performance of some selected health indicators. Among 191 member states, the WHO in the year 2000 ranked Nigeria

187th on overall health performance. A report by the [63] stated that Nigeria was rated 187th out of 191 countries in terms of health care delivery by the World Health Organization in 2019. The report also noted that Nigeria was placed Nigeria as the third-highest maternal and infant mortality rate globally, with about 70 % of the country's population still spending out-of-pocket for health services.

The health sector's poor state, especially in developing countries, possesses huge challenges and the prevalence of large-scale health problems. The Infant Mortality rate has remained high, coupled with low life expectancy and poor sanitation due to scarce health resources. According to the WDI report, the Nigerian population was 206 139587 million in 2020. Author [54] reported that between 2006 and 2011, the Nigerian population growth rate averaged 2.55%. The population growth rate was 2.6% from 2015 to 2019 and declined to 2.5% in 2020. The fertility rate was as high as 6.5 per woman in 1990 but have declined in subsequent years. It was 5.8 in 2011 and 2012, 5.6 in 2015 and 5.3 in 2019. The mortality rate under five per 1,000 has shown slight improvement over time. The rate was 209.5 in 1990, declined to 133.6 in 2011, 131.7, 129.9, 128.5, 126.8, 125, 122.8, 120, and 117.2 from 2012 to 2019 [54]. According to [47], bed per head for every 1000 peaked at 6.37 in 1988. By 1999, it had fallen to 1.67, and by 2004, it was 0.5. Life expectancy in Nigeria has increased slowly to reach 53 years in 1991. The life expectancy was 48.2 years for females and 46.8 years for males in 1999. The disability-adjusted life expectancy for Nigeria was 38.3 years for females and 38.1 years for males in 1999. The life expectancy rate improved from 48.8 years in 2006 to 50.4 years in 2011. In 2015, it was 53.1 and 54.7 years in 2019.

On overall human capital index, Nigeria's HDI improved only slightly from the last two decades; 0.465, 0.482, 0.526, 0.526, 0.531, 0.534 and 0.539 in 2005, 2010, 2015, 2016, 2017, 2018 and 2019 respectively. Between 2005 and 2019, Nigeria's HDI value increased from 0.465 to 0.539, an increase of 15.9 %. Between 1990 and 2019, Nigeria's life expectancy at birth increased by 8.8 years [42]. This has placed Nigeria low ranked among other countries and territories. In 2012, for instance, Nigeria ranked 153rd position among 187 countries on the HDI ranking 2012 with an HDI value of 0.47. 0. In 2019, Nigeria ranked 161 of 189 countries and territories with an HDI of 0.539.

In a nutshell, there have been insufficient investments in human capital, particularly in the health and educational sectors. The fragile state of the health sector left Nigeria highly vulnerable during the early periods of the COVID-19. The nation struggled with managing the increasing number of infected persons and available health infrastructures. There were problems like limited beds per head, isolation and testing centres, life supports etc. which were highly important at those periods. Our developed counterparts returned to their research and development institutions to provide insulators, life-support machines, and personal protective equipment. Still, such provisions could not be gotten in Nigeria due to its fragile and unproductive level of research and development. Among the several problems faced by the health sector, the most identified are the lack of fund and human resource management, rural-urban distribution imbalance, infrastructural inadequacies and poor maintenance.

Before the Corona Virus disease of 2019, Nigeria had been experiencing high levels of insecurity; the Boko Haram in the north; Fulani Herdsmen spreading from the north to the south-east, south-south and south-west; the militant in the south-south region and clashes between government forces and the Indigenous People of Biafra (IPOB) in the east. These have resulted in a high level of instability in the country. Livelihood and economic activities have been made difficult in the country and especially in the affected areas; there have been food shortages due to the destruction of farmlands and the killing of farmers. There have been reduced economic activities due to fear of being killed, the limited infrastructures have been destroyed in the process of crisis, and these have resulted in a low rate of investment, employment, a spike in food prices and loss of investor confidence in these regions and a cumulative impacts on the overall economy.

The Economic Impact of COVID-19

The covid-19, like every other pandemic and health crisis, was unplanned for; it came as a shock to everyone and lingered because it was new and needed a lot of time for scientists to study its generic features, which will enable them to develop vaccines. The laps of time between the initial development of the virus and developing a vaccine saw economies of the world crying for aid, especially in less developed countries. To

date, economies of the world are still recovering from the impact of the pandemic. An effective preventive method against contracting the virus was social distancing; this implied distancing oneself at least two meters from the next person. The implementation of social distancing rules led to the closing of workplaces, factories and manufacturing sites, leading to shortages in output, rising unemployment, low incomes and sub-standard living. Only health workers and other workers regarded as essential workers were allowed to work in full compliance with COVID-19 protocols, while extensive cooperation required their workers to work from their homes. Another preventive measure the national government took was restricting travel to and from other countries. It was observed that most of the confirmed cases of COVID-19 were imported from other countries. The economic implications of restricting travels included but were not limited to declining world output levels, low business activities on domestic and external sectors such as exports, imports, technological transfers and any form of investment, thus increasing the overall negative impact of the pandemic on output, income, employment and economic growth. The most affected by the global lockdown are import-dependent nations such as Nigeria. Nigerian industries depend on other countries (import) for most of their inputs in the production processes, and with the closing down of international borders, these firms could no longer operate or operate below capacity. Also, most of the goods bought and consumed by Nigerians are imported. The combined effect was a shortage in goods and services available to Nigerians during that period. These led to skyrocketing inflation and un-

employment rates. The one Economist classifies as stagflation and exchange rate depreciation. The economic structure of Nigeria is best described as a mono-product economy; this is because crude oil is the major contributor to national income. The natural oil market is volatile and depends on demand and supply interactions. The volatility of crude oil prices makes Nigeria vulnerable to external shocks from the international market. For instance, the 2016 recession was attributed to the oil glut in the global market, which led to a sharp decline in oil prices from about \$105 in 2013 to about \$41 in 2016. There have been various failed attempts by the government of Nigeria to achieve economic diversification. Crude oil exports contribute a more significant chunk of total revenue to the government yearly. At the same time, sectors like agriculture and manufacturing are faced with the underutilization of resources.

A study by [21] revealed that crude oil price fluctuation has a positive impact on the economic growth of Nigeria. Author [62] observed that crude oil prices are the primary determining factor of the exchange rate, cost of borrowing and directly influences inflationary and deflationary tendencies in Nigeria. This study implied that crude oil is Nigeria's most significant export commodity and determines other macroeconomic variables' direction. Author [1] concluded that oil price is a substantial source of shocks to macroeconomic variables in Nigeria.

The graphical representation below represents the trends of total revenue, non-oil revenue and oil revenue in Nigeria between 1981 and 2019.

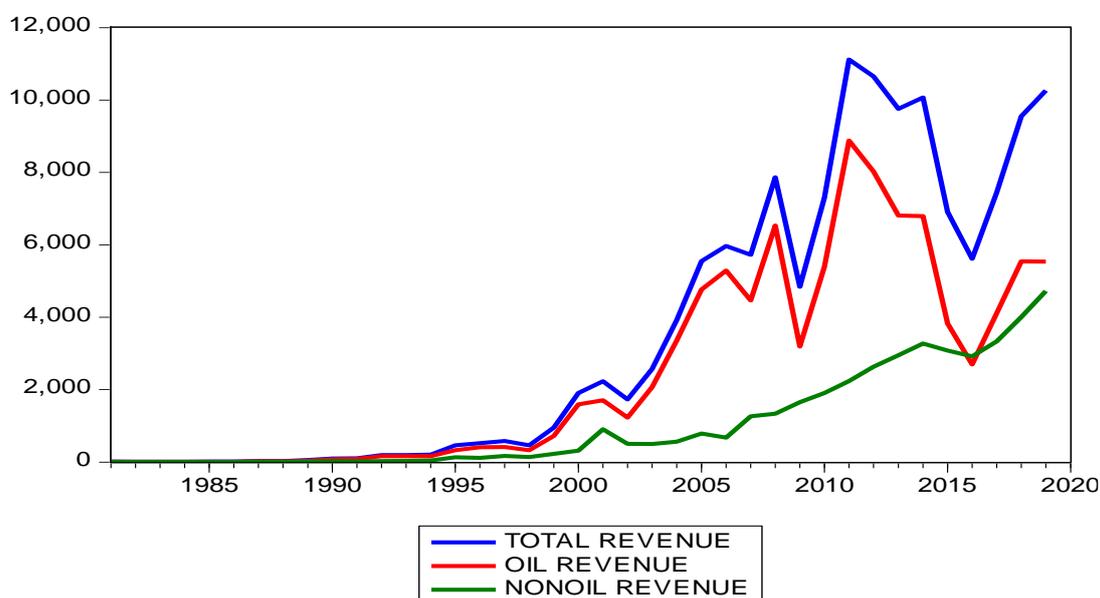

Figure 5 – Revenue Trends

Figure 5 shows a strong link between total revenue and oil revenue in Nigeria. According to the Budget Office, crude oil constitutes about 62% of government revenue and 77% of export earnings in 2019. As indicated by the above representation, there is a significant disparity or gap between total and non-oil revenue, implying the insignificant nature of the non-oil sector to the Nigerian economy.

The non-oil sector experienced significant improvement from 2008 and continued until 2015. The 2016 economic recession also affected productivity in all oil sectors. However, the oil sector was most affected. The global oil glut caused the recession. As shown above, total revenue has followed a similar pattern with oil revenue, indicating a significant relationship between both.

Among other political administrations in Nigeria, the 2015-2023 administration has been more active in achieving economic diversification; the steeper non-oil revenue curve shows this from late 2016 to 2019.

However, much is needed to reduce the Nigerian economy's vulnerability to crude oil fluctuation. The global lockdown substantially affected the demand for crude oil, especially in the early quarters of 2020; the demand for crude oil fell drastically during these periods. This was due to the closedown of factories, restricted travels and close down of businesses that needed crude oil or crude oil-related products for their operations. These resulted in a fall in crude oil prices as supply outweighs demand for crude oil. For instance, during the early stage of the COVID-19 pandemic, WTI crude oil price fell as much as to negative territory (-\$37 per barrel) on the 20th of April 2020. This was because demanders of crude refused to redeem their contracts, and the storage for crude was almost filled up. At that point, crude oil companies paid buyers to accumulate the excess crude oil from their reserves to avoid a collapse of their storage facilities. OPEC Basket monthly data revealed that crude oil prices fell from \$63.65 in January 2020 to \$17.66 in April 2020. It took till the beginning of the third quarter to see a significant rise in the price of crude oil. From July to December 2020, the average cost of crude oil was \$43.66.

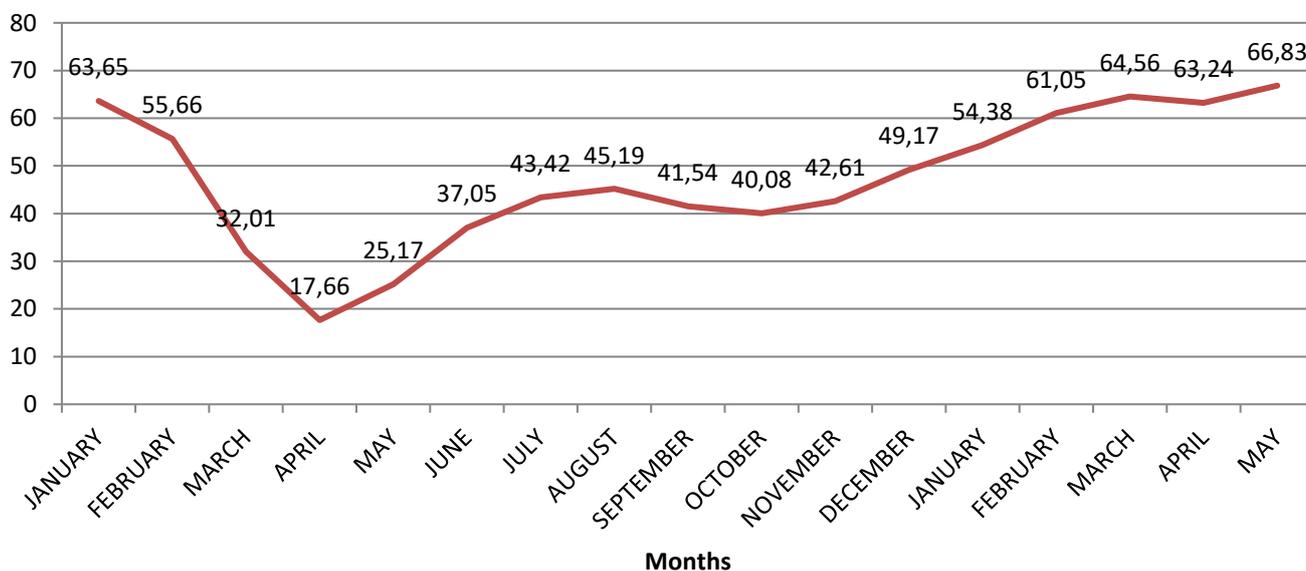

Figure 6 – Monthly Prices of Crude oil (January, 2020-May, 2021)

It took until January 2021 for crude oil prices to gain significant momentum; this was because as at that period, countries were starting to ease restrictive policies which allowed production and other business activities to operate.

Among other things affected by the drastic fall in crude oil prices of 2020 is the change in budgetary allocation and fiscal plans. For instance, the

2020 budget passed by the Nigerian legislature in December 2019 was ₦10.594 trillion (expenditure) and ₦8.419 trillion (revenue) with an oil price benchmark of \$57 per barrel, oil production of 2.18 million barrels per day and exchange rate of ₦305/\$. The budget was reviewed twice due to declining oil prices associated with the covid-19 pandemic. First, the budget was revised down-

wards to ₦10.27 Trillion (expenditure), ₦5.08trillion (revenue) benchmark of \$23 per barrel, oil production of 1.70 million barrels per day and exchange rate of ₦360/\$ thereby slashing revenue projection by about 40%. The approved budget was revised to ₦10.811 trillion (expenditures) and ₦5.835 trillion, indicating about 31% drop from the initial revenue. The benchmark was \$28 per barrel, 1.8 million barrels per day and a 360/\$ exchange rate (Office of Budget and Planning, 2020).

Impact of COVID-19 on Macro-Economic Variables

Inflation. Among other macroeconomic variables affected by the COVID-19 pandemic, inflation and unemployment were the foremost. The price of virtually everything has gone up; the cost of living is now very problematic. With the associated rising unemployment rate and declining per capita income, most Nigerians have been dragged into poverty and untold hardship. Author [6] reported on the 15th of June, 2021, that Nigeria’s surging inflation rate could be respon-

sible for pushing 7 million Nigerians into poverty and criminal activities. Statistical data revealed that inflation rates increased from late 2019 and remained high in the third quarter of 2021. The rate was 12.56 % in June 2020, 12.82, 13.22, 13.71, 14.89, 15.75, 16.47, 17.33, 18.17, 18.12 and 17.93 % from July 2020 till May, 2021 respective. As of May 2021, core inflation hit 13.15%.

Statistics revealed that the inflation rate rose by 16.5% between January 2020 and January 2021. CBN data put the inflation rate at 18.12, 17.93, and 17.75 % in April, May and June 2021, respectively, on year-on-year changes. A report from [11] stated that the inflation rate dropped to 17.01% in August from 17.38% in July 2021. It represents a 0.37% decline in inflation from the figure obtained in July. However, on a month-to-month basis, headline inflation increased by 1.02% in August 2021. The report noted that food inflation was as high as 21.03% in July but fell to 20.3% in August 2021, while core inflation fell from 13.73 in July to 13.41 % in August 2021 [11].

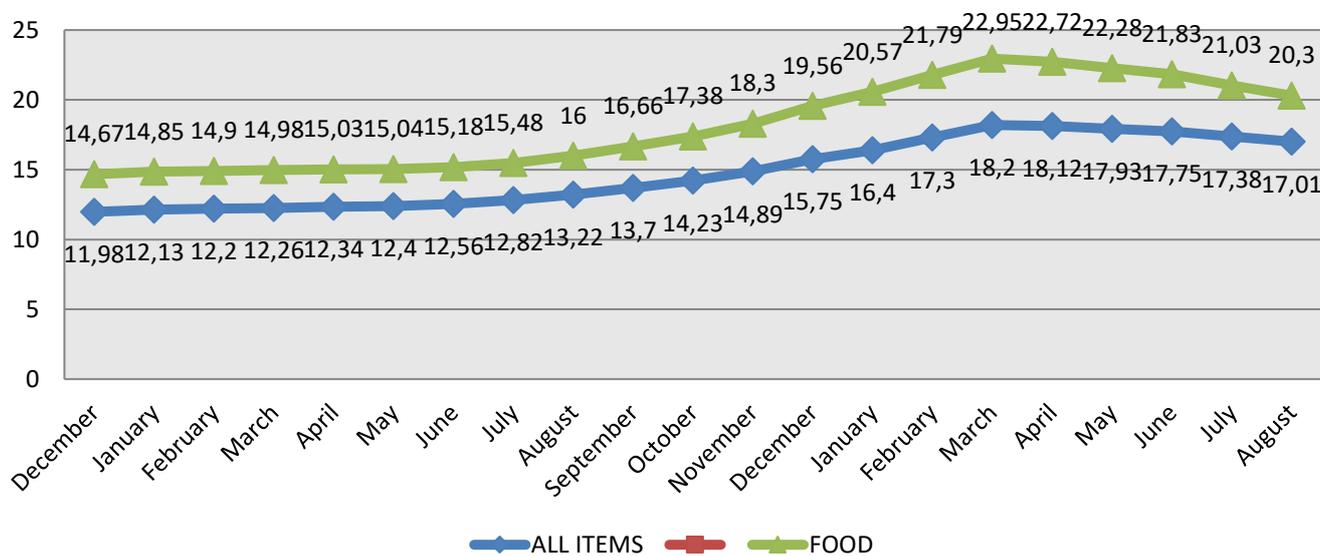

Figure 7– Inflation

As shown by the above diagram, the inflation rate in Nigeria was just 11.98% in December 2019, with food inflation at 14.67%. However, these went as high as 18.12 (all items) in April and 22.95% (food) in March 2021. Despite the observed downward trends since May 2021, inflation rates are still very high compared to the pre-COVID-19 era.

Unemployment. When inflation and unemployment move in the same direction, it speaks doom for an economy experiencing such. Such a situation is regarded as stagflation. The Nigerian economy has been experiencing stagflation for a long time now, but the COVID-19 has worsened matters. The global pandemic shut down industries and nations’ entire economies, making it

impossible to engage in economic activities except for essential works and big firms that could afford the work-from-home policy. Other smaller firms that could not operate had no choice but to lay off workers. The informal sector, which constitutes a more significant percentage of the Nigerian economy and employs a larger share of her labour force, was the most affected. Employees of this sector had dual issues to worry about: job loss and the risk of contracting the virus.

A report by Bloomberg.com revealed that the unemployment rate in Nigeria rose to 33.3% in the last quarter of 2020. This figure is more significant than 27.1% in the second quarter of 2020. Data from that period revealed that the total number of people in employment during Q4 of 2020 was 46,488,079. Thirty million five hundred seventy-two thousand four hundred forty of the whole figures (representing 66%) were full-time employed (i.e., worked 40+ hours per week). In comparison, 15,915,639 representing (44%) were under-employed (i.e., working between 20-29 hours per week). This figure is 20.6% less than the number of people in employment in Q2, 2020. The rural dweller was the most affected by the unemployment rate. The unemployment rate among rural dwellers rose from 28.2% in Q2, 2020 to 34.5% in Q4, 2020, while urban dwellers rose from 26.4 in Q2 2020 to 31.3% in Q4, 2020. In addition, youth unemployment for that. Given the high levels of unemployment and inflation coexisting with low-income groups in the country, plus the growing population and dependency ratio, one can only wonder the extent of hardship Nigerian's face. This twin scenario of rising inflation and unemployment makes it more difficult to kick start the economy.

Economic Growth. The Nigerian economy fell into recession in 2020 after contracting by -1.79% in 2020 (y-o-y) from 2.2% in 2019 [54]. Before the COVID-19, the World Bank forecasted that the Nigerian economy would grow by 2.1% in 2020. Data from the National Bureau of Statistics revealed that quarterly, the GDP growth rate at the introductory price was 1.87% in Q1, 2020, from 2.55% in Q4, 2019. It contracted further by -6.1% in Q2, 2020, -3.62% in Q3 and a marginal growth rate of 0.11% in Q4, 2020. On year on year basis, the Nigerian economy contracted by -1.79% in 2020. It grew by 0.51% in Q1, 2021. The NBS reported that the growth rate of Q2, 2021 was 12.80% higher compared to the same period in 2020 and 5.95% higher than Q1, 2021.

By falling into the negative region twice in 2020, the Nigerian economy met the definition of recession. With a positive start of the first quarter of 2021 and 5.01% growth in Q2, arguably the most robust growth since 2014, the Nigerian economy is hoping to bounce back from the ills of the Corona Virus Disease. African Development Bank predicted that the Nigerian economies will grow by 1.5% in 2021 and 2.9% in 2022.

Fiscal Deficit. The government went into budgetary deficit due to a fall in government receipt, resulting from falling oil prices, weak demand for crude oil, low tax revenue, declining yields from government ventures, and increasing demand for medical equipment. The period of COVID-19 increased government roles; the government had to step in to ease the suffering of her citizen and ensure that business did not collapse. These were in the form of reliefs, tax holidays, rent freeze, palliatives, wage support, loans and various grants to households and businesses. The declining revenue made it impossible to fund these services without incurring debts; the government had to borrow. Nigeria was already in a high internal and external debt burden and instabilities before the Corona Virus disease of 2019. Government borrowing had skyrocketed to a level considered threatening to the stability of the Nigerian economy. Author [56] observed that the continuous deficit financing in the economy through the central banks sometimes results in inflationary pressures. A study by [55] revealed that external debt has a significant negative impact on the economic growth in Nigeria. In January 2021, the international rating agency Fitch Ratings warned that continual dependence on central bank lending could undermine the stability of the Nigerian economy.

The Debt Management Office stated that an attempt was to reduce new borrowing due to Nigeria's increasing debt to GDP ratio. In 2017, new borrowing was ₦2.36 trillion, ₦2.01 trillion in 2018, ₦1.61 in 2019 and was initially placed at ₦1.59 trillion in the first appropriation Act of 2020 but was reversed upward due to the COVID-19. It was reversed to ₦4.20 trillion (DMO, 2021). As of 2018, Nigeria's debt was ₦22.38 trillion, consisting of internal and external borrowing. As of September 2020, the Nigerian debt was estimated at ₦13.2 trillion, representing 8.6% of GDP. The debt ratio rose to 34.98% in 2020 from 29.10% in 2019. As of the end of 2020, the debt to GDP ratio was 21.61%, according to Debt Management Office (2021). The fiscal deficit is

also estimated at 3.6% of GDP (N5.6 trillion) in the 2021 budget, higher than the 3% benchmark in the Fiscal Responsibility Act of 2007. As of March 2021, total internal and external debt outstanding was \$54,379.13million and \$32,859.99 million, respectively [57]. According to IMF data, Nigeria's debt to GDP ratio was 29.1% in 2019 and 34.98% in 2020. A prediction by statista.com places the figure to increase to 36.97% in 2026. IMF data reviewed that the ratio have been rising since 2011 (17.4%); 17.6% in 2012, 18.3% in 2013, 17.5% in 2014, 23.4% in 2016 and 27.6% in 2018. The Rising debt burden puts Nigeria's economic sustainability in doubt. Continued debt accumulation has consequences in the burden of repayment and servicing; this is only detrimental to the future generation. It is important to note that borrowing only becomes detrimental if there are not put to good and productive use.

Exchange Rate. As the price of any other commodity, the exchange is the price of a country's currency to the currencies of other countries in the foreign exchange market. Exchange rates are determined mainly by the forces of demand and supply in the market. The central bank often steps in to influence exchange rate positions using some available tools called a managed float exchange rate system. Mostly, the CBN use the excess reserve in controlling the naira position. The implication of using the resources is depletion in reserves. In the absence of the Central Bank's influence, the demand and supply determine the value of a local currency. As the demand for a local currency increases due to the need by foreigners to either invest in a local economy, buy commodities or perform other transactions that will require the exchange to a local currency, the local currency appreciates. This is contrary to depreciation which occurs due to the fall in demand of a currency relative to its supply.

The coronavirus disease brought about a considerable halt in most productive activities at the early stages of the virus. Coexisting with the already depreciated naira at 306.9/\$ in 2019 caused by weak demand for naira, the position of the naira only worsened during the early periods of COVID (2020) and 2021 COVID era. For instance, in 2020, the naira depreciated to 358.8/\$ from 306.9/\$ in 2019. Even with production and economic activities kick-starting in the economy, the exchange rate continued to decline. As of the 29th of June, 2021, the naira had fallen to as low as 410.83/\$ at the investor's window compared to 411.28/\$ the previous day. The rate was

502/\$ and 500/\$ for the same periods [11]. The website further reported that as of Tuesday, 5th of October, 2021, the naira was trading at 414.3/\$ at the investor's window and 575/\$ at the parallel market. In a similar market, the naira has been more volatile, depreciating above 575/\$ in September 2021. A study by [58] revealed that exchange rate depreciation and money supply are the major causes of inflation in Nigeria. In line with his findings, the depreciated naira value of 358.8/\$ in 2020 to 410.83/\$ in June 2021 corresponds to 13.25% and 17.75% inflation rates in the same periods. As the naira continues to weaken, it becomes costly for producers to import intermediate inputs required for the product. The implication is that domestic and imported commodities have become expensive, as observed in recent months.

CONCLUSIONS

The Nigerian economy was not prepared to resist or withstand shocks from historical observation. The socio-economic foundation is weak.

These weak socio-economic settings have made the economy vulnerable to external and internal shocks. A single stream of wealth is not enough to sustain a nation. Economic diversification is paramount. The health sector contributes to the stability and prosperity of a nation's economy and thus, should be adequately funded to ensure functionality and meet international best practices. A stable health sector will help mitigate the effects of pandemics and hence, sustain the economy.

Recommendations. A healthy nation is always a wealthy nation. Health is paramount and must be a top priority for Government, Non-Governmental Organizations and individuals. The Nigerian government should provide adequate and internationally standard training facilities for her health workers and ensure that they are paid well when due. The habit of a constant strike by health workers due to the inability of the government to address their needs such as salary increment, provision of hospital equipment, security of health staff some level of autonomy should be addressed for the interest of the nation and health of Nigerians. Healthy Nigerians will produce a healthy socio-economic development. There is a need to fully diversify the economic/productive base in the economy. Alongside achieving economic diversification, there is a

need to improve the existing agricultural-industrial link. An improvement in the agricultural sector will imply more available raw materials to industries, reduced imports and less burden on exchange rates. Other sectors should be exploited. Exploration of abundant mineral deposits scattered all over Nigeria should be considered. The ICT sector is rapidly growing in Nigeria that needs more support. Among other sectors, there is a need to improve manufacturing and agricultural value addition; exporting or consuming commodities in their primary form or depending on other nations to add values to our items should be discouraged. They are encouraging and empowering companies (especially domestic companies) that can convert these commodities in Nigeria. The government should scrap out petroleum subsidies and use the monies to build domestic refineries while encouraging privately owned refineries. In the short term, it might increase the already high petroleum prices. However, there will be a significant drop in prices and an increased volume of petroleum products in Nigeria and export in the long term.

The Central Bank should adopt effective monetary policy measures to facilitate credit to private sectors to promote investment in key sectors in the economy. The CBN should adopt low-interest-rate policies to expand the financial base of the economy; attention should be placed on the most productive sectors. There is a need for an increased stimulus package to all industries and households to sustain and improve employment and consumption levels. There is a need for improved efficiency in government spending. The government should sincerely invest in infrastructures to reduce the cost burden on the pri-

vate sector. To stimulate the economy from the COVID-19 backdrop, the government can improve demand by increasing construction and infrastructure. This has a short-term effect of increasing demand, the medium-term impact of improvement private investment and employment in those areas and the long-term effect of improving and sustaining economic growth and development. The government should critically choose its policies not to threaten the existence of foreign direct and portfolio investments in the country. The Nigerian tax rate is one of the lowest globally, yet to sustain and revive already drowning businesses and attract new companies, there is a need for financial/tax and other relief for enterprises. In line with promoting enterprises, the government needs to create a conducive environment for businesses and restore investor confidence; these involve solving the high level of insecurity and providing social overheads and policies that improve competition. There is a crucial need to increase government investment in the health and education sector to prepare the nation for any other health emergency and build its human capital.

Overall, suppose these policies and more diversification policies are put in place. In that case, Nigeria should be able to adequately feed itself (relying less on import) while also improving the export sector, balance of payment positions, exchange rate position, reduced inflation rates, improved employment rate, improved on human capital development with significant investment in health and education sectors enough to achieve enhanced performance in these sectors and lastly, achieve sustainable development.

REFERENCES

1. Abdulkareem, A., & Abdulhakeem, K. (2016). *Analysing oil price-macro economy volatility in Nigeria*. *CBN Journal of Applied Statistics*, 7(1), 1–22.
2. Adams, O. O., Chime, C. C., Abu, S. O., & Aigomududu, E. E (2010). *How to make public spending pro-poor in Nigeria*. Policy brief. Canada: Poverty and Economic Policy Network.
3. African Development Bank Group. (2021). *Nigeria Economic Outlook*. Retrieved from <https://www.afdb.org/en/countries-west-africa-nigeria/nigeria-economic-outlook#:~:text=Recent%20macroeconomic%20and%20financial%20developments&text=Overall%20real%20GDP%20is%20estimated,decline%20from%20being%20much%20worse>
4. Ajisegiri, W. S., Odusanya, O. O., & Joshi, R. (2020). COVID-19 Outbreak Situation in Nigeria and the Need for Effective Engagement of Community Health Workers for Epidemic Response. *Global Biosecurity*, 1(4). doi: 10.31646/gbio.69

5. Alege, S. O., Adamu, M., & Muhammad, S. A. (2014). Effects Of corruption on economic development in Nigeria. *Global Journal of Interdisciplinary Social Sciences*, 3(3), 209–215.
6. Soto, A. (2021, 15 June). *Surging inflation in Nigeria fuels crime wave, says World Bank*. Retrieved from <https://www.aljazeera.com/economy/2021/6/15/surging-inflation-in-nigeria-is-fueling-crime-wave-world-bank>
7. Rajkumar, A. S., & Swaroop, V. (2008). Public spending and outcomes: Does governance matter? *Journal of Development Economics*, 86(1), 96–111. doi: 10.1016/j.jdeveco.2007.08.003
8. Andriyani, K., Marwa, T., Adnan, N., & Muizzuddin, M. (2020). The Determinants of Foreign Exchange Reserves: Evidence from Indonesia. *The Journal of Asian Finance, Economics and Business*, 7(11), 629–636. doi: 10.13106/jafeb.2020.vol7.no11.629
9. Jegede, A. S. (2007). What Led to the Nigerian Boycott of the Polio Vaccination Campaign? *PLoS Medicine*, 4(3), e73. doi: 10.1371/journal.pmed.0040073
10. Central Bank Nigeria. (2021). *Nigeria's Inflation rates*. Retrieved from <https://www.cbn.gov.ng/rates/inflrates.asp?year=2021>
11. Oyekanmi, S. (2021, June 30). *Exchange rate gains at official window as dollar supply increases significantly by 115%*. Retrieved from <https://nairametrics.com/2021/06/30/exchange-rate-gains-at-official-window-as-dollar-supply-increases-significantly-by-115/>
12. Food and Agriculture Organization of the United Nations. (2019). *The state of food security and nutrition in the world 2019*. Retrieved from <https://www.fao.org/3/ca5162en/ca5162en.pdf>
13. Filmer, D., Hammer, J. S., & Pritchett, L. H. (2000). Weak Links in the Chain: A Diagnosis of Health Policy in Poor Countries. *The World Bank Research Observer*, 15(2), 199–224. doi: 10.1093/wbro/15.2.199
14. Gilbert, M., Pullano, G., Pinotti, F., Valdano, E., Poletto, C., Boëlle, P.-Y., ... Colizza, V. (2020). Preparedness and vulnerability of African countries against importations of COVID-19: a modelling study. *The Lancet*, 395(10227), 871–877. doi: 10.1016/s0140-6736(20)30411-6
15. World Health Organization. (2021). *Global technical strategy for malaria 2016-2030. 2021 update*. Retrieved from <https://www.who.int/publications/i/item/9789240031357>
16. Haacker, M. (2004). *The Macroeconomics of HIV/AIDS*. doi: 10.5089/9781589063600.071
17. Inegbedion, H. (2021). Impact of COVID-19 on economic growth in Nigeria: opinions and attitudes. *Heliyon*, 7(5), e06943. doi: 10.1016/j.heliyon.2021.e06943
18. Ilesanmi, O., & Afolabi, A. (2020). Perception and practices during the COVID-19 pandemic in an urban community in Nigeria: a cross-sectional study. *PeerJ*, 8, e10038. doi: 10.7717/peerj.10038
19. International Monetary Fund. (2007, January). Revision of the Fifth Edition of the IMF's Balance of Payments Manual. Retrieved from <https://www.imf.org/external/np/sta/bop/bopman5.htm>
20. UNAIDS. (2021). *FactSheet. Global HIV Statistics*. Retrieved from http://www.unaids.org/sites/default/files/media_asset/UNAIDS_FactSheet_en.pdf
21. Gylych, J., Ahmad Jibrin, A., Celik, B., & Isik, A. (2020). Impact of Oil Price Fluctuation on the Economy of Nigeria, the Core Analysis for Energy Producing Countries. *Global Market and Global Trade [Working Title]*. doi: 10.5772/intechopen.94055
22. Liu, Y., Ning, Z., Chen, Y., Guo, M., Liu, Y., Gali, N. K., ... Lan, K. (2020). Aerodynamic analysis of SARS-CoV-2 in two Wuhan hospitals. *Nature*, 582(7813), 557–560. doi: 10.1038/s41586-020-2271-3
23. Habib, M. A., Dayyab, F. M., Iliyasu, G., & Habib, A. G. (2021). Knowledge, attitude and practice survey of COVID-19 pandemic in Northern Nigeria. *PLOS ONE*, 16(1), e0245176. doi: 10.1371/journal.pone.0245176
24. McKibbin, W., & Sidorenko, A. (2006). *Global macroeconomic consequences of pandemic Influenza*. Retrieved from <https://cama.crawford.anu.edu.au/pdf/working-papers/2006/262006.pdf>

25. Mordi, Ch., Englama, A., & Adebusuyi, B. (2010). *The changing structure of the Nigerian economy*. Retrieved from <https://www.cbn.gov.ng/out/2011/pressrelease/gvd/the%20changing%20structure%20of%20the%20nigerian%20economy%20second%20edition.pdf>
26. Mustapha, J., Adedokun, K., & Nasir, I. (2020). Public health preparedness towards COVID-19 outbreak in Nigeria. *Asian Pacific Journal of Tropical Medicine*, 13(5), 197. doi: 10.4103/1995-7645.279650
27. News24. (2004, February 11). *Vaccine boycott spreads polio*. Retrieved from <https://www.news24.com/News24/Vaccine-boycott-spreads-polio-20040211>
28. Nigeria Centre for Disease Control. (2021). *COVID-19 Outbreak In Nigeria Situation Report*. <https://ncdc.gov.ng/diseases/sitreps/?cat=14&name=An%20in%20Nigeria>
29. Nigeria Health Watch. (2021, April 28). Will you take the COVID-19 Vaccine? A Household Survey on the Perception of Nigerians towards a COVID-19 vaccine. Retrieved from <https://nigeriahealthwatch.com/will-you-take-the-covid-19-vaccine-a-household-survey-on-the-perception-of-nigerians-towards-a-covid-19-vaccine/>
30. Njunda, A. L., Njumkeng, C., Nsagha, S. D., Assob, J. C. N., & Kwenti, T. E. (2016). The prevalence of malaria in people living with HIV in Yaounde, Cameroon. *BMC Public Health*, 16(1). doi: 10.1186/s12889-016-3647-z
31. Ochigbo, F. (2012). Nigeria's agriculture budget under 10%. *The Nation newspaper*.
32. Ndimele, P. (2017). *The Political Ecology of Oil and Gas Activities in the Nigerian Aquatic Ecosystem*. Retrieved from <https://www.elsevier.com/books/the-political-ecology-of-oil-and-gas-activities-in-the-nigerian-aquatic-ecosystem/ndimele/978-0-12-809399-3>
33. Olapegba, P. O., Ayandele, Kolawole, S., Oguntayo, R., Gandi, J., Dangiwa, A., & Ottu, I., & Iorfa, S. (2020). *COVID-19 knowledge and perception in Nigeria*. doi: <https://psyarxiv.com/j356x/>
34. Akwaowo, C., Eyo, C., Umoh, I., Ekpın, V., & Esubok, N. (2021). Perception and practices towards Covid-19 amongst residents in Southern Nigeria. *Nigerian Postgraduate Medical Journal*, 28(3), 149. doi: 10.4103/npmj.npmj_554_21
35. Chris, O., Amujiri, B., & Ndibe, N. (2015). Diversification of the economy: A panacea for Nigerian economic development. *International Journal of Multidisciplinary Research and Development*, 2(5), 477–483.
36. Oyinbo, O., Zakari, A. & Rekwot, G. (2013). Agricultural budgetary allocation and economic growth in Nigeria: Implications for agricultural transformation in Nigeria. *Consilience: The Journal of Sustainable Development*, 10(1), 16–27.
37. Akanmidu, P. (2015). *A historical perspective of petroleum on Nigeria's economic crisis since independence*. *Global Journal of Human-Social Science*, 15(2), 17–24.
38. PWC. (2016). *Transforming Nigeria's agricultural value chain*. Retrieved from <https://www.pwc.com/ng/en/assets/pdf/transforming-nigeria-s-agric-value-chain.pdf>
39. Dada, S., Oniya, O., & Hussain, O. (2020). COVID-19 pandemic: Nigerians' perception about the national health system and socio-political rights. *International Journal of Research in Medical Sciences*, 8(12), 4174. doi: 10.18203/2320-6012.ijrms20205284
40. Tran, T. V., & Le, T. (2020). Optimum Reserves in Vietnam Based on the Approach of Cost-Benefit for Holding Reserves and Sovereign Risk. *The Journal of Asian Finance, Economics and Business*, 7(3), 157–165. doi: 10.13106/jafeb.2020.vol7.no3.157
41. Ubong, E., & Godwin, E. (2020). *Public health expenditure and the quality of life in Nigeria: An empirical investigation*. *International Journal of Research and Sustainable Development*, 7(1), 35–51.

42. United Nations Sevelopment Programme. (2021). *Human Development Report*. Retrieved from <http://hdr.undp.org/en/content/2021-22-hdr-theme-announcement>
43. United Nations. Economic Comission for Africa. (2012). *Economic report on Africa: Unleashing Africa's potential as a pole of Global Growth*. Retrieved from <https://repository.uneca.org/handle/10855/21725>
44. Van Doremalen, N., Bushmaker, T., Morris, D. H., Holbrook, M. G., Gamble, A., Williamson, B. N., ... Munster, V. J. (2020). Aerosol and Surface Stability of SARS-CoV-2 as Compared with SARS-CoV-1. *New England Journal of Medicine*, 382(16), 1564–1567. doi: 10.1056/nejmc2004973
45. UNECA. (2020, April 17). *ECA. The economic impact of COVID-19 on African cities likely to be acute through a sharp decline in productivity, jobs & revenues*. Retrieved from <https://www.un.org/africarenewal/news/coronavirus/eca-economic-impact-covid-19-african-cities-likely-be-acute-through-sharp-decline-productivity>
46. Warwick, Mc., & Roshen, F. (2020). *The Global Macroeconomic Impacts of COVID-19: Seven Scenarios*. Retrieved from https://www.brookings.edu/wp-content/uploads/2020/03/20200302_COVID19.pdf
47. The World Bank. (2020). Hospital beds (per 1000 people) – Nigeria. Retrieved from <https://data.worldbank.org/indicator/SH.MED.BEDS.ZS?locations=NG>
48. World Health Organization. (2017). *World malaria report 2017*. Geneva: WHO.
49. World Health Organization. (2021). *R&D. Blueprint and COVID-19*. Retrieved from <https://www.who.int/teams/blueprint/covid-19>
50. World Health Organization. (2020, January 31). *WHO ramps up preparedness for novel coronavirus in the African region*. Retrieved from <https://www.afro.who.int/news/who-ramps-preparedness-novel-coronavirus-african-region>
51. Shang, Y., Li, H., & Zhang, R. (2021). Effects of Pandemic Outbreak on Economies: Evidence From Business History Context. *Frontiers in Public Health*, 9. doi: 10.3389/fpubh.2021.632043
52. Maryla, M., Aaditya, V. D. (2020). *The potential impact of COVID-19 on GDP and Trade: A preliminary assessment*. Retrieved from <https://openknowledge.worldbank.org/handle/10986/33605>
53. Transparency International. (2020). *Corruption Perception Index*. Retrieved from www.transparency.org/en/cpi/2020/index
54. The World Bank. (2020). *World Development Indicators*. Retrieved from <https://databank.worldbank.org/source/world-development-indicators>
55. Nwanna, I. O., Nkiruka, U. (2019). Deficit financing and economic growth: the Nigerian experience. *International Journal of Economics and Financial Management*, 4(1), 28–49.
56. Ojong, C. M., Owui, H., Effiong, Ch. (2013). Effect of budget deficit financing on economic development of the Nigerian economy: 1980-2008. *European Journal of Business and Management*, 5(3), 61–84.
57. Debt Management Office Nigeria. (2021). *Total public debts*. Retrieved from <https://www.dmo.gov.ng/debt-profile/total-public-debt>
58. Samuel, U., Israel, V., Chibuzor, B., & Quansah, J. (2021). Relationship Between Inflation and Unemployment: Testing Philips Curve Hypotheses and Investigating the Causes of Inflation and Unemployment in Nigeria. *Path of Science*, 7(9), 1013–1027. doi: 10.22178/pos.74-13
59. Orjinmo, N. (2021). *Why Nigerian looters are targeting Covid-19 aid*. Retrieved from <https://www.bbc.com/news/world-africa-54695568>
60. Dabang, P., & Ukomadu, A. (2020, November). *In Nigeria, looters target government warehouses stocked with COVID-19 relief*. Retrieved <https://www.reuters.com/article/uk-health-coronavirus-nigeria-food-idUKKBN27P0YZ>

61. Organisation of Economic Cooperation and Development. (2020). *Evaluating the initial impact of COVID-19 containment measures on economic activity*. Retrieved from <https://www.oecd.org/coronavirus/policy-responses/evaluating-the-initial-impact-of-covid-19-containment-measures-on-economic-activity-b1f6b68b/>
62. Gylych, J., Jbrin, A. A., Celik, B., & Isik, A. (2020). The effect of oil price fluctuation on the economy of nigeria. *International Journal of Energy Economics and Policy*, 10(5), 461–468. doi: 10.32479/ijeep.9493
63. Chukwuma, M., & Adaku, O. (2019). Nigeria's health sector performance trailed behind other countries in 2019. Retrieved from www.guardian.ng/features/health/nigerias-health-sector-performance-trailed-behind-other-countries-in-2019/

Government Expenditure and Economic Growth in Nigeria: a Disaggregated Analysis

Samuel Daniel Ugochukwu¹, Lawrence Igwe Oruta¹

¹ *Ebonyi State University*
PMB 053, Abakaliki, Nigeria

DOI: [10.22178/pos.76-6](https://doi.org/10.22178/pos.76-6)

JEL Classification: E31

Received 27.10.2021

Accepted 25.11.2021

Published online 30.11.2021

Corresponding Author:
Samuel Ugochukwu Daniel
samuelugo1995@gmail.com

© 2021 The Authors. This article is licensed under a [Creative Commons Attribution 4.0 License](https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/)

Abstract. Government expenditure is an essential instrument for achieving full employment, price stability, improved standard of living, economic growth and other macroeconomic objectives. However, questions regarding the efficacy of government expenditures to attain these objectives have continued to rise due to the alarming rate of unemployment, inflation, poverty and other socio-economic problems in Nigeria. This has called for the need to investigate the allocation of resources to some selected sectors and their resultant impact on the Nigerian economy. This study examined the effect of various components of Government Expenditures on Economic Growth in Nigeria for periods between 1981 and 2020. The analysis was based on Secondary data. The study adopted the Error Correction model and Granger Causality Test. The short-run model revealed that the components of government expenditures like recurrent expenditures on agriculture, health and education have an insignificant negative impact on economic growth. Recurrent expenditure on debt servicing and road and construction indicated a positive and negligible impact on economic growth. Concerning capital expenditures, government capital expenditures on social services were shown to have a negative and significant impact on economic growth. In contrast, government capital expenditures on economic services indicated a positive and insignificant impact on economic growth in Nigeria. In the long run, all the components of government expenditures employed showed a significant effect on economic growth. The research finding establishes no clear conclusion about whether Keynesian or Adolf Wagner's law is operational in Nigeria. The study concludes that the Nigerian economy is on the wrong path to sustainable growth and development. The study recommends that the government should increase its allocations to priority sectors like health, education, agriculture and infrastructures. Furthermore, the government should stimulate investment and output using monetary and fiscal policies to increase internally generated revenue and reduce government borrowing. Lastly, the study emphasises the need to improve government spending efficiencies, transparency in budgetary processes, and strict monitoring of government projects.

Keywords: government expenditures; social services; financial services; human capital development; economic growth.

INTRODUCTION

Keynesian economics brought the government into the spotlight of economic affairs since the 1930s. In almost all economies of the world today, the government have taken a decisive and critical role. One primary reason for the change from the pre-Keynesian era was the market failure of the late 1920s, which resulted in arguably the worse economic downturn in history. The market had failed to regulate itself. Against the classical thought, over-production was due to falling demand, which resulted in unemployment

and a decline in income and output. The market failed to achieve full employment. This event questioned the "let be" or laissez-faire policy that existed. There was then the need for a central body to set the rule of the game and take actions that directly and indirectly affect the economy, "government". Authors [4] noted that the perceived failure of the market system to efficiently and equitably allocate economic resources for social and infrastructural development is one reason for government involvement in the economy. One of the primary instruments that the

government use in regulating the economy is government spending. The instrument of government expenditure is used to achieve macroeconomic objectives like full employment, price stability and sustained economic growth. The government also uses its expenditure to provide public goods like education, health, infrastructures, etc., which helps reduce socio-economic imbalances. Authors [17] commented that government expenditure is a fiscal instrument that serves a valuable role in controlling inflation, unemployment, depression, the balance of payment equilibrium, and foreign exchange rate stability. Government spending is used to raise aggregate demand in periods of depression and unemployment, further stimulating employment and output [7].

The government's interference in the economy does not automatically guarantee stability. However, it reduces the rate of instability. For instance, the government involvement in the economy did not prevent the oil shock of the 1970s, the financial crisis of 2007, Nigeria's economic recession of 2016 or the global recession of 2020. However, the government's involvement makes it easy for nations to bounce back after these shocks.

The government roles have become more relevant in developing countries where income, output and employment are low. These countries are characterised by internal and external imbalances and instability, lack of social amenities, poor human capital development, and high poverty rates, thus, making government an essential agent of reducing the socio-economic problems these countries face. Authors [7] commented that developing countries' governments have embarked on various spending programs to achieve economic growth. However, as pointed out by the authors, there is no consensus on the exact effect of government expenditure on economic growth. For instance, while Keynesian economics proposes the intervention of government to stimulate the economy, especially in periods of downturn, authors [20] explained that the Classical school of thought considered fiscal policy as ineffective in ensuring macroeconomic growth on the grounds of crowding-out effects. Authors [21] noted that government intervention might slow down the economy's overall performance. The authors stated further that the government might increase taxes and/or borrowing to fi-

nance rising expenditure. Taxation discourages work while government borrowing burdens future generations, especially if the borrowed resources are not productive. Thus, there is a tendency to misallocate resources by the government, which impedes national growth [21]. For the stages of development, Keynes established a link based on the short run from government expenditure to economic growth. In contrast, Adolf Wagner's law of increasing state activities explained that the increased government expenditures result from economic growth or increased economic activities, which is, in order words, a long-run analysis.

In Nigeria, government expenditures are in the form of capital and recurrent costs. These are further categorised into administration, social and community service, financial services and transfers, [10].

Authors [20] defined government recurrent expenditures as expenses on administration such as wages, salaries, interest on loans, maintenance etc., whereas capital expenditures are expenses on capital projects like roads, airports, health, education, telecommunication, electricity generation etc. Authors [5] defined economic growth as the increase in output of an economy capacity to produce goods and services needed to improve the welfare of the citizens of the country. Thus, the ultimate goal of economic growth is to make the people better off.

Most empirical studies have focused attention on analysing the aggregate of capital and recurrent expenditures. Some claimed that capital expenditures promote economic growth than recurrent expenditure. For instance, [20] noted government expenditure on health and education raises labour productivity and increases the development of national output. In a similar vein, government capital expenditures reduce private costs and thus, stimulate investment, promoting economic growth [20]. It is also argued that when capital stock exceeds the provision of consumer goods, the resultant effect is a recession. Thus, there is the need to balance the allocations of funds to recurrent and capital components expenditure. It is noteworthy that aggregating costs into capital and recurrent segments can be misleading because individual sectors of government expenditures do not have the same weight of influence on economic growth.

There has been an annual increase in government expenditure in Nigeria, but there are still public outcries over decaying infrastructural facilities [18]. The poverty rate has remained high, with inflation and unemployment increasing at alarming rates. The rising government expenditures have not significantly contributed to the economic growth in Nigeria, as more than 50 % of Nigerians live below the \$2 per day benchmark [18]. Economic growth rates have continued to stagger between positive and negative territories. In recent years, population growth rates have outweighed output growth rates. The growth rates have not been consistent with the increasing rate of government expenditure. [15] wrote that government expenditure growth rate was 37.9% in 2008, before dropping to 6.4% in 2009 and increased to 21.5% in 2010, and then started declining from 12.3% in 2011 to -2.3% in 2012 while the growth rate of the GDP was 6.0% in 2008, 7.0% in 2009, 8.0% in 2010, 7.4% in 2011 and 6.6% in 2012. However, from 2011 to 2019, it grew by 181.35%. GDP growth rate averaged at 3.15% from 2010 to 2020 with recessions of -1.62% and -1.79% in 2016 and 2020 respectively, [10]. Terms of trade have remained unfavourable while the balance of payment has been mostly deficits. Rising expenditures have brought about rising internal and external debt profiles, which creates a burden for future generations, thus defeating the idea of achieving sustainable development and deviating from the ultimate goal of economic growth, making the people better off. Nigeria's poor ranking in the Human Development Index has reflected the poor state of education and health sectors in Nigeria. Between 2005 and 2019, Nigeria's HDI value has only increased from 0.465 to 0.539, an increase of 15.9 % [23]. The agricultural sector has also underperformed as Nigeria remains a major importer of food commodities.

Several empirical findings have also proven to be inconsistent. No consensus has been established on the exact relationship between economic growth and government expenditures or the amount of government expenditure required to stimulate economic growth. Empirical studies have produced divergent results. For instance, authors [20] found that Government Capital Expenditures was inversely related to RGDP in the short-run and the long run. The recurrent component was positively associated with RGDP in the long and short run. A study by [21] shows an

inverse relationship between government expenditures on health and economic growth.

In contrast, government expenditure on the education sector was shown to be insufficient to cater for the expanding industry in Nigeria. Authors [24] found out that none of the components of government expenditures contributes to economic growth in the short run. Still, in the long run, government expenditure on defence retards economic growth, and government expenditure on agriculture promotes economic growth. In contrast, government expenditure on education and transport/communication has no long-term impact on economic growth.

Therefore, it is essential to examine further the impact of government expenditures on the economic growth in Nigeria. Accordingly, the study adopts a disaggregated analysis.

Objectives of the Study

The primary objective of this study is to examine the impact of public expenditure on the economic growth of Nigeria. While the specific goals include to:

1. Assess the extent to which expenditures on Education (EDU) affects economic growth
2. Examine the extent to which government expenditures on Health (HLT) affects economic growth.
3. Determine the effect of government expenditures on Agriculture (AGR) on economic growth.
4. Evaluate the extent to which Public Debt Servicing (PDS) affects economic growth.
5. Understand the relationship between government expenditures on road and construction on economic growth in Nigeria.
6. Examine the impact of capital expenditures on social (CAPSO) and financial services (CAPSEC) on economic growth.

Review of Related Literature

Conceptual Review. According to [7], government expenditure is the government's costs for providing and maintaining itself as an institution, the economy, and society. They further stated that government expenditures tend to increase with time as the economy becomes large and

more developed or as a result of an increase in its scope of activities.

In Nigeria, government expenditures are in the form of capital and recurrent costs. These are further categorised into administration, social and community service, financial services and transfers, [10].

Administration. The administrative category comprises general administration, defence, internal security and national assembly.

Social and Community Services. This consists of government expenditures on health, education and other social and community services. Therefore, this session plays a critical role in deciding the level of human capital development in Nigeria.

Economic Services. Government expenditures on agriculture, road and construction, transport and communication and other economic services are grouped in this category.

Transfers. This includes public debt servicing (including domestic and foreign), pension and gratuities, FCT/other/other CFR charges, contingencies and subventions [10].

Economic growth is the quantitative and sustained increase in a country's per-capita output or income accompanied by an increase in the labour force, consumption, and trade volume. As defined by [22], economic growth increases the market value of goods and services produced by the economy over time. GDP growth rate is mainly used as a measure of economic growth. Positive change in GDP indicates economic progress and, as such, desirable, while negative change indicates contraction.

Between 1960 and 1970, the Nigerian economy recorded an annual growth rate of 3.1%. The growth rate went as high as 6.2% between 1970 and 1978 due to the oil boom. However, in the 1980s, the Nigerian economy had negative growth rates. The economic adjustment policy of 1986 was reflected in the positive growth rate of about 4% between 1988 and 1997 [11]. The economy grew by an average of 7.7% between 2000 and 2010, with a peak of 15.3% in 2002. GDP growth rate averaged at 3.15% from 2010 to 2020 with recessions of -1.62% and -1.79% in 2016 and 2020 respectively, [10].

Government Expenditure on Selected Sectors. The trend lines below show that the agricultural sector has received lesser budgetary allocation

among the three industries, whereas the educational sector received the most funding. During the 1960s and 70s, the agricultural sector contributed largely to GDP, export revenue and employed over 60% of Nigerians. However, the discovery of crude oil has drawn attention away from the agricultural sector. Due to the poor performance of the agricultural sector, Nigeria has remained a significant importer of roughly all food commodities.

Government recurrent expenditures to health and education witnessed a boost from 2000. However, these have been dramatically below the 15% and 26% benchmark to health and education, respectively. The health and education sectors experienced a significant rise in budgetary allocation starting in 2016/17; however, expenditures to the agricultural industry only improved marginally. Declines in these trends are observed in 2019 and 2020 due to decreased government revenues.

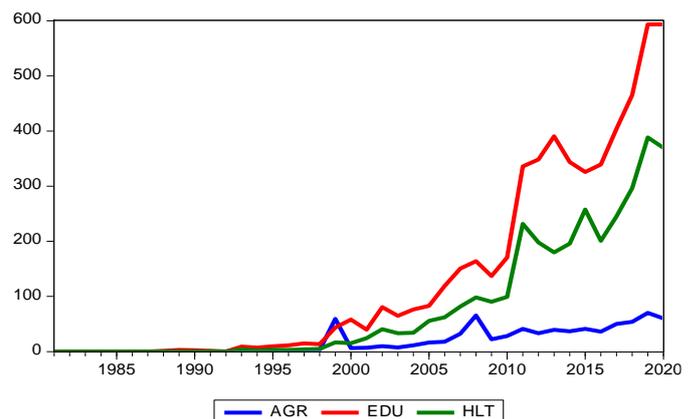

Figure 1 – Trends of Recurrent Expenditures on Agriculture, Education and Health [10]

Author [14] noted that in the year 2000, the budget for education was 9.6% which was further reduced to 6.3% in 2005, 8.7% in 2007 and about 8% in 2012. According to [9], government expenditure on education declined from 7.14% in 2018 to 7.11% in 2019 and then to 6.48% in 2020, while government total spending on health was less than 5%. The Nigerian budget directed towards the educational and health sector has continually been below 26% on education and 15% on health as recommended by the United Nations and the World Health Organization. Author [14] further opined that the policies directed towards education and health have not signifi-

cantly impacted due to structural defects in the Nigerian economy, particularly the oil windfalls.

Human Capital Development in Nigeria. It is believed that significant investment in human capital is compulsory if a nation seeks to attain economic development. This is because human capital constitutes the most valuable resource of a country; in its absence, there will be the non-performance of physical capital (tools, machinery, and equipment) which will impede economic growth [13; 14]. However, little attention has been paid to human capital development in Nigeria; this is as shown by low government expenditures on health and education and reflected in the Human Development Index.

The United Nations recommended that developing countries invest a minimum of 26% of national income on education while the World Health Organisation specified at least 15% on health. It is seen that government expenditures on health and education in Nigeria are far below these benchmarks. The low investment in these sectors is reflected in the poor state of existing infrastructures, lack of modern equipment and infrastructures in these sectors, continues outcry of workers on non-payment of salaries, and other enumerations, resulting in the low overall performance in these sectors. Nigeria was placed in 158th position out of 182 countries on United Nations Development Program report (2009). Nigeria was rated 10th out of 10 developing countries selected in that report. The human development index (HDI) report of 2011 showed that Nigeria ranked 156 with a value of 0.459 among 187 countries, while in 2013, Nigeria ranked 153 with a value of 0.471 among 187 countries. The United Nations Development Programmes (UNDP) 2019 report placed Nigeria in the 158th position underneath the low Human Development category [23]. Between 2005 and 2019, Nigeria's HDI value increased from 0.465 to 0.539, an increase of 15.9 %. The 2020 ranking maintained the country's low human development category positioning it at 161 out of 189 countries and territories [23].

Capital Expenditures. Historical data reveals that capital expenditure about total expenditure has been falling over the last two decades while recurrent spending has been on the rise. However, this does not show that capitalist development in terms of infrastructure is sufficient or enough to boost the economy. On the contrary,

the necessary infrastructures to drive the economy are scarce and deteriorating.

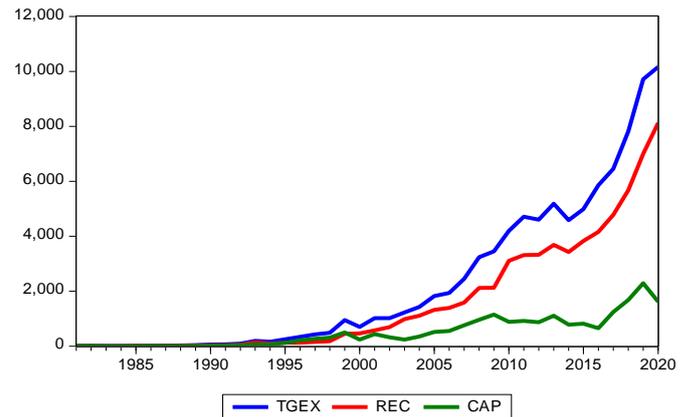

Figure 2 – Trends on Total Government Expenditure and Capital and Recurrent Expenditures

The figure above shows how poorly capital expenditures have been. Politicians may claim that government capital expenditures have been improved but comparing the rate of increase to that of recurrent expenses or as a ratio of total costs reveals that there has not been any significant improvement in government capital expenditures. For example, author [12] stated that capital expenditures as a percentage of GDP decreased steadily from 20.48 % in 1980 to 6.27 % in 1995. Between 1999 and 2010, it had fallen to a low of 0.30 %, from 5.23 % in 2000.

Public Debt Servicing. As seen in figure 3, Nigeria's debt service payment was very low up to the year, 2000 after which it rose steadily, mostly from 2009. Debt servicing has taken a massive bite on the Nigerian economy. It represents a substantial annual leakage from the Nigerian economy to service external debts. Internally, it means a reallocation of funds.

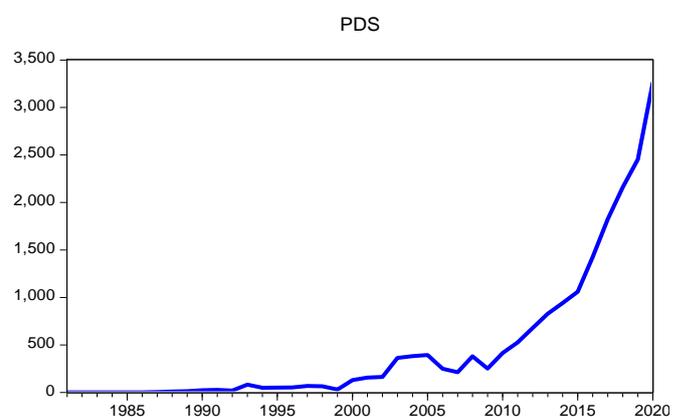

Figure 3 – Trend on Public Debt Servicing in Nigeria (1981-2020)

Theoretical Review. The classical school of economic thought dominated economic literature before the great depression. This school argues that the government should perform only the primary function of providing security and the administration of justice. Outside these functions, government expenditures were considered waste and harmful to the economy. Their assumption of money neutrality emphasised that an increase in money supply will result in no change in the output; instead, it will result in inflation. To them, government spending crowds out private consumption and investment. They believed that the economy was better left alone; this brought about the Laissez-faire policy.

One of the earliest theories of government expenditure was developed by a German economist, Adolf Wagner (1835-1917). This law states that there are inherent tendencies for activities of different layers of governments to increase both intensively and extensively [12]. The theory establishes a linkage from industrialisation, urbanisation and education to the expansion of the public sector [15].

The theory explains that government expenditures on administration and regulation increase as an economy become more industrialised. The development of modern industrial society would give rise to increasing political pressure for social progress and call for increased allowance for social consideration in industry conduct [15]. Public expenditures increase more than the proportional increase in national income, which will expand the public sector. This theory establishes causality from economic growth to public spending and is a long-run analysis.

Musgrave's Theory of Public Expenditure Growth explains that the demand for public goods increases as per capita income increases. At low per capita income levels, the demand for public goods is small because such low income is devoted to satisfying primary needs. However, as income improves, the demand for public goods like education, transportation, health, regulation and other maintenances [15]. This theory supports Adolf Wagner's law that government expenditures tend to rise as the economy improves. However, [15] pointed out that with high per capita income typical in developed nations, public spending falls as most basic wants are satisfied.

The Wiseman and Peacock hypothesis, built on Wagner's law, also validates Wagner's rule in the

UK between 1891 and 1955. Their theory explained the increase in government expenditures from the socio-political viewpoint [15]. This hypothesis emphasised that government expenditure does not follow a smooth path. Instead, it jumps at discrete intervals due to political instability. For instance, during times of war, taxation tends to increase to fund government expenditures. However, the increased tax rate was unchanged after the war because people became used to it. Therefore, peacock and Wiseman conclude that government revenue is a function of government expenditures. The more the government generates revenue, the greater they spend on the economic welfare of the citizen [18].

The market failure of the 1930s questioned the validity of classical doctrine that the market should be left alone. The Keynesian theory was a demand-side theory as against the classical supply-side theories. Keynes proposed increasing government expenditure to stimulate aggregate demand to economic recovery through the multiplier effect. This was given as a remedy to countries experiencing economic recession. Contrary to Wagner's law, the Keynesian theory established causality from government expenditures to economic growth. However, [19] pointed that government consumption may crowd out private investment, dampen economic stimulus in the short run and reduce capital accumulation in the long run.

Different viewpoints have been established to explain the relationship between government expenditures and economic growth. No clear line has been drawn, no consensus, different perspectives and different conclusions.

Empirical Review. Public sector economics is considered one of the most researched areas in economics. Various research works have tried to ascertain the precise effect of government on the economy. This session reviews some of the researcher findings by some researchers.

Author [20] investigated the impact of government expenditure on economic growth in Nigeria between 1981 and 2016. The researchers employed the ordinary least square method. They found that government capital expenditures were inversely related to RGDP in the short and long run. In contrast, recurrent government expenditures were positively associated with RGDP in the long and short run. Authors [21] investigated the empirical relationship between gov-

ernment expenditure and economic growth using OLS techniques. They found an inverse relationship between government expenditures on health and economic development. In contrast, government expenditure on the education sector was shown to be insufficient to cater to Nigeria's expanding industry. A study by [18] revealed the existence of bi-directional causality between economic growth and government expenditure on administration and between economic growth and government expenditure on financial services in Nigeria. Authors [3] employed Error Correction Model to examine the impact of government expenditure on Nigeria's economic growth for 1984-2015. Their results showed that public (recurrent and capital) expenditure has a significant positive effect on the economy's growth in the long run and an insignificant negative impact on the Nigerian economy. Authors [6] employed an autoregressive distributed lagged model and granger causality test in examining the effects of government expenditure on economic growth in Nigeria using time series data from 1970 to 2017. Their findings revealed that capital and recurrent are statistically significant, and hence these are the essential variables in explaining the impact of government expenditure on economic growth. The Granger causality test demonstrates a unidirectional causality from government expenditure to economic growth, invalidating the Keynesian theory. [19] concludes that a long-run relationship exists between government expenditures and economic development in Nigeria. Authors [15] found out that government expenditure has a positive and significant impact on economic growth. A study by [1] found out that total government expenditure, total recurrent expenditure and expenditure on education have adverse effects on economic growth. In contrast, spending on transport, communication, and health have a significant positive impact on economic growth in Nigeria. Authors [2] found that economic growth had a positive and meaningful linear relationship with recurrent expenditure and a negative but and significant relationship with capital expenditure in the short run. However, the connections were positive and statistically significant in the long run. A study by [8] found that social and economic services had a negative and insignificant effect on economic growth while the administration was positive and significant [3].

METHODOLOGY

This study employed an ex-post factor research design. This is because the study aimed at exploring cause and effect relationships. Secondary data obtained from CBN Statistical Bulletin, and World Bank Development Indicators, 2020 were used for the empirical analysis. Gross Domestic Product growth rate (GDGP), Government Recurrent Expenditures on Education (EDU), Health (HLT), Agriculture (AGR), Public Debt Servicing (PDS), Road Constructions (RC) and Government capital expenditures of Social Services (CAPSO) and Economic Services (CAPEC) were the variables used. The study covers a sample period from 1981 to 2020.

The model specification is based on the Keynesian theory, which states that economic growth is a positive function of government expenditure. Keynes (1936) regarded government expenditure as an exogenous variable that stimulates growth in the short run. The Keynesian national income model is given as follows:

$$Y=C+I+G \quad (1)$$

where Y represents national income; C – private consumption expenditure; I – private investment; G – government expenditure.

For the sake of this research, the Keynesian model (all things being equal) will be given as follows:

$$Y=\beta_0+G \quad (2)$$

The functional relationship is given as:

$$GDGP=f(EDU, HLT, DFS, AGR, PDS, CAPSO, CAPSEC)$$

The mathematical specification of the model for the study is as follows:

$$GDP=\beta_0+\beta_1EDU+\beta_2HLT+\beta_3AGR+\beta_4PDS+\beta_5RC+\beta_6CAPSO+\beta_7CAPEC \quad (3)$$

While the log linearised econometric model is given as:

$$LGDPG=\beta_0+\beta_1LEDU+\beta_2LHLT+\beta_3LAGR+\beta_4LPDS+\beta_5LRC++\beta_6CAPSO+\beta_7CAPEC+Ut \quad (4)$$

where β_0 is the intercept or constant term while Ut is the error term; β_1 - β_7 are parameters to be estimated.

They are the regression parameters used to determine the impact of each independent or explanatory variable on the dependent variable.

Economic criteria are concerned with determining the consistency of the parameter estimates with economic theories in terms of signs and magnitude. As such, we expect that our parameter estimate must be consistent with economic theory in terms of characters and importance. Theoretically, the relationship between government expenditure and economic growth is expected to be positive. The parameters β_1 to β_7 excluding β_4 are expected to carry a positive sign after estimation while the intercept might be either positive or negative.

The researchers carried out a unit root test on all the variables employed for this research. This is because most macroeconomic time series have unit roots, and the regression of a non-stationary time series on another non-stationary time series would produce a spurious or nonsensical regression. The Augmented Dickey-Fuller test was used

to test the nature of stationarity and determine the order of the integration of the variables. Johansen Co-integration test was employed to test for long-run relationships. At the same time, the Error Correction Model was used to ascertain the short-run impacts and the speed of adjustment from short-run dynamics to long-run equilibrium. The Granger causality test was employed to check the causality between government expenditures and economic growth components.

RESULTS AND DISCUSSION

Unit Root Test. Data collected were subjected to unit root test, Johansen co-integration, error correction model and granger causality test. The results obtained are as given below.

To test for the presence or absence of unit root in the series used for the empirical study, the Augmented Dickey-Fuller (ADF) test was employed, and the results are as presented below.

Table 1 – Summary of Unit Root Test Result

AT LEVEL				1st DIFFERENCE			
	ADF Stat	5% CV	Remark	ADF Stat	5% CV	Order	Remark
GDPG	-1.693487	-1.950394	Non-stationary	-3.928083	-1.950394	I(I)	Stationary
PDS	-2.494288	-3.529758	Non-stationary	-5.427644	-3.536601	I(I)	Stationary
HLT	-0.806204	-3.568379	Non-stationary	-5.497763	-3.544284	I(I)	Stationary
RC	-3.465118	-3.529758	Non-stationary	-6.083601	-3.540328	I(I)	Stationary
EDU	-0.271168	-3.548490	Non-stationary	-5.119377	-3.548490	I(I)	Stationary
CAPSO	-1.793255	-3.533083	Non-stationary	-9.501748	-3.533083	I(I)	Stationary
CAPEC	-1.750320	-3.529758	Non-stationary	-6.478764	-3.533083	I(I)	Stationary

The unit root test result, as shown in Table 1 above, reveals that none of the variables intended to be used for this research work is stationary at the level since, by comparison, their critical values at 5 % level of significance are more significant than the Dickey-Fuller (ADF) test statistics in absolute terms. However, at the first difference, all the variables became stationary. Thus, all the variables were static and integrated of the first order, I (I). Since the variables were not fixed at the level, Johansen co-integration is conducted to test the long-run relationship.

Co-Integration. Co-integration was used to test for the long-run relationship between the variables used. The researcher adopted the Johansen co-integration test. In Johansen's method, the trace or Maximum Eigenvalue can check for the long-run relationship. The researcher adopted

trace statistics to determine the existence of co-integration. Co-integration exists if the trace statistics are more significant than the critical values at a 5 % significance level.

The Johansen co-integration test reveals at least five co-integrating equations. This confirms that long-run relationships exist between the components of government expenditures and the economic growth rate in Nigeria.

Table 2 – Co-integration Test

Hypothesised Equ.	Trace Statics	Critical Values	Probability
None	323.5351	159.5297	0.0000
At most 1	217.4822	125.6154	0.0000
At most 2	151.0823	95.75366	0.0000
At most 3	89.91913	69.81889	0.0006
At most 4	54.55312	47.85613	0.0103

Short-Run Impacts. To examine the short-run impacts, the Error Correction Model was employed. As shown later, the Error Correction model explains the short-run effects, models the long-run consequences, and links the long run

and short run using the ECT value. As shown below, the error correction estimates are converted into a system model for simplicity and to incorporate the probability values into our analysis.

Table 3 – Short Run Coefficients

	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
ECT	-0.411735	0.127687	-3.224555	0.0032
GDPG	-0.343849	0.150920	-2.278346	0.0305
EDU	-2.730628	2.769483	-0.985970	0.3326
AGR	-0.595489	1.520345	-0.391680	0.6983
HLT	-0.400646	2.171662	-0.184488	0.8550
PDS	1.450650	1.896398	0.764950	0.4507
RC	2.474489	1.901502	1.301334	0.2038
CAPSO	-3.083091	1.485852	-2.074965	0.0473
CAPEC	3.497158	1.809486	1.932680	0.0634
C	0.206707	0.787901	0.262352	0.7950

$R^2=0.47$, F-Statistic = 2.785874, prob. (F-statistic) = 0.018167, Durbin-Watson = 1.88

Decision Rule. The coefficient of parameters is assumed to be statistically significant if the corresponding probability value is less than 5%.

The Error Correction Model above shows that only government capital expenditures on social service significantly impact the economic growth in Nigeria.

The system equation representing the short-run impacts reveals that recurrent government expenditures on agriculture, education and health have insignificant adverse effects on the GDP growth rate in Nigeria. Specifically, a one billion naira change in government recurrent spending in these sectors will result in an inverse transformation of ₦0.60 billion, ₦2.73 billion and ₦0.40 billion in GDP, respectively. These outcomes do not correspond to economic expectations. However, it relates to Nigeria's poor human capital development and agricultural performance.

Government recurrent expenditures on construction and public debt servicing showed a positive and insignificant impact on the GDP growth. However, debt servicing is regarded as leakages from the domestic economy, so its effect is expected to be negative. On the other hand, recurrent government expenditure on construction is expected to promote economic growth by reducing both direct and indirect cost of production of a private firm and hence, stimulating private investment. Thus, the result correlates with a priori

expectations. However, the relationship between construction and economic growth is insignificant, implying that much needs to be done.

The short-run model reveals divergent results from the two components of capital expenditures used for capital expenditures. While capital expenditure on social services is shown to have a negative and significant impact on growth, government capital expenditure on financial services indicates a positive and insignificant effect. This outcome points further to Nigeria's low human capital development and infrastructural decay.

The R^2 of 0.47 implies that the model could explain 47% of GDP changes. It is considered a good fit for the sample. The f-statistics is significant by assuming a probability value less than 5%. This shows that there is a joint influence on the dependent variable. It also implied that the model is a good sample fit for the entire population.

Conclusion on the Short Run model. The short-run model indicated that only government capital expenditure on social services significantly influenced the Nigerian economy's growth rate. Irrespective of the observed negative effect, the significant impact reveals that a slight improvement in this sector can dramatically impact the economy. This is becoming clearer when we recall that education and health are among the components of capital expenditures on social services. An improvement in the levels of educa-

tion and health directly affects the labour's productivity which can be relied upon to boost the economy. Government expenditures to other sectors indicated an insignificant impact. The findings suggest, among other things, that government expenditures to these sectors have either been insufficient or have not been efficiently allocated. Nigerian have remained a significant importer of roughly all food commodities, educational infrastructures have continually been dilapidated, investment in the health sector has remained very low, social infrastructure are in-

sufficient, and the available ones are not correctly maintained yet, debt stock profile have continued to rise.

Long-Run Impacts. For the sake of this analysis, the long-run impacts are extracted from the upper session of the Error Correction estimates. This shows the changes in the dependent variable due to a difference in the independent variables in the long run. The forecast is as given below.

Table 4 – Long Run Coefficients

Variables	Coefficient	Standard Error	T-statics	Remark
Agriculture	-3.252293	0.98975	-3.28598	Significant
Education	-19.86933	1.95463	-10.1653	Significant
Health	6.193489	2.14795	2.88344	Significant
Public Debt Servicing	8.328034	1.02367	8.13547	Significant
Road and Construction	8.080619	1.15769	6.97998	Significant
Capital Exp. On Social Services	-9.654340	1.81936	-5.30644	Significant
Capital Exp. On Economic Services	10.96006	1.11539	9.82624	Significant

Decision Rule. The standard error is used to decide the significance of the long-run coefficients. The coefficients are assumed to be statistically insignificant if, in absolute terms, the standard error is greater than the coefficient divided by 2. That is $\text{ifs}(\beta_k) > \beta_k/2$. This implies that $\beta_k=0$, that is, no relationship exists between the independent and dependent variables, GDPG.

From table 4 above, we can observe that all the independent variables indicated significant impacts on gross domestic product growth rate. However, recurrent government expenditures on agriculture, education and government capital

expenditure on social services, which includes health and education, were shown to have negative impacts whereas, recurrent government expenditures on health, debt servicing, road and construction and capital expenditures on financial services such as agriculture, road, infrastructure etc. indicated positive impacts in the long run.

It is essential to observe the speed of adjustment from the short run disequilibrium to long-run equilibrium; this is shown by the Error Correction term below.

Table 5 – Error Correction Term (ECT)

Variable	coefficient	Standard Error	T-statics	Remark	Prob. Value
Error Correction	-0.411735	0.127687	-3.224555	Significant	0.0032

The Error Correction Term ties the short run disequilibrium of the co-integrating equations to their long-run static equilibrium. The acceptance of the error correction value depends on three factors. Namely, it must be a negative value indicating a reversal, it must be statistically significant, and thirdly, a fraction. As shown in Table 5, the Error Correction value satisfies these three acceptance criteria. The Error Correction Term of

-0.411735 implies an annual speed of adjustment of 41% from the short-run dynamics to long-run static equilibrium.

Engle-Granger Causality Test. Engle-Granger causality test was done to check for the direction of causality in the model. The results are presented below.

Table 6 – Causality Test Value using GDPG as Dependent Variables

Variables	Probability	Remark
Agriculture	0.6953	No causality
Education	0.3241	No causality
Health	0.8536	No causality
Debt servicing	0.4443	No causality
Road and construction	0.1931	No causality
Cap. Exp. On social services	0.0380	Causality exists
Cap. Exp. On economic services	0.0533	No causality

Decision Rule. Causality exists if the probability value corresponding to the variable is less than 5%. The causality test result reveals that unidirectional causality runs from government capital expenditures on social services to GDPG. There is no causal relationship between other components of government-employed and GDPG.

The causality test revealed that GDPG did not make granger causal any of the components of government expenditures employed. However, on the details of government expenditures them-

selves, it was seen that a bidirectional causality exists between recurrent government expenditures on health and education. Also, a bidirectional causal relationship exists between recurrent government expenditures on education and government capital expenditures on social services.

Judging from the theoretical frameworks of Keynes and Adolf Wagner, there is no apparent justification for the relevance of either theory in Nigeria. As shown by the causality test, only a single component of government expenditures followed the Keynesian theory. At the same time, there was no causality running from economic growth (increase in economic activities) to government expenditure, as postulated by Adolf Wagner.

Post Estimation Test. Post estimation test was done to determine how seriously the results of this research will be taken. That is, the validity and forecast strength of the results obtained. In doing this, the researcher conducted a normality test

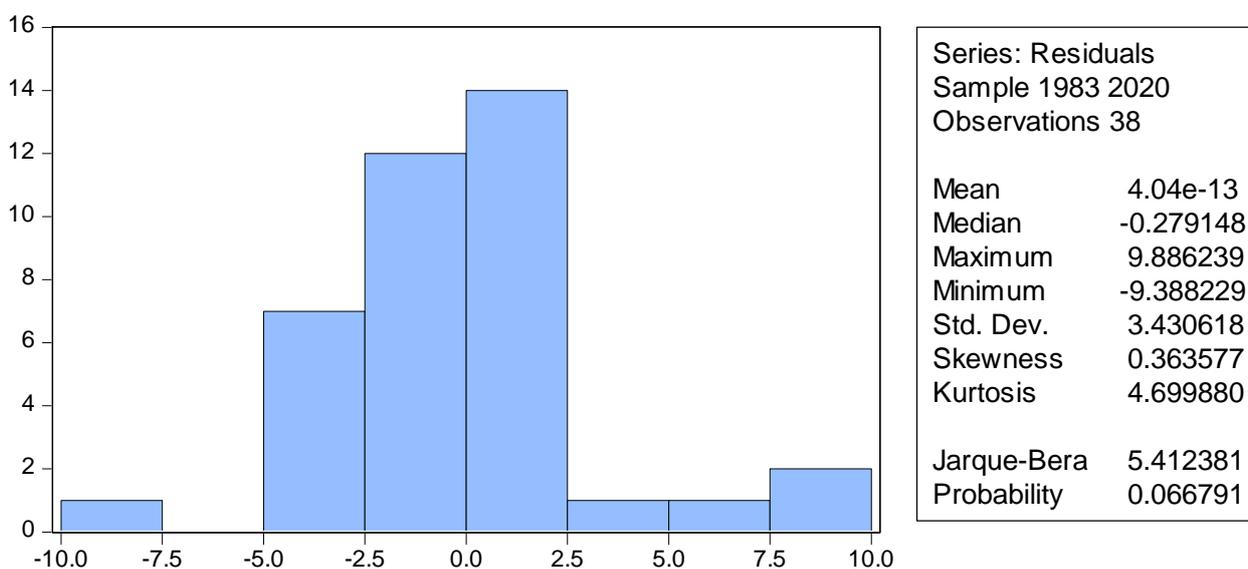

Figure 4 – Normality Test

The probability value of the Jarque-Bera statistics (approximately 7%) signifies that the series are typically distributed.

The implication of the study. The study revealed that recurrent government expenditures on agriculture, education, health, public debt servicing, road and construction, and government capital expenditures on financial services have no significant relationship with economic growth

in Nigeria. By implication, these expenditures have not impacted the Nigerian economy irrespective of the annual increase in budgetary allocation to these sectors. These findings point to the inefficiency in government spending in Nigeria. Although according to the global competitiveness index reports, Nigeria ranked 120th of 137 countries and territories on the efficiency of government spending in 2018 and 2019, Nigeria ranked 17 of 100 (best) on budget transparency.

There is, therefore, a need for efficient government spending, accountability and improved budget transparency in Nigeria.

The government have also not paid enough attention to human capital development in Nigeria. This is shown by the negative and insignificant impacts of government expenditures on health and education and the significant negative effect of capital expenditures on social services. Budgetary allocations to health and education have been below 15% health and 26% on education, respectively. No wonder Nigeria has continually ranked poorly in the human development index over the years.

The Granger causality test supports the insignificant relationships between the components of government expenditures and economic growth in Nigeria by indicating that except for government capital expenditure on social services, which impacted negatively on the economy, no other component of government expenditures granger causes economic growth; implying that government expenditures have been inefficient in stimulating economic growth in Nigeria.

CONCLUSIONS

The study analysed the impact of various components of Government Expenditures on Economic Growth in Nigeria for periods between 1981 and 2020 by employing multiple techniques of econometrics analysis such as ADF Unit Root Test, Johansen Co-integration, Error Correction Model and Granger Causality Test.

On employing these techniques, the following findings were made:

1. None of the variables was stationary at a level using the Augmented Dickey-fuller unit root test. This means that all the variables used have unit-roots.
2. However, all the variables were stationary at the first difference, which necessitated the application of Johansen co-integration in other to test if there is a long-run relationship between the variables.
3. The Johansen co-integration test revealed at least five co-integrating equations exists between government expenditure and economic growth in Nigeria.
4. The short-run estimate revealed that recurrent government expenditures on education, health

and agriculture have a negative and insignificant impact on economic growth. However, government capital expenditures on social services indicated a negative and significant impact on development. In contrast, recurrent government expenditures on public debt servicing, road and construction, and capital expenditures on financial services were shown to have a positive and insignificant impact on economic growth in Nigeria.

5. The Granger Causality revealed that only government capital expenditure on social services caused economic growth in Nigeria.

6. It was observed that all the components of government expenditures have significant impacts on economic growth in the long run.

7. The Error Correction Model indicated an annual speed of adjustment of 41%.

The impact of government expenditures on the economy has drawn much attention in recent years. In Nigeria, the annual increase in budgetary allocation to various sectors has not been efficiently used to achieve critical macroeconomic objectives such as employment, price stability, and economic growth. This has called for empirical investigation. This study finds that the various components of government expenditures have not significantly impacted the economic growth in Nigeria except for capital expenditures on social services, which indicated a negative and significant impact on economic growth. The study concludes that the Nigerian economy is on the wrong path to sustainable growth and development. The study points out the need to improve government spending efficiency and transparency and increase investments in human capital and infrastructural development in Nigeria.

Given the finding from the study, the following is therefore recommended:

1. Capital stock is necessary to drive growth in any economy. This includes roads, bridges, electricity, productive plants and other long-term fixed asset. The availability of these social infrastructures reduces private costs and hence, stimulates private investment and economic growth. When social infrastructures are adequately provided, it will enable the development of other sectors such as the agricultural and industrial sectors when these sectors are stimulated. The problem of unemployment, inflation and balance of trade deficit and other macroeconomic issues will be curbed. It is recommended that govern-

ment should increase its capital expenditure on both social and economic services as doing so will stimulate economic growth by encouraging private investments, employment, output and economic development.

2. Human capital development is the key to economic growth. This is proven in many economies of the world. Government should pay special attention to improving the level of development of human capital in Nigeria. There should be an increase in the annual investments in the education and health sectors to at least 10% to 15% of the total budget.

3. The agricultural sector is paramount for growth; this sector is responsible for feeding the nation (both human and animals), generating foreign exchange and supplying raw materials and labour to the industrial sector. A poorly financed and unmanaged agricultural industry would not perform the above function and remain subsistence. The estimates of this research reveal that government expenditure on agriculture had an insignificant negative impact on the economic growth of Nigeria. It is advised that the government increase her allocation to the agricultural sector and monitor such allocated funds. It is a well-known fact that the problem in Nigeria today is corruption; this is a virus that has deeply eaten Nigeria to its root and has rendered

the nation underdeveloped. Therefore, strict monitoring of the use of the fund and adequate punishment for convicted looters should be applied.

4. Debt arises from the unavailability of required capital (money) to carry out a planned expenditure. Funds are not enough because output and activities needed to generate enough funds are limited. To solve the problem of increasing debt stock, the government needs to encourage trade and investment through her monetary and fiscal policies, promote the expansion of and linkage between the agricultural and industrial sectors, supply adequately the required capital stock that is necessary for growth like electricity and good roads etc. and increase the productivity and competitiveness of government-owned cooperation. If we can achieve growth and expansion in our local economy, foreign borrowing will be reduced.

5. Lastly, increasing government expenditures to various sectors without improving the current inefficiencies in government spending will yield no improved result. Therefore, the government is encouraged to allocate funds to its best uses and strictly monitor these processes from budgetary to execution. There is also a need for accountability and transparency in government processes.

REFERENCES

1. Abu, N., & Abdullahi, U. (2010). *Government expenditure and economic growth in Nigeria, 1970-2008: A disaggregated analysis*. *Business and Economics Journal*, 1–11.
2. Abutu, U. O., & Agbede, E. A. (2015). *Government expenditure and economic growth in Nigeria: A Co-integration and error correction Modeling*. Retrieved from https://mpra.ub.uni-muenchen.de/69676/1/MPPRA_paper_69676.pdf
3. Adole, S. O., Abraham, O. I., & Sunday, E. A. (2021). *Government expenditure and economic growth in Nigeria*. *Journal of Economics and Finance*, 12(1), 28–38.
4. Agbonkhese, A. O., & Asekome, M. O. (2014). *Impact of public expenditure on the growth of Nigerian economy*. *European Scientific Journal*, 10(28), 219–227.
5. Balami, D. (2006). *Macroeconomics: Theory and practice*. Abuja: Salawe prints.
6. Bappahyaya, B., Abiah, F. K., & Bello, F. (2020). *Impact of Government Expenditure on Economic Growth: Evidence from Nigeria*. *European Scientific Journal ESJ*, 16(7). doi: 10.19044/esj.2020.v16n7p69
7. Bingilar, P. & Oyadonghan, J. (2020). *Impact of government expenditure on economic growth in Nigeria*. *World Journal of Finance and Investment Research*, 5(1), 21–31
8. Bonmwa, T., & Ishmael, O. (2017). *An empirical analysis of government expenditure and economic growth in Nigeria*. *Journal of Economics and Development Studies*, 5(4), 123–134.

9. Budgit. (2020). *Budget analysis and opportunities*. Retrieved from <https://yourbudgit.com/data/publications/>
10. Central Bank of Nigeria. (2020). *Annual Statistical Bulletin*. Retrieved from <https://www.cbn.gov.ng/documents/statbulletin.asp>
11. Echekeba, F. N., & Chinelo, A. I. (2017). The Impact of Government Expenditure on Nigeria Economic Growth: A Further Disaggregated Approach. *NG-Journal of Social Development*, 6(3), 34–48. doi: 10.12816/0038069
12. Ebong, F., Ogwumike, F., Udongwo, U., ... Ayodele, O. (2016). Impact of Government Expenditure on Economic Growth in Nigeria: A Disaggregated Analysis. *Asian Journal of Economics and Empirical Research*, 3(1), 113–121. doi: 10.20448/journal.501/2016.3.1/501.1.113.121
13. Harbison, F. H., & Myers, C. (1964). *Education, manpower and economic growth: Strategies of human resources development*. New York: McGraw-Hill.
14. Jaiyeoba, S. (2015). Human Capital Investment and Economic Growth in Nigeria. *African Research Review*, 9(1), 30. doi: 10.4314/afrrrev.v9i1.4
15. Nyasha, S., & Odhiambo, N. M. (2019). The Impact of Public Expenditure on Economic Growth: A Review of International Literature. *Folia Oeconomica Stetinensia*, 19(2), 81–101. doi: 10.2478/fofi-2019-0015
16. Jhingan, M. L. (2007). *Macroeconomic theory*. Delhi: Vrinda Publications.
17. Muritala, T., & Taiwo, A. (2011). Government expenditure and economic growth: epirical evidence from Nigeria. *European Journal of Business and Management*, 3(9), 18–28
18. Okere, P. A., Uzowuru, L. N., & Amako. J. C. (2019). Government expenditure and economic growth in Nigeria. *International Journal of Economics and Financial Management*, 4(2), 29–41.
19. Okoro, A. S. (2013). Government spending and economic growth in Nigeria (1980-2011). *Global Journal of Management and Business Research Economics and Commerce*, 13(5), 21–29
20. Ebipre, P., & Eniekezimene, F. (2020). Government expenditure and economic growth in Nigeria. *International Journal of Business & Law Research*, 8(3), 63–71.
21. Olulu, R. M., Erhieyovwe, E. K., & Andrew, U. (2014). Government Expenditures and Economic Growth: The Nigerian Experience. *Mediterranean Journal of Social Sciences*. doi: 10.5901/mjss.2014.v5n10p89
22. Todaro, M. P., & Smith, S. C. (2020). *Economic development* (13th ed.). Harlow: Pearson.
23. United Nations Development Programme. (2021). *Human Development Report 2021/22*. Retrieved from <http://hdr.undp.org/en/content/2021-22-hdr-theme-announcement>
24. Yusuf, S. A., Babalola, B., Aninkan, O. D. & Salako, M. A. (2015). Analysis of impact of sectoral government expenditures on economic growth in Nigeria: Bound test co-integration approach. *European Journal of Business and Management*, 7(12), 171–184

Willingness to Pay for Green Building Features in the Medium-Income Residential Market of Makurdi, Nigeria

Vincent Kpamsar Takuh¹, Adegbenga Adeyemi¹, Muhammad Umar Bello¹

¹ *Abubakar Tafawa Balewa University*

Tafawa Balewa Way, P. M. B. 0248, Bauchi, 740272, Nigeria

DOI: 10.22178/pos.76-11

JEL Classification: E31

Received 27.10.2021

Accepted 25.11.2021

Published online 30.11.2021

Corresponding Author:

Vincent Kpamsar Takuh

kpamvincent@gmail.com

© 2021 The Authors. This article is licensed under a [Creative Commons Attribution 4.0 License](https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/)

Abstract. Investigating willingness to pay for green buildings in Nigeria and other developing nations is an urgent need since the world is advocating sustainable development, which the building industry must adopt while attempting to satisfy housing needs that are yet to be met in most developing countries. Recognizing that medium-income earners are victims of housing deficit who can afford housing to a reasonable extent in Nigeria, this paper aimed to investigate medium-income householders' willingness to pay for a green residential building to aid green building investment decisions in Makurdi. Three objectives were put in place to pursue the aim in which the study was approached quantitatively and adopted survey strategy using 300 questionnaires as the instruments for data collection as suitable for contingent valuation technique. Data collected were analyzed using the weighted mean, logistic model and multiple regression. The findings were that Makurdi medium-income earners find green features essential and are willing to pay a 3.3% premium price to purchase residential buildings with green features. Therefore, the paper recommends that the government and private investors strategically consider green residential buildings while creating more awareness of the importance of building green.

Keywords: green building; willingness to pay; contingent valuation; medium-income householders; residential market.

INTRODUCTION

Man's numerous needs that have called for the continuous exploitation of the Earth's natural resource for development over the last decades have negatively impacted the environment, endangering the survival of the Earth and future generations. The visible evidence is the increasingly unfavourable climate changes and natural disasters seen globally [14]. The construction industry has significantly destroyed the natural environment. It has been a significant consumer of non-renewable natural resources; the industry produces substantial waste, pollutes air and water, and accounts significantly for the greenhouse gas emissions affecting climate change [18]. For instance, [10] reported that buildings represent 38.9% of primary energy use, 38% of all carbon dioxide (CO₂) emissions, and 72% of electricity consumption in developed nations such as the United States. Buildings also use 13.6% of all potable water or 15 trillion gallons per year; additionally, 40% of raw materials used globally are consumed by the building industry (3 billion tons annually) [10]. This report is not far from the re-

ality in Nigeria's context, if not worse, since Nigeria is still a developing country trying to emulate modernization.

Moderate scenarios developed by the United Nations suggested that, if the current population and natural resource consumption trends continue, humanity will, by the year 2030, require the equivalent of two piles of Earth to support it [8]. Recognizing that the planet's resources are not inexhaustible and that there is a need to conserve the Earth's natural resources, the concept of sustainable development became necessary, which gave rise to the idea of green building to guide the building industry. As against conventional buildings, green buildings seek to use land and energy efficiently, conserve water, improve indoor environmental quality and increase the use of recycled and renewable materials and at the same time improve the well-being of the occupants [4].

The building sector in developed countries has embraced building green and has developed and embraced some green building certification schemes. As a result, these countries have wit-

nessed a green building revolution, driving design and construction toward sustainability. However, the concept of building green has not been embraced in most developing nations, such as Nigeria, which has yet to develop or adopt a green building certification scheme [22]. In addition, the upfront cost issue in building green is frequently cited as an obstacle to adopting the concept of building green [23, 26]. However, [11] argued that an ideal green building should not be expensive, should last long with modest maintenance, and return ultimately to the Earth when abandoned. These arguments and the intent to go the noble way of building green while meeting housing demand have motivated the need for this study.

Thus, recognising that over the years housing deficit in Nigeria affects medium and low-income earners, and the debt currently stands at 22 million units, coupled with the increasing need for housing by the aforementioned income groups [1], it is of utmost importance that the government and private developers find an urgent solution to this problem as the importance of housing cannot be overemphasized. With the desire to meet housing needs, coupled with the desire to build green, this paper investigated how willing will medium-income earners be to pay for green building features if provided using the contingent valuation method as also adopted by [22, 27] by creating a hypothetical market and soliciting medium-income householders' opinion on their willingness to pay since there is no evidence of green building in the study area.

The choice of medium-income earners arises as a result of the fact that the national minimum annual income in Nigeria (₦360,000) is far below the yearly household income needed to purchase the cheapest newly built house by a formal developer, which in 2018 stood at ₦3.09M [7] hence, justifying the target market as medium income earners who are likely to make effective demand, rather than low-income earners whose demand may not be effective. This has further shed light on the choice of the study area – Makurdi, as medium-income earners predominantly occupy it, basically civil servants and commercial businessmen [16, 19].

This paper aimed to investigate medium-income earners' willingness to pay for green residential building features to aid green building investment decisions in Makurdi.

The following objectives were pursued:

1. To assess medium-income householders' preference of green residential building features in Makurdi.
2. To estimate the amount medium-income householders will pay for a green residential building in Makurdi.
3. To assess the effect of preference for green building features on the amount householders will pay for a green residential building in Makurdi.

LITERATURE REVIEW

Concept of Green Building

The idea of green building is considered a way for the building industry to achieve sustainable development goals taking into account environmental, socio and economic issues to protect the environment [30]. Green building is a subset of sustainable building concepts used to describe structures built in an environmentally friendly manner by minimizing resources and ensuring the health and well-being of occupants and the environment both today and for future generations [17]. Authors [21] referred to "Green buildings" as structures with a minimum environmental footprint that optimize the utilization of materials, water, energy and other resources and that mitigate the negative impacts of the building on the health and well-being of occupants. These buildings are usually designed to minimize their environmental footprint and, at the same time, improve the well-being of the persons who occupy the buildings. An ideal green building should not be expensive to build, should last long with modest maintenance, but return entirely to the Earth when abandoned [3].

The concept of green building is based on a life cycle perspective during a building's site selection, design, construction and operation, renovation and demolition. The buildings' adverse effect on the natural environment and human health is minimized [32]. The authors [3] outlined four principles of green building: social, economic, biophysical, and technical. The extent of the principles of the green building mirrors those of sustainable development, which is about synergistic relationships between economic, social and environmental aspects of sustainability. Three general objectives that should shape the framework for implementing green building design and con-

struction while keeping in mind the sustainability principles have been identified. These objectives are resource conservation, cost efficiency and innovation for human adaptation [3]. As against conventional buildings, green buildings seek to use land and energy efficiently, conserve water, improve indoor environmental quality, and increase recycled and renewable materials [34].

The building industry accounts for a large percentage of greenhouse gas emissions. Therefore, the sector presents opportunities to reduce emissions [34]. A few decades ago, the building sector in developed countries witnessed a green building revolution, driving design and construction toward sustainability. However, green buildings constitute a small subset of existing buildings, increasing gradually [12]. One of the most significant parts of the green building movement was the launch of a series of green building rating systems, guidelines, standards and certifications, such as Leadership in Energy and Environmental Design (LEED) in the United States, Building Research Establishment Environmental Assessment Method (BREEAM) in the United Kingdom, Green Building Label (GBL) of China and Green Star in South Africa [34, 23]. These certification bodies define the extent (features) of what can be called a green building which will be reviewed critically in the next session.

Despite the impetus of environmental movement, the green building faces significant challenges that are traced to non-environmentally friendly habits and require a behaviour change [34]. There have been increasing concerns and controversies surrounding the performance of green buildings. Scholars argue this not as a result of the wrong design of the green building, nor tools, nor techniques nor the technology adopted, but due to the reality that facilities do not use materials such as energy and water, but the occupants do [34]. A green building becomes a greenwash if it relies on technological solutions, such as solar panels and thermal insulation, while retaining intensive energy use habits. Good use behaviours can significantly reduce energy and water consumption [13].

Despite the controversy, the benefits of green building cannot be overemphasized. It can be measured environmentally, which involves enhancing and protecting biodiversity and ecosystems, improving air and water quality, reducing waste streams and conserving and restoring nat-

ural resources [26]. Also, the benefits can be measured economic which involves, reduction in operating costs, higher effective rental income leading to higher financial return, creating and expanding markets for green products and services, improving occupant productivity and optimizing life-cycle economic performance [23]. In addition, the benefits of green building can also be measured socially. These benefits can be seen as enhancing occupant comfort and health, aesthetic qualities, minimizing strain on local infrastructure, and improving the overall quality of life [26, 23]. Despite the numerous benefits associated with green buildings, the issue of upfront cost is an obstacle that is frequently cited which precludes the widespread adoption of green buildings, which has given birth to this study.

Most Common Features of Green Building

Five credit categories appear to be ordinary looking at different green building schemes worldwide, which this paper adopted as the basic features of a green building as also used by [22, 26] in their respective works. Therefore, to tag a building as the environmentally friendly building must pass the following test:

Water Efficiency: This feature of a green building ensures that the water consumed in and by the facility is adequately utilized since water is a natural resource, hence the need to conserve it. The aim is to increase the efficient use of water within the building by reducing the water needed for operations [25, 36].

Energy Efficiency: Buildings use energy to heat water, lighting, mechanical ventilation and machinery such as lifts. Hence there is a need to control the use of energy. In doing so, the energy systems should be properly installed and calibrated to perform to their intended efficiency levels. This should reduce the overall energy use and lower operating costs. A minimum grade of acceptable energy performance for the facility should be determined and monitored. Green buildings are expected to use sophisticated building automation systems such as indirect computer-controlled lighting to reduce the need for artificial lighting. It should be designed to turn off to reduce energy consumption [25] automatically.

Sustainable Sites: Green buildings are designed to reduce site disturbances. It should preserve existing trees and habitats [25]. In selecting a site for construction, one must ensure that the loca-

tion poses a minor environmental threat when the building takes place. While considering the site to be chosen, essential factors such as; pollution prevention, soil erosion control, airborne dust generation and waterway sedimentation must be critically evaluated [17].

Materials and Resources: The amount of landfill waste created during construction and operation can be reduced by efficient use of materials and design for recycling, such as the use of recycled concrete aggregate, recycled content materials such as structural steel, ceiling and floor tiles, recycled glass chips for terrazzo floor, carpet fibre sheathing, gypsum wallboard and other materials which should be locally sourced [17, 25, 36].

Indoor Environmental Quality: For a building to pass the indoor environmental quality test, such a building is expected to adopt sustainable materials and furniture with off-gassing volatile organic compounds [VOCs] [25]. Such facilities should use low emitting materials in construction; ventilation systems that promote outdoor air ventilation; should provide a high amount of fresh air intake [17]; is expected to be smoke-free.

Contingent Valuation Method

The contingent valuation method (CVM) is broadly used for cost-benefit analysis and environmental impact assessments of non-market goods and resources. The way estimates the economic value for the various ecosystem and ecological goods and services. It has been said to calculate both use and non-use values and has proven to be most helpful in assessing the value of non-market goods and services (non-use value) [24]. The method directly asks people in a survey how much they are willing to pay for a particular environmental good or service. It is called contingent valuation because people state their willingness to deliver depending on a hypothetical scenario and description of the ecological interest [6].

The method has been adopted and used to assess the value for green buildings [22, 26], renewable energy [5], forests [9], wetlands [28], watersheds [37], and other non-market resource [33]. Although the contingent valuation method has been criticized for its reliability and validity of results, this problem has been avoided through many scholars' efforts by suggesting best practices for its survey [24, 35].

METHODOLOGY

This paper employed the quantitative research approach under which the descriptive research design is adopted based on the nature of the investigation. Based on the number of contact with the study population, this study is designed as a cross-sectional study since the study is aimed at finding out how medium-income earners will act in a green residential market. As such, the study investigates the willingness to pay for green building features at one shot by taking a cross-section of the population. In addition, this study is designed as a prospective study based on a reference period since the aim is to forecast the price to be paid for a good yet to be provided or a good that is likely to be provided in the future.

The paper further employed the survey research strategy in which a questionnaire was developed as the instrument for data collection. The questionnaire consisted of three sections, section one bordered on demographic information of the respondents. In contrast, section two consisted of a contingent valuation survey describing the green building. A hypothetical market was created (a three-bedroom green bungalow to be constructed by private investors and sold close to Makurdi International Market). The price medium-income earners will pay was sought using both the payment card method of contingent valuation and the open-ended process of contingent valuation. The third section of the questionnaire centred on information regarding green building features.

Data for the study was obtained from the population of the study, which are medium income householders of; BIPC Housing Estate Nyiman, BIPC Ever Green Housing Estate North Bank, Aper Aku Housing Estate, Eskay Housing Estate Naka Road, Eskay Housing Estate Akpehe and Grace land Housing Estate. It is noteworthy that the scope of this work narrows the population for the study to only include householders of the above housing estate since there were constructed for the middle-income class, and their housing size and neighbourhood characteristic (medium dense neighbourhood) best suits medium-income households [19].

The sample frame for the study amounted to 552 medium-income householders. A sample size of 300 was drawn out using Krejcie and Morgan table and adjusted to take care of the uncertainty of all householders responding to the survey missing data and outliers' exclusion. The study adopted the stratified sampling technique. Six

strata were created such that the householders of each of the housing estates formed a stratum. As it is familiar with surveys, about 26 questionnaires (8.7%) were not returned by the respondents, therefore amounting to a total retrieved number of 274 questionnaires.

The data collected were analyzed using descriptive and inferential statistics with the Statistical Package for the Social Sciences (SPSS). For the first objective, the Relative Preference Index was employed to analyze data where the weighted mean of responses from a six-point Likert scale was computed. Then, a decision was made using the scale presented in Table 1.

Table 1 – Decision Making Bench Mark (Likert Scale) [26]

Points	Decision	Bench Mark
1	Extremely Not Important	1.00-1.49
2	Highly Not Important	1.50-2.49
3	Not Important	2.50-3.49
4	Important	3.50-4.49
5	Highly Important	4.50-5.49
6	Extremely Important	5.50-6.00

The second objective, which involved estimating the value householders' are willing to pay for a 3-bedroom green building, was analyzed using an econometric model (binary logistic). The logistic model explains the willingness to pay (WTP) as a function of observable characteristics of the respondents [2]. The mean willingness to pay (MWTP) was then computed from the output of

the binary logistic model using the equation below:

$$MWTP = \frac{-\alpha}{\beta_1} \quad (1)$$

where: α = Intercept; β_1 = Coefficient of Bid Value

The third objective was analyzed using a multiple regression model. The effect of satisfaction with conventional housing attributes and preference for green building features on the amount householders are willing to pay was tested.

RESULTS AND DISCUSSION

Makurdi Medium Income Householders' Preference of Green Residential Building Features

Table 2 reveals that among all the five most common green building features, Makurdi medium-income householders opined that Indoor Environmental Quality, Sustainable Site, Energy Efficiency and Building Materials/Resource were significant to them, recording mean values of 5.16, 5.00, 4.81 and 4.56, respectively. On the other hand, regarding Water Efficiency, house householders revealed that it was simply necessary to have a recorded mean value of 4.49. Therefore, it can be said that Makurdi medium-income householders prefer each of the five green features in the following order; Indoor Environmental Quality, Sustainable Site, Energy Efficiency, Building Materials/Resource, and Water Efficiency.

Table 2 – Preference of Green Residential Building Features

	N	Minimum	Maximum	Mean	Std. Deviation	Rank
P1	272	1	6	4.64	1.084	I
P2	274	1	6	4.30	1.191	VI
P3	272	1	6	4.44	1.180	IV
P4	273	1	6	4.63	1.128	II
P5	272	1	6	4.39	1.206	V
P6	270	1	6	4.54	1.054	III
Water Efficiency	274	1.83	6.00	4.4853	.82741	5
P7	274	1	6	4.75	1.062	IV
P8	273	1	6	5.00	.968	I
P9	272	1	6	4.66	1.125	VI
P10	272	1	6	4.64	1.006	VII
P11	272	2	6	4.94	.911	II
P12	274	1	6	4.75	.975	IV
P13	274	1	6	4.90	.932	III
Energy Efficiency	274	2.00	6.00	4.8056	.78484	3

	N	Minimum	Maximum	Mean	Std. Deviation	Rank
P14	274	2	6	4.95	.934	IV
P15	273	1	6	4.80	1.107	V
P16	274	2	6	5.03	.891	II
P17	274	1	6	5.02	.904	III
P18	274	1	6	5.18	.905	I
Sustainable Site	274	2.00	6.00	4.9956	.75727	2
P19	271	1	6	4.37	1.309	II
P20	274	1	6	4.75	1.115	I
Building materials	274	1.00	6.00	4.5584	1.06916	4
P21	274	2	6	5.20	.831	I
P22	274	2	6	5.11	.898	II
Indoor environmental quality	274	2.00	6.00	5.1551	.80442	1
Preference	274	2.27	6.00	4.7717	.70431	

To measure preference of Indoor Environmental Quality, two items were used [High Ventilating Windows (P21) and Large Size of Room (P22)], which householders opined that both things were essential to them with a recorded mean of 5.20 and 5.11 respectively. Preference of sustainable site adopted five items of measurement. The items are Infrastructure Availability (P14), Proximity to Urban Development (P15), Availability of Trees and Habitant (P16), Pollution Prevention (P17) and Erosion Control (P18). Similarly, householders perceived all the five items to be very important to them with mean values of 4.95, 4.80, 5.03, 5.02 and 5.18, respectively.

Preference of Energy Efficiency was measured using seven items, in which householders revealed that all seven things were essential to them and preferred each of them in this order; Energy Efficient Bulbs (P8) with a mean of 5.00, Solar/Wind Energy (P11) with mean of 4.94, Energy Certified Appliances (P13) with a standard of 4.90, Computer Controlled Lighting(P7) with a mean value of 4.75, Refrigerator Management System (P12) with mean of 4.75, Significant Daylighting Building Design (P9) with mean of 4.66 and LED Lighting Design (P10) with a mean of 4.64. Preference for Sustainable Building the Material feature of green building was measured using two items, Locally Sourced Building Materials (P14) with a standard of 4.37, which suggests that this item is essential to Makurdi medium-income householders. The second item that measured preference for Sustainable Building Materials was renewable construction materials (P20) which recorded a mean value of 4.75, which is interpreted to be very important to them.

Water Efficiency preference was measured using six items of measurement. Medium-income householders opined that three of the items were very important to them and their order of choice for these items were as follows; Innovative Waste Management Technology (P1) having a recorded mean of 4.64, Innovative Rain Water Harvesting Technology (P4) having a recorded mean of 4.63 and Use of Bio-Swales/Bio-Filters (P6) having a documented standard of 4.54. Nevertheless, householders perceived three of the items used to measure preference of water efficiency to be important to them in this order simply; Low Flow WC (P3) with a mean of 4.44, Gray Water Recycling Technology (P5) with a standard of 4.39 and Waterless Urinals (P2) with a mean of 4.30.

This finding is closely related to [29], as most of the same green features were mostly preferred by residents of Canberra, Australia. Equally, estate surveyors and valuers in Lagos expressed a preference for most green features to conventional elements in the study conducted by [15], which is similar to the opinion of Makurdi medium-income residents.

Estimated Amount Medium Income Earners will pay for Three Bedroom Green Residential Bungalow

The result of the binary logistic regression is presented in Table 3 which the intercept and the bid coefficient is extracted to compute the mean willingness to pay.

Table 3 shows the coefficient of β_1 to be 0.00004549 and α as -700.877. The result showed that Makurdi medium-income householders are willing to purchase a three-bedroom green bungalow at an estimated price of ₦15,407,276.32 (Say; ₦15,500,000).

Table 3 – Parameter Estimates from Logistic Model

Parameter	β	Std. Error	95% Wald Confidence Interval		Hypothesis Test		
			Lower	Upper	Wald Chi-Square	df	Sig.
(Intercept)	-700.877	41582.3907	-82200.865	80799.111	.000	1	.987
Age	.597	1399.6151	-2742.598	2743.792	.000	1	1.000
Persons	.416	1124.5707	-2203.702	2204.535	.000	1	1.000
Education	-.053	1678.8171	-3290.474	3290.368	.000	1	1.000
Income	-.724	1303.5567	-2555.648	2554.200	.000	1	1.000
Bid	4.549E-5	.0026	-.005	.005	.000	1	.986
(Scale)	1a						

Dependent Variable: Desire
Model: (Intercept), Age, Persons, Education, Income, Bid

By extension, it can be said that Makurdi medium-income householders are willing to pay a 3.3% premium for green features considering the price to purchase a new high standard three-bedroom conventional building in Makurdi. This finding is closely related to the results of [20], who in their study revealed that commercial and industrial building users of Ibadan, Nigeria were willing to pay a premium of between 1% and 10%.

Effect of Preference for Green Building features on the Amount Willing to Pay

This study measured if the preference for green building features affects Makurdi medium-income householders' willingness to pay for a green building and the pattern of such effect. The regression model was built to include the preference of each of the five green features as the predictors to explain how each of the green features contributes to the amount willing to pay.

Table 4 – Multiple Regression Model Summary

Model	R	R ²	Adjusted R ²	Std. Error of the Estimate	Change Statistics				
					R ² Change	F Change	df1	df2	Sig. F Change
1	.312a	.097	.079	3374602.562	.097	5.208	5	242	.000

a. Predictors: (Constant), PEQ, PWE, PSBM, PEE, PSS
b. Dependent Variable: Amount Willing to Pay

Table 4 reveals a 31.2% relationship between the predictors (preference for the five green features) and the dependent variable (amount willing to pay). This is seen with an R-value of 0.312. In addition, the R² of 0.097 suggests that preference for green building features has a 9.7% collective influence on the amount willing to pay. That is to say, the predictor variables account for a 9.7% variance in the dependent variable, whereas 90.3% of the conflict in the amount willing to pay is accounted for by other factors not considered in the model. The p-value further tells that the effect of the predictor variables on the dependent variable is significant since the p-value is less than 0.01.

The Unstandardized β Coefficients in Table 5 further reveal that; a unit increase of water efficiency (PWE) will lead to an ₦422,735.51 decrease in the amount willing to pay, while a unit increase of energy efficiency (PEE) will result to ₦614,262.46 increase in the amount willing to pay. Also, a unit increase of sustainable site (PSS) will result in an ₦540,105.47 rise in the amount willing to pay. In contrast, a unit increase in sustainable building materials (PSBM) will lead to an ₦396,934.23 increase in the willingness to pay. In addition, a unit increase in indoor environmental quality (PIEQ) will increase the amount willing to pay by ₦1,223,980.87.

Table 5 – Multiple Regression Coefficients

Model	Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.	Collinearity Statistics	
	B	Std. Error	Beta			Tolerance	VIF
1 (Constant)	9673368.280	1592302.886		6.075	.000		
PWE	-422735.514	389776.996	-.094	-1.085	.279	.501	1.996
PEE	614262.460	493665.817	.131	1.244	.215	.336	2.978
PSS	540105.474	580517.093	-.112	-.930	.353	.258	3.870
PSBM	396934.232	302019.561	.109	1.314	.190	.537	1.860
PIEQ	1223980.866	505284.493	.271	2.422	.016	.299	3.344

a. Dependent Variable: Amount Willing to Pay

CONCLUSIONS

This study has concluded that Makurdi medium-income earners are willing to pay a 3.3% premium price for green residential building features, which suggests a low premium regarding the viability of such an investment considering the economic implication of acquiring the green technology in Nigeria and the financial standing of the nation. However, suppose awareness is created on green building and its benefits. In that case, Makurdi medium-income earners will be likely to pay more to purchase green homes, which may increase the premium to pay for green building features to a more realizable value. Therefore, government and private investors may consider delving into such a project considering the militating factors.

The study recommends that the government and private investors venture into providing green residential buildings in faces. The quantities of units increase gradually to allow the product to create awareness for itself gradually, which will likely lead to more demand transcending to a higher price. Also, more attention should be made to the importance of building green. At the same time, the government equally need to come up with a green housing policy that will promulgate a green building certification scheme of Nigeria that will define and regulate the development of the building industry, turning design, construction and operation of building towards sustainability while also making mortgage readily available and at attractive rates to those willing to build green.

REFERENCES

1. Abdullahi, O. L. (2021). Social Welfare and Access to Housing Among the Middle and Low-income Earners in Nigeria: A Review of Frameworks for Housing Delivery. *Public Policy and Administration Research*, 11(1), 90–97. doi: [10.7176/ppar/11-1-08](https://doi.org/10.7176/ppar/11-1-08)
2. Adamu, A., Yacob, M. R., Radam, A., & Hashim, R. (2015). Factors Determining Visitors' Willingness to Pay for Conservation in Yankari Game Reserve, Bauchi, Nigeria. *International Journal of Economics and Management*, 9(5), 95–114.
3. Akadiri, P. O., Chinyio, E. A., & Olomolaiye, P. O. (2012). Design of A Sustainable Building: A Conceptual Framework for Implementing Sustainability in the Building Sector. *Buildings*, 2(2), 126–152. doi: [10.3390/buildings2020126](https://doi.org/10.3390/buildings2020126)
4. Altomonte, S., Schiavon, S., Kent, M. G., & Brager, G. (2017). Indoor environmental quality and occupant satisfaction in green-certified buildings. *Building Research & Information*, 47(3), 255–274. doi: [10.1080/09613218.2018.1383715](https://doi.org/10.1080/09613218.2018.1383715)
5. Botelho, A., Pinto, L. M. C., Lourenço-Gomes, L., Valente, M., & Sousa, S. (2016). Social sustainability of renewable energy sources in electricity production: An application of the contingent valuation method. *Sustainable Cities and Society*, 26, 429–437. doi: [10.1016/j.scs.2016.05.011](https://doi.org/10.1016/j.scs.2016.05.011)

6. Caxton, G. K. (2016). *The Concept of Total Economic Value in Environmental Management*. Retrieved from https://www.academia.edu/19108836/The_concept_of_total_economic_value_in_environmental_management
7. Centre for Affordable Housing Finance in Africa. (2019). *Understanding Nigeria's Housing Finance Market*. Retrieved from <http://housingfinanceafrica.org/app/uploads/Nigeria-July-2019.pdf>
8. Galli, A., Iha, K., Moreno Pires, S., Mancini, M. S., Alves, A., Zokai, G., ... Wackernagel, M. (2020). Assessing the Ecological Footprint and biocapacity of Portuguese cities: Critical results for environmental awareness and local management. *Cities*, 96, 102442. doi: 10.1016/j.cities.2019.102442
9. Henry, M., Mittelhammer, R. C., & Loomis, J. B. (2018). An information theoretic approach to estimating willingness to pay for river recreation site attributes. *Water Resources and Economics*, 21, 17–28. doi: 10.1016/j.wre.2017.10.006
10. Hill, A., Han, Y., Taylor, J. E., Shealy, T., Pearce, A., & Mohammadi, N. (2019). Empirical Examination of Pro-environmental Behaviors in Traditional, Green Featured, and LEED Certified Buildings. *Energy Procedia*, 158, 3982–3987. doi: 10.1016/j.egypro.2019.01.843
11. Illankoon, I. M. C. S., Tam, V. W. Y., Le, K. N., & Shen, L. (2017). Key credit criteria among international green building rating tools. *Journal of Cleaner Production*, 164, 209–220. doi: 10.1016/j.jclepro.2017.06.206
12. Jerry, Y. (2005, February). *Where Are All the LEED Projects?* Retrieved from <https://www.sundt.com/2015/02/09/top-ten-states-for-leed/>
13. Kamilaris, A., Neovino, J., Kondepudi, S., & Kalluri, B. (2015). A case study on the individual energy use of personal computers in an office setting and assessment of various feedback types toward energy savings. *Energy and Buildings*, 104, 73–86. doi: 10.1016/j.enbuild.2015.07.010
14. Klarin, T. (2018). The Concept of Sustainable Development: From its Beginning to the Contemporary Issues. *Zagreb International Review of Economics and Business*, 21(1), 67–94. doi: 10.2478/zireb-2018-0005
15. Komolafe, M. O., Oyewole, M. O. (2015). *Perception of estate surveyors and valuers on users' preference for green building in Lagos, Nigeria*. Retrieved from https://www.researchgate.net/publication/281291606_PERCEPTION_OF_ESTATE_SURVEYORS_AND_VALUERS_ON_USERS'_PREFERENCE_FOR_GREEN_BUILDING_IN_LAGOS_NIGERIA
16. Kuma, S. S., & Fabunmi, F. O. (2016). *Emerging issues in housing affordability in Makurdi, Nigeria. Inclusive City Growth and the Poor: Policies, Challenges and Prospects*. Retrieved from https://www.researchgate.net/publication/326468583_Emerging_issues_in_housing_affordability_in_Makurdi_Nigeria
17. De Luca, P., Carbone, I., & Nagy, J. B. (2017). Green building materials: a review of state of the art studies of innovative materials. *Journal of Green Building*, 12(4), 141–161. doi: 10.3992/1943-4618.12.4.141
18. Oguntona, O. A., & Aigbavboa, C. O. (2017). Biomimicry principles as evaluation criteria of sustainability in the construction industry. *Energy Procedia*, 142, 2491–2497. doi: 10.1016/j.egypro.2017.12.188
19. Okpoechi, C. U. (2014). Middle–Income Housing in Nigeria: Determining Important Functional Requirements for Mass Housing Design. *Journal of Architecture Research*, 4(1A), 9–14.
20. Olaleye, A., Ayodele, T. O., & Komolafe, M. O. (2015). The Relevance of Green Building Practice in Emerging Markets: A Perceptual Analysis of Commercial and Industrial Building Users in Ibadan, Nigeria. *Journal of Sustainable Real Estate*, 7(1), 41–59.

21. Olanipekun, A. O., Xia, B., Hon, C., & Darko, A. (2018). Effect of Motivation and Owner Commitment on the Delivery Performance of Green Building Projects. *Journal of Management in Engineering* 34(1), 1–14.
22. Otegbulu, A. C. (2018). Willingness to Pay for Sustainable Features in Prime Residential Submarkets of Lagos. *Journal of Sustainable Real Estate*, 10(1), 163–189. doi: [10.1080/10835547.2018.12091908](https://doi.org/10.1080/10835547.2018.12091908)
23. Oyedokun, T. B. (2017). Green premium as a driver of green-labelled commercial buildings in the developing countries: Lessons from the UK and US. *International Journal of Sustainable Built Environment*, 6(2), 723–733. doi: [10.1016/j.ijbsbe.2017.12.007](https://doi.org/10.1016/j.ijbsbe.2017.12.007)
24. Quah, E., & Tan, T. S. (2019, October). *Valuing the Environment*. Retrieved from <https://www.adb.org/sites/default/files/publication/532731/adbi-wp1012.pdf>
25. Rashid, M., Spreckelmeyer, K., & Angrisano, N. J. (2012). Green buildings, environmental awareness, and organizational image. *Journal of Corporate Real Estate*, 14(1), 21–49. doi: [10.1108/14630011211231428](https://doi.org/10.1108/14630011211231428)
26. Robinson, S., Simons, R., Lee, E. & Kern, A. (2016). Demand for Green Buildings: Office Tenants' Stated Willingness-to-Pay for Green Features. *Journal of Real Estate Research*, 38(3), 423–452. doi: [10.1080/10835547.2016.12091450](https://doi.org/10.1080/10835547.2016.12091450)
27. Asún, R. A., Rdz-Navarro, K., & Alvarado, J. M. (2015). Developing Multidimensional Likert Scales Using Item Factor Analysis. *Sociological Methods & Research*, 45(1), 109–133. doi: [10.1177/0049124114566716](https://doi.org/10.1177/0049124114566716)
28. Siew, M. K., Yacob, M. R., Radam, A., Adamu, A., & Alias, E. F. (2015). Estimating Willingness to Pay for Wetland Conservation: A Contingent Valuation Study of Paya Indah Wetland, Selangor Malaysia. *Procedia Environmental Sciences*, 30, 268–272. doi: [10.1016/j.proenv.2015.10.048](https://doi.org/10.1016/j.proenv.2015.10.048)
29. Tapsuwan, S., Mathot, C., Walker, I., & Barnett, G. (2018). Preferences for sustainable, liveable and resilient neighbourhoods and homes: A case of Canberra, Australia. *Sustainable Cities and Society*, 37, 133–145. doi: [10.1016/j.scs.2017.10.034](https://doi.org/10.1016/j.scs.2017.10.034)
30. Udomiaye, E., & Chukwuali, B. (2019). Advances in building environmental sustainability assessment tools/methods and the Nigeria context: a review. *International Journal of Civil Engineering, Construction and Estate Management*, 7(2), 30–41.
31. United Nations Development Programme. (2015). *Sustainable Development Goals*. Retrieved from <https://sdgs.un.org/ru/goals>
32. USGBC. (2009). *Cost of Green in NYC*. Retrieved from <https://www.urbangreencouncil.org/content/projects/cost-green-nyc>
33. Wang, J., Ge, J., & Gao, Z. (2018). Consumers' Preferences and Derived Willingness-to-Pay for Water Supply Safety Improvement: The Analysis of Pricing and Incentive Strategies. *Sustainability*, 10(6), 1704. doi: [10.3390/su10061704](https://doi.org/10.3390/su10061704)
34. Xie, X., Lu, Y., & Gou, Z. (2017). Green Building Pro-Environment Behaviors: Are Green Users Also Green Buyers? *Sustainability*, 9(10), 1703. doi: [10.3390/su9101703](https://doi.org/10.3390/su9101703)
35. Xiong, K., Kong, F., Zhang, N., Lei, N., & Sun, C. (2018). Analysis of the Factors Influencing Willingness to Pay and Payout Level for Ecological Environment Improvement of the Ganjiang River Basin. *Sustainability*, 10(7), 2149. doi: [10.3390/su10072149](https://doi.org/10.3390/su10072149)
36. Yau, Y. (2012). Willingness to pay and preferences for green housing attributes in Hong Kong. *Journal of Green Building*, 7(2), 137–152. doi: [10.3992/jgb.7.2.137](https://doi.org/10.3992/jgb.7.2.137)
37. Zhou, C. & Li, G. P. (2015). *The Influencing Factors for Willingness to Pay of Payment for Watershed Services: A Case of the Water Receiving Area of Zhengzhou City of the Middle Route Project of the South-North Water Transfer Project*. Retrieved from http://en.cnki.com.cn/Article_en/CJFDTotal-JJDL201506006.htm

Тенденції розвитку інноваційної інфраструктури регіонів України для впровадження смарт-спеціалізації «креативні індустрії»

Trends in the Development of Innovation Infrastructure of the Regions of Ukraine for the Introduction of Smart Specialization "Creative Industries"

Руслан Скриньковський¹, Назар Подольчак², Яна Левицька², Ірина Коновалюк²
Ruslan Skrynkovskyy, Nazar Podolchak, Yana Levytska, Iryna Konovalyuk

¹ *Lviv University of Business and Law*

99 Kulparkivska Street, Lviv, 79021, Ukraine

² *Lviv Polytechnic National University*

12 Stepana Bandery Street, Lviv, 79013, Ukraine

DOI: [10.22178/pos.76-14](https://doi.org/10.22178/pos.76-14)

JEL Classification:

H70, O10, O31, R10, R58

Received 29.10.2021

Accepted 26.11.2021

Published online 30.11.2021

Corresponding Author:

Nazar Podolchak

nazar.y.podolchak1@lpnu.ua

© 2021 The Authors. This article is licensed under a Creative Commons Attribution 4.0 License

Анотація. У статті проаналізовано основні зміни у формуванні політики розвитку регіонів України в процесі адаптації українського законодавства до законодавства Європейського Союзу. Зокрема, окреслено наслідки процесу децентралізації, нововведення у регіональному стратегічному плануванні через призму державної політики розвитку сфери інноваційної діяльності. Представлено поняття «креативні індустрії» і «смарт-спеціалізація». Розкрито особливості використання інструменту розвитку окремих регіонів – смарт-спеціалізації, виходячи із наявного досвіду країн-членів Європейського Союзу. Виокремлено українські регіони, в яких смарт-спеціалізацією визначено як креативні індустрії, як одну із перспективних динамічних економічних сфер країн-лідерів. Представлено позицію України за конкурентоспроможністю і розвитком інноваційної діяльності. Водночас зазначено, що наявні напрямки розвитку інноваційної діяльності, визначених у державній стратегії України, передбачають системний розвиток інноваційної інфраструктури. Обґрунтовано, що забезпечення інфраструктури для розвитку креативних індустрій необхідно здійснювати через створення Центрів креативної економіки. Запропоновано в регіонах України, де креативні індустрії визначені як смарт-спеціалізація, визначати функціонування Центрів креативної економіки, виходячи із глобально-орієнтованого і комплексного підходів. Відображено мету і вплив діяльності таких інноваційних центрів на окремі сфери громадянського суспільства з використанням цих підходів. Окреслено результати діяльності, які отримує регіон і держава від процесу функціонування інноваційних центрів. Визначено цілі сталого розвитку, які можливо досягти в Україні через запропоновані зміни.

Ключові слова: смарт-спеціалізація; креативні індустрії; інновації; інноваційні центри; державне управління; місцеве самоврядування; регіональний розвиток; сталий розвиток.

Abstract. The article analyzes the main changes in the formation of the policy of regional development of Ukraine in the process of adapting Ukrainian legislation to the legislation of the European Union. In particular, the consequences of the decentralization process, innovations in regional strategic planning through the prism of state policy of innovation development are outlined. The concepts of "creative industries" and "smart specialization" are presented. The peculiarities of using the tool of development of individual regions - smart specialization, based on the existing experience of the European Union member states are revealed. The Ukrainian regions where smart specialization is defined as creative industries, as one of the promising dynamic economic spheres of the leading countries have been singled out. Ukraine's position on competitiveness and development of innovative activity is presented. At

the same time, it is noted that the existing directions of development of innovation activities, defined in the state strategy of Ukraine, provide for the systematic development of innovation infrastructure. It is substantiated that the provision of infrastructure for the development of creative industries should be carried out through the creation of Centers for Creative Economy. It is proposed to determine the functioning of the Centers of Creative Economy in the regions of Ukraine, where the creative industries are defined as smart specialization, based on a globally oriented and integrated approach. The purpose and impact of such innovation centers on certain areas of civil society using these approaches are reflected. The results of activities that the region and the state will receive from the process of functioning of innovation centers are outlined. The goals of sustainable development that can be achieved in Ukraine through the proposed changes have been identified.

Keywords: smart specialization; creative industries; innovations; innovation centers; governance; local self-government; regional development; sustainable development.

ВСТУП

Як відомо, економіка знань – сучасний тренд розвитку економіки і суспільства, який безпосередньо базується на досягненнях науки і можливістю її монетизації. Основу «суспільства знань» складає: а) інноваційне мислення; б) творчий потенціал. Поєднання інновацій і творчості сприяло формуванню поняття «креативні індустрії» як індустрій, які поєднують створення (формування), виробництво і комерціалізацію креативних змістів. Креативність є ключовим (основним) фактором для суспільства, заснованого на окремих знаннях (загальних, спеціальних). Креативні індустрії впливають на формування доходів бюджету, створення нових робочих місць, інвестиційну привабливість тощо.

Державна політика України у напрямках освіти і науки, економіки і фінансів, інноваційної діяльності та регіонального розвитку імплементує європейський інструмент – смарт-спеціалізацію. Креативні індустрії було визначено як смарт-спеціалізацію у декількох регіонах України. Державна і регіональна політика України стосовно впровадження смарт-спеціалізацій передбачає розвиток інноваційної інфраструктури. Головним ресурсом креативних індустрій є людський капітал, який потребує формування і забезпечення належних умов для результативного розвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій свідчить про те, що останні двадцять років дослідження індустрій креативності є актуальним напрямком для наукових інтересів фахівців, адже формує окремий сектор економіки і потребує детальнішого розгляду з позиції

впливу на окремі регіони, країни та міжнародну співпрацю.

З огляду на результати попередніх досліджень [1, 2] тут необхідно також зазначити, що більшість досліджень, пов'язаних із креативними індустріями в Україні, акцентують увагу на економічному змісті. А саме – на тому, що вони виступають основою для функціонування і розвитку креативної економіки. В публікаціях українських вчених і практиків поняття «креативні індустрії» починають відображатися після 2010-х рр. [1].

Так, українські науковці Н. Карасьова, В. Копійка, В. Мазуренко, М. Проскуріна, А. Холодницька, С. Щеглюк та інші вбачають у креативних індустріях потенціал для постіндустріального, глобального розвитку через формування окремого сегменту [1]. Практичні питання провадження стратегії смарт-спеціалізації в Україні та регіонах досліджували такі науковці, як О. Березіна, К. Ладиченко, О. Левицька, М. Сорока, О. Яцюк та інші [2, 3, 4].

Визнаючи теоретичну і практичну цінність окремих (наявних) досліджень за проблемою, доцільно зазначити, що в даний час недостатньо уваги приділено тенденціям (можливостям тих чи інших подій) розвитку інноваційної інфраструктури регіонів для впровадження смарт-спеціалізації «креативні індустрії».

Метою статті є дослідити тенденції розвитку інноваційної інфраструктури в регіонах України для впровадження смарт-спеціалізації «креативні індустрії», і на основі результатів дослідження зробити відповідні висновки.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

В умовах побудови правової, соціальної демократичної держави через залучення органів місцевого самоврядування до державотворчих процесів відбувається децентралізація державного управління.

Реформа децентралізації впроваджується та реалізовується в Україні з 2014 року [5, 6].

У квітні 2014 року Кабінет Міністрів України розпорядженням від 01.04.2014 р. № 333-р схвалив концептуальний нормативно-правовий документ – Концепцію реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні [7]. Після цього був затверджений План відповідних заходів з її реалізації, які дали старт реформі [6, 7]. Основний зміст реформи полягає у створенні об'єднаних територіальних громад (далі – ОТГ) як дієвого і спроможного інституту місцевого самоврядування на базовому рівні відповідно до положень Європейської хартії місцевого самоврядування [6, 8]. Окрім, вищезазначеної Концепції [7], було прийнято Закони України «Про співробітництво територіальних громад» (від 17.06.2014 р. № 1508-VII) [9], «Про добровільне об'єднання територіальних громад» (від 05.02.2015 р. № 157-VIII) [10], а також внесено окремі зміни до Бюджетного [11] і Податкового кодексів України [12] – щодо фінансової децентралізації, з відповідними роз'ясненнями [5, 6] і доповненнями тощо.

Територіальна організація діяльності дозволяє підвищити ефективність місцевого самоврядування, а також сприяє узгодженню інтересів держави і територіальних громад. Децентралізація державного управління, враховуючи думку фахівців у цьому напрямі – це своєрідна модернізація держави, це єдність державної влади і самостійності територіальних громад, а також подолання розриву між рівнем розвитку суспільства та здійсненням державного управління.

Децентралізація дозволяє зосередитися на актуальних проблемах кожної окремої території. Територіальні громади формують регіони, які на даному етапі застосовують нові і сучасні інструменти в регіональному розвитку. В Європейському Союзі (як інструмент розвитку кожного окремого регіону) вже понад десятиліття активно використовують підхід смарт-спеціалізації. Концепція смарт-

спеціалізації є ключовим елементом інноваційного Плану «ЄС 2020».

Угода про асоціацію між Україною та Європейським Союзом (далі – ЄС) передбачає, що Україна до кінця 2025 р. повинна (зобов'язана) максимально наблизити українське законодавство до законодавства ЄС [5, 13, 14].

Міністерство розвитку громад та територій України визначило, що смарт-спеціалізація є обов'язковою у системі стратегічного планування регіонів і їх розвитку на період 2021–2027 років. Смарт-спеціалізація дає змогу виокремити на регіональному рівні перспективні напрямки для співпраці науки, бізнесу та місцевої влади. Ключовою особливістю смарт-спеціалізації є наявність індивідуальних умов кожного регіону, а успіх її впровадження залежить від залучених учасників процесу. Правильне визначення смарт-спеціалізації дозволить забезпечити сталий розвиток з максимальним врахуванням та використанням місцевих особливостей кожного регіону, ефективно застосувати науковий, виробничий, ресурсний та інші потенціали для розвитку економіки на державному рівні. Особливості кожного регіону визначаються через діалог із представниками територіальних громад [5, 15, 16].

Розроблення стратегій регіонального розвитку із використанням підходу смарт-спеціалізації розпочалося на початку 2019 році. Представлення Стратегій регіонального розвитку регіонами України відбулося у 2020 році. З'ясовано, що у Львівській, Івано-Франківській областях та місті Києві однією із визначених смарт-спеціалізацій є креативні індустрії.

Поняття «креативні індустрії» визначене у Законі України «Про внесення змін до Закону України «Про культуру» щодо визначення поняття “креативні індустрії”» (від 19.06.2018 р. № 2458-VIII): «креативні індустрії – види економічної діяльності, метою яких є створення доданої вартості і робочих місць через культурне (мистецьке) та/або креативне вираження, а їх продукти і послуги є результатом індивідуальної творчості» [17].

Креативні індустрії у країнах ЄС є прибутковим сектором економіки вже багато років. Вони інтегровані в міський простір і сприяють розвитку міст та країн у цілому, пов'язані

з програмами, процесами демократизації, а також з розвитком прав та свобод людини і громадянина [18]. Креативні індустрії – інструмент вирівнювання і відповідного забезпечення соціально-економічного розвитку регіонів. Саме креативний підхід дає можливості створити нові унікальні і розвинути існуючі рішення. Креативні індустрії – це поєднання творчого та інтелектуального потенціалу.

У праці [19, с. 113–114] зазначено, що: «Характерною особливістю креативних індустрій сьогодні є те, що вони розвиваються переважно в містах, особливо в тих, де ринок уже насичений споживчими товарами, функціонує розвинута соціальна сфера та спостерігається високий рівень доходів населення. Висока якість життя та стандартів міського обслуговування підвищує економічну і соціальну динаміку, що сприяє формуванню конкурентних переваг перед ін. територіями ...».

Для розвитку креативних індустрій регіон повинен мати певні умови, зокрема забезпечувати *Soft infrusructure* [20]. «Soft infrusructure – це передусім інфраструктура знання або людський капітал: включно з інституціями, ідеями, культурними нормами, концептами і рішеннями» [21].

В контексті цього О. Яцюк [4, с. 55–56] дотримується думки про те, що впровадження смарт-спеціалізації повинно полягати у «підприємницькому процесі» навчання, який виявлятиме галузі освіти, науки і техніки, в яких регіон і/або держава зможуть бути лідером, що вимагає доволі великої кількості якісних досліджень і інновацій (через практичне використання ідей, винаходів тощо), які створять певну конкуренцію (конкурентні переваги), а також дадуть змогу використати ефект масштабу і поширення.

Якщо розглянути креативні індустрії, з точки зору підприємницького процесу навчання, то сьогодні для забезпечення цього процесу в Україні немає відповідної (належної) інфраструктури. До сфери креативних індустрій в Україні належать інноваційні малі і середні підприємницькі структури, які створюються останніми роками. Креативні індустрії в майбутньому відіграватимуть важливу роль у визначенні конкурентоспроможності будь-якої держави.

Конкурентна позиція України є нестійкою, за даними світових рейтингів. На сьогодні, в Україні спостерігається низький рівень застосування у виробництві інновацій і новітніх технологій, а технологічні стандарти економіки України значно відстають від світового рівня. Експертний звіт Міжнародного економічного форуму в Давосі (2020) сигналізує про низький рівень показника здатності українського бізнесу залучати таланти, що різко знижує конкурентоздатність національної економіки і певним чином блокує розвиток й ефективно застосування наявного людського капіталу України.

Згідно із інтегральним Індексом конкурентоспроможності за показником здатності країни до втримування і розвитку талантів, Україна упродовж останніх років продемонструвала низькі позиції серед інших країн світу. Низький рівень можливостей самореалізації в Україні, відсутність необхідних освітніх і наукових просторів, належної (відповідної) матеріально-технічної бази для проведення якісних досліджень призводить до основних причин проблеми так званого кадрового голоду: до відтоку значної частини активної молоді і висококваліфікованих спеціалістів, зокрема – українських науковців та винахідників для роботи за кордоном, створюючи високу додану вартість для економік інших держав. Поряд з тим, в Україні поширюється негативна тенденція зростання кількості громадян, які виїжджають за кордон на навчання.

Досвід розвинених країн світу демонструє, що одним із реальних факторів впливу на підтримку та стимулювання інноваційного розвитку є створення інноваційних центрів глобального масштабу, тобто такі, які об'єднують різні напрямки співпраці. В регіонах, де креативні індустрії визначені як смарт-спеціалізація, наявність інноваційного центру дозволить досягти синергічного ефекту.

На державному рівні 17.03.2021 р. Кабінетом Міністрів України було затверджено Порядок використання коштів, передбачених у державному бюджеті для створення центрів креативної економіки [22]. В контексті цього Міністр розвитку громад та територій України О. Чернишов повідомив про те, що: «Державною стратегією регіонального розвитку на 2021-2027 роки реалізовується ціль «Підви-

щення рівня конкурентоспроможності регіонів», в рамках якої передбачається поширення практики утворення центрів розвитку креативної економіки в містах різного масштабу та з різними соціально-економічними умовами. Створення центрів креативної економіки дозволить підвищити інвестиційну привабливість регіону та сприятиме розвитку бізнесу у креативному секторі економіки» [23].

Водночас на офіційному веб-сайті Міністерства розвитку громад та територій України зазначено: «Центри стимулюватимуть підвищення економічної активності в регіонах, культивуватимуть smart-підприємництво та сприятимуть зниженню безробіття та еміграції молоді. Планується, що вони включатимуть створення лабораторій, ІТ-школи, мікророботництво, креативні простори для навчання та коворкінгу» [23]. Звідси очевидно, що тут успіх відповідно залежить від використання синтезу і розвитку підприємництва, творчості та технологічних інновацій.

Поряд з тим, тут необхідно також відмітити, що центри креативної економіки в регіонах, де креативні індустрії визначені як smart-спеціалізація, повинні формувати освітньо-наукове середовище замкненого циклу для інтеграції зусиль освіти, науки та інновацій для створення якісного, конкурентоспроможного продукту на українському та міжнародному ринках, тобто – формувати глобальний масштаб розвитку. Центри стануть важливим елементом у інноваційній екосистемі територій, а також сприятимуть взаємодії між владою, бізнесом, наукою та суспільством.

В контексті цього (за результатами аналізу літературних джерел) з'ясовано, що метою діяльності вищевказаних центрів (за напрямками) має бути:

Освіта: надання якісних освітніх послуг із використанням передових методичних практик STEAM і SMART-освіти на базі сучасного лабораторного обладнання і технологій.

Наука і дослідження: проведення актуальних наукових досліджень, а також представлення їх результатів для комерціалізації із урахуванням ринкових запитів; розроблення інноваційних продуктів (стартапів тощо), популяризація наукової діяльності; обмін наявним досвідом між українськими і зарубіжними вченими та практиками.

Інновації та розвиток: прототипування і підготовка інноваційних продуктів для подальшої акселерації, сприяння їх ринковому просуванню; інноваційно-інвестиційне забезпечення належного (відповідного) рівня впровадження результатів діяльності суб'єктів; забезпечення інноваційного маркетингу і проектного менеджменту.

Партнерство і співробітництво: пошук і налагодження взаємовигідних зв'язків між контрагентами в угодах з трансферу та комерціалізації технологій; організаційно-інформаційна підтримка суб'єктів бізнесу; забезпечення освітніх, науково-дослідних, інноваційно-інвестиційних, промоційних послуг тощо; реалізація функцій (загальних, спеціальних) інформаційно-комунікаційної платформи взаємодії закладів освіти та суб'єктів бізнесу.

Комфортність: забезпечення комфортних (належних) і оптимальних умов перебування шляхом надання передбачених проектом послуг, організування і розвиток творчого дозвілля різних категорій населення, різних суспільних структур.

Сьогодні потенційні суб'єкти інноваційних центрів активно проводять науково-дослідну, освітню, інноваційно-інвестиційну діяльність, проте фрагментарність їхніх дій, відсутність координації зусиль у системі «ідея → ринок» на сучасному етапі, виходячи із системи результату «інформація – ресурс – час – можливості», призводить до уповільнення інноваційного розвитку як самих суб'єктів, так й інноваційної інфраструктури країни загалом.

На даний час Україна, враховуючи інформацію у нормативно-правовому документі [24], потребує наявності закладів, спроможних забезпечити комплексність науково-інноваційного циклу на рівні вимог передових світових практик, що сприятиме реалізації стратегії smart-спеціалізації. Також існує потреба у створенні структур, що забезпечать замкнений цикл інноваційної діяльності суб'єктів. Це обумовлено тим, що підприємства, установи і організації, які зараз працюють на території України, пропонують фрагментарні послуги у предметній сфері, і це є окремою проблемою.

Встановлено, що окрім сприяння розвитку smart-спеціалізації, центри мають потенціал

стати ядром інноваційного розвитку. Діяльність Центрив із глобальним спрямуванням не лише стимулюватиме науковий пошук нових ідей для науки і досліджень, а й допомагатиме їх ефективній комерціалізації та ринковому супроводу, стане базою для реалізації наукового, креативного та бізнес-потенціалу різних категорій населення тощо. Водночас такі центри дозволять зменшити бар'єри між наукою, освітою та підприємництвом, розширять можливості для залучення громадськості до креативної діяльності, а також забезпечуватимуть оптимальні і комфортні умови діяльності його суб'єктів шляхом поєднання творчого процесу і дозвілля.

В таких умовах створюються можливості для навчання, створення прототипів, залучення ресурсів (коштів), пошуку команди, партнерів та потенційних споживачів і водночас розвивається сфера організації дозвілля і відпочинку.

В контексті цього, результатами діяльності інноваційних центрив мають стати:

- формування інноваційної екосистеми і створення сприятливого підприємницького клімату;
- проведення перспективних наукових досліджень, а також представлення їх результатів з метою комерціалізації із урахуванням потреб ринку;
- популяризація досягнень науки, досліджень;
- прототипування, розроблення та підготовка інноваційних продуктів (стартапів тощо) для подальшої акселерації;
- обмін наявним досвідом між українськими і зарубіжними вченими та практиками;
- пошук і налагодження взаємовигідних зв'язків між контрагентами в угодах з трансферу і комерціалізації технологій;
- організаційно-інформаційна підтримка суб'єктів бізнесу, зокрема при ринковому просуванні інновацій;
- сприяння формуванню регіонального ринку праці на засадах домінування високотехнологічних компаній (підприємницьких структур);
- інноваційно-інвестиційне забезпечення у контексті впровадження результатів діяльності суб'єктів;

- проведення інноваційного маркетингу і проектного менеджменту;

- реалізація функцій (загальних, спеціальних) інформаційно-комунікаційної платформи взаємодії закладів освіти та суб'єктів бізнесу;

- забезпечення творчого дозвілля різних категорій населення, різних суспільних структур тощо.

Головні напрямки, в яких суттєво відбуватимуться стратегічні зміни, за результатами діяльності інноваційних центрив зображено на рисунку 1.

З урахуванням вищевказаного, а також враховуючи інформацію на рис. 1, необхідно зазначити, що «Держава» – як «Освіта та «Наука» – це сфери, які потребують суттєвих змін у підходах до реалізації навчальних і дослідницьких процесів. «Культура» – це сфера, в якій сьогодні активно створюються нові компанії (підприємницькі структури). Створення відповідної інфраструктури, яка підтримає розвиток креативного мислення, сприятиме підтримці і розвитку талантів. «Суспільство» – це рушійний елемент, на який буде спрямована діяльність інноваційних центрив.

Визначені напрямки також будуть впливати і на економіку держави через [1, 2, 4, 15, 16, 19, 24, 25]: розвиток бізнес-середовища в регіонах на засадах налагодження взаємозв'язку між наукою і виробництвом; використання науково-технічного і креативного потенціалу; посилення інтеграційних процесів у науково-технічних і соціально-культурних сферах; реалізацію регіональної політики підтримки інноваційного розвитку; формування регіональних ринків праці; формування регіональних брендів тощо.

Таким чином, інноваційні центри можуть стати першим кроком до розвитку мережевих структур у галузі креативних індустрій, оскільки сьогодні в Україні креативні індустрії розвиваються локально і не мають буферних центрив. Підтримка розвитку креативних індустрій сприятиме якісному розвитку соціально-орієнтованої економіки та створенню сприятливих умов для розвитку інноваційної сфери тощо, що передбачається Стратегією розвитку сфери інноваційної діяльності на період до 2030 року [24], схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 10.07.2019 р. № 526-р.

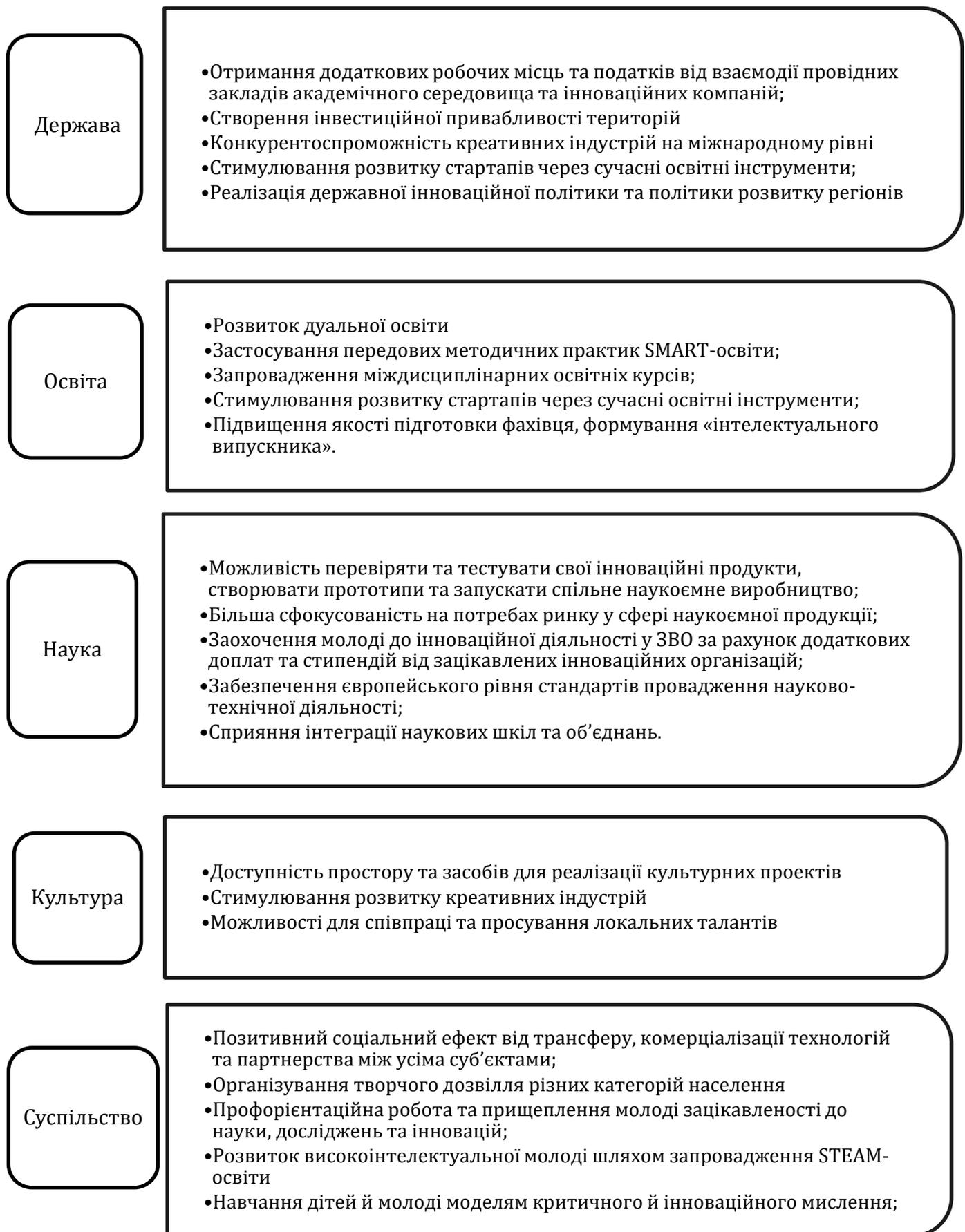

Рисунок 1 – Розвиток окремих сфер громадянського суспільства (сформовано Н. Подольчак, Я. Левицька)

Все це у сукупності сприятиме досягненню Цілей сталого розвитку [26], які були затверджені на Саміті ООН зі сталого розвитку у 2015 р.: підвищення якості освіти, гідні умови праці та економічне зростання, розвиток інновацій та відповідної інфраструктури, сталому розвитку міст і громад тощо. І як наслідок – забезпечення довгострокових конкурентних переваг і перспективи.

ВИСНОВКИ

Реформа місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні на засадах процесу децентралізації, яка реалізується з 2014 року, створила нові можливості для розвитку кожного регіону України, які формуються із самостійних територіальних громад. Децентралізація позитивно впливає на впровадження смарт-спеціалізації за регіонами, оскільки пріоритетні напрямки ви-

значаються локально, а це в свою чергу дозволяє покращити рівень конкурентоспроможності. Успіх державного стратегічного планування певною мірою залежить від активної взаємодії стейкхолдерів в кожному окремому регіоні та кожній окремій громаді. Місцем взаємодії стейкхолдерів можуть стати Центри креативної економіки, які мають орієнтуватися на глобальну взаємодію. Такі інноваційні центри стимулюватимуть підвищення економічної активності в регіонах, а також сприятимуть зниженню безробіття і еміграції молоді, культивуватимуть смарт-підприємництво тощо. Центри креативної економіки можуть стати елементом інноваційної інфраструктури. Інноваційна інфраструктура – те, чого не вистачає Україні для зміни орієнтації освіти і науки на реалізацію креативного потенціалу, підтримку талановитої молоді, зростання рівня конкурентоспроможності тощо.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ / REFERENCES

1. Podolchak, N., & Levytska, Y. (2021). The concept and structure of creative industries in public administration. *Derzhavne Upravlinnya: Udoskonalennya Ta Rozvytok*, 10. doi: [10.32702/2307-2156-2021.10.1](https://doi.org/10.32702/2307-2156-2021.10.1)
2. Vasylytsiv, T., & Levytska, O. (2021). Kontseptsiiia realizatsii rehionalnoi polityky smart-spetsializatsii v Ukraini na zasadakh strukturno-tekhnologichnoi perebudovy [The concept of implementation of the regional policy of smart specialization in Ukraine on the basis of structural and technological restructuring]. *Ekonomika ta suspilstvo*, 30. doi: [10.32782/2524-0072/2021-30-1](https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-30-1) (in Ukrainian)
[Васильців, Т., & Левицька, О. (2021). Концепція реалізації регіональної політики smart-спеціалізації в Україні на засадах структурно-технологічної перебудови. *Економіка та суспільство*, 30. doi: [10.32782/2524-0072/2021-30-1](https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-30-1)].
3. Ladychenko, K. (2015). Napriamy formuvannia natsionalnoi innovatsiinoi systemy na zasadakh stratehii SMART-spetsializatsii [Directions of formation of the national innovation system on the basis of SMART-specialization strategy]. *Naukovi zapysky Instytutu zakonodavstva Verkhovnoi Rady Ukrainy*, 2, 82–88 (in Ukrainian)
[Ладиченко, К. (2015). Напрями формування національної інноваційної системи на засадах стратегії SMART-спеціалізації. *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України*, 2, 82–88].
4. Yatsiuk, O. S. (2018). Smart-specialization of regional development as an important direction of improvement its competitiveness and innovative activity. *Scientific Bulletin of Ivano-Frankivsk National Technical University of Oil and Gas (Series: Economics and Management in the Oil and Gas Industry)*, 2(18), 54–60. doi: [10.31471/2409-0948-2018-2\(18\)-54-60](https://doi.org/10.31471/2409-0948-2018-2(18)-54-60)
5. Portal «Detsentralizatsiia». (2021). *Pro portal* [About portal]. Retrieved from <https://decentralization.gov.ua> (in Ukrainian)
[Портал «Децентралізація». (2021). Про портал. URL: <https://decentralization.gov.ua>].
6. Uriadovyi portal. (2021). *Reforma detsentralizatsii* [Decentralization reform]. Retrieved from <https://www.kmu.gov.ua/diyalnist/reformi/efektivne-vryaduvannya/reforma-decentralizatsiyi> (in Ukrainian)

- [Урядовий портал. (2021). *Реформа децентралізації*. URL: <https://www.kmu.gov.ua/diyalnist/reformi/efektivne-vryaduvannya/reforma-decentralizaciyi>].
7. Pro skhvalennia Kontseptsii reformuvannia mistsevoho samovriaduvannia ta terytorialnoi orhanizatsii vlady v Ukrainy [On approval of the Concept of reforming local self-government and territorial organization of power in Ukraine] (Ukraine), 01.04.2014, No 333-p. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/333-2014-%D1%80#Text> (in Ukrainian)
[Про схвалення Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні (Україна), 01.04.2014, № 333-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/333-2014-%D1%80#Text>].
 8. Yevropeiska khartiia mistsevoho samovriaduvannia [European Charter of Local Self-Government] (International), 15.10.1985. Retrieved from https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_036#Text (in Ukrainian)
[Європейська хартія місцевого самоврядування (Міжнародний), 15.10.1985. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_036#Text].
 9. Pro spivrobotnytstvo terytorialnykh hromad [About cooperation of territorial communities] (Ukraine), 17.06.2014, No 1508-VII. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1508-18#Text> (in Ukrainian)
[Про співробітництво територіальних громад (Україна), 17.06.2014, № 1508-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1508-18#Text>].
 10. Pro dobrovilne ob'iednannia terytorialnykh hromad [About voluntary association of territorial communities] (Ukraine), 05.02.2015, No 157-VIII. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/157-19#Text> (in Ukrainian)
[Про добровільне об'єднання територіальних громад (Україна), 05.02.2015, № 157-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/157-19#Text>].
 11. Biudzhetni kodeks Ukrainy [Budget Code of Ukraine] (Ukraine), 08.07.2010, 2456-VI. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17#Text> (in Ukrainian)
[Бюджетний кодекс України (Україна), 08.07.2010, 2456-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17#Text>].
 12. Podatkovi kodeks Ukrainy [Tax Code of Ukraine] (Ukraine), 02.12.2010, No 2755-VI. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17#Text> (in Ukrainian)
[Податковий кодекс України (Україна), 02.12.2010, № 2755-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17#Text>].
 13. Uhoda pro asotsiatsiiu mizh Ukrainoiu, z odniiei storony, ta Yevropeiskym Soiuzom, Yevropeiskym spivtovarystvom z atomnoi enerhii i yikhnimy derzhavamy-chlenamy, z inshoi storony [Association Agreement between Ukraine, of the one part, and the European Union, the European Atomic Energy Community and their Member States, of the other part] (Ukraine), 16.09.2014, No 1678-VII. Retrieved from https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text (in Ukrainian)
[Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони (Україна), 16.09.2014, № 1678-VII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text].
 14. Uriadovi portal. (2021). Zvity pro vykonannia Uhody pro asotsiatsiiu mizh Ukrainoiu ta YeS [Reports on the implementation of the Association Agreement between Ukraine and the EU]. Retrieved from <https://www.kmu.gov.ua/diyalnist/yevropejska-integraciya/vikonannya-ugodi-pro-asociaciyu/zviti-pro-vikonannya-ugodi-pro-asociaciyu> (in Ukrainian)
[Урядовий портал. (2021). Звіти про виконання Угоди про асоціацію між Україною та ЄС. URL: <https://www.kmu.gov.ua/diyalnist/yevropejska-integraciya/vikonannya-ugodi-pro-asociaciyu/zviti-pro-vikonannya-ugodi-pro-asociaciyu>].

15. Yehorov, I. (Ed.). (2020). *Formuvannia «rozumnoi spetsializatsii» v ekonomitsi Ukrainy* [Formation of "smart specialization" in the economy of Ukraine]. Kyiv: Instytut ekonomiky ta prohnuzovannia NAN Ukrainy (in Ukrainian)
[Єгоров, І. (Ред.). (2020). *Формування «розумної спеціалізації» в економіці України*. Київ: Інститут економіки та прогнозування НАН України].
16. Storonianska, I. (Ed.). (2020). *Terytorialnyi rozvytok i rehionalna polityka. Stratehuvannia rehionalnoho rozvytku na zasadakh smart-spetsializatsii* [Territorial development and regional policy. Strategizing regional development on the basis of smart specialization]. Lviv: IRD NANU (in Ukrainian)
[Сторонянська, І. (Ред.). (2020). *Територіальний розвиток і регіональна політика. Стратегування регіонального розвитку на засадах смарт-спеціалізації*. Львів: ІРД НАНУ].
17. Pro vnesennia zmin do Zakonu Ukrainy «Pro kulturu» shchodo vyznachennia poniattia «kreatyvni industrii» [On Amendments to the Law of Ukraine "On Culture" to Define the Concept of "Creative Industries"] (Ukraine), 19.06.2018, No 2458-VIII. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2458-19#Text> (in Ukrainian)
[Про внесення змін до Закону України «Про культуру» щодо визначення поняття «креативні індустрії» (Україна), 19.06.2018, № 2458-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2458-19#Text>].
18. Saliy, Yu., & Kaidan T. (2015, October 21). *Vid skvotiv do khabiv: zvidky beretsia kreatyvna ekonomika* [From squats to hubs: where the creative economy comes from]. Retrieved from <https://life.pravda.com.ua/culture/2015/10/21/202073> (in Ukrainian)
[Салій, Ю., & Кайдан Т. (2015, Жовтень 21). *Від сквотів до хабів: звідки береться креативна економіка*. URL: <https://life.pravda.com.ua/culture/2015/10/21/202073>].
19. Karasova, N. (2019). *Kreatyvni industrii yak element stratehii postindustrialnoho rozvytku* [Creative industries as an element of post-industrial development strategy]. *Mizhnarodni vidnosyny: teoretyko-praktychni aspekty*, 3, 110–120 (in Ukrainian)
[Карасьова, Н. (2019). Креативні індустрії як елемент стратегії постіндустріального розвитку. *Міжнародні відносини: теоретико-практичні аспекти*, 3, 110–120].
20. Skyba, M. (2016, March 23). *Kreatyvna ekonomika v Yevropi: 5 krokiv do zletu* [Creative industries as an element of post-industrial development strategy]. Retrieved from <https://life.pravda.com.ua/culture/2016/03/23/209738> (in Ukrainian)
[Скиба, М. (2016, Березень 23). *Креативна економіка в Європі: 5 кроків до злету*. URL: <https://life.pravda.com.ua/culture/2016/03/23/209738>].
21. Dotsenko, A. (2017). *Kreatyvnyi klas – yakyi mozhe zminyty maibutnie Ukrainy* [Creative class - which can change the future of Ukraine]. Retrieved from <https://blog.liga.net/user/adotsenko/article/27830> (in Ukrainian)
[Доценко, А. (2017). *Креативний клас – який може змінити майбутнє України*. URL: <https://blog.liga.net/user/adotsenko/article/27830>].
22. Poriadok vykorystannia koshtiv, peredbachenykh u derzhavnomu biudzheti dlia stvorennia tsentriv kreatyvnoi ekonomiky [The procedure for using the funds provided in the state budget to create centers of creative economy] (Ukraine), 17.03.2021, No 208. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/208-2021-%D0%BF#n10> (in Ukrainian)
[Порядок використання коштів, передбачених у державному бюджеті для створення центрів креативної економіки (Україна), 17.03.2021, № 208. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/208-2021-%D0%BF#n10>].
23. Ministerstva rozvytku hromad ta terytorii Ukrainy. (2021, March 17). *V Ukraini stvoriat tsentry kreatyvnoi ekonomiky* [Creative economy centers will be created in Ukraine]. Retrieved from <https://www.minregion.gov.ua/press/news/v-ukrayini-stvoryat-czentry-kreatyvnoyi-ekonomiky> (in Ukrainian)
[Міністерства розвитку громад та територій України. (2021, Березень 17). *В Україні створюють центри креативної економіки*. URL: <https://www.minregion.gov.ua/press/news/v-ukrayini-stvoryat-czentry-kreatyvnoyi-ekonomiky>].

<https://www.minregion.gov.ua/press/news/v-ukrayini-stvoryat-czentry-kreatyvnoyi-ekonomiky>].

24. Ctratehiia rozvytku sfery innovatsiinoi diialnosti na period do 2030 roku [Strategy for the development of innovation in the period up to 2030] (Ukraine), 10.07.2019, № 526-р. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/526-2019-%D1%80#Text> (in Ukrainian) [Стратегія розвитку сфери інноваційної діяльності на період до 2030 року (Україна), 10.07.2019, № 526-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/526-2019-%D1%80#Text>].
25. Kholodnytska, A. (2018). Aktualni tendentsii rozvytku kreatyvnykh industrii v Ukraini v umovakh hlobalizatsii [Current trends in the development of creative industries in Ukraine in the context of globalization]. *Ekonomika i suspilstvo*, 14, 151–157 (in Ukrainian) [Холодницька, А. (2018). Актуальні тенденції розвитку креативних індустрій в Україні в умовах глобалізації. *Економіка і суспільство*, 14, 151–157].
26. Ministerstvo ekonomichnoho rozvytku i torhivli Ukrainy. (2017). *Tsili Staloho Rozvytku: Ukraina* [Sustainable Development Goals: Ukraine]. Retrieved from https://ukraine.un.org/sites/default/files/2020-06/SDGs_NationalReportUA_Web_1.pdf (in Ukrainian) [Міністерство економічного розвитку і торгівлі України. (2017). *Цілі Сталого Розвитку: Україна*. URL: https://ukraine.un.org/sites/default/files/2020-06/SDGs_NationalReportUA_Web_1.pdf].

Post Occupancy Evaluation of students' Hostel Facilities in Abubakar Tafawa Balewa University Bauchi

Rilwan Ahmad Musa¹, Mohammed Ishaq Mohammed¹, Habu Malam Baba¹, Abdulazeez Adam Muhammad¹

¹ *Abubakar Tafawa Balewa University*

Dass road, P. M. B. 0248, Bauchi, 740272, Nigeria

DOI: [10.22178/pos.76-10](https://doi.org/10.22178/pos.76-10)

JEL Classification: 018

Received 21.10.2021

Accepted 25.11.2021

Published online 30.11.2021

Corresponding Author:

Mohammed Ishaq Mohammed

immohd@atbu.edu.ng

© 2021 The Authors. This article is licensed under a [Creative Commons Attribution 4.0 License](https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/)

Abstract. The study aimed to assess the level of students' satisfaction with the hostel facilities in the Gubi Campus of Abubakar Tafawa Balewa University Bauchi to evaluate the performance of the hostels. A survey approach was used to collect relevant data for the study. Two hundred forty-three students were selected to participate in the study using a systematic random sampling strategy. Data were analysed using both descriptive and inferential statistics. The study revealed that the students were delighted with the alternative power supply, artificial lighting, and the room's natural lighting. It was also found that students were dissatisfied with the bathroom facilities, handheld fire extinguishers and toilet facilities. The result of the ANOVA revealed that there is no significant difference among the students occupying different blocks of hostels regarding their satisfaction with the facilities provided similarly. The t-test showed that there is no significant difference between male and female students in satisfaction with the hostel facilities offered.

Keywords: facilities performance, higher education institutions; hostel facilities.

INTRODUCTION

Student hostel is an accommodation that is specifically designed to accommodate students, such as a 'live-in' residential college or boarding house containing student units with other combined ancillary facilities, which includes: study areas, communal lounge, laundry, toilets and kitchens [35].

Post-Occupancy Evaluation (POE) is the evaluation of the performance of buildings after they have been occupied. In addition, POE provides a mechanism for understanding the mutual interaction process between facilities and users' needs and recommending ways to improve the environment necessary to accommodate these needs [44]. POE is the process of evaluating buildings systematically and rigorously after they have been built and occupied for some time [26]. A POE is usually needed to assess the performance of existing facilities in a building. Results obtained from a POE will inform how well the building matches its user needs and reveal ways to improve any design, construction, and performance of its built facilities.

Completed residential buildings should not only be fit for the users but also perform their functions in such ways as to ensure relative residents' satisfaction [20]. This is, however, without prejudice to the need for routine maintenance to ensure that buildings function well at all times [19].

The age of the hostel buildings necessitates the need for a POE to ascertain the students' needs. These hostels were conceived and designed with standards that conformed to the generation's demand to which the universities belong. The technological advancement that has been unfolding many ways of doing things makes the hostel facilities obsolete and inadequate for the student teeming population. The living spaces in these hostels were designed for six users in the female hostels and four & five users, respectively, for the male hostels initially. However, this space now accommodates many students more than its capacity.

Facilities are provided in the hostels to satisfy the users and promote effective learning. Still, the hostels of Nigerian universities are faced with inadequacies in terms of services, including

water supply, enough space in the hostels, cleanliness of the hostels and their environs, internet services, natural lighting and ventilation. Lack of some of these services will bring discomfort to the students in the hostels and sometimes cause riots in the schools as in the case of ATBU in 2018 as reported by Armstrong Baka in the Punch newspaper published 2nd June, 2018 "Hundreds of students of Abubakar Tafawa Balewa University Bauchi disrupted vehicular and academic activities in the institution on Friday following their protest march against alleged lack of social amenities on their campus. The students at the Yelwa campus of the university blocked the main entrance to the institution, thereby denying both workers and students from entering or leaving the school. The protesters demanded that the authority should quickly move to ameliorate their suffering. Therefore, this study focused on evaluating the performance of students' hostel facilities via assessment of student's satisfaction in the Gubi Campus of the university, which is the second and new campus of the ATBU.

Overview on students' hostel accommodation in higher education institutions. The hostel is a cheap boarding accommodation facility provided for students. The hostel accommodation is conceived to keep students within the learning environment to facilitate ease of accessing the education facilities. Authors [41] described it as a residence close to workplaces with dual functions: living and private studying. The student hostels and accommodation encourage students' social interactions at all levels and enhance lifelong familiarity [25].

Hostel accommodation enables heterogeneous students to learn from each other, promoting peer interactions required for human development [30]. Through daily interactions among their peers, the weak learning students improve their understanding and become focused as hostel accommodation reduces side attractions inimical to a learning activity. The HEIs environment allows students to participate in many social activities like sport, use of the cafeteria, and leadership training opportunities like student union and religion associations purposely for students without any background or exposure [35]. The hostel facilities are meant to provide learning convenience and enhance students' behavioural attitudes needed for social interactions and leadership purposes. The provision of hostel accommodations enables the

students of diverse cultures and exposures to come together and enhances their academic and behavioural attitudes [29].

A study conducted by [35] revealed that hostel accommodation enhances academic success, especially among the students of poor background as it blends this category of students with the brilliant ones, improves students social value through enhanced interactions, exposes students to resource management, and prepares students for self-reliance and leadership resilience.

Hostels facilities. Many scholars have considered students' accommodation as one of the adequate facilities provided by the institutions of higher learning. Authors [40] noted that students intellectual capabilities can be expanded by facilitating an excellent physical environment at their residence halls. Moreover, it was observed by [17] that desirable educational outcomes and mutual interests (among students) could be fostered through adequately planned residential facilities. He further observed that suitable hostel facilities could provide security, cooperation, responsible citizenship, intellectual stimulation, inspiration and mutual composition. Thus, for achieving the mission of improving student performance, the contribution of sustainable campus housing facilities should not be underestimated.

Authors [38] viewed student housing as a dense building with a large number of rooms in which each room is comprised of many beds. According to this definition, student housing offers sleeping and living residences, typically without a private bath, for a large number of people and such housing is supplied with various furniture items and rented by the bed. Furthermore, students' housing has many names including halls of residence student dormitory [9]. Therefore, student housing continues to be an essential part of the facilities delivered by the management of higher learning institutions to support students' intellectual capabilities. According to [5], student housing is made up of bedroom units and other shared utilities, including bathrooms, kitchens, laundry, toilets, recreation rooms and canteens that can be placed either on each floor or block or for the whole student housing accommodation.

Hostel facilities such as standard rooms, parks, recreation gardens, cafeteria, and internet cafe on the campuses encourage such attitudinal learning. In recent times, facilities such as

campus shuttle-bus, mini-markets, corner shops, public toilets, and security outfits are becoming necessary [35]. Living on the campus as a student in the university makes students' lifestyles more refined and orderly and gives the student a complete academic experience. The hostel accommodation allows students to learn, worship, and establish many far-reaching good relationships among their peers. Students' capacity influences their growth, behaviour and study performance [14].

Overview on the concept of POE. POE is the process of evaluating buildings systematically and rigorously after they have been built and occupied for some time. POEs focus on building occupants and their needs, and thus they provide insights into the consequences of past design decisions and the resulting building performance. This knowledge forms a sound basis for creating better buildings in the future [10].

Author [43] defined POE as "process of assessment of buildings that have been occupied for some time and typically includes: surveys of building occupants; interviews or observations of occupants; performance measurements in terms of energy or water consumption; and physical measurements (temperature, humidity, acoustics, artificial or daylighting). POE is a process of evaluating the performance of buildings after they have been built and occupied for some time" [36].

Authors [4] stated a POE is a "systematic process guided by research covering human needs, building performances and facilities management. POE are a systematic way to determine the user's satisfaction with a building after they have used it for some time [13].

POE is essentially feedback about how buildings perform and interact with their users. In other words, it can be said to be a method for data gathering on facilities performance. It helps analyse data and make recommendations for facilities improvements. The application of performance evaluation information to the building delivery process assists in closing the information loop in facilities management [36]. This is particularly useful when the evaluation results are fed into databases focusing on building performance from the user's perspective.

POE has been an active research area for many disciplines. As a result of this, different interpretations of the topic have been provided by researchers. One of the most cited definitions was provided by [36]. POE can be said to be an appraisal of the degree to which a designed setting satisfies and supports explicit and implicitly human needs and values of those for whom a building is intended [15].

POE is a process of systematically evaluating the performance of buildings after they have been built and occupied for some time [36]. While POE carried out in the 1970s and 1980s were targeted at the performance of buildings, more recent developments in POE have been focused on Building Performance Evaluation (BPE) and Universal Design Evaluation (UDE), emphasising a "more holistic and process-oriented evaluation" [36]. This means that POE evaluations started to consider non-technical factors influencing the design and building of facilities. Over the years, researchers worldwide have been dedicated to defining the concept of POE.

According to [42] POE is used not only to determine clients' or users' satisfaction, but also to fulfil other objectives, including determining building defects, supporting design and construction criteria, supporting performance measures for asset and facility management, lowering facility lifecycle costs by identifying design errors that could lead to increased maintenance and operating costs, clarifying design objectives and improving building performance. The POE methodology must consider the entire building procurement lifecycle [27]. This approach implies a strong relationship between the development of a brief for a building project and the POE stage. It serves as a tool to account for building quality, which is essential when organisations are required to demonstrate that building programs are responsibly managed [31].

Therefore, POE is beneficial to improving school buildings' quality of life, comfort, and productivity [26]. Some key elements to measure the POE process are space, communication, safety, and security. The results of POE being applied in school buildings will enhance the teaching and learning environment to be more comprehensive [12].

Generally, facilities management practice is relatively new in Nigeria. Its usage and adoption

were first recorded in the 1980s when Chevron and Mobil used it as part of their relocation activities. Today many organisations have realised that managing assets within traditional organisational structures is unsatisfactory. Thus, there is increasing demand for an integrated approach to management [8].

In the context of Nigeria, there is improper maintenance of the services and infrastructure of hostel accommodation. Students have been reported to fall sick in such buildings due to poor sanitary conditions. Sometimes there are threats to the security of life and property owing to failure to screen room allows adequately to prevent criminals entering hostels [7]. Some of the hostels are also overcrowded. In some instances, students are accommodating "squatters" and "floaters", thus overstressing the facilities available. Also, it has been observed that the revenue generated is not sufficient to manage such hostels and still make a profit since the hostels are not collected on a commercial basis as they are viewed more as social rather economic goods that should be managed sustainably [39].

Studies specifically on student hostel buildings in Saudi Arabia conducted by [17] using an indicative assessment of the existing indoor environmental qualities found that thermal, acoustic, visual comfort and indoor air quality) at the King Fahd University of Petroleum and Minerals, Dhahran, Saudi Arabia, were the significant areas of complaint and discomfort for the occupants. A user satisfaction survey was developed to obtain the students' qualitative feedback on their experience with the designed indoor environment. The study found that the student residents were dissatisfied with the performance.

In Malaysia, a POE study was undertaken to identify students' level of satisfaction with hostel facilities in universities [40]. Authors [15] conducted a POE assessment of students' residences in South Africa. The results from their survey revealed that the students of the places were only satisfied with the quality of artificial lighting in their rooms and disabled facilities.

A similar and more generalised study in Nigeria by [5] on students' housing satisfaction in South-Western Nigeria revealed that the morphological configuration of the student hostel influenced satisfaction. Students were mainly satisfied with the social qualities of the residences. Author [39]

examined the effectiveness of facilities management on undergraduate hostels at the University of Lagos, Akoka, Lagos, Nigeria and revealed that students were satisfied with security and response to complaints but were not dissatisfied with most of the facilities in the hostels. Authors [3] conducted an investigative POE study and showed that the building's users were satisfied with the performance criteria identified. The staff members were satisfied with all the listed elements, while students were not satisfied with telephones, temperature, informal meeting spaces and archiving and storage facilities.

Author [2] undertook a POE of Lagos State Polytechnic Facilities: User-Based System. The researchers concluded that the learning environment's infrastructures do not fully incorporate the user's opinions on existing facilities to achieve a high-performance building to meet the developers' goal. He suggested that the government make it a policy for POE to be conducted on public buildings periodically to determine the level of satisfaction of the users.

Also, in Nigeria, several studies have been conducted on the POE of university students' hostel facilities. Authors [3] also carried out a POE on the facilities of postgraduate student hostels in Nigeria. The findings of their study revealed that the respondents of the study were not satisfied with cleanliness, lighting, comfort and noise levels, among others.

In a similar study, authors [32] conducted a POE of privatised students' hostels at the Federal University of Technology campus in Akure, Nigeria. Their study revealed that most of the respondents indicated dissatisfaction with most of the facilities available on the campus. However, they were dissatisfied with the quality of natural light, size of study halls, among others.

METHODOLOGY

A quantitative research design was used in the study. Using a questionnaire survey approach, a total number of 275 questionnaires were administered to the students occupying the five blocks hostels in Gubi Campus of ATBU Bauchi through a systematic sampling strategy. The questionnaire was designed in a 5-point Likert-scale format with five assigned to the most preferred descriptor and 1 to least preferred descriptor in measuring the study's variables.

Following Hassanain and Iftikhar, (2015) the following decision criterion for interpretation of mean was adopted: $M < 1.49$ = Very Dissatisfied; $M = 1.50-2.49$ => Dissatisfied; $M = 2.50-3.49$ => Satisfied and $M \geq 3.50$ => Very Satisfied. Data were analysed with the aid of SPSS software version 25, where descriptive statistics (percentage and frequency; mean and standard deviation) and inferential statistics (t-test and ANOVA) were conducted.

RESULTS AND DISCUSSION

Level of students' satisfaction with the students' hostel facilities in Gubi campus ATBU

Table 1 presents student satisfaction with the hostel facilities' performance in the study area. The mean and the standard deviation of pleasure of alternative power supply was among the respondents was ($M = 4.18$; $SD = \pm 0.88$), which indicates that the respondents are very satisfied with the alternative power supply. In terms of percentages, the results further show that 43.2% of the respondents were delighted with the alternative power supply, 16.7% were satisfied with the facility, and only 0.9% of them were very dissatisfied with the alternative power supply in the university. The mean and standard deviation of satisfaction with the room's artificial lighting was ($M = 3.56$; $SD = \pm 1.01$). This indicates that the respondents were satisfied with the room's artificial lighting. Concerning percentages, 37.4% of the respondents were

pleased with the artificial lighting, 27.3% were somehow satisfied, while 1.8% were very dissatisfied

The mean and standard deviation of natural ventilation of the room and natural lighting of the room was ($M = 3.54$; $SD = \pm 1.22$), which also indicates that the respondents were satisfied with the natural ventilation of the room. In terms of percentage, 36.6% of the respondents showed their satisfaction with the facility, and 24.7% were delighted. In comparison, only 5.3% of the respondents were dissatisfied with the natural ventilation of the room. The mean and standard of the room's natural lighting were ($M = 3.33$; $SD = \pm 1.20$), which also indicates that the respondents were satisfied with the facilities, and the results further show that 30.8% of the respondents were satisfied were pleased with the facilities. It also shows that 26.9% were somehow satisfied while 9.3% were dissatisfied with the facilities in the study area. The mean and standard deviation of water supply in the building was ($M = 3.30$; $SD = \pm 1.06$), indicating that students were satisfied with the facilities. In terms of percentage, 33.0% of the respondents were pleased with the facilities, and 30.8% were somehow happy. In comparison, only 4.8% of the respondents were dissatisfied with the water supply in the building. The students were also pleased with the width of corridors and lobbies, the width of stairs, the location of stair case and height of risers, accessibility for persons with disabilities and vehicle parking facilities.

Table 1 – Level of students' satisfaction with the hostel facilities

Performance Indicators	Very Dissatisfied, (number) %	Dissatisfied, (number) %	Somewhat Satisfied, (number) %	Satisfied, (number) %	Very Satisfied	Mean	Std. Deviation	Remark
Alternative power supply	(2) 0.9	(7) 3.1	(38) 16.7	(82) 36.1	(98) 43.2	4.1762	.87984	Strongly satisfied
Artificial lighting of the room	(4) 1.8	(34) 15.0	(62) 27.3	(85) 37.4	(42) 18.5	3.5595	1.01307	Strongly satisfied
Natural ventilation of the room	(12) 5.3	(48) 21.1	(28) 12.3	(83) 36.6	(56) 24.7	3.5419	1.21995	Strongly satisfied
The natural lighting of the room	(21) 9.3	(34) 15.0	(61) 26.9	(70) 30.8	(41) 18.1	3.3348	1.20205	Satisfied
Water supply in the building	(11) 4.8	(42) 18.5	(70) 30.8	(75) 33.0	(29) 12.8	3.3040	1.06436	Satisfied

Performance Indicators	Very Dissatisfied, (number) %	Dissatisfied, (number) %	Somewhat Satisfied, (number) %	Satisfied, (number) %	Very Satisfied	Mean	Std. Deviation	Remark
Width of corridors and lobbies	(18) 7.9	(36) 15.9	(73) 32.2	(66) 29.1	(34) 15.0	3.2731	1.13875	Satisfied
Width of stairs	(18) 7.9	(44) 19.4	(75) 33.0	(66) 29.1	(24) 10.6	3.1498	1.09889	Satisfied
Location of staircases	(16) 7.0	(50) 22.0	(80) 35.2	(55) 24.2	(26) 11.5	3.1101	1.09352	Satisfied
Height of risers	(20) 8.8	(58) 25.6	(62) 27.3	(57) 25.1	(30) 13.2	3.0837	1.17761	Satisfied
Accessibility for persons with disability	(26) 11.5	(50) 22.0	(75) 33.0	(50) 22.0	(26) 11.5	3.0000	1.16740	Satisfied
Vehicle parking facilities	(35) 15.4	(56) 24.7	(65) 28.6	(46) 20.3	(25) 11.0	2.8678	1.22300	Dissatisfied
Arrangement of room furniture	(33) 14.5	(71) 31.3	(71) 31.3	(34) 15.0	(18) 7.9	2.7048	1.13126	Dissatisfied
Toilet facilities	(61) 26.9	(81) 35.7	(51) 22.5	(24) 10.6	(10) 4.4	2.2996	1.10836	Dissatisfied
Hand held fire extinguishers	(89) 39.2	(55) 24.2	(37) 16.3	(33) 14.5	(13) 5.7	2.2335	1.26670	Dissatisfied
Bathroom facilities	(81) 35.7	(64) 28.2	(47) 20.7	(24) 10.6	(11) 4.8	2.2070	1.17735	Dissatisfied

However, bathroom facilities' mean and standard deviation was ($M=2.21$; $SD=\pm 1.18$). This indicates that the respondents were dissatisfied with the facilities in the study area. 35.7% of the respondents were very dissatisfied, 28.2% were dissatisfied, while only 4.8% of the respondents were delighted with the facilities in the study area. The mean and standard deviation of handheld fire extinguishers was ($M=2.23$; $SD=\pm 1.27$), indicating that the respondents were dissatisfied with the facilities in the study area. Concerning percentage, 39.2% of the respondents were dissatisfied, 24.2% of the students were depressed, and only 5.7% were delighted with facilities in the study area. The mean and standard deviation of toilet facilities and room furniture arrangement was ($M=2.30$; $SD=\pm 1.11$) and ($M=2.70$; $SD=\pm 1.13$). This indicates that the respondents were dissatisfied with the facilities provided in the hostels. 35.7% and 31.3% of the respondents were dissatisfied with the facilities, 26.9% and 14.5% were very dissatisfied, while 4.4% and 7.9% were delighted with the facilities. This indicates that most of the

students were satisfied with the facilities provided in the hostels.

Gender difference in students' satisfaction with the hostel facilities

Table 2 presents the group statistic of gender difference on students' satisfaction with hostels facilities in the study area. The mean for space configuration for the two groups is ($M=3.02$; $SD=0.59$) and ($M=3.08$; $SD=0.55$) for males and females, respectively, indicating that both male and female students were satisfied with the spatial configuration of the hostels. The results for accessibility and circulation shows the mean value of ($M=3.22$; $SD=2.97$) and ($M=2.97$; 0.56) for male and female students, respectively, which indicate that both male and female were dissatisfied with the accessibility and circulation in the hostels. The mean and standard deviation for facilities and services are ($M=2.82$; $SD=.54$) and ($M=2.89$; 0.53) for males and females, respectively, which suggests that both males and females were dissatisfied with the facilities services in the hostels.

Table 2 – Gender difference in the level of students' satisfaction

	Gen	N	Mean	Std. Deviation	Std. Error Mean
Space Configuration	Male	141	3.0113	.58689	.04943
	Female	86	3.0814	.55168	.05949
Accessibility & Circulation	Male	141	3.2151	.61867	.05210
	Female	86	2.9748	.55632	.05999
Fac_Services	Male	141	2.8227	.54271	.04570
	Female	86	2.8895	.52928	.05707

To further understand whether there is a significant difference between male and female students with satisfaction with the hostel facilities, a t-test was conducted. The result presented in Table 3 shows no statistically significant difference between male and female students in their level of satisfaction with space configuration ($t=-.892$; $p=.373$) and facilities and

services ($t=-.909$; $p=.365$) at a 5% level of significance. However, the result shows a statistically significant difference between male and female students in their level of satisfaction with accessibility and circulation ($t=2.948$; $p=.004$) at a 5% significance level. This may be since one of the female hostels is a single storey building compared to the other hostels.

Table 3– Gender difference in the level of students' satisfaction with the hostel facilities

		t-test for Equality of Means						
		t	df	Sig. (2-tailed)	Mean Difference	Std. Error Difference	95% Confidence Interval of the Difference	
							Lower	Upper
Space Configuration	Equal variances assumed	-.892	225	.373	-.07005	.07851	-.22477	.08467
	Equal variances not assumed	-.906	188.356	.366	-.07005	.07734	-.22262	.08252
Access Circulation	Equal variances assumed	2.948	225	.004	.24032	.08153	.07966	.40098
	Equal variances not assumed	3.025	194.430	.003	.24032	.07946	.08362	.39703
Facilities Services	Equal variances assumed	-.909	225	.365	-.06684	.07357	-.21180	.07813
	Equal variances not assumed	-.914	183.223	.362	-.06684	.07312	-.21110	.07742

In addition, to understand whether there is a significant difference among the students occupying the different blocks of the hostels, ANOVA was conducted. Table 4 presents the ANOVA results of the difference in satisfaction among the respondents to Hostels Blocks in the study area. The results show F-values of 0.496, 0.701 and 1.481, respectively, which are not significant at 95 % confidence interval as indicated 0.739, 0.592 and 0.209 p-values above 0.05. This indicated no statistically significant

differences among the students' satisfaction across the different Blocks of the hostels.

Table 5 presents the ANOVA results of satisfaction level among students to grade. The results show the F-values 1.057, 1.434 and 1.115, respectively, which are not significant at 95 % confidence interval and indicated 0.378, 0.224 and 0.350 P-values above 0.05. This shows that the students have an equal level of satisfaction with the facilities provided in the hostels.

Table 4 – Difference in students' satisfaction with hostel facilities across hostel blocks

Performance Indicators		Sum of Squares	Df	Mean Square	F	Sig.
Space Configuration	Between Groups	.658	4	.165	.496	.739
	Within Groups	73.696	222	.332		
	Total	74.354	226			
Access Circulation	Between Groups	1.035	4	.259	.701	.592
	Within Groups	81.942	222	.369		
	Total	82.977	226			
Facilities Services	Between Groups	1.697	4	.424	1.481	.209
	Within Groups	63.588	222	.286		
	Total	65.284	226			

Table 5 – Difference in satisfaction with hostel facilities across the level of study

Key Performance Indicators		Sum of Squares	Df	Mean Square	F	Sig.
Space Configuration	Between Groups	1.390	4	.348	1.057	.378
	Within Groups	72.964	222	.329		
	Total	74.354	226			
Access Circulation	Between Groups	2.090	4	.522	1.434	.224
	Within Groups	80.887	222	.364		
	Total	82.977	226			
Facilities Services	Between Groups	1.286	4	.321	1.115	.350
	Within Groups	63.999	222	.288		
	Total	65.284	226			

CONCLUSIONS

The research sought to assess the students' hostel facilities to improve students' living conditions in the study area. The study revealed that the students were delighted with the alternative power supply, artificial lighting of the room, natural ventilation of the room and the natural lighting of the room and were somewhat satisfied with the room's natural ventilation and the room's natural lighting. At the same time, they were dissatisfied with the bathroom facilities, handheld fire extinguishers, toilet facilities, arrangement of room furniture and vehicle parking facilities. This contradicts the findings of [11]. The study found that the students expressed dissatisfaction with most of

the criteria measured, thus showing that the performance of the hostel is not satisfactory.

The ANOVA revealed no significant difference in the level of satisfaction between the male and female students to space configuration in the hostels and facilities and services except accessibility and circulation, which indicate a slightly statistically significant difference. For hostels Blocks and Levels, no significant difference exists at all. In conclusion, we can generally say there is no difference in students' satisfaction with the hostels' facilities. Which also contradicted the finding of the work of [1]. The ANOVA revealed statistically significant differences in the mean scores of satisfactions expressed by the students with facilities among the hostel blocks in the university.

REFERENCES

1. Abdu, A., Bichi, A. M., & Adam, A. I. (2017). *Students' Satisfaction with Hostel Facilities in Kano University of Science and Technology, Wudil, Kano State, Nigeria. Research Journal of Geography, 4(7), 2349–5367.*
2. Abisuga, A. O. (2013). *Post-Occupancy Evaluation of Lagos State Polytechnic Facilities: A user-based system. Journal of Emerging Trends in Engineering and Applied Sciences, 4(2), 229–236.*
3. Adewunmi, Y., Omirin, M., Famuyiwa, F., & Farinloye, O. (2011). *Post.occupancy evaluation of postgraduate hostel facilities. Journal of facilities management, 50(29), 149–168.*

4. Ahmadi, R., Saiki, D., & Ellis, C. (2016). Post Occupancy Evaluation an Academic Building: Lessons to Learn. *Journal of Applied Sciences and Arts*, 1(2).
5. Amole, D. (2009). Residential Satisfaction in Students' Housing. *Journal of Environmental Psychology*, (1)29, 76–85.
6. Asiabaka, I. P. (2008). The need for effective facility management in schools in Nigeria. *New York Science Journal*, 1(2), 10–21.
7. Ayuba, P. Abdul, C I., & Abdurrahman, M. E. (2017). *Post-Occupancy Evaluation of Students Hostel Facilities in Federal Universities in North Central, Nigeria*. Retrieved from https://www.researchgate.net/publication/329450485_Post-Occupancy_Evaluation_of_Students_Hostel_Facilities_in_Federal_Universities_in_North_Central_Nigeria
8. Bako, S. S. (2020). Assessment of Challenges facing facility managers in the Nigerian industry. *Direct Research Journal of Agriculture and Food Science*, 7(2), 35–44.
9. Bichi, A. M., Abdu, A., & Adam, I. A (2018). Assessment of quality and condition of students' hostels in Kano University of Science and Technology Wudil, Kano State, Nigeria. *International Journal of Advancements in Research & Technology*, 7(12), 9–33.
10. Boarin, P., Besen, P., & Haarhoff, E. (2018, July). *Post-Occupancy Evaluation of Neighborhoods: a review of literature*. Retrieved from https://www.researchgate.net/publication/326635791_Post-Occupancy_Evaluation_of_Neighbourhoods_a_review_of_the_literature
11. Buba I., Damin, G. B., Ka'ase, E. T., Ojile, P. (2019). Post-Occupancy Evaluation of Female Students' Hostel at Waziri Umaru Federal Polytechnic, Birnin Kebbi, North-West Nigeria. *Journal of Environmental Science, Toxicology and Food Technology*, 13(12), 6–11.
12. Choi, J.-H., & Moon, J. (2017). Impacts of human and spatial factors on user satisfaction in office environments. *Building and Environment*, 114, 23–35. doi: 10.1016/j.buildenv.2016.12.003
13. Cleveland, B., & Fisher, K. (2013). The evaluation of physical learning environments: a critical review of the literature. *Learning Environments Research*, 17(1), 1–28. doi: 10.1007/s10984-013-9149-3
14. Devi, V., Binti Mohamad Ashari, S. N., Binti Abd Rashid, S., Bin NurAdlan, M. A., & Bin Mohamed Musadiq, M. M. (2016). Cost, Benefit and Risks Associated with in-Campus and off-Campus Accommodations of Medical Students: A cross-Sectional Study. *International Journal of Pharmacology and Clinical Sciences*, 4(3), 58–62. doi: 10.5530/ijpcs.4.3.5
15. Eke, C., Aigbavboa, C., & Thawala, W. (2013). *Post occupancy evaluation assessment of students' residence – A report from South Africa*. Retrieved from <http://psrcentre.org/images/extraimages/35%201113535.pdf>
16. Forbes, L. (2003). *Improving Educational Facilities Design and Construction Through Post Occupancy Evaluation Facility Planning and Standards*. N. d.
17. Hassanain, M. A. (2008). On the performance evaluation of sustainable student housing facilities. *Journal of Facilities Management*, 6(3), 212–225. doi: 10.1108/14725960810885989
18. Hassanain, M. A., Sedky, A., Adamu, Z. A., & Saif, A.-W. (2010). A framework for quality evaluation of university housing facilities. *Journal of Building Appraisal*, 5(3), 213–221. doi: 10.1057/jba.2009.15
19. Ikpo, I. J. (2009). Maintainability indices for public building design. *Journal of Building Appraisal*, 4(4), 321–327. doi: 10.1057/jba.2009.2
20. Ilesanmi, A. O. (2010). Post-occupancy evaluation and residents' satisfaction with public housing in Lagos, Nigeria. *Journal of Building Appraisal*, 6(2), 153–169. doi: 10.1057/jba.2010.20

21. Keys, C., & Wener, R. (1980). Organizational Intervention Issues. *Environment and Behavior*, 12(4), 533–540. doi: [10.1177/0013916580124009](https://doi.org/10.1177/0013916580124009)
22. Khalil, N., & Husin, H. N. (2009). Post Occupancy Evaluation towards Indoor Environment Improvement in Malaysia's Office Buildings. *Journal of Sustainable Development*, 2(1). doi: [10.5539/jstd.v2n1p186](https://doi.org/10.5539/jstd.v2n1p186)
23. Kooymans, H. P., Haylock, P. (2006). *Post Occupancy evaluation and workplace productivity*. Retrieved from http://prres.net/Papers/Kooymans_POE_Workplace_Productivity.pdf
24. Lee, C., & Oh, C. (2007). *Post occupancy evaluation as one approach for user-focused space design*. Retrieved from <https://www.sd.polyu.edu.hk/iasdr/proceeding/papers/POST-OCCUPANCY%20EVALUATION%20AS%20ONE%20APPROACH%20FOR%20USER-FOCUSED%20SPACE%20DESIGN.pdf>
25. Lobatón, J. C. (2011). Peer Interaction: A Social Perspective towards the Development of Foreign Language Learning. *PROFILE*, 13(1), 189–203.
26. Middlehurst, G., Yao, R., Jiang, L., Deng, J., Clements-Croome, D., & Adams, G. (2018). A preliminary study on post-occupancy evaluation of four office buildings in the UK based on the Analytic Hierarchy Process. *Intelligent Buildings International*, 10(4), 234–246. doi: [10.1080/17508975.2018.1495607](https://doi.org/10.1080/17508975.2018.1495607)
27. Nawawi, A., & Khalil, N. (2008). Post-occupancy evaluation correlated with building occupants' satisfaction: An approach to performance evaluation of government and public buildings. *Journal of Building Appraisal*, 4(2), 59–69. doi: [10.1057/jba.2008.22](https://doi.org/10.1057/jba.2008.22)
28. Newman, J. I. (2007). Old Times There Are Not Forgotten: Sport, Identity, and the Confederate Flag in the Dixie South. *Sociology of Sport Journal*, 24(3), 261–282. doi: [10.1123/ssj.24.3.261](https://doi.org/10.1123/ssj.24.3.261)
29. Nimako, S. G., & Bondinuba, F. K. (2013). Relative Importance of Student Accommodation Quality in Higher Education. *Current Research Journal of Social Sciences*, 5(4), 134–142. doi: [10.19026/crjss.5.5548](https://doi.org/10.19026/crjss.5.5548)
30. Novek, S., Menec, V., Tran, T., & Bell, S. (2013). *Social participation and its benefits*. Retrieved from https://www.gov.mb.ca/seniors/publications/docs/senior_centre_report.pdf
31. OECD. (2013). *Review of building quality using post occupancy evaluation*. Retrieved from https://www.oecd-ilibrary.org/education/review-of-building-quality-using-post-occupancy-evaluation_715204518780
32. Ojo, I. C., Ojo, F. K., Olabintan, O. D., & Ologunagba, M. M. (2013). Post occupancy evaluation of privatised students' hostel: Case study of Federal University of Technology, Akure. *International Journal of Computer Science and Information Technology and Security*, 2(3), 237–245.
33. Oladiran, O. J. (2013). *A post occupancy evaluation of students' hostels accommodation*. *Journal of Building Performance*, 3(4), 33–43.
34. Onu, E. M. (2015). *Development of a Post-Occupancy Evaluation Toolkit for Student Hostel* (Master's thesis), Ahmadu Bello University. Zaria.
35. Owolabi, B. O. (2015). *The Effects of Students' Housing on Academic Performance at the University of Ibadan in Nigerian*. *International Journal of Scientific & Engineering Research*, 6(3), 1118–1132.
36. Preiser, W. F. (2013). *Improving Building Performance*. Washington: National Council of Architectural Registration Board.
37. Price, I., Matzdorf, F., Smith, L., & Agahi, H. (2003). The impact of facilities on student choice of university. *Facilities*, 21(10), 212–222. doi: [10.1108/02632770310493580](https://doi.org/10.1108/02632770310493580)
38. Susilawati, C. (2011). *Student Dormitory Development Plan with Linear Programming Method*. Retrieved from http://www.prres.net/papers/Susilawati_Student_Dormitory_Development_Plan_with_Linear_Programming_Method.pdf

39. Tijani, A. (2007). *An assessment of the effectiveness of facility management as applied to students' hostels in University of Lagos* (Bahelors thesis), University of Lagos. Lagos.
40. Ulyani Mohd Najib, N., Aini Yusof, N., & Zainul Abidin, N. (2011). Student residential satisfaction in research universities. *Journal of Facilities Management*, 9(3), 200–212. doi: [10.1108/147259611111148108](https://doi.org/10.1108/147259611111148108)
41. Van der Klis, M., & Karsten, L. (2009). Commuting partners, dual residences and the meaning of home. *Journal of Environmental Psychology*, 29(2), 235–245. doi: [10.1016/j.jenvp.2008.11.002](https://doi.org/10.1016/j.jenvp.2008.11.002)
42. Vischer, J. C. (2011). *Post Occupancy Evaluation: A Multifaceted Tool for Building Improvement*. Retrieved from https://www.researchgate.net/publication/236144016_Post-Occupancy_Evaluation_A_Multifaceted_Tool_for_Building_Improvement
43. Wheeler, A. S., Passe, U. (2015). *Green school, healthy school? The role of children in post-occupancy evaluation to determine indoor air quality in classrooms*. Retrieved from <https://dr.lib.iastate.edu/server/api/core/bitstreams/e1b555a5-4177-4550-9232-4335963ee102/content>
44. Zengel, R., & Kaya, I. S. (2011). A post occupancy evaluation of shared circulation spaces of the faculty of arts and sciences of Dokuzeylul University. *International Journal of Architectural Research*, 5(3), 58.
45. Zimmerman, A., & Martin, M. (2001). Post-occupancy evaluation: benefits and barriers. *Building Research & Information*, 29(2), 168–174. doi: [10.1080/09613210010016857](https://doi.org/10.1080/09613210010016857)

Cooperators Involvement and Satisfaction on Cooperative Society Housing Activities in Jos Plateau State, Nigeria

Aishatu Adamu Mazadu ¹, Maryam Salihu Muhammad ², Muhammad Usman Adekunle ²

¹ *University of Jos*

P. M. B 2084, Jos, Nigeria

² *Abubakar Tafawa Balewa University*

Dass road, P. M. B. 0248, Bauchi, 740272, Nigeria

DOI: [10.22178/pos.76-9](https://doi.org/10.22178/pos.76-9)

JEL Classification: O18

Received 21.10.2021

Accepted 25.11.2021

Published online 30.11.2021

Corresponding Author:

Aishatu Adamu Mazadu

aishatumazadu@gmail.com

© 2021 The Authors. This article is licensed under a [Creative Commons Attribution 4.0 License](https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/)

Abstract. This research aims to assess cooperators involvement and satisfaction with housing activities in Plateau State, Nigeria, to measure their degree of influence on housing activities. The study was based on various questionnaire survey methods conducted on institution-based cooperative societies engaged in suitable housing activities. The data was collected from Jos University Teaching Hospital JUTH multipurpose cooperative society cooperators and analysed using mean ranking descriptive statistical tools. Multiple regression was conducted. Regression model summary and the ANOVA result were obtained. The model produced an overall R-value of 0.421 and an R²-value of 0.177 with F-statistics of 32.685, which are significant as indicated by a p-value of 0.000. The two independent variables included in the study explain about 17.7 % of the variation in housing activities. This shows that both involvement and satisfaction of cooperators influenced housing activities. The study recommended that cooperators be more involved in all housing activities from the initial stage to the completion for a more positive outcome and ensure their utmost satisfaction based on their housing demand. This will motivate them and increase patronage of the cooperative society for their housing needs at all times.

Keywords: involvement; satisfaction; cooperators; cooperative society; housing activities.

INTRODUCTION

Housing is one of the three basic needs of man, and it is the most essential for the physical survival of man after the provision of food. It is collectively acknowledged as the second most basic human need after food and is a significant economic asset in every nation [4]. The provision of decent and qualitative housing for the teeming population had been a fundamental objective of various governments across the world. Despite this, the housing problem persists from quantitative to qualitative, particularly in developing countries [8]. For example, authors [18] asserted that to adequately house the urban population in Nigeria, a conservative figure of 409 227 housing units should have been constructed in 1990 due to negligence the number rose to 783 042 units in 1995; 1 333 176 units in the year 2000; 1 543 318 units in 2003, 2 171 603 units in 2010, 17 million units in 2012 and 20 million units in 2018 [17]. Hence the need for all the stakehold-

ers to join hands in providing housing needs for the populace.

Plateau State's housing deficit is estimated between 450 000 to 500 000 for the entire state, with about 900 000 residents based on the 2006 census and 240000 debts for the more excellent Jos's master plan. Since the State low-cost housing units of the 1970s and the Shagari mass housing scheme in 1980's not much has been done in terms of direct provision of mass housing units for citizens in Plateau state, except for this present administration that intends to provide about 50800 housing units across the state. Thus, the federal government has acquired land for mass housing to citizens in the state, yet no positive result has been recorded [16]. Moreover, frequent crises in the state led to the destruction of houses and properties without any proper plan for erecting new ones or rehabilitating their old ones. This increases demand for places that outweigh its supply in the state. The resultant effect

of this shortfall led to high rental prices, overcrowding, uncontrolled squatter settlements and slums. The situation is worrisome. Like any other part of the country, Plateau State has a high demand for housing that outweighs the supply, hence the need for other bodies to curb this menace.

However, one of the solutions being explored by underprivileged groups is cooperative societies housing. It has been said to have played vital roles in housing in some countries, but the concern is the activities of cooperative societies in the area of housing in Nigeria [29]. Author [6] suggested that cooperative societies can be a viable mechanism in positively impacting funding housing in urban centres, especially for public institutions in Nigeria. It can assist the government in meeting the targets set under the 1991 National Housing Policy to ensure the underprivileged people gain access to decent housing.

Literature Review

Author [2] stated that cooperative societies are formed principally to meet peoples' mutual needs based on the idea that a group of people can achieve goals that none of them could achieve alone. The formation and purpose of cooperative societies are not to meet unessential collective or individual needs. Instead, it aims to provide necessities that otherwise might take a long time to implement or are completely unaffordable without assistance. Housing activities by cooperative societies are various methods, techniques, and processes that assist co-operator's in building their own houses or directly purchasing the homes to solve their housing problems. Unlike the government and profit-oriented private sector, the cooperative method of housing emphasises end users' participation from the commencement of the process [27]. This is made possible based on the principles and values that govern the operation and activities of cooperative societies.

Authors [13] revealed that the cooperative housing approach yielded little progress in alleviating the housing problem. Author [5] submitted that the housing cooperatives are not only instruments of collective ownership but are also mechanisms of housing finance and construction in the developing world. On the other hand, author [19] expressed the contrary opinion that cooperative societies have yet to make any signify significant-

ly impact revealed that housing cooperatives have provided adequate housing for women in Nairobi, Kenya. Author [30] asserted that SACCO had done tremendously well in the housing sector, given the challenging environment in which it operates. Author [20] submitted that despite the seeming failure of cooperative housing initiatives in the country, the same societies are still viewed as instrumental vehicles for facilitating the poor to access decent housing, especially in the urban context in Tanzania. Authors [14] submitted that housing provision through cooperatives exhibits affordability through bulky procurement of construction materials and technical expertise, involvement of members in the do-it-yourself and improved efficiency through repetitive works in house construction. Authors [25] stated that housing activities by cooperative societies include land acquisition, houses developed and allocated to co-operator's at a subsidised rate, building materials procurement, direct housing purchase, and direct private project and providing loans for housing to co-operator's. Efforts directed at meeting the housing objectives of cooperative members have resulted in different strategies depending on the goal, financial capacity, and level of assistance received [27].

Authors [9] stated that involvement is the act of participating in cooperative societies activities or an act of including co-operators in activities of having co-operators in cooperative societies' activities. It is crucial to the adequate performance of a harmonious society, which is also pertinent to their goal attainment. Author [21] revealed that the inclusion of poor people through decision-making builds commitment to change since people gain self-confidence and a sense of personal control through participation. On the other hand, lack of involvement creates powerlessness among poor people. The involvements of co-operators in housing activities decisions are crucial to the achievement of cooperative societies housing. Author [20] stated that co-operators should be involved in the decision regarding housing activities such as the decision on the location of the site to purchase, on how to finance housing sector activity, on type of infrastructure to provide on land, the decision to carry out actual construction, processes of land and building documentation deciding, on professionals to hire, deciding on the size of plot to purchase, deciding on whom to buy land from and how much to pay for the ground etc. Authors [23] submitted that

co-operator's involvement in housing decisions has been a significant driving force for the favourable and favourable performance of the cooperative society housing. Authors [1] averred that the involvement of cooperative societies in housing activities has been successful.

Author [22] stated that satisfaction is the degree of pleasure provided by the goods and services of a company as measured by the number of repeat customers. It is also the quality or state of being satisfied or contentment. Author [26] asserted that cooperators satisfaction is a precursor of improved performance and cooperator retention for any cooperative society. Member's goals, what they desire from their cooperatives are critically related to why they joined the joint in the first place. These goals also affect member satisfaction with the cooperative, commitment to it, and participation in its activities. This definition clarifies that satisfaction is a function of perceived performance and expectations. The ability of a cooperative to meet its members' expectations depends on whether management effectively evaluates membership needs [2]. Author [7] reported that cooperators' attitudes towards their cooperatives significantly impact their cooperative participation behavioural intentions. Author [24] submitted that achieving high cooperators satisfaction requires a harmonious society to continually monitor and examine their co-operators' experiences, opinions, and suggestions. Authors [4] reported that cooperators expressed their satisfaction with housing cooperative loans than the National housing fund (NHF). Author [12] also revealed that cooperators expressed their satisfaction with an interest rate, affordability, transaction cost, availability and collateral for housing finance. However, in housing activities, cooperators need to be satisfied with all processes, methods and techniques of

housing activities from the initial stage to the completion based on demand.

METHODS

This research was carried out in Plateau State; the quantitative approach was adopted, descriptive survey design. The study's target population was co-operators of Jos University Teaching Hospital (JUTH) Multipurpose Cooperative Society. The sample frame obtained from JUTH Multipurpose cooperative society is 3000 co-operators, but only 2200 members are active; therefore, only the active members were considered for this study. The sample size of 327 used for this research was chosen using the [10] sample table. Multistage sampling was used. This involved taking samples in stages using smaller and smaller units at each step [3]. Then simple random sampling technique was also adopted. This is because it gives each equal chance or probability of being selected, reducing selection bias [3]. Three hundred twenty-seven closed-ended questionnaires were distributed to the co-operators of the cooperative societies to generate data for the study.

RESULTS AND DISCUSSION

The reliability of the measurement scale was assessed using the recommended minimum Cronbach's alpha coefficient of 0.7. The Cronbach's Alpha test was conducted on the questionnaire constructs. The test revealed that involvement and satisfaction have good internal consistency with Cronbach's Alpha of 0.710 and 0.723 each, while housing activities have an internal consistency with Cronbach's alpha of 0.753. This is shown in table 1.

Table 1 – Cronbach's Alpha Value of questionnaire constructs

No	Variables	Item Statistics / No. of construct	Cronbach's Alpha Value	Reliability status
1	Involvement	11	0.71	Acceptable
2	Satisfaction	8	0.72	Acceptable
3	Housing activities	7	0.75	Acceptable

Effects of cooperators involvement and satisfaction on housing activities by cooperatives societies in the study area were determined using Multiple Regression Analysis (MRA). The enter method was used with housing activities as the

dependent variable while involvement and satisfaction were the independent variables. The regression model was specified to produce the model summary and analysis of variance (ANOVA) to determine the independent variables' influences or predictors on the dependent

variable. The model summary and ANOVA are presented in table 2. The model produced an overall R-value of 0.421 and an R²-value of 0.177 with F-statistics of 32.685, which are significant

as indicated by p-value of 0.000. The two independent variables included in the study explain about 17.7 % of the variation in housing activities.

Table 2 – Model Summary and ANOVA

Model	R	R ²	Adjusted R ²	Std. Error of the Estimate	Change Statistics				
					R ² Change	F Change	df1	df2	Sig. F Change
1	.421a	.177	.172	.26410	.177	32.685	2	304	.000

Table 3 shows the regression coefficients of the independent variable, indicating the individual contribution of each of the independent variables

on the dependent variable. The result shows that the coefficients were all significant with p-values of 0.000 testing on a 5% low significance level.

Table 3 – Coefficients

Model	Unstandardised Coefficients		Standardised Coefficients	T	Sig.	Correlations			Co linearity Statistics		
	B	Std. Error	Beta			Zero-order	Partial	Part	Tolerance	VIF	
1	(Constant)	1.010	.123	8.211	.000						
	satisfaction	.312	.053	.318	5.898	.000	.372	.320	.307	.930	1.075
	involvement	.173	.046	.204	3.777	.000	.288	.212	.197	.930	1.075

The result shows that co-operator's involvement has a relationship contribution of 0.204 magnitudes on housing activities.

This means that for a unit increase in co-operator's involvement, there is a corresponding increase of 20.4% in housing activities. Moreover, co-operator's satisfaction with housing activities in Jos North as indicated by standardised beta coefficient of 0.318. This means that for a unit increase in co-operator's satisfaction, there is a corresponding increase of 31.8% in housing activities. This means that the higher the level of co-operator's satisfaction with housing activities in Jos North, the higher the housing activities and vice versa.

CONCLUSIONS

The study came when the government was trying to make housing available to its citizens. The survey findings indicated that co-operators are fully involved, very well satisfied with housing activities by their cooperative society. The study demonstrated a significant effect of cooperative

societies' involvement and satisfaction with housing activities. A regression analysis was conducted, and it indicated a summary of regression and ANOVA model that fitted well and good as it produced strong R² and F-statistics values. Therefore, co-operators should be more involved in all processes of housing activities from the initial stage to the completion for a more positive outcome. This will motivate them and increase patronage of the society for their housing needs at all times.

Co-operator's satisfaction in all activities is paramount. Therefore, cooperative societies should look into all housing activities and ensure the utmost satisfaction of co-operators based on their demand and needs.

Cooperative societies need to source funds outside to hasten housing activities

Government should come in to assist cooperatives with the fund at a low-interest rate to speed up housing activities since they are now considered an alternative mechanism in solving housing needs.

REFERENCES

1. Adedeji, Y. M., & Abiodun, O. O. (2012). An Evaluation of Accessibility of Low-Income Earners to Housing Finance in Nigeria. *European Scientific Journal*, 8(12), 80–95.
2. Dogarawa, A. B. (2010). The Role of Cooperative Societies in Economic Development. *SSRN Electronic Journal*. doi: 10.2139/ssrn.1622149
3. Easton, V., & McColl, J. (n. d.). *Statistics Glossary*. Retrieved from <http://www.stats.gla.ac.uk/steps/glossary/sampling.html>
4. Farouk, B. U., David, I. J., & David, O. A. (2014). Savings and Credit Cooperative Societies (SCCs): A Panacea to Accessing Funds for Housing Development to Workers of Public Institutions in Nigeria. *Journal of Economics and Sustainable Development*, 5(23), 135–148.
5. Ganapti, S. (2014). *Housing cooperatives in the developing world*. Hoboken: Routledge.
6. Gbadeyan, R. A. (2011). Private Sector's Contributions to the Development of the Nigerian Housing Market. *Current Research Journal of Social Sciences*, 3(2), 104–113.
7. Iruguthu, E. W. (2014). *Factors that influence customer satisfaction in savings and credit cooperatives (saccos) in Kenya: A case study of Balozi Sacco* (Masters thesis). Retrieved from <http://erepo.usiu.ac.ke/bitstream/handle/11732/56/Emily.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
8. Kabir, B., Bustani, S. (2009). *A Review of Housing delivery efforts in Nigeria*. Retrieved from http://www.gla.ac.uk/media/media_129767_en.pdf
9. Kadarisman, H., & Suharyono, S. (2014). The Effect of Members Participation on Business Self-Reliance and Members Welfare (Study on Cooperative Corporation in East Java Indonesia). *Journal of Business and Management*, 16(6), 15–21.
10. Krejcie, R. V., & Morgan, D. W. (1970). Determining Sample Size for Research Activities. *Educational and Psychological Measurement*, 30(3), 607–610. doi: 10.1177/001316447003000308
11. Law Nigeria. (2018, April). *University teaching hospitals*. Retrieved from <https://bit.ly/33nLigJ>
12. Mahmud, S. M. (2011). *An evaluation of the contributions of cooperative societies in housing finance to workers of tertiary institutions* (Master's thesis). Retrieved from <https://e-projecttopics.com/topic/4188-an-evaluation-of-the-contributions-of-cooperative-societies-in-housing-finance-to-workers-of-tertiary-institutions.html>
13. Marunga, N., & Mberengwa, I. (2014). The Effectiveness of the Housing Cooperative Approach in the Provision of Urban Housing in Bindura. *ResearchJournal's Journal of Geography*, 1(6), 1–23.
14. Mhekela, T., & Kombo, H. (2015, December 3–4). *Assessment of the contribution of housing cooperatives in the provision of affordable housing*. Retrieved from <https://www.nhbra.go.tz/uploads/documents/sw/1471249494-x-CONTRIBUTION%20OF%20HOUSING%20CO-OPERATIVES%20IN%20THE%20PROVISION%20OF%20AFFORDABLE%20HOUSING.pdf>
15. Ministry of Commerce and Industry. (2019). *About*. Retrieved from <https://bit.ly/3yhixh8>
16. Ministry of housing and urban development. (2019). *About*. Retrieved from <https://bit.ly/3DO5dll>
17. Moore, E. A. (2019). Addressing Housing Deficit in Nigeria: Issues, Challenges and Prospects. *Economic and financial review*, 57(4), 201–222.
18. Morakinyo, K. O., Okunola, A. S., Ogunrayewa, M. O., & Dada, O. (2015). A Review of Private Sectors' Involvement in Urban Housing provision in Nigeria. *International Journal of Civil Engineering, Construction and Estate Management*, 3(2), 36–47.
19. Ndubueze, O. J. (2009). *Urban housing affordability and housing policy dilemmas in Nigeria* (Doctoral thesis). Retrieved from <https://dev.humanitarianlibrary.org/sites/default/files/2013/08/Ndubueze09PhD.pdf>

20. Nguluma, H. (2016). Access to Housing through Cooperatives: Potentials and Challenges from Tanzania. *International Journal of Humanities, Social Sciences and Education*, 3(9). doi: 10.20431/2349-0381.0309012
21. Nyanda, M. M. (2013). *Factors influencing empowerment of cooperative members in Tanzania: a case of Nyanza cooperative union, Mwanza region* (Master's thesis). Retrieved from <http://www.suaire.sua.ac.tz/bitstream/handle/123456789/453/MICHAEL%20MAHENE%20NYANDA.pdf?sequence=2&isAllowed=y>
22. Nyer, P. U. (2000). An investigation into whether complaining can cause increased consumer satisfaction. *Journal of Consumer Marketing*, 17(1), 9–19. doi: 10.1108/07363760010309500
23. Olabisi, A., Petronilla, O. I. (2011). Effect of members' participation on cooperative performance: a study of selected multipurpose cooperative societies (mcs) in Awka South Lga of Anambra state, Nigeria. *International Journal of Multi-disciplinary research*, 4, 117–126.
24. Olanda, J. (2006). *Leadership Behaviour, Job satisfaction, Organisational Commitment, Service Quality and Customer Satisfaction in manufacturing sector* (Master's thesis), University of Nairobi. Kenya.
25. Olayinka, C. O., Samuel, A. O., & Olufemi, D. D. (2017). Empirical Determination of Co-operative Housing Intervention Methods in Lagos Metropolis. *Covenant Journal of Research in the Built Environment*, 4(1), 49–66.
26. Oliver, R. L. (1999). Whence Consumer Loyalty? *Journal of Marketing*, 63, 33–44. doi: 10.2307/1252099
27. Oyalowo, B. (2018). *An assessment of co-operative societies and housing supply in Lagos State* (Doctoral thesis). Retrieved from https://ir.unilag.edu.ng/bitstream/handle/123456789/3249/4_Thesis.pdf?isAllowed=y&sequence=2
28. QuestionPro. (n. d.). *Likert scale questions with examples*. Retrieved from <https://www.questionpro.com/article/likert-scale-survey-questions.html>
29. Sazama, G. W. (2000). Lessons from the History of Affordable Housing Cooperatives in the United States: A Case Study in American Affordable Housing Policy. *The American Journal of Economics and Sociology*, 59(4), 573–608.
30. Wood, D. S (2019, June 11). *The Role of Savings and Credit Cooperative Organisations in Kenya's Housing Finance Sector*. Retrieved from <https://www.urbanet.info/savings-and-credit-cooperative-organisations-in-kenya/#:~:text=Savings%20and%20Credit%20Cooperative%20Organisations%20play%20a,for%20housing%20security%20in%20Kenya.&text=Their%20importance%20in%20the%20housing,SACCOs%20and%20housing%20cooperative%20networks>

Assessing the Role of Social Media in the Fight Against Sexual Assault

Chinyere Linda Agbasiere ¹

¹ *Madonna University*

P. M. B 05 Elele, Rivers State, Nigeria

DOI: [10.22178/pos.76-7](https://doi.org/10.22178/pos.76-7)

JEL Classification: [I39](#)

Received 21.10.2021

Accepted 25.11.2021

Published online 30.11.2021

Corresponding Author:

agbasierechinyere@gmail.com

© 2021 The Author. This article is licensed under a [Creative Commons Attribution 4.0](#)

License

Abstract. We examine the challenges faced by women for effective communication on social media. The majority of the data used in this study was primary, and it was gathered in the field using a questionnaire. The questionnaire utilized in this study was a written list of questions that had been carefully designed and selected to collect data. The questions were closed-ended and focused on women's issues and their use of social media. Cronbach alpha was used to test the dataset's validity, consistency, and reliability based on the obtained information. Cronbach's Alpha for all constructs or items was more significant than the minimum acceptable reliability coefficient of 0.5 to 0.9, indicating strong internal consistency.

Furthermore, Cronbach's Alpha for all constructs was more than the minimal permissible reliability coefficient, indicating that they were valid and trustworthy and hence suitable for use. We notice that most respondents in this study reported that they had experienced social media harassment. Our findings show, in particular, that the majority of respondents in this study believe that women are usually overlooked when it comes to matters requiring social media opinions. We opined that information, education, and communication are empowering tools from the preceding. It is the challenge of women in leadership to dismantle the obstacles in the women's use of information media. No form of women empowerment will succeed until these challenges are met.

Keywords: social media; women empowerment; communication; gender equity.

INTRODUCTION

Violence against women (VAW) is one of the most systematic and prevalent human rights abuses globally. Such gender-based violence against women is a form of discrimination deeply rooted in power imbalances and structural inequality between women and men. Violence against women is a global phenomenon, occurring in every continent, country, and culture. It harms families, impoverishes communities, and reinforces other forms of inequality and violence throughout societies.

Sexual assault continues to be a pervasive problem in the United States. While prevalence estimates vary considerably based on research samples and definitions of sexual assault, a nationally representative survey estimates that 19.3 % of women and 1.7 % of men have been sexually assaulted at some point in their lifetime [1]. A significant body of research has been devoted to examining the typical characteristics of male perpetrators who sexually assault female victims. A

deeper understanding of the characteristics most frequently associated with sexual assault perpetrators helps understand the etiology of sexual assault perpetration. In addition, it may help identify possible methods of intervention and prevention.

Several non-governmental organizations (NGOs), international organizations, and government interventions have used mass media in the past few years to combat sexual harassment and other forms of VAW and promote family planning – which is another essential sexual health issue – through development communication [14]. However, most of these campaigns, especially recent ones, lack published data measuring their impacts.

Data on sexual violence typically come from the police, clinical settings, non-governmental organizations, and survey research. The relationship between these sources and the global magnitude of the problem of sexual violence may be viewed as corresponding to an iceberg floating in the water. Research on female sexual assault perpetra-

tors is still emerging, with fewer studies than on male perpetrators who assault female victims. Most existing research has focused on the characteristics and behaviours of female offenders who commit assaults against children or adolescents. There is little consensus on the role of social media in combating sexual assaults, hence the motivation for this study.

The output of this study is a theoretical proposition aiming to identify ways in which online and social media could be used to combat sexual harassment on different levels, namely: the sexual harassment survivor; bystanders/witnesses of sexual harassment, or the immediate social circles of survivors and perpetrators; the Nigerian society at large; different organizations such as educational institutions, workplaces, malls, etc.; and the country's legislation and policies. Together, these propositions form a framework that other organizations and entities could utilize in Nigeria for development communication campaigns against sexual harassment. Ultimately, the use of this framework shall play a role in creating sexual harassment-free spaces and decreasing sexual harassment prevalence rates in Nigeria.

Literature review

Social media has gained a lot of popularity over the past few years. As a result of this popularity, other traditional Media have experienced a decline in business and popularity. Social media networks are applications that allow users to build personal websites accessible to other users for the exchange of unique content and communication [9]. According to [9], social media can be characterized as online applications, platforms, and media to facilitate interactions, collaborations, and content sharing. Author [3] argues that though communication is the core dimension of social media networks, not all platform categories are equally suitable for all marketing objectives because most platforms are not equally well suited for information, collaboration, and cultivating relationships. Social networks are primarily for communication and exchanging ideas of interest among peer groups or communities. According to [5], however, a long-term friendship can be developed and maintained through frequent communication initiated by the marketer on the interactive social networks.

Furthermore, the vocal members become the opinion leaders. In this way, a collaboration be-

tween the marketer and the online consumer/or prospect is developed. This means that there would be no severe engagement amongst the online communities without information flow within the communities and the brand.

Sexual harassment is defined as: "any form of unwanted words and/or actions of a sexual nature that violate a person's body, privacy, or feelings and make that person feel uncomfortable, threatened, insecure, scared, disrespected, startled, insulted, intimidated, abused, offended, or objectified". Sexual harassment is a global problem that women suffer from in developing developed countries. For example, studies have shown that 79 % of women living in urban settings in India, 86 % in Thailand, and 89 % in Brazil have faced harassment or violence in public spaces [16]. Furthermore, a survey conducted in Afghanistan – a country where women are required to cover completely – found that 93 % of the women were subjected to harassment in public spaces, 87 % in workplaces, and 89 % in educational institutions. The case in the United Kingdom is no better; 75 % of women living in UK cities have been subjected to sexual violence or harassment in public areas, and 51 % of female Londoners feel at risk of facing harassment in public transportation [16]. Table 1 below shows some prevalence rates of different forms of sexual harassment in several countries.

Recently, as online and social media became more accessible, popular, and ubiquitous, they have become a communication medium. This includes health issues, such as changing beliefs and providing tips about prevention of certain diseases [6], providing health tips [17], awareness about specific conditions and their risks, and understanding of health risks. It also includes means of empowering women such as [2, 8], as well as combating violence against women in different forms, such as female genital mutilation/cutting (FGM/C), sexual harassment, and domestic violence [11].

Theoretical Framework. Earlier models used in development interventions, such as the self-efficacy model, focused mainly on the individual. However, changing violent behaviour does not depend entirely on the individual but also on social and physical environments and the individual's interaction with them. As such, campaigns aiming to combat violent behaviour must address the different levels of influence that may lead to such behaviour, thus increasing the prob-

ability of changing it. Therefore, the theoretical framework for this study is primarily based on the Social Ecological Model, which was first developed following World War I to understand the interrelations between different levels of influence on human behaviour. By the 1970s, Urie Bronfenbrenner had developed a conceptual, social-ecological model for human development and continued to revise it throughout his scholarly career until 2005. The concept behind Bronfenbrenner's model is that to understand human development, the whole environment where this development occurs and the person's interaction with it should be studied. He defines development as: "a lasting change in how a person perceives and deals with his environment".

Empirical Review. Several studies have found that individuals with access to different mediums (e.g. radio, television, print media, and the Internet) use other mediums to fulfil different needs. The Internet – is a medium for different types of communication; one-to-one communication (e. g. email, private messages), group communication (e.g. group chats, social media posts), and mass communication (online newspapers, IPTV) – makes identifying uses of the Internet as a medium for communication more problematic than traditional mediums which usually support one type of communication [4]. According to [4], people use online media with standard communication tools to fulfil different needs in their daily lives. For example, web surfing is used in ways similar to newspapers and television for collecting information and entertainment. The Internet was found to be the medium used most for ordering information. Interpersonal platforms are used for social bonding, maintaining relationships, problem-solving, and persuasion. This shows that as people get used to specific media types, the way they use them evolves, as the diffusion of innovations concept suggests.

In the past decade, social media has become increasingly popular. Today, it is used to "pass the time, maintain relationships, meet new people, keep up with current trends, and gather social information" [13]. Although, in addition, social media has been linked to collecting political information and civic engagement, it has also been found that college students who use Facebook for politics and civic engagement are more likely to practice them offline [10]. In addition, it has been found that social media users usually do not use one form of social media but rather utilize different forms of online and offline communication.

Furthermore, new social media platforms are linked to social trends to maintain a specific "communication repertoire" [12]. One increasingly widespread use of online media is help-seeking, especially in the case of health issues. Research has suggested that four in every ten adults have used the Internet at least once in the previous year to seek health information. In addition, using health websites has had a positive effect on attitude and behaviour change.

Using such websites is linked to reducing anxiety and increasing self-efficacy [17]. With the emergence of social media platforms, the Internet has become a more important source for seeking help and collecting health-related information. For example, in their study, [7] have used Facebook, Twitter and Google search engine for a pilot campaign about maternity health and found that these platforms – especially Facebook and Google – have a broad reach and are a cheap means of communicating public health information. This was of particular importance since 45 % of the media time for Americans was spent on the Internet and mobile devices [7], and 73 % of the adults use social media [13]. However, it is essential to note that the Internet and social media are also abused to harass women. In fact, with the rise in the use of social media, sexual harassment has become more prevalent. There are different ways of doing so, including sending unwanted messages with sexual content, abusing someone's data and photographs, online stalking, and even stalking in person [11].

METHODOLOGY

Data for this paper are drawn from 50 respondents of a cross-section of service providers, public educators, activists, advocates, writers, and researchers engaged in various activities relating to social media and sexual assaults. The majority of these respondents were engaged in a survey on social media. Thus, participants were not random but found through nonprobability sampling. Such sampling is appropriate, given that this study seeks to gain a deeper understanding of the perspectives and work of those already committed to sexual assaults prevention, rather than generalizing to the population at large. However, the data used for this study were majorly primary, and these were obtained from the field through a questionnaire. The questionnaire used in this study took the form of a written list of questions, which were constructed and ade-

quately selected to obtain information. The questions were closed-ended based on social media and sexual assaults. Cronbach alpha was then used to test for the dataset’s validity, consistency, and reliability from the data obtained. All the constructs or items had Cronbach’s Alpha above the minimum acceptable reliability coefficient between 0.5 to 0.9 and exhibited good internal consistency. Since all the constructs had Cronbach’s Alpha above the minimum proper reliability coefficient, it can be considered valid and reliable, therefore suitable for usage.

RESULTS AND DISCUSSION

This section analyses the questionnaire administered and retrieved from the respondents, from which our recommendation and conclusion are drawn. A total of 50 questionnaires were sent out to the respondents for data generation, as shown in the table below.

Table 1 – Analysis of Questionnaire

Questionnaires	Copies	Percentage
Retrieved & validated	40	80
Un-retrieved	2	4
Unvalidated	8	16
Sent copies	50	100

Table 3 – Responses to Research Question 2

No	Questions	Responses						Total	
		Yes	%	Undecided	%	No	%	Response	%
1	Through social media, I can confidently express my opinion on social harassment issues	37	93	0	0	3	7	40	100
2	Social media is a veritable tool to draw the attention of policy makers on sexual harassment	36	92	0	0	4	8	40	100
3	I have participated in various campaigns on social media on sexual harassment and assaults	38	95	0	0	2	5	40	100

From the table, we observed that, on average, 37 respondents agreed that through social media, they could confidently express their opinion on social harassment issues. This represented about 93% of the total respondents. This implies that most of the respondents in this study agreed that social media could positively influence the fight against sexual harassment. Similarly, about 3 of the respondents disagreed that they can confidently express their opinion on social harassment issues through social media. This represented about 7% of the entire respondents. Also,

From the table above, out of the 50 questionnaires that were sent, 40 of them were retrieved and validated. This represented 80% of the total questionnaire sent, and this was the number used for analysis in the subsequent sections that will follow. However, the table also shows that 2 of the questionnaires could not be retrieved while eight copies representing 16% could not be validated as some were incomplete.

Table 2 – Gender Distribution of Respondents

Gender	No	Percentage
Males	18	44
Females	22	56
Total	40	100

Also, from the retrieved questionnaires and as seen from the table above, it is observed that 18 of the respondents were males, which represented 44% of the total questionnaire retrieved. Similarly, 22 of them described 56% of the whole questionnaire recovered.

The table 3 shows the respondents’ responses related to the research question: what is the role of social media in combating sexual assaults?

from the table, we observed that, on average, 36 respondents agreed that social media is a veritable tool to draw the attention of policymakers on sexual harassment. This represented about 92% of the total respondents. This implies that the majority of the respondents in this study agreed that social media is a veritable tool to draw the attention of policymakers on sexual harassment.

Similarly, we find that about 4 of the respondents disagreed that social media is a veritable tool to draw the attention of policymakers on sexual harassment. This represented about 8% of the

entire respondents. We also find that 38 respondents participated in various campaigns on social media on sexual harassment and assaults. This represented about 95% of the total respondents. This implies that most of the respondents in this study participated in various campaigns on social media on sexual harassment and assaults. Similarly, we find that about 2 of the respondents did not participate in various campaigns on social media on sexual harassment and assaults, representing 5% of the respondents.

Social mobilization aims to raise awareness on a particular issue to achieve social change/development. Social mobilization can be any action taken by groups with the same development objective to mobilize society to reach this objective. This action could be in the form of signing a petition, protesting, or creating a social media campaign. Based on the findings of this study, we find that social media is a veritable tool to draw the attention of policymakers on sexual harassment. Mainly, our results show that majority of the respondents in this study participated in various campaigns on social media on sexual harassment and assaults. Media advocacy campaigns are designed to address the “power gap” rather than the “information gap”. Development of communication campaigns that address the information gap target individuals by raising awareness and providing knowledge about a specific behaviour without considering the sociopolitical conditions that lead to or encourage such behaviour.

On the other hand, media advocacy campaigns consider that negative behaviour is not necessarily a result of lack of knowledge, and therefore addresses the power gap by targeting society as a whole and focusing on the sociopolitical root causes that lead to such behaviour. It aims to change the environment that enables such behaviour and pressure decision-makers to change

policies or enforce them. Media advocacy campaigns target external factors that might lead to this behaviour, such as “basic housing, employment, education, healthcare, and personal security” [15].

CONCLUSIONS

Sexual harassment has several negative physical and psychological impacts on women and economic effects on the country. It has a significant adverse effect on women’s freedom of movement, pursuing education, careers and different potential opportunities, women’s health and well-being, and interaction and presence in the social and public spheres. The data used for this study were majorly primary, and these were obtained from the field through a questionnaire. The questionnaire used in this study took the form of a written list of questions, which were constructed and adequately selected to obtain information. Cronbach alpha was then used to test for the dataset’s validity, consistency, and reliability from the data obtained. All the constructs or items had Cronbach’s Alpha above the minimum acceptable reliability coefficient between 0.5 to 0.9 and exhibited good internal consistency. We conclude that social media is a veritable tool to draw the attention of policymakers on sexual harassment. Mainly, our results show that majority of the respondents in this study participated in various campaigns on social media on sexual harassment and assaults. Furthermore, there is evidence that social media content plays a vital role in combating sexual harassment through social media by stirring discussions and mobilizing the community to further advocate against sexual harassment through hashtags. As such, this could be an exciting topic for future research.

REFERENCES

1. Breiding, M. J. (2015). Prevalence and characteristics of sexual violence, stalking, and intimate partner violence victimization—National Intimate Partner and Sexual Violence Survey, United States, 2011. *American Journal of Public Health, 105*(4), e11–e12. doi: [10.2105/ajph.2015.302634](https://doi.org/10.2105/ajph.2015.302634)
2. Dalal, N. (2006). *Finding people in images and videos* (Doctoral dissertation), Institut National Polytechnique de Grenoble-INPG). Retrieved from <https://tel.archives-ouvertes.fr/tel-00390303/document>

3. Fauser, M. (2017). Mixed Methods and Multisited Migration Research: Innovations From a Transnational Perspective. *Journal of Mixed Methods Research*, 12(4), 394–412. doi: [10.1177/1558689817702752](https://doi.org/10.1177/1558689817702752)
4. Flanagan, A., & Metzger, M. (2006). Internet use in the contemporary media environment. *Human Communication Research*, 27(1), 153–181. doi: [10.1111/j.1468-2958.2001.tb00779.x](https://doi.org/10.1111/j.1468-2958.2001.tb00779.x)
5. Gummesson, E. (2002). Relationship marketing and a new economy: it's time for de-programming. *Journal of Services Marketing*, 16(7), 585–589. doi: [10.1108/08876040210447315](https://doi.org/10.1108/08876040210447315)
6. Hay, J., Coups, E. J., Ford, J., & DiBonaventura, M. (2009). Exposure to mass media health information, skin cancer beliefs, and sun protection behaviors in a United States probability sample. *Journal of the American Academy of Dermatology*, 61(5), 783–792. doi: [10.1016/j.jaad.2009.04.023](https://doi.org/10.1016/j.jaad.2009.04.023)
7. Huesch, M. D., Galstyan, A., Ong, M. K., & Doctor, J. N. (2016). Using Social Media, Online Social Networks, and Internet Search as Platforms for Public Health Interventions: A Pilot Study. *Health Services Research*, 51, 1273–1290. doi: [10.1111/1475-6773.12496](https://doi.org/10.1111/1475-6773.12496)
8. Laizu, Z., Armarego, J., & Sudweeks, F. (2010, December). Cognitive change in women's empowerment in rural Bangladesh. In *2010 13th International Conference on Computer and Information Technology* (pp. 277–282). IEEE.
9. Palmer, A., & Koenig-Lewis, N. (2009). An experiential, social network-based approach to direct marketing. *Direct Marketing: An International Journal*, 3(3), 162–176. doi: [10.1108/17505930910985116](https://doi.org/10.1108/17505930910985116)
10. Park, N., Kee, K. F., & Valenzuela, S. (2009). Being Immersed in Social Networking Environment: Facebook Groups, Uses and Gratifications, and Social Outcomes. *CyberPsychology & Behavior*, 12(6), 729–733. doi: [10.1089/cpb.2009.0003](https://doi.org/10.1089/cpb.2009.0003)
11. Pavan, E. (2017). *Internet intermediaries and online gender-based violence*. London: Routledge.
12. Quan-Haase, A., & Young, A. L. (2010). Uses and Gratifications of Social Media: A Comparison of Facebook and Instant Messaging. *Bulletin of Science, Technology & Society*, 30(5), 350–361. doi: [10.1177/0270467610380009](https://doi.org/10.1177/0270467610380009)
13. Quinn, N. (Ed.). (2016). *Finding culture in talk: A collection of methods*. N. d.: Springer, 2016.
14. Rizzo, H., Price, A., & Meyer, K. (2012). Anti-sexual harrassment campaign in Egypt. *Mobilization: An International Quarterly*, 17(4), 457–475.
15. Wallack, L. (1994). Media Advocacy: A Strategy for Empowering People and Communities. *Journal of Public Health Policy*, 15(4), 420. doi: [10.2307/3343024](https://doi.org/10.2307/3343024)
16. Wilkinson, A. L., El-Hayek, C., Fairley, C. K., Roth, N., Tee, B. K., McBryde, E., ... Stoové, M. (2017). Measuring Transitions in Sexual Risk Among Men Who Have Sex With Men: The Novel Use of Latent Class and Latent Transition Analysis in HIV Sentinel Surveillance. *American Journal of Epidemiology*, 185(8), 627–635. doi: [10.1093/aje/kww239](https://doi.org/10.1093/aje/kww239)
17. Ybarra, M. L., & Suman, M. (2006). Help seeking behavior and the Internet: A national survey. *International Journal of Medical Informatics*, 75(1), 29–41. doi: [10.1016/j.ijmedinf.2005.07.029](https://doi.org/10.1016/j.ijmedinf.2005.07.029)

Класифікація та методика оцінювання складності акробатичних вправ «групи А» в артистичному плаванні

Classification and Assessing Methods of the Complexity of "Group A" Acrobatic Exercises in Artistic Swimming

Анастасія Петренко¹, Олег Камаєв¹

Anastasiia Petrenko, Oleg Kamayev

¹ Kharkiv State Academy of Physical Culture
99 Klochkivska Street, Kharkiv, Ukraine, 61057

DOI: 10.22178/pos.76-13

LCC Subject Category:
GV711

Received 19.10.2021
Accepted 28.11.2021
Published online 30.11.2021

Corresponding Author:
Anastasiia Petrenko
nastia061193@ukr.net

© 2021 The Authors. This article is licensed under a Creative Commons Attribution 4.0 License

Анотація. Мета статті – класифікувати акробатичні вправи групи А «у повітрі» (стрибки) та визначити основні компоненти, що впливають на їх технічну цінність. Згідно з дослідженням, акробатичні рухи групи А – «у повітрі» – не поділяються на підгрупи, а відрізняються (класифікуються) за різноманітністю «конструкції», напрямком стрибка, положенням тіла виконавиці в повітрі (поза) та типом і кількістю обертань, які виконавиця демонструє у повітрі.

Першим критерієм складності було визначено «Конструкцію» – це назва узгоджених, скоординованих дій членів команди з метою формування опори, з якої одна або більше спортсменок можуть виконувати акробатичні дії, наприклад стрибки, водночас це назва формування, з яких починаються вправи групи А «в повітрі». В залежності від складності і ефективності, конструкції було класифіковано на 4 рівня. Найбільш складними та високоефективним визначено четвертий рівень конструкції – «решітка». Визначено основні складові які впливають на технічну цінність компоненту «Конструкція». Другим критерієм складності відповідно і технічної цінності, були напрями стрибків. Класифіковано 5 напрямів стрибків. Найбільш складним, та оціненим на 0,4 бали визначено стрибок «у зворотному напрямі». Наступним критерієм оцінки стала позиція у якій виконується акробатична вправа у повітрі. Усі позиції розподілено на 4 групи (враховуючи рівень гнучкості та додаткові фактори). Важливим критерієм оцінювання технічної цінності акробатичної вправи є кількість обертів та площина у якій виконується обертання у повітрі. Обертання класифіковано на 4 типи: «твісти», «сальто», «бокове сальто» та «двовимірні обертання». Технічна цінність обертів залежить від кількості додаткових обертань на 180 градусів, та зростає на 0,2 із кожним обертанням на 360, для запобігання виникнення дисбалансу у загальній системі класифікації. Так оберт на 180° оцінюється в 0,1 бал, 360° – 0,3 бали, 540° – 0,5 балів, 720° – 0,7 балів, 900 – 0,9° балів. Для отримання загальної технічної цінності акробатичної вправи слід додати усі компоненти один до одного. Технічна цінність варіюється поміж усіх акробатичних вправ у цій групі в залежності від різних компонентів які обирає тренер.

Розроблена система дозволяє створювати будь яку комбінацію («сет», набір) компонентів, що не руйнує креативність виступу у артистичному плаванні, що є однією з головних ідей у цьому виді спорту. Спираючись на розроблену методику підрахування технічної цінності акробатичних вправ було розроблено єдину таблицю технічної цінності акробатичних вправ «групи А» – у повітрі, де акробатичні вправи були розподілені у порядку від найлегших до найскладніших згідно прорахованої технічної цінності.

Ключові слова: акробатичні вправи; артистичне плавання; стрибки; класифікація; технічна цінність; аналіз змагальних вправ.

Abstract. Article purpose – to classify acrobatic movements of group A “airborne” (jumps) and identify the main components that affect their technical value. According to research, acrobatic movements of group A “airborne” – (in the air) – are not divided into subgroups but differ (classified) by the variety of construction, the direction of the jump, the position of the featured swimmer’s body in the air (posture) and the type and number of rotation demonstrated by the featured-swimmer in the air.

The first criteria of difficulty was defined as “Construction” – is a generalized name for collaborated work of all athletes according to their assigned role in the acrobatic movement (base+ support+ featured swimmer), and it is also the name of a “formation” from which the acrobatic moves of group A “airborne” begins. Depending on the complexity and efficiency of the design, was is classified into four levels. The fourth level of construction – a “square” (basket), is defined as the most difficult and highly effective. The main components that affect the technical value of the component “Construction” were defined. The second criterion of difficulty, respectively, and technical value, was the directions of the jumps. Five directions of jumps are classified. The most difficult, and rated at 0,4 points, is the jump “in the opposite direction”. The next evaluation criterion was how the acrobatic movement is performed in the air. All positions are divided into four groups (considering flexibility and additional factors). An important criterion for assessing the technical value of acrobatic exercise is the number of rotations and the plane in which the rotation is performed in the air. Rotations are classified into 4 types: “twists”, “somersaults”, “side flips” and “two-dimensional rotations”. The technical value of rotation depends on each additional 180 degrees rotation and increases with 0,2 for each 360 to prevent disbalance in the general classification. So, the rotation of 180 ° is estimated at 0,1 point, 360 ° – 0,3 points, 540 ° – 0,5 points, 720 ° – 0,7 points, 900 – 0,9 ° points. To get total technical value of the acrobatic movement, all components’ numbers should be summarized. Technical value varies between all acrobatic movements in this group depending on which coach would choose different components of the acrobatic movements.

The developed system allows the creation of any combination (“set”) of the components, so it doesn’t ruin the creativity of routine in artistic swimming, which is one of the main ideas of this sport. Based on the developed method of calculating the technical value of acrobatic movements, a single table of technical value of acrobatic exercises “group A” was created – in the air, where acrobatic moves were distributed from easiest to most accessible most difficult according to the calculated technical value.

Keywords: acrobatic exercises; artistic swimming; jumps; classification; technical value; analysis of competitive exercises.

ВСТУП

У складно-координаційних, видовищних видах спорту, таких як естетична на ритмічна гімнастика, стрибки у воду, стрибки на батуті, акробатична гімнастика, акробатичний рок-н-рол, артистичне плавання та деяких інших видах спорту відсутні об’єктивна та кількісна методика визначення рівня спортивного результату [4, 6, 3, 24, 8, 7, 9]. У цих видах спорту техніка виконання змагальних вправ має самостійне значення і предметом оцінки є якість виконання змагальних вправ, що вираження в умовних одиницях – балах.

При цьому слід враховувати, що в практиці суддівства у спорті, навіть на змаганнях ви-

сокого рангу, в силу об’єктивних, а частіше, суб’єктивних причин, при оцінюванні результатів виступу спортсмена проявляється суб’єктивізм арбітра [21, 16].

У останні роки, особливо у міжолімпійські цикли, змагальні програми у артистичному плаванні із року в рік суттєво ускладнюються, відповідно, підвищується рівень технічної підготовленості спортсменок. В зв’язку з цим, міжнародна федерація водних видів спорту FINA внесла пропозицію розробити оновлену, об’єктивну, науково обґрунтовану систему визначення складності і методику оцінки техніки сучасних і майбутніх надзвичайно складних змагальних вправ спортсменок у артистичному плаванні. Тому, визначення

рівня складності вказаних вправ та розробка комплексної методики оцінки техніки змагальних вправ набуває особливу актуальність.

У теперішній час об'єктом демонстрування складності змагальних програм команд – лідерів світового рівня у артистичному плаванні стали не лише комбінації фігурних зв'язок з довгою затримкою дихання, а й складні, видовищні акробатичні вправи. Але система оцінки у цьому виді спорту залишається недостатньо об'єктивною. Це пов'язано із тим, що складність програми оцінюється не за фактом виконання елементів, а по ступеню враження від програми [12, 20, 13, 19].

В зв'язку з цим виникає проблема пошуку та визначення метрично вимірювальних показників результату та об'єктивних критеріїв оцінки виконання акробатичних вправ групи А та їх різновиди у артистичному плаванні.

Отже виходячи з вищезазначеного основною метою дослідження було класифікувати акробатичні вправи групи А «у повітрі» та визначити основні компоненти, які впливають на їх технічну цінність.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Одне з основних опитувань було проведено на щорічному семінарі Європейської ліги плавання LEN з артистичного плавання, у місті Вантаа (Фінляндія). Ми запропонували 10 міжнародним тренерам та 10 міжнародним суддям добровільно прийняти участь у опитуванні, де вони дивилися відео та показували різнокольорові картки. Кожному кольору картки відповідав бал. Таким чином фахівці, з багаторічним досвідом на свій погляд, давали оцінку тій чи іншій акробатичній вправі або її компоненту. Загалом було розглянуто 30 різних акробатичних вправ. Свої рішення вони записували на спеціальному бланку. На діаграмі 1 можна побачити, що одним із об'єктів відео аналізу, у процесі демонстрування рівня технічної підготовленості, була «видовищність» акробатичних вправ. Усі учасники дали свою згоду та добровільно приймали участь у дослідженні.

Далі, за допомогою програми для смартфонів *Coach's Eye Sports Video Analysis App* було проведено аналіз відеоматеріалів змагальних програм провідних команд з артистичного плавання який дозволив встановити, що най-

більше різноманіття акробатичних вправ групи А «у повітрі» порівняно із іншими проаналізованими роками було продемонстровано у виступах серед довільних груп на Чемпіонаті Світу 2015 року у місті Казань (Росія).

Слід зазначити, що на цих змаганнях, збірною командою Китаю, вперше було продемонстровано, акробатичний рух групи А: «сальто» 360 з одночасним обертом навколо себе на 540 градусів. На той момент, цей елемент вважався найскладнішим, доки у 2019 році, на Чемпіонаті Світу у місті Гванжу (Південна Корея), збірна команда України продемонструвала нову акробатичну вправу, де «виконавиця» [1] виконує 1,5 оберти сальто в «угрупованні» та розкривається у позицію «пряме тіло» для того щоб зануритися у воду. На даний момент жодна команда в світі не робить такої акробатичної вправи.

На діаграмі 1 відображено результати відеоаналізу виступів фіналістів Чемпіонату світу з синхронного плавання у 2015 році. Де: 52% від усіх продемонстрованих акробатичних вправ було виконано акробатичні вправи групи А – «у повітрі». З інших існуючих Основних Груп акробатичних вправ [9]: Комбінованих акробатичних вправ (група К) було продемонстровано лише 11% акробатичних вправ групи П – «платформи» 8%, вправи групи Б – «балансування» були продемонстровано 28%.

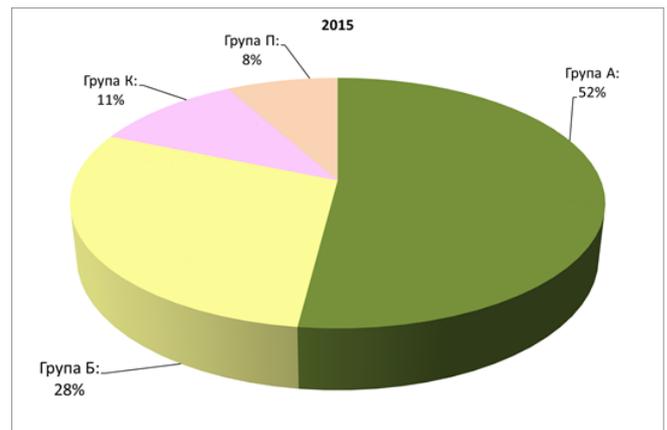

Рисунок 1 – Співвідношення виконаних груп акробатичних вправ на Чемпіонаті Світу з синхронного плавання у 2015 році

Одним з найкращих прикладів, який демонструє різноманіття акробатичних рухів групи А, слід вважати тип «конструкції». «Конструкція» – це назва узгоджених, скоординованих

дій членів команди з метою формування опори, з якої одна або більше спортсменок можуть виконувати акробатичні дії, наприклад стрибки. Може складатися з однієї або декількох «формувань». У групі А основана мета конструкції – набрати максимальну швидкість під водою, і рухаючись вертикально догори, завдяки скоординованим діям, виштовхнути якомога вище спортсменку-виконавицю.

«Формування» – дві або більше окремих угруповань спортсменок, з яких складається одна конструкція, з якої стрибає спортсменка – виконавиця. Добре синхронізовані, одночасні, дії кожної цієї групи гарантують успішне виконання акробатичного руху. Без належної роботи одного з формувань, як правило, акробатичний рух не зможе виконатися.

Таким чином, було вирішено розпочати нашу класифікацію з типів «конструкції». Бо один і той самий стрибок, виконаний з різних конструкцій оцінюється по різному. На щорічному семінарі Європейської ліги плавання LEN з артистичного плавання, у місті Вантаа (Фінляндія) було проведено опитування, де запропонували міжнародним суддям, надати оцінку однаковим стрибкам, що виконуються з різних типів конструкції. Де найнижчий – 1 бал отримує конструкція, яка на погляд експертів, вважається легкою. 2 бали присуджується конструкції з середньою складністю та 3 бали, відповідно, присуджується найскладнішим конструкціям. 4 бали надавалися конструкціям, що на думку суддів – експертів, потребують особливих координаційних та силових навичок. Результати представлені у таблиці 1.

Таблиця 1 – Бали, які надані експертами для кожної з продемонстрованих конструкцій

	А: одиначні	А: подвійні	А: виштовхування ногами догори	Стрибки з конструкції «решітка»	Стрибок з плечей	Стрибок з плечей, та «контакт» (зціплення)	Потрійна конструкція	Два формування
Суддя 1	1	2	1	4	2	2	3	3
Суддя 2	1	2	1	3	2	2	3	2
Суддя 3	1	2	1	4	2	2	3	2
Суддя 4	1	2	1	4	2	2	3	2
Суддя 5	1	2	1	4	2	2	3	3
Суддя 6	2	1	1	3	1	2	3	3
Суддя 7	2	1	2	4	2	2	4	4
Суддя 8	1	2	1	3	2	2	4	3
Суддя 9	1	2	1	4	1	2	3	3
Суддя 10	1	2	2	4	2	2	3	2
Середнє (\bar{x})	1,2	1,8	1,2	3,7	1,8	2	3,2	2,7

На основі аналізу експертних оцінок існуючі конструкції були розподілені на чотири рівня складності:

1) I рівень: одиночні акробатичні вправи та виштовхування ногами догори – з результатом 1,2 бали, що є найближчим до найменшого значення, тобто «1» бал.

2) II рівень: подвійні акробатичні стрибки, стрибок з плечей та Стрибок з плечей з зціпленням – 1,8-2 бали. Тобто середній рівень.

3) III рівень: стрибок з двох формувань з результатом 2,7 бали дуже близько наблизився до високого рівня складності і приєднався до

стрибка з потрійної конструкції з результатом 3,2 бали.

4) IV рівень: стрибок з конструкції решітка отримав 3,7 бали та наблизився майже до 4, що свідчить про надвисокий рівень складності.

Ці дані, в майбутньому дали нам змогу порівнювати та оцінювати конструкції інших груп акробатичних вправ, таких як група «К» – комбіновані, де виштовхування є однією зі складових акробатичної вправи.

Враховуючи думку фахівців та детального відео-аналізу, було визначено основні складові які впливають на технічну цінність конструкцій: кількість «базових» спортсменок,

темп розгону та виштовхування, кількість спортсменок яких виштовхують нижні спортсменки (це безпосередньо впливає на їх зусилля), розмір усієї конструкції, наявність середньої спортсменки та положення її тіла в якому вона штовхає виконавицю, та складність скоординованості дій (кількість «поверхів» [19], зціплення і т. д.). Кожна з цих складових отримала цифрове значення де найлегша складова отримала базову оцінку 0,1 бали а найскладніша 0,3 бали. Тренер має змогу комбінувати ці складові на власний розсуд та отримати об'єктивну технічну цінність конструкції. Результати цих досліджень буде наведено у наступній статті.

Далі, було визначено статистику кількості повторень ідентичних конструкцій провід-

ними командами світу з артистичного плавання.

На рисунку 2 вказано, що з 52% відсотків, які належать групі А- «у повітрі», 19% зайняли стрибки з плечей, де уся команда яка складається з шістьох спортсменок, які виштовхують з води «середню» спортсменку з плечей якої стрибає верхня спортсменка («виконавиця») та виконує акробатичну вправу у повітрі, після чого занурюється у воду. Деякі команди виконували таку ж саму акробатичну вправу, але між середньою спортсменкою та виконавицею після стрибка та упродовж фази польоту до самого занурення у воду залишалося зціплення руками.

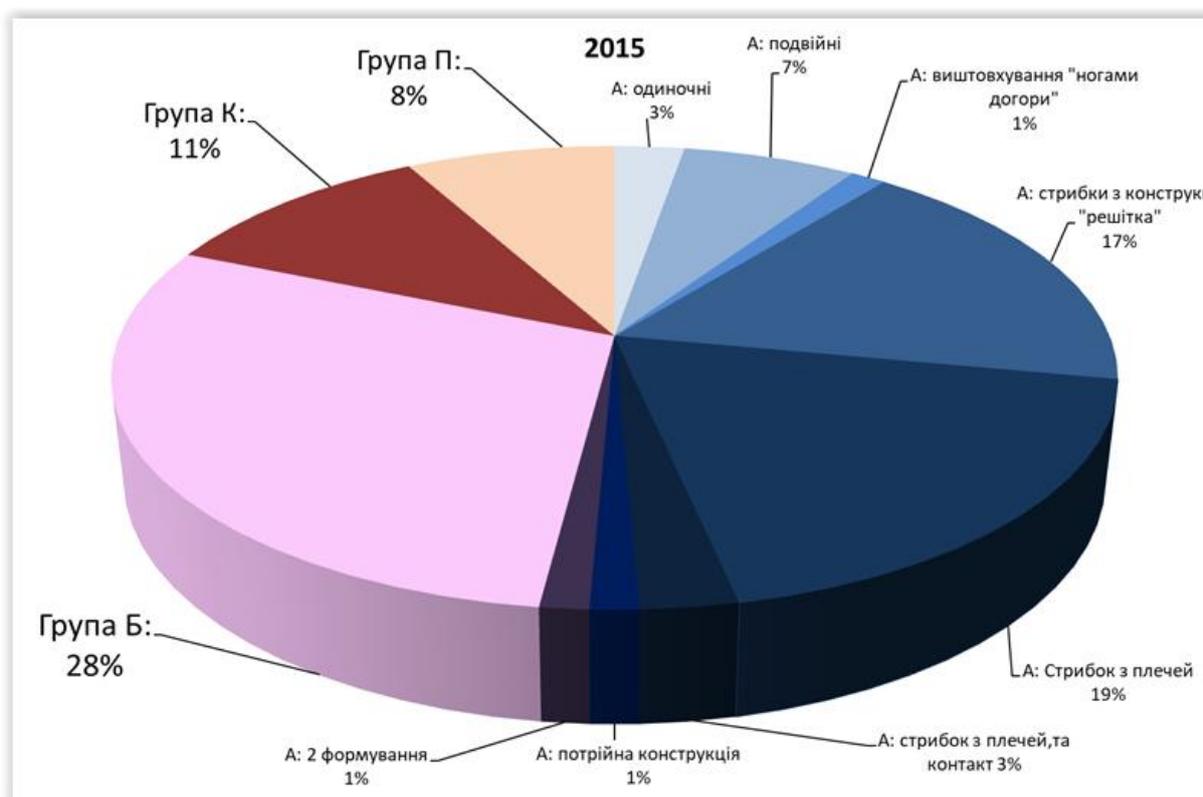

Рисунок 2 – Співвідношення виконаних різновидів акробатичних вправ групи А на Чемпіонаті Світу з синхронного плавання у 2015 році

З 52% відсотків виконаних акробатичних вправ групи А, 17% належить стрибкам з конструкції «решітка»- де сім спортсменок формують «декілька поверхів» формацію та розганяючись з достатньої глибини виштовхують догори виконавицю. Ця конструкція, серед опитаних фахівців, вважається найскладнішою, серед опитаних тренерів, бо вимагає від спортсменів особливих координа-

ційних навичок – свого роду пристосувального поведження, яке забезпечує швидку орієнтацію при виборі ефективного рішення. При цьому спортсменки передбачають швидку зміну ситуації в залежності від пред'явлених умов середовища.

Така конструкція дає найбільш ефективне виштовхування завдяки швидкому підйому усієї конструкції та прискореному руху дого-

ри, яке задається виконавиці зусиллями спортсменок з конструкції «решітка».

Схожа акробатична вправа, але виконана у більш спрощеному варіанті, де спортсменку штовхають лише три спортсменки називається «одиночна», бо з такої конструкції можливо виштовхнути лише одну спортсменку. З 52% відсотків виконаних акробатичних вправ групи А, дана акробатична вправа виконувалася лише у 3%.

Встановлено, що з 52% відсотків виконаних акробатичних вправ групи А, 7% зайняли «подвійні» акробатичні вправи, де 8 спортсменок поділяються на дві маленькі групи, кожна з яких має свою виконавицю. Це та ж сама акробатична вправа, що й «одиночна», за винятком того, що акробатичні вправи які виконуються обома групами мають бути абсолютно ідентичними та вимагають від виконавиць ідеально однакового та одночасного виконання вправи (ідеальної синхронізації між собою).

З 52% відсотків виконаних акробатичних вправ групи А, найменш популярними виявилися акробатичні вправи (лише з 1% виконання): «виштовхування ногами догори» («одиночна» акробатична вправа, де спорт-

сменку виштовхують ногами догори). За опитуванням тренерів та суддів – ця акробатична вправа не демонструє достатнього часу польоту для виконання акробатичних вправ, тому не призводить до бажаного видовищного ефекту, щоб здивувати глядачів та суддів задля отримання вищих балів. Також однією з найменш виконуваною акробатичною вправою є стрибок з потрійної конструкції (де сім спортсменок формують три маленькі групи, та завдяки координованим діям виштовхують виконавицю догори) та стрибок з двох формувань (відрізняється від потрійної конструкції кількістю формувань).

Для визначення найбільш ефективних конструкцій, нами було взято за основу три найбільш виконувані конструкції серед фіналістів чемпіонатів Світу: 1) Конструкція «решітка»; 2) Конструкція «стрибок з пліч»; 3) Конструкція «подвійні».

Для визначення ефективності кожної конструкції нами було взято показник, який демонструє виконавиця – «час у польоті». Тобто, час від відштовхування ногами та час у який ЦМС (розташований у області малого тазу, перед крижовою кісткою) занурюється у воду.

Таблиця 2 – Результати оцінки ефективності конструкцій

№	Початок розгону конструкції	Відштовхування	Максимальна висота положення ЗЦМ	Занурення у воду ЗЦМ	Час у повітрі
Конструкція «решітка»					
1	0.444	2,527	02.919	3,753	1,226
2	00.932	3,764	04.107	4,918	1,154
3	0.581	3,974	04.347	5,119	1,145
4	00.621	3,472	03.611	4,586	1,114
5	00.744	2,155	02.899	4,007	1,108
6	00.463	2,233	02.696	3,802	1,106
Σ		19,332			6,853
\bar{x}		3,222			1,142 ±0,018
Конструкція «стрибок з плечей»					
1	00.617	3,554	03.917	4,532	0,978
2	00.884	3,201	03.484	4,143	0,9420
3	00.953	4,13	04.474	5,039	0,909
4	00.362	3,525	03.947	4,413	0,888
5	00.686	3,396	03.560	4,282	0,8860
6	00.262	3,735	03.983	4,543	0,8080
Σ		21,541			5,411
\bar{x}		3,590			0,902 ±0,023
Конструкція «подвійні»					
1	0.565	1,988	2.279	2,828	0,84
2	00.882	3,481	03.802	4,234	0,753
3	00.146	2,567	02.726	3,318	0,751

№	Початок розгону конструкції	Відштовхування	Максимальна висота положення ЗЦМ	Занурення у воду ЗЦМ	Час у повітрі
4	00.577	4,013	04.188	4,719	0,706
5	00.855	3,411	03.607	4,091	0,68
6	00.843	3,022	03.154	3,694	0,672
Σ		18,482			4,402
\bar{x}		3,080			0,734 \pm 0,025

Як можна побачити з Таблиці 2, найбільший показник утримання виконавиці у фазі польоту переважає у конструкції «решітка», де середній час «польоту» займає $1,142 \pm 0,018$ секунди. У той же час, виконавиця проводить у повітрі у середньому $0,902 \pm 0,023$ секунди коли стрибає з пліч, та $0,734 \pm 0,025$ секунди коли виконується акробатична вправа з складена з «подвійної конструкції». Дуже велику роль у темпі підйому конструкцій з під води відіграє індивідуальний метод штовхання кожної команди, що безперечно впливає на ефективність виштовхування.

Усі дані трьох конструкцій було порівняно між собою. Так, час польоту між першою ($1,142 \pm 0,018$) та другою ($0,902 \pm 0,023$) конструкцією достовірно відрізняються: $t = 8,27$; $P < 0,01$. Так само час польоту між другою ($0,902 \pm 0,023$) та третьою ($0,734 \pm 0,025$) конструкціями також є достовірно різними: $t = 4,94$; $P < 0,01$.

Слід зазначити, що основну технічну цінність акробатичних вправ групи А визначає не лише конструкція та час польоту, а й те, що виконавиця демонструє у повітрі. У правилах Міжнародної федерації водних видів спорту ФІНА [9] на той момент не було чіткої класифікації акробатичних вправ та критеріїв оцінювання їх складності. В зв'язку із цим, на основі детального аналізу змагальних програм зі схожих видів спорту (стрибки у воду, акробатичний рок-н-рол, спортивна гімнастика тощо) та методики класифікації [5, 17, 15, 16] і визначення технічної цінності акробатичних вправ у цих видах спорту нами було розроблено авторську систему класифікації і методику оцінювання технічної складності акробатичних вправ у артистичному плаванні.

Отримані дані опитування та аналізу ефективності стрибків з різних конструкцій були округлені до цілої одиниці – «балу», що дозволило вивести технічну цінність конструкцій в залежності від їх рівня складності.

Так, одиночні акробатичні вправи та виштовхування ногами догори отримали умовну одиницю оцінювання у «1» бал. Було вирішено оцінювати подвійні акробатичні стрибки, стрибок з плечей та Стрибок з плечей з зіпленням у «2» бали. У свою чергу : стрибок з двох формувань та стрибок з потрійної конструкції отримав вартість у «3» бали, а стрибок з конструкції решітка – «4» бали.

Як вважають фахівці [14] акробатичні вправи є невід'ємною частиною хореографії та задуму виступу. Вони зазначають що команди під час акробатичних вправ демонструють стрибки у різних напрямках та обертання у різних площинах. Беручи за увагу ці твердження, вправи групи А « у повітрі» були також розподілені за напрямом у який стрибає спортсмен, або куди його виштовхує за рахунок координованих дій його команда. Через те, що вправи групи А беруть свій початок здебільшого зі стрибків у воду та гімнастики, за основу було узято п'ять напрямів виконання вправ, які характеризують напрямок переміщення загального центру маси (ЗЦМ) спортсмена по траєкторії безопорних рухів, яка має форму параболи [4, 10].

В залежності від напрямку, форми та траєкторії параболи переміщення спортсменки на початку стрибка, вони були поділені на: 1 – Вперед, 2 – назад, 3 – боком, 4 – догори, 5 – у зворотному напрямі.

Стрибки вперед – це стрибки, де спортсменка рухається вперед у сагітальній площині та занурюється у воду на відстані від команди, після демонстрування параболи в повітрі. Спортсменка «бачить» куди стрибає.

Стрибки назад – це стрибки, де спортсменка не бачить куди стрибає, але рухається назад у сагітальній площині та занурюється у воду на відстані від команди, після демонстрування параболи в повітрі.

Стрибки боком – це стрибки, де спортсменка перемінюється в повітрі у фронтальній площині.

Стрибки у зворотному напрямі – це стрибки, де спортсменка стрибає вперед, але виконує обертання назад.

Стрибки догори – це стрибки, де здебільшого спортсменку виштовхує догори команда, але сама спортсменка не відштовхується ногами. Після завершення фази польоту спортсменка повертається у воду в те місце, звідки її виштовхували.

Таким чином, напрям у якому стрибає спортсменка – є другим критерієм, після конструкції який впливає на технічну цінність акробатичних вправ групи А.

Використовуючи вже опрацьовану систему, на основі опитування та анкетування 8 провідних тренерів збірних областей України з артистичного плавання, було визначено складність та технічна цінність стрибків. Так: найнижчий – 1 бал отримує стрибок у найлегшому напрямі. 2 бали присуджується напрямку рухових дій з середньою складністю; 3 бали, відповідно, присуджується напрямку у якому найскладніше виконувати акробатичні вправи. Результати представлені у таблиці 3.

Таблиця 3 – Бали, які надані експертами для кожного виду «напрямів» стрибка

	Назад	Уперед	Боком	Догори	У зворотному напрямі
Тренер 1	3	3	1	1	4
Тренер 2	3	3	1	1	4
Тренер 3	3	3	1	1	4
Тренер 4	3	2	2	1	4
Тренер 5	2	3	1	1	4
Тренер 6	3	3	1	1	4
Тренер 7	2	2	2	1	4
Тренер 8	3	3	1	1	4
Середнє (\bar{x})	2,75	2,75	1,25	1	4

Найпростішим було прийнято вважати напрям: догори, бо не потребує від виконавиці додаткових зусиль під час фази польоту (має базову вартість 1 бал) . Напрямок «назад» та «вперед» отримали «середній рівень складності та визвали багато сперечань серед тренерів, бо вони дуже влучно зазначили, що слід відрізнити звичайний стрибок у напрямі вперед чи назад або рух у повітрі «сальто». Бо звичайний стрибок вперед (ногами донизу), без обертань у повітрі, буде легше зробити аніж стрибок назад фактично «всліпу». Та порівнюючи з тим же самим обертанням «сальто» у повітрі назад його буде зробити значно легше аніж вперед. Було вирішено присудити їм однакоvu цінність у 3 бали. Напрямок у сторону демонструвався лише декілька разів, через «незручність» виконання елементів у цьому напрямі (як коментують провідні фахівці), цей напрям отримав більшу вартість аніж напрям догори (2 бали). У свою чергу рух « у зворотному напрямі» був викосоккоцінений експертами у 4 бали.

Кожну з отриманих цифр було адаптовано до вже розробленої системи оцінювання конс-

трукцій – тобто трансформовано до 0,1. Таким чином 1 бал – дорівнює 0,1; 2 бали -0,2; 3 бали- 0,3 і т. д.

Отримані дані, було взято за основу, майбутньої системи визначення технічної цінності акробатичних вправ.

Наступним, не менш важливим, критерієм оцінки є позиція у якій виконується акробатична вправа. Спираючись на аналіз відеоматеріалів та вже існуючі системи оцінювання складності в інших видах спорту [22, 11], усі позиції було розподілено на чотири групи:

1. Позиція «Угрупування» – усі частини тіла знаходяться максимально близько до центру тіла. Зазвичай спортсменка тримає зігнуті ноги руками біля грудей (0,1 бали)

2. Позиція «Складка» та її варіації – теж саме що й угрупування, але з прямими ногами. Груді торкаються стегон. Ця позиція вважається базовою у стрибках у воду [2], та ціниться більше ніж «угрупування» (0,2 бали)

3. Позиція «Пряме тіло» – тулуб прямі, ноги випрямлені та знаходяться на одній лінії с тулубом та головою. Позиція рук довільна. Ця

позиція має базову цінність 0,1 та не демонструє високий рівень гнучкості, але сальто у цій позиції буде мати велику вартість, через те, що воно виконується «у розгорнутій» позиції, і це додається до вартості акробатичної вправи в якості «бонуса», через складність утримання ідеальної позиції під час обертання.

4. Позиції з демонстрацією гнучкості у спині – позиція, де ноги або нога відводяться назад на певний рівень, демонструючи рівень гнучкості у хребті.

Дуже важливо враховувати, що має значення й градус на який відводиться нога. Від цього залежить цінність продемонстрованої позиції.

За основу було також взято 0,1 бали. Тобто кожні 90 градусів мають вартість 0,1 бали. Якщо спортсменка демонструє гнучкість у спині, де відводить ногу назад на 135 градусів, то вартість (0,1) ділиться навпіл та додається до 0,1. Тобто $0,1 + (0,1/2) = 0,15$ бали. Але якщо спортсменка демонструє позицію де нога проходить шлях 180 градусів (наприклад позиція «вертикальний шпагат»), де 90 градусів +90 градусів $(0,1+0,1)$, то вартість цієї позиції буде дорівнювати 0,2 бали.

Розглянемо цю систему врахування на прикладі позиції «кільце», де є прогин у спині та ноги (стегна) піднімаються назад майже на 135 градусів від вертикальної осі.

Позиція «шпагат» та її варіації – спортсменка демонструє «надмірну гнучкість» у суглобах ніг. Ця позиція буде оцінюватися більше ніж позиція «угруповання» або стрибок у позиції «пряме тіло» (без обертання).

Наприклад: одна і та сама акробатична права (однаковий тип конструкцій, напрям та кількість обертів) буде відрізнятися у своїй технічній цінності завдяки позиції у якій виконується обертання у повітрі

Наступним і найважливішим критерієм, завдяки якому значно збільшується технічна цінність акробатичної вправи, є кількість обертів та площина у якій виконується обертання виконавиці в повітрі. За кількістю обертів розрізняють стрибки без обертання в польоті, а також з поворотом тіла на 0,5; 1,5; 2; 3; 3,5 і т. д. обертів [18]. Обертання розподіляються на чотири типи, згідно із площиною у якій виконується обертання:

- «твісти» – або «гвинти», оберти у горизонтальній площині (навколо себе);

- «сальто» – оберти у сагітальній площині;

- «бокове сальто» – оберти у фронтальній площині;

- «двовимірні обертання» – такі акробатичні вправи, де виконавиця виконуючи сальто одночасно обертається навколо себе.

За основу технічної цінності обертів ми взяли вже розроблену систему стрибків у воду [2], де для сальто вартість збільшується в геометричній прогресії з кожним додатковим обертанням на 180° (180° – 0,1 бал; 360° – 0,3 бали; 540° – 0,5 балів; 720° – 0,7 балів; 900° – 0,9 балів; 1080° – 1,2 бали) і де обертання навколо себе «твіст» початково має меншу вартість ніж сальто. А вартість одночасного обертання в обох площинах (сальто + «твіст») є сумою вартості сальто та «твісту».

ВИСНОВКИ

На даний момент у правилах ФІНА немає чіткої класифікації акробатичних вправ, але перше розподілення акробатичних вправ було продемонстровано на всесвітньому семінарі ФІНА, де акробатичні вправи синхроністок високого класу розподілено на типи згідно кількості спортсменок яких утримували нижні спортсменки: на Одиночні та Парні. До одиночних було включено «звичайний підйом», «звичайний підйом» виконаний двома однаковими формуваннями одночасно, платформа, та «динамічні» акробатичні вправи. До Подвійних було включено стійки на руках, обертання, та Ліфти де нижні спортсменки тримали середню спортсменку з виконавицею на ній. Але ця система класифікації не є доцільною, бо не сепарує різні за структурою акробатичні вправи та не враховує такі фактори, які безпосередньо впливають на технічну цінність: напрямок стрибка, розрізнення типів обертання у повітрі, та безпосередньо складність положення тіла яке демонструється під час стрибка, або у якому виконується обертання в повітрі.

На думку [12] таблиця складності елементів в синхронному плаванні повинна складатися з окремих груп елементів. При визначенні конкретних величин коефіцієнтів складності необхідно враховувати думки провідних тренерів, суддів і спортсменок високої кваліфікації.

У результатах дослідження [23] було встановлено, що під час експертного опитування 74% експертів ($W > 0,7$) вважає наявність методики оцінки технічної складності довільних композицій необхідним інструментом для об'єктивізації оцінки якісних показників та підвищення ефективності змагальної діяльності в синхронному плаванні.

При розробці авторської методики класифікації акробатичних вправ та визначення основних компонентів, які впливають на їх технічну цінність ми враховували зазначені вище дослідження провідних фахівців. Таким чином.

Акробатичні вправи групи А – «у повітрі», не поділяються на підгрупи але розрізняються (класифікуються) за різноманіттям конструкції, напряму стрибка, положенню тіла в повітрі (пози) та кількістю обертів які демонструє виконавиця у повітрі.

Першим критерієм складності було визначено «Конструкцію». В залежності від складності і ефективності конструкції біло класифіковано на 4 рівня. Найбільш складними та високоефективним визначено четвертий рівень конструкції – решітка, відповідно її технічна цінність складає 3,7 бали з 4 можливих. Визначено основні складові які впливають на технічну цінність компоненту «Конструкція».

Другим критерієм складності відповідно і технічної цінності, були напрями стрибків. Класифіковано 5 напрямів стрибків. Найбільш складним, та оціненим на 0,4 бали визначено стрибок «у зворотному напрямі».

Третім критерієм оцінки стала позиція у якій виконується акробатична вправа у повітрі. Усі позиції розподілено на 4 групи. З усіх груп найбільш високо оцінюється (у 0,3 бали) позиція «шпагат» та її варіації.

Важливим критерієм оцінювання технічної цінності акробатичної вправи є кількість обертів та площина у якій виконується обертання у повітрі. Обертання класифіковано на 4 типи: «твісти», «сальто», «бокове сальто» та «двовимірні обертання».

Проаналізуємо приклад побудування технічної цінності конкретної акробатичної вправи. Візьмемо за приклад стрибок, який виконується на змаганнях усіх вікових категорій, у напрямі «назад» с конструкції «решітка» (число, отримане в результаті складання усіх складових конструкції = 1,35), де спортсменка виконує сальто назад 360° у позиції угруповання. Щоб визначити вартість цієї акробатичної вправи нам треба рахувати усі «компоненти» акробатичної вправи в однакових одиницях, щоб отримати прийнятне для майбутніх математичних операцій число, згідно вже існуючої системи коефіцієнтів складності обов'язкових елементів у технічних програмах та додати їх один до одного. Це буде виглядати наступним чином: $1,35 + 0,3 + 0,3 + 0,1 = 2,05$

Тобто загальна технічна цінність залежить від суми балів усіх компонентів акробатичної вправи. У наведеному прикладі вона дорівнює 2,05 бали.

Ця оцінка є коефіцієнтом на який множиться середня оцінка за виконання конкретної акробатичної вправи.

Коли усі акробатичні вправи буде виконано, їх технічна цінність обчислена, а виконання оцінено експертами – сума балів за виконання усіх акробатичних ділиться на суму коефіцієнтів усіх акробатичних вправ. І таким чином виводиться оцінка складності і виконання акробатичних вправ.

Технічна цінність варіюється поміж усіх акробатичних вправ у цій групі в залежності від різних компонентів які обирає тренер. Розроблена система дозволяє створювати будь яку комбінацію («сет», набір) компонентів, що не руйнує креативність виступу у артистичному плаванні, що є однією з головних ідей у цьому виді спорту.

Спираючись на розроблену методику підрахування технічної цінності акробатичних вправ було розроблено єдину таблицю технічної цінності акробатичних вправ «групи А» – у повітрі, де акробатичні вправи були розподілені у порядку від найлегших до найскладніших згідно прорахованої технічної цінності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ / REFERENCES

1. ActiveSG. (n. d.). Basic skills and positions in Synchronised Swimming. Retrieved from <https://www.myactivesg.com/Sports/Aquatics/How-To-Play/Synchronised-Swimming/Basic-skills-and-positions-in-Synchronised-Swimming>
2. ActiveSG. (n. d.). *Dive groups and positions in springboard and platform diving*. Retrieved from <https://www.myactivesg.com/Sports/Aquatics/How-To-Play/Diving/Dive-groups-and-positions-in-springboard-and-platform-diving>
3. Adachi, Y. (2015). *Tactics of Top 3 Countries in Synchronized Swimming* (Master's thesis), Waseda University Graduate School of Sport Sciences.
4. Bateeva, N., & Kyzim, P. (2012). Sovershenstvovanie sudejstva v akrobaticeskom rok-n-rolle kategorii «M-klassa» [Improvement of judging in acrobatic rock and roll category "M-class"]. *Slobozhanskyi naukovo-sportyvnyi visnyk*, 3, 56–60 (in Russian)
[Батеева, Н., & Кызим, П. (2012). Совершенствование судейства в акробатическом рок-н-ролле категории «М-класса». *Слобожанський науково-спортивний вісник*, 3, 56–60].
5. Bodrenkova, I., Lucenko, L., Luchko, O., & Shepelenko, T. (2013). *Ocenochnye shkaly elementov slozhnosti v chirlidinge* [Grading scales for elements of difficulty in cheerleading]. *Visnyk Chernihivskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu. Serii: Pedahohichni nauky. Fizychnye vykhovannia ta sport*, 112(4), 31–35 (in Russian)
[Бодренкова, И., Луценко, Л., Лучко, О., & Шепеленко, Т. (2013). Оценочные шкалы элементов сложности в чирлидинге. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. Серія: Педагогічні науки. Фізичне виховання та спорт*, 112(4), 31–35].
6. Chichirkina, E., Kovaleva, E., & Yankovskaya, T. (2019). Dopolnitel'naya predprofessional'naya programma "Pryzhki na battue" [Additional pre-professional program "Jumping on a trampoline"]. Retrieved from <http://krassputnik.ru/uploads/programmy/predprofessionalnaja-podgotovka-pryzhki-na-batute.pdf> (in Russian)
[Чичиркина, Е., Ковалева, Е., & Янковская, Т. (2019). *Дополнительная предпрофессиональная программа «Прыжки на батуте»*. URL: <http://krassputnik.ru/uploads/programmy/predprofessionalnaja-podgotovka-pryzhki-na-batute.pdf>].
7. FIG. (2013). *2013–2016 Code of Points. Rhythmic Gymnastics*. Retrieved from <https://www.scottishgymnastics.org/sites/default/files/imce/disciplines/2012%20-%202016%20Rhythmic%20Code%20of%20Points.pdf>
8. FIG. (2017). *2017–2020 Code of Points. Rhythmic Gymnastics*. Retrieved from http://www.fig-gymnastics.com/publicdir/rules/files/en_ACRO%20CoP%202017-2020.pdf
9. FINA. (2018). *FINA Artistic Swimming Manual For Judges, Coaches & Referee 2017–2021*. Retrieved from https://resources.fina.org/fina/document/2021/02/03/4d9cd6d0-5146-44ae-bf94-4ac757eaf34b/fina_as_manual_-_updated_august_2018_0.pdf
10. Gaverdovskij, YU. (2007). *Obuchenie sportivnym uprazhneniyam. Biomekhanika. Metodologiya. Didaktika* [Sports training. Biomechanics. Methodology. Didactics.]. Moscow: Fizkul'tura i sport (in Russian)
[Гавердовский, Ю. (2007). *Обучение спортивным упражнениям. Биомеханика. Методология. Дидактика*. Москва: Физкультура и спорт].
11. Goryacheva, N. (2016). *Analiz tekhniki vypolneniya bazovyh akrobaticeskih pryzhkov* [Analysis of the technique for performing basic acrobatic jumps]. Retrieved from https://elar.rsvpu.ru/bitstream/123456789/9490/1/prfks_2016_033.pdf (in Russian)
[Горячева, Н. (2016). *Анализ техники выполнения базовых акробатических прыжков*. URL: https://elar.rsvpu.ru/bitstream/123456789/9490/1/prfks_2016_033.pdf].

12. Isaeva, L., Nikitina, S., & Shakina, E. (2018). *Analiz sudejstva v hudozhestvennyh vidah sporta na osnove sinhronnogo plavaniya* [Analysis of refereeing in artistic sports based on synchronized swimming]. *Young Scientist*, 15(201), 265–269 (in Russian)
[Исаева, Л., Никитина, С., & Шакина, Е. (2018). Анализ судейства в художественных видах спорта на основе синхронного плавания. *Young Scientist*, 15(201), 265–269].
13. Karpenko, L., Zhigareva, S. (2016). *Specifika, klassifikaciya i model'nye karakteristiki akrobaticeskikh podderzhek v esteticheskoj gimnastike* [Specificity, classification and model characteristics of acrobatic supports in aesthetic gymnastics]. *Uchenye zapiski universiteta imeni P. F. Lesgafta*, 6(136), 77–81 (in Russian)
[Карпенко, Л., Жигарева, С. (2016). Специфика, классификация и модельные характеристики акробатических поддержек в эстетической гимнастике. *Ученые записки университета имени П. Ф. Лесгафта*, 6(136), 77–81].
14. Li, L., Xin, X., Wei, M., Hui, D., & Mei, P. (2020). Research on the Action Design of Team Artistic Swimming. *International Journal of Sports Science and Physical Education*, 5(1), 5. doi: [10.11648/j.ijsspe.20200501.12](https://doi.org/10.11648/j.ijsspe.20200501.12)
15. Maksimova, M. (2017). *Teoriya i metodika sinhronnogo plavaniya* [Theory and methodology of synchronized swimming]. Moscow: Sport (in Russian)
[Максимова, М. (2017). *Теория и методика синхронного плавания*. Москва: Спорт].
16. Medvedeva, E. (2017). *Ob"ektivizaciya tekhnicheskoy cennosti elementov strukturnykh grupp hudozhestvennoj gimnastiki* [Objectification of the technical value of the elements of the structural groups of rhythmic gymnastics] (Doctoral thesis), Nacional'nyj gosudarstvennyj Universitet fizicheskoj kul'tury, sporta i zdorov'ya imeni P. F. Lesgafta. Saint-Peterburg (in Russian)
[Медведева, Е. (2017). *Объективизация технической ценности элементов структурных групп художественной гимнастики* (Кандидатская диссертация), Национальный государственный Университет физической культуры, спорта и здоровья имени П. Ф. Лесгафта. Санкт-Петербург].
17. Medvedeva, E., & Terekhina, R. (2017). *Objectification of the technical value of balance on the basis of innovate approaches to the analysis of their complexity in the rhythmic gymnastics*. Retrieved from <https://www.iat.uni-leipzig.de/datenbanken/iks/sponet/Record/4044888>
18. Mishin, A. (n. d.). *Biomekhanika dvizhenij figurista* [Biomechanics of skater movements]. Retrieved from https://www.tulup.ru/articles/294/analiz_tehniki_pryzhkov.html (in Russian)
[Мишин, А. (n. d.). *Биомеханика движений фигуриста*. URL: https://www.tulup.ru/articles/294/analiz_tehniki_pryzhkov.html].
19. Petrenko, A. (2019). *Klasyfikatsiia akrobatychnykh elementiv u artystychnomu plavanni* [Classification of acrobatic elements in artistic swimming]. In *Molod ta molodizhnyi rukh* (p. 157–158). Retrieved from https://uni-sport.edu.ua/sites/default/files/vseDocumenti/zbirnyk_tez_0.pdf (in Ukrainian)
[Петренко, А. (2019). *Класифікація акробатичних елементів у артистичному плаванні*. В *Молодь та молодіжний рух* (с. 157–158). URL: https://uni-sport.edu.ua/sites/default/files/vseDocumenti/zbirnyk_tez_0.pdf].
20. Petrenko, A., Kamaiev, O. (2019). *Features of the classification of acrobatic exercises of group B – "balancing" and their varieties in artistic swimming*. *Slobozhanskyi herald of science and sport*, 7, 57–60.
21. Ponciano, K., Fugita, M., Figueira, A., da Silva, C., Meira, C., & Bocalini, D. Reliability of judge's evaluation of the synchronized swimming technical elements by video. *Revista Brasileira de Medicina do Esporte*, 24(3), 182–185. doi: [10.1590/1517-869220182403170572](https://doi.org/10.1590/1517-869220182403170572)
22. Reshetin, A. (2012). *Tekhnika uprazhnenij s fazoj poleta v sportivnoj akrobatike* [Technique of exercises with a flight phase in sports acrobatics.]. Samara: Izdatel'stvo Samarskogo gosudarstvennogo aerokosmicheskogo universiteta (in Russian)

[Решетин, А. (2012). *Техника упражнений с фазой полета в спортивной акробатике*. Самара: Издательство Самарского государственного аэрокосмического университета].

23. Shkrebtii, Yu., Rudkovska, T., & Kozhukh, N. (2015). *Otsiniuvannia tekhnichnoi skladnosti dovilnykh kompozytsii u synkhronnomu plavanni* [Estimation of technical complexity of arbitrary compositions in synchronized swimming]. *Teoriia i metodyka fizychnoho vykhovannia i sportu*, 3, 30–34 (in Ukrainian)
[Шкрєбтій, Ю., Рудковська, Т., & Кожух, Н. (2015). Оцінювання технічної складності довільних композицій у синхронному плаванні. *Теорія і методика фізичного виховання і спорту*, 3, 30–34].
24. Viana, E., Bentley, D. J., & Logan-Sprenger, H. M. (2019). A Physiological Overview of the Demands, Characteristics, and Adaptations of Highly Trained Artistic Swimmers: a Literature Review. *Sports Medicine - Open*, 5(1). doi: [10.1186/s40798-019-0190-3](https://doi.org/10.1186/s40798-019-0190-3)

